

514

V

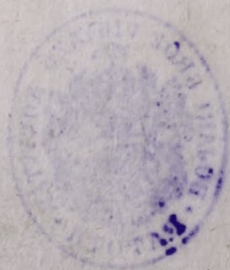
MUZÁRION.

ÚJ FOLYAM. ELSŐ FÜZET

MUNICIPAL

IN POLYMER. ELBO POINT

MUZÁRION.

ÚJ FOLYAM.

ELSŐ FÜZET.

1833.

PESTEN,
HARTLEBEN KONRÁD ÁDOLF' TULAJDONA.

301847

A MAGY. TUD. AKADÉMIA
VIGYÁZÓ FERENC
KÖNYVTÁRA.
8558. sz.

T A R T A L O M.

	Lap.
Viszonyok	1
Muzáron. Harmadik kötet. Élet és irodalom.	
Rész XI—XIX. 1829. Pesten. Trattner' és	
Károlyi' betűjével. 12. r. 314. l.	
Muzáron. Negyedik kötet. Élet és irodalom.	
Rész XX—XXIX. 1829. Pesten. Trattner'	
és Károlyi' betűjével. 12. r. 354. l.	28
Csél	99
Apotheosis	147
Allegoria	151
Essay	156
Pope	184
Tanító Költemények	190
Életírás	201
Nyelvfigurák	220
Képes kifejezés	223
Keverék	228
Klopstock	229
Szellem. Egyetem. Szerény.	234
Tekéletes. Tökéletes. Tökély.	268
Történetnyomozás	278
Keresztyén	292
Magyar	294
Önpanaszok	296
Házás-élet	301
Bel és kül világ	309
Fény és melegség	318

	Lap.
Általtétel	320
Vilma	332
Követ	341
Játékszín	345
Főispárság	363
Kazinczy	376
Minerva	390
Kivonat	407
Martíallessing és Lessingmartíal	412
Epigrammai két rész	413
Szövevény	414
Homály	416
Kép	420
Váz	425
Fátyol	427
Gondolatforgás	433
Függelék	438
Vezérszó	442
Világosság	450
Kifejlet	452
Fénypont	454
Rózsabimbó	456
Vég	461
Palihoz	462

ELSŐ RÉSZ.

VISZONYOK.

I.

Különösebb portékácskákat, mint mi, halhatatlan könyvférgek, nem teremtett a' mindenek' teremője. De ezt nem csak tapasztalásból, hanem a priori is lehet tudnunk. 'S azért hogy megbukhatunk, ne kellessék e szővni barátkozásokat?

Mi, kik diis volentibus vagy invitis írókká levénk vagy levődénk, vagy léteténk, más életet élünk, mint kik nem azok. Seregünkből egy kis világot alkotánk magunknak. Mi lesz abból, ha egymás iránt meghidegszünk?

Higyétek el, vannak, kiket vádolunk, 's kik még is imádást érdemelnek.

A.

II.

Mi lehet különösebb, mint midőn egyikünk elhiteti magával, hogy ő is valami a' könyvférgek között, és hogy ő bezzeg a' valami; 's érezvén hogy neki sem természet, sem tanulás nem

adhatának sokat, de azért még is halván a' dücsért, halván a' hírért, mint vörös nadragért a' cigány, elkínozza magát; szólana de nem tudja mit; mert reményl és retteg; 's féltvén bőrét, csíp és szúr ugyan, de tömjénezve ereszti útjára a' megszurdaltat; 's így, midőn 'amazon kiönté epécskéjét, még szerénynek és tisztának, 's tiszteletesnek 'és barátnak is erölködik nézetni.

Az efféle baráti jelenés szinte olly épületesen mulattató, mint a' lelkes Kisfaludy Károly' Hős - Fercsije.

III.

Igen - is, szövnünk kell nekünk, könyvférgeknek, barátkozásokat.

De azok ne merő literátoriak legyenek. A' fej mellett szív is szövjje azokat; 's a' tudomány, ezen isteni szikra, a' fön által a' szívet is tisztogassa salakjából, hogy a' fény' és hír' szomjának fészkelődését elnyomja, vagy annak nemesebb irányt adjon.

Különben mi, könyvférgek, valóságos nyomorúlt férgeskek vagyunk.

BB.

IV.

Horvát István 'túzzel támadá meg Schwartnert, kit nagyon becsült 's hálásan tisztelt; 's azt rosszul vevék a' nemeslelkü kíméletlennék azok a'

simácskák, kik a' feddést érdemlőknek mosolyogva hajlonganak, jóllehet buktatgatják, nevetik, gyűlölik, 's ellenök igaz és nem igaz híreket terjesztgetnek, de titkon . . .

Horvát nyugalomban 's megvetéssel hallja vádoltatni magát; 's annak igyekezetét, ki őt megczáfolhatni gondolta, előfizetésekkel segélé; azt pedig, ki őt nyomtatott írásban háborodottnak hirdette, látván hogy a' gondolatlanban érdem van, 's való érdem, tisztársúl kívánta maga mellé neveztetni; nem mintha ez megkövette, nem mintha arra megkérve volt volna, hanem szívének ön mozdúltából, 's azon meggyőződésből, hogy a' hivatalra alkalmasb embert nem találhatni.

Így van a' derékben lélek és szív, 's erő és gyengédség egyesülve, a' mit némelly barátocska fel nem ér.

Cz.

V.

Hol az igazság kíván védelmet, nincsen barát. Kíméléssel bánjunk e a' védelemben, vagy nemmes haraggal? Azt az idő' szüksége mutatja ki.

Nem az von reánk gyűlölséget vagy hálát, hogy mások' hibáji felől a' közönség előtt szólunk vagy hallgatunk, hanem azon környülmény, melly szerint egyik vagy másik cselekedetünk szívünknek nemesebb vagy nemtelenebb érzései-

ből fakad és munkál. Önszeretetet és önáldozat tesz itt is a' különbséget, mint minden egyéb cselekedetinkben.

Mikor íróársaink' fogyatkozásait dobra ütjük, többére az a' hit tüzel és ragadoz bennünket, hogy mi többek vagyunk mint azok az egyebek; 's e' hitre szerény és nem szerény eltántorodhatik. De amaz nem leli örömét benne, hogy mások' hibáji felől szól: ez vadássza rá az alkalmat.

Némelly társunk nem bánt senkit; legalább senkit sem nevez meg. De miért? Magát alak alá nem rejthetvén, azokat alakolja be, kiket verdesni akar.

BB

VI.

Kazinczyn fenn akadék, hogy levelei a' barátnevezetet minden személykülönböztetés nélkül osztogatják; 's talán nem vala igazom. Mint minden szónak, ennek is több értelme van: szorosabb és tágasabb; 's a' baráti szólítgatás többére csak czím helyett szolgál.

Kazinczyban sok a' popularitás.

Ő testestől - lelkestől által adja magát mindennek, kiben isteni szikrát sejt; fiatalokkal örömetest szó barátságot, örömetest lesegeti, kiből kevés esztendők múlva mi válhatik; 's emeli azon gondolat, hogy a' talentumok' fejlesztésé-

ben néki is része van. A' gravitás, melly őt mástól eltolná, nem szülne jót: ez a' leereszkedés, mellyel az őszfejú férfi egy gyermekded ifjuhoz viseltetik — (Ráday és Orczy épen így bántak Kazinczyval; O. ezt kis barátnak nevezvén.) — szült jót, sok jót szült. A' nemesebb lelkek valaha csak ezért is áldandják emlékezetét.

'S valóban gyönyörűség látni, nyelvünk 's literatúránk mint emelkedik, 's lelkesebb ifjaink mint győznek a' magok sajátságaik által az izetlenség' martalékjain. Ha így haladunk, haszontalan volt a' perlőknek perlenieik; a' dolog önként ment volna. És még sem volt haszontalan. Leonardo da Vinci 's Mengs és mások nem csak festettek, hanem theoreticus, didacticus munkákat is írtak a' festésről. Helyesen tevék nyelvívóink, hogy megvívtak. Az szükséges volt. De bár folytatnák tovább is; 's ez vagy amaz új csatamezőt nyitnának fel! Még korholódást parancsol az idő.

D.

VII.

Ki ne örvendjen fiatal íróinknak? Ki ne óhajtja, hogy az ősz bajnokoknak nyomokba lépve, főlebb haladjanak; hogy azoknak tetteikre fényesbekkel vessenek homályt?

A' ki veteránusaink közül ezeknek ragyogásokat kaján szemmel nézni, koszorújokat irí-

gyelni tudná, az ugyan semmiképen el nem kerülne igazságos ítéletünket, hogy csak magát, soha nem a' közjót szerette; 's ki ezen kislelkűségével legméltóbbá tenné magát arra, hogy neve a' jók között soha ne említessék.

De fiataljaink is legyenek szerények.

Soha ne feledjék azt az időt, mellyben a' legcsekélyebb áldozat is nagy volt; 's melly ha nem tétetik, ők így ragyogni nem fognak. Nincs rútabb irigykedő atyánál, hálátlan fiúnál.

A' megaggott író szeresse, tüzelje, vezérelje a' pályának indúlt ifjat; a' jót benne úgy becsülje, hogy a' rosztat el ne hallgassa; annak kedvét alacsony utakon ne keresse; tanúltságát erőszakkal reá ne tolja.

De illik az ifjunak amaszt felkeresnie, kívánnia.

Munka illik az ifjuhoz; oktatás, tanács, ítélet az öreghez: nem azért mert öreg; hanem mert tanúlt, tapasztalt bölcs öreg.

Ez volt szava a' régi bölcseségnek: ez legyen a' mainak is. Ez a' természettől megszentelt örök rend, mellyet csak elfajultak tapodnak.

G.

VIII.

Nem ok nélkül dicsekszünk emelkedésünkkel, haladásunkkal; de hanyadikunk halad? 'S mint haladhatna, ki nem tanul, és még is tudni

akar, 's másokat tanítani? Mint haladjon, ki magát belé nem tudja szóvni az újabb idő' szellemébe, 's ott feneklik meg hol elavúlt kora lelé; 's ha az újabb idő, tudta és eszméye nélkül 's talán akarátja ellen, fenntebb pontra kapta is el, onnan ismét visszaroggyan?

Elnézvén ezt az örök folyt és visszafolyt, ezt az örök emelkedést és elakadást; 's hogy könyveink nem vétetnek, 's az írási szorgalom nem ingereltetik; hogy mi mint a' gyermekek, jó vagy rossz, mindenén kapunk a' mi új, de mint a' gyermekek a' jóba is belé ununk; hogy olvasóink tudomány és gond nélkül ízlelgetnek, 's nem azt ízlelik a' mit a' czél kíván — szép' nemében nyelv' és művészet' titkait, 's nem dolgozt; 's hogy még íróink' számában is sokan e' hibába tévednek: elcsüggedve tenném le minden reményemet, hogy valaha nevezetes pontra emelkedhetünk, ha a' nemzet' lelkébe nem bíznám, melly minden pályán látja ragyogni fíjait, 's fiatal íróink nem élesztenének. — Nevezetesekek maradtak mindég előttem azon órák, mellyekben őket, itt vagy amott összegyűlve láthatám. A' legszebb koszorú a' mit képzelhetni. Egyike nem csak társa, hanem barátja is a' másikának, szeretet' és becsülés' lánczaival csatolva egymáshoz, 's nem tekintve a' kor' és egyéb haszontalanságok' különbözőéseit, 's meg nem tarkítva azokkal, kik az ügyet eszköznek, magokat cél-

nak nézik. Egyike a' másikánál gyujtja meg szövétnekét; tüzet veszén és ád; 's szabadon de bizakodva hallatja javaló vagy nem javaló értelmét, érezvén hogy a' barátság' körében legfőbb törvény az egyenesség és bizakodás, és hogy azt kívánja az ügy' szent szeretete is. Mindenik társ igaz magához, mint másokhoz; 's érzi az embert magában és másokban; de azt is érzi, a' mi ál fényben pillog. Mindenik társ szerény, de mindenik hajthatatlan térdet görbíteni bálványnak, bár aranyból van öntve . . .

'S midőn itt elfoglal a' haladás' és ifjabb iróink' szeretetének ideája, a' leghálásabb tisztelet' érzéseivel telik el szívem Kazinczy iránt.

Nézni kell, tisztelni kell, csudálni kell — mint emelkedék ő fenntebbre és mindég fenntebbre; melly kész vala mindég eltérni járt útjáról, ha az újat jobbnak ismérte; melly kész vala mindég elfogadni a' jót, mellyet vagy korának társai vagy az ifjabbak találtak. Nézni kell, mint tisztelé mindég az írói személyes szabadságot 's a' vélekedések' és ízlés' különbözőseit; és mint szállott kiterjesztett karokkal a' legifjabbak' ölelésére.

Kazinczyt minden hitelt felül-haladó szorgalma, minden hitelt felül-haladó áldozatai, 's az a' tűz, melly vele gyakor ízben feledteté már magát, nőjét, gyermekeit, de az elcsüggedés' vég pontján sem soha a' célét, sokáig emlékezet-

ben fogja tartani, 's legtovább és örökké lelkének nemessége, melly mint a' kétélű kard a' hős' kezében, védé az igazat, 's a' gonoszt öldöklé.

Mert nem szerette hévvel istenét,
Ki hévvel nem gyűlöli az ördögöt!

É.

IX.

Kazinczy' mentésében (VI.) csak félszegség tudna gáncsot találni. Ügyünk nyer az ő popularitása által; de személye gyakorta vesztett.

Én, ki egész literátori pályámat a' széplelkűnek köszönöm, magam is nem egyszer bosszonkodva tapasztalám: mint bitangoltatik nemes bizodalma, mellyet ügyünk iránt hevült keblével — méltatlanokba helyeztetett!

F.

X.

D (VI.), É (VIII.), F (IX.), és G (V.) gyönyörűen tisztelék meg Kazinczyt; még gyönyörűbben önmagokat Kazinczyban.

Azonban a' vádlott' védelmét úgy szerettem volna ejtetni, hogy az olvasó érezze annak, tudniillik a' védelemnek, szükségét; 's inkább éreztesse magát az előadásban megvetés mint mentés. 'S valahol lehet, vádlott íróink' állításaikat emlegetném, 's nem magokat a' vádlottakat. 'S

még midőn a' vádlottakat is — úgy fonnám össze velök a' tárgyat, hogy az olvasó itt is dolgot lásson, ne személyt. Szeretném, hogy a' dicsért és gáncsolt popularitás felett elmélkednék a' psychológ; 's találná ki: mint változott el Kazinczyban a' legkomolyabb ifju a' legkomolytalanabb ósszé. Ennyi küzdés 1794től mostanig . . . ! A' szenvedő, ki megfosztva látja magát az életnek minden örömeitől, szabad örömeitől, ott lop örömet, hol lothat; 's az ilyen vagy eltesped a' gravitás mellett, vagy gyermekessé teszi az öröm' lopdosása. Így a' ki falun lakik, vendégének nézi a' jövő levelet; veszi a' tollat; 's csupa szív lévén, ellök minden fátyolt, 's magát barátja előtt egészen felfedi. Kazinczynak sorait elnézván, látni sebes kezéből is, hogy ő a' levelet akkor írta, midőn napi-számába belé fáradt. A' baráti nevet, mellyet nyelvvel keveseknek ad, levelében azért fogta adni, mert útálja pályánkon a' külvilág' titulaturáját. Azt a' Tisztelendő Tudós, Méltóságos Tudós, Tekintetes Tudós titulust ki nézheti boszankodás és nevetés nélkül?

BB.

XI.

A' szép' ítélőjiben legközönségesebb vétek az egyoldalság, a' félszegség. Nem szólok azokról, kik nem annyira a' művnek, mint a' személy-

nek, kitől a' műv származott baráti — (a' Remény, míg Helmecezié: rossz; 's mihelyt Szemerée — javalást' nyer. L. Muzár. X r.) —: ezek a' személyt, nem a' művet itélik; 's ha ezt is, azonnal készen vannak vele, mihelyt tudva a' művész előttök. Egyébünnen is származik félszégesség, és pedig igen gyakran. Legtöbbsen a' tárgyat tekintik, és nem a' tárgy' előadását; a' művet individualis ízlésökhez, öntetszésökhez mérik mint lydiai kőhez, nem inkább a' nagynak, jónak és szépnek közönséges fő ideájához; és nem inkább, nem ugyan minden egyes iskolai regulákhoz, de még is a' közönséges, a' művészség' természetéhez elkerülhetetlenül szükséges fő törvényekhez, mellyeket a' régiség, kezét fogva a' természettel, megszentelt, mellyek ellen nem épós az epikon, nem dráma a' dramaton, bár mi bájló formába légyen is öntve. Soknak megnyeré már kedvezését a' munka egyedül azért, mert víg vagy komoly, mindennapi vagy fennséges: hogy a' víg, a' komoly, a' mindennapi, a' fennséges mint adatott? 's megfelel e ez és az közönséges ideájának? ezt csak kérdezni is kevesen tudják, még kevesebben megítélni. Így van a' dolog a' formákkal is, a' műv' technikájával. Soknak elég, ha pityergő elegia, vagy fenndurrogó hexameter, vagy echózó rímek csiklandozzák vagy boszontják füleiket. Többnyire feledve van a' művnek cél', idő', hely', 's egyéb

környülmény' irányása: pedig tudjuk, mennyit teszen a' magában csekély dolog is a' maga helyén, idejében, céljával egyezőleg; mennyit vesz ellenben ez nélkül a' magában legszerencsésebb műv is. — — — Az is nagy és közönséges félszegség, hogy egyes ideákat, szavakat, szólásokat, képeket fognak fel a' nélkül, hogy az egésznek lelkét felfogták volna, 's azokat ehhez mérve bírálják meg. Nem az egyes szavak, ideák 's a' t. szépek vagy rútak, hanem az egészhez illés vagy nem illés teszi azokat illyenekké; 's az egésznek harmoniája vagy disharmoniája határozza el a' művészi becset. — — — Ezek mellett soha nem szabad a' jó kritikusknak figyelmét elvonni a' literatúrának állapotjáról. Tudnia kell, 's felvenni gondosan, hol áll az mostanság? honnan indult ki? meddig jutott? merre, 's mi úton veszi menetét? miben gazdag már, 's miben szegény még? Figyelemmel kell tartania a' külföldi, különösen a' szomszéd literatúrának állása' pontját, emelkedésének eszközeit, akadályait; és mind ezekkel összevetni a' bírálás alá vett művet, 's ezek szerint határozni meg érdemét.

Így akarnám én bírálva látni a' magyar műveket, 's mind azt a' bírót leszállítva bírói székeről, a' ki ezeknél fogva bírálni nem tud. A' sok, ki érett ki éretlen, ki szerény és igazságos, ki indulatos és igazságtalan, kritikus épen

úgy rontja az ízlést, mint a' sok szakács az ételt.

Szeretném, ha köztünk a' jók törvényökké tennék: minden dolgozásnak kritikát szerezeni, és azt ezzel együtt adni; nem kritizálni felszólítás nélkül, vagy legalább az írónak tudta nélkül, hanemha a' felszólított kritikus olesárolja a' jót, javálja a' roszt; az írónak magának nem védeni magát, hanem ügyét más kritikusra bízni.

G.

XII.

Szomorú dolog, irtóztató dolog az a' kritika. Vak, a' ki azt haszontalannak tartja, sőt igen jónak nem ismeri — kivált a' literatúra' történet-írójára nézve. De valljuk meg: recensenseinkben még eddig nem kaptunk egyebet, mint igazságtalanul alacsonyító sophistákat.

Az olyan zsoldos, ki vagy mivel az eke' szarvától állott a' Melpomene' papjai közé, vagy mivel korhely, 's talán a' színre is mámorral lépe fel, 's ott tántorog, akadozik, botol, dől, 's végre hanyatt homlok zuhan . . . nem szakasztott képe e ez, némelly garázda kritikuskak?

GY.

XIII.

A' magyarnak karakterei közt egyik, és ugyan a' legnemesebbik, a' bátor és egyenes kimondás;

de úgy, hogy valaki ezzel az ellene vívónak sértésére vissza ne éljen.

Még a' legerősebb okok is megbágyadnak, ha személyes bántásokkal vannak tűzdösve.

Nem sápadt, hanem vidámon mosolygó képpel mondjuk meg egymásnak, a' mit nem a' vak megátalkodás, hanem a' csendesen fontoló elme mutat előnkbe valónak.

Ha az indulatokra hallgatunk, ezek, igen is! a' makranczosságot parancsolják. De mi foganattal? A' való előtt hályog húzódik szemeinkre; és a' gyűlölségnek szikráji addig pattognak széllyel, míg végre lángot vetnek, mellyet utóbb meg nem olthatunk, ha egész igyekezetünket rá fordítjuk is.

Igen is. Ész kell hozzá, hogy valaki ír-hasson.

De ki az, ki magát esztelennek vallja? Hány féleszüek írnak; és még is olly fenn hordozzák nyakokat, mintha Apoll általok szólott volna.

Észből fejlík ki az okoskodás; és hány felé téved az ember okoskodásával?! Nem csak a' külön külön vett individuumok ellenkeznek egymással, de ugyan azon egy író önnön maga ellen meghasonlík.

Ha az észen kívül nincs más kritérion, úgy jókká kell hagynunk a' legnagyobb képtelenségeket, mellyeket valaha ember kigondolt; mert az is, ki ezekkel elő áll, észen fundálja magát.

Tehát egymás ellen vívók között csak az leszzen pöre-vesztett, ki maga felől megvallja, hogy esze nem volt.

Erre pedig még nincs példánk.

H.

XIV.

Íróinknak pártokra és felekezetekre oszlása igen káros mind nemzeti, mind nyelvbéli kultúránkra. A' lépést nem előmozdítja, hanem vissza nyomja. Igen káros az írókra nézve: mert azokat, kiknek ünnepi színben kellene a' közönség előtt fényleni, rút színbe öltözteti, nevetségessé teszi, és megútáltatja. Tapasztalásból mondhatom, hogy ez a' magyar tudományos világnak fergetege, az íróknak egymás ellen mérleghellete, sok száz hazafit elidegenített a' magyar könyvek' olvasásától. — — Egy időtől magyar írónak lenni, annyi: mint gúnyolás' tárgya lenni a' publicum előtt. Én ugyan sem mint ostorozó poroszló, sem mint ostorozott delinquens nem kívánok a' világnak néző-színén megjelenni.

Írásmódunkat az idő és az utóbbi világ fogja meghatározni. Azonban minden ember menjen a' maga útján; 's ha két ellenkező meggyőződésű öszvetalálkozik, fogjanak kezet, kívánjanak egymásnak jó szerencsét, 's folytassák útjokat azon szent szándékkal, hogy ámbár keveset különböző

ösvényen, még is egy jó, szép, nagy célhoz igyekeznek. Ne tegyenek úgy mint a' zsidók, kik vásárra menvén, egymásnak áruját 's mértékét kisebbítik 's olcsárolják, hogy egyik a' másik előtt szerezzon keletet portékájának.

K.

XV.

Nekünk azon íróink is irtóznak a' kritikusoktól, kik magokat tanúlt és nem tanúlt olvasóiktól szerettetni látják, 's így feddő 's fenytő leczkéket legkevésbé rettegetnek.

Honnan jöhet ez a' mi idegenkedésünk attól, a' mit mások igen nagy hasznúnak ismernek? Kritikusaink e élesebbek mint a' másokéi? Vagy talán íróink érzékenyebbek mint lenniük kellene?

A' kritika iskolája mind az írónak, mind az olvasónak; 's a' gyémánt is csak dörzsölések által nyeri szikrázó tüzeit. Ha ki az illy intézetek' hasznát tagadja, olvassa meg Muzáront elébb kritikáji nélkül, azután kritikájival; 's érzeni fogja, bírálójának mit köszönhet.

Egyik társunk (Muzáron. IV k.) kevésbé akad fel rajta, ha holtak vonatnak ítélet alá, mint ha élők büntettetnek — amaz Egyptusban, ez a' római censoroknál volt szokásban. Ha kritizálni és bántani synonymok volnának, inkább illenék követnünk Róma' censorait; mert annak
esni,

esni, ki nem védheti magát, nem a' leghősibb tett. De minekutána a' kritika nem a' vétkest veszi célba, hanem a' vétket, 's a' vétkesben is a' vétket bünteti: úgy hiszem, hogy a' mi nem jó, szabad büntetni mind élőben, mind megholtban.

A' ki mást leczkéz, nem igen nagy okot ádrá, hogy szerénynek tartassék; 's innen van, hogy a' ravasz kevélység a' maga feddéseit az úgy látszik nekem és a' csekély ítéletem formulák által szelídítgeti; de jól mondá a' lelkes Szontagh, hogy a' tanácskozások' köre nem áll a' városi társalkodás' törvényei alatt, 's tiszteink a' szerint különböznek mint álláspontjaink. Ha igazságos az ítélet, ha nem gombba, senki nem panaszkodhatik; éles lehet, sőt még csípős is, mint a' bírálónak tetszik: mert vannak vétkek, miket exacerbatióval kell büntetni, mint olyanok vannak, mellyeknek elég a' szelíd érintés.

A' feddések' nemei közt nincs kínzóbb, mint melly a' vétkest kaczagás' tárgyává teszi.

Ettől magában is irtózni fog, valakinek keblében meleg szív ver; de az olyat a' hideg okosság is tilthatja azon felül, mert a' kölcsönt vissza adhatják: része, mellyet fogott a' fegyver, a' Thétis' sérthetetlen fijának is volt. Azonban a' ki híven szereti ügyét, annak gyarapodásáért kész leszen szenvedni kedvetlenségeket; 's Göthe

és Schiller a' magok xeniájit dolgoztatván, azzal bátorítgaták egymást, hogy sok jót fognak tenni, ha bőreiket nem féltik.

Horátiuson kezdve a' mai napig e' bajnak azok valának leginkább kitéve, kik elevebben érzik, mi szép és rú, 's kiknél ez az érzés poetai tűzben lobbadoz. Veszélyes adomány! mint az nem veszélyes, de gyalázatos, midőn hallgatni tudunk, hol szóllani kellene, sőt még arra is van erőnk, hogy elfojtsuk keblünk' érzésit 's meggyőződésünket, 's javaljuk, 's csudáljuk, 's tanítjuk a' mi fényecskét ígér; erre is vannak példáink. De azok a' nemokosak, kik nem fényöket teszik czélul, hanem az ügy' gyarapodását, azzal mentik magokat, hogy az ember nem csinálja a' jó gondolatot: az magától jó; 's hogy versben az is szabad, a' mi prózában nem szabad.

A' nevetni 's apró nyilakkal játszani szerető francziák közt Boileau lelé nagy multságát abban, ha nemzete' írójit kefélgetheté. A' kaján természetü ember, ki még a' XIV Lajos' arany századjában is, midőn a' franczia urbanitas már felhága a' fő pontra, le nem tudta vetkezni mardosó vadságát, tartalék nélkül kimondá a' rosz munka' írójinak, felőlök mit itél. Corneille, a' nagy Corneille, a' franczia Sophokles, kiadá Agesilausát, 's Boileau azonnal egy epigrammal tisztelé meg a' csudált tragicust:

I'ai vu l'Agésilas,
Hélas!

(Láttam a' játékszínen Agesilaust. Oó!)

Corneille most Atiláját adta, 's a' gonosz ember új epigrammal hódola az új idők' Sophoklésének:

Après l'Agésilas
Hélas!
Mais après l'Attila
Hola!

(Agesilaus után Oót, de Atila után Hohót!)

'S a' mit mi, nevetni szégyelkedők, álmélkodás nélkül alig láthatunk, Boileau a' két epigrammot verseinek utolsó kiadásában is fenn tartotta, ámbár érdeme, azon felül hogy gyilkol, pedig tompa mint a' dorong, semmi nincs. — — 'S Boileau nem csak verseiben vala gonosz: gonosz vala a' prósa' józanságában is.

„Midőn legelőbb eresztém ki szatiráimat, láttam, melly panaszok fognak ellenem mindenfelől emelkedni. Tudtam, hogy poetáink, kivált a' roszak, hamar kapnak lángot, és hogy ez a' tömjénezést éhező és szomjazó nép viczkádozni fog vesszőzésim alatt. Boszúra kelének ellenem, de azt nekik elnézmem nem vala nehéz; szegényeket a' legérzékenyebb oldalaikon érintetem meg — dolgozásaikon.

Annál váratlanabb vala látnom, hogy némelly olvasó inkább akara a' nevetés' tárgyai közé elegyedni, mint rajtok, az eszesekkel, nevetni. Hogy őket megnyugtassam, bébizonyítám a' IX szatirámban, hogy a' nyavalyás munkát nyavalyás munkának találni minden olvasójának kérdésbe vehetetlen jusa van.“

És verseinek utolsó kiadásakor az előbeszéd vége felé:

„Megadom én hogy a' Saint-Amand', a' Brébeuf', a' Scuderi', sőt még a' Cotin' írásiban is, van érdem, 's valamint elég bátorságom vala megkaczagtatni vétkeiket, úgy viszont megismerem mind azt az excellenst is, a' mi az ő írásaikban találtatni fog; 's ez világos jele, hogy midőn őket megrángatám, helőlem nem irigység szóla, 's nem kaján természetem. És ha neheztelésüket e' vallástételem sem tudná megnyhíteni, el kellene nekik mondanom, hogy bajokat köszönjék magoknak. A' ki valamit nyomtattat, bírójává teszi minden olvasóját. Mit haragszanak tehát, mikor szavokat fogadjuk?“

*

Könnyű képzelni, mit tennének a' mi íróink, ha velök bána így egy új Boileau.

Igazok van; nekünk nincs Boileauk.

De Corneillünk is csak születni fog még.

BB.

XVI.

A' kritika általányosan nem csak hasznos, de legszükségesebb is; 's míg szoros, kemény 's égetésig gúnyoló bírálás nem hozand ítéletet honi könyveinkről, addig, közönségesen szólván, ízlésünk egészen kicsinosult nem leend. Lesznek, lesznek elmemagzatink általányosan véve dicséretre méltók, de nem érendik el a' fejlődésnek azon lehető legmagasb pontját soha, mellyre a' remek-lelküeket a' bíraltatási fék 's tartózkodás vezetheti. Szinjáték közepszerűségig sem fejlethet ki, míg szigoru 's engesztelhetetlen bírót nem retteg találni a' közönségben. Arany elválasztásra szered — kényeső — kell; úgy nem válhatik el a' jeles, szép, nemes hozzá ragadt agyag, sár, föld 's egyéb selejtektől savany, keser, marczona sőt sokszor méreg nélkül. Van, igaz, szinarany is a' bérczek' kebliben, de kevés; a' föld' kerekén is fel feltűnnek választottak, az ég' kedvelti, de kevesen; 's nem kell amannak sem imezeknek — (kiknek földön élő számokból nekünk földön csuszóknak keserű veszteségünkre csak minap ragadtatott el egy a' legjelesbek közül Kisfaludy Károlyt értem, kinek emlékezetét íme itt üdvözlöm!) — — választó viz, vagy szered, mert magokban is tündöklenek, de a' többségnek homályból kiragadtatására nem csak hasznos, mint mondám, de szükséges is a' kritika.

Rosznak magvát hintó könyveket megigazítani, 's veszedelmes következéseiket, ha más-kép nem lehet, tűzzel, méreggel, türhetetlen gúnyfulánkkal rontani 's megsemmisíteni, ítéletem szerint, kötelesség; — de jó szándéku, ártatlan, 's csak rosszúl 's hibásan írt munkát ökrendő szidalmakkal lemenydörgeni, 's dühös tajtékkal önteni le, vétkesnek találok; 's azon hibát csak fiatalság' tüze teheti megbocsáthatóvá. Szelíd és senkinek nem ártó ábrándozásikból felebarátinkat felriasztani, nem nemes; 's így ha valaki nagy munka, izzadság 's veríték közt egy egy könyvecskét hoz világra, mellyben sem lélek sem Révai, hanem csak mák: azt — mert a' nehezen elalvóknak is kell auctor — ellenségesen bírálni nem illik, barátságosan elrendezgetni szabad azonban; mert jóllehet az író alávetem a' hazafinak, a' philológiát a' philosophiának, a' szép hangot a' jó 's világos értelemnek: azért mindazáltal az írói tulajdonnak, a' helyes írás, a' szép 's kellemes hangnak mélyebben nem hódul senki mint én, 's főkép azért, mivel illyekben felkent 's avatott nem vagyok.

Sz.

XVII.

A' legközelebbi számot amulétum gyanánt óhajtanók kötni sziveikre kritikustársainknak, kitket Mi, BB., recensens, ezennel figyelmezte-

tünk : hogy a' próbakő alá esendő munkának ne csak hibájit lesegessék, hanem jelességecskéjét is megérinteni tisztöknek tartsák; remekfélében a' fogyatkozásokat, próbatételekben az eltalál-
takat mutogatván.

Mi, recensens, úgy vélekedünk, hogy olvasó közönségünk' egy nagy része is használhatná ezen amulétumot; az tudniillik, melly egy pár tizedű literatúránkat hajlik a' szomszéd századosokhoz méregetni, 's a' mienkre meleg pártfogás helyett hideg gúnyt és nyilakat lövell.

BB.

XVIII.

Ki nem tiszteli a' jámbor ellenkezőt, 's ki nem, és még inkább, a' szerény kérdőt: a' ki vélekedéseink' okát nyomozza, 's olly elmével, hogy kész leszen elfogadni a' jobbat, ha reá ismerend? — De, mikor némelly barátunk vélekedésünket azért vátatja, mert restelkedék bővebben ismerkedni meg a' tárggyal; mikor ez nem leheti, hogy lehessen másként látni, mint az ő szeme lát, mert jól az ő szeme lát; mikor tanácsot nem kérünk, 's ő még is adogat; 's mikor a' nem kért tanácsra szelíden felelünk, 's amaz újra meg' újra adogatja; mikor kérjük, hogy hagyja abba a' leczkézést, 's türje, hogy járhasunk a' mint magunknak tetszik, ha jobbnak látjuk ön fejünket követni inkább mint tanácsait,

's ő tovább és tovább leczkézget: a' tréfa még is alkalmatlan; 's magának köszönje barátocskánk, ha nyakunkról leráztatik.

Nem elég lenni jónak és szívesnek; látszani is kell. Nyájasság és megelőzés szövik a' legszébb lánczokat.

A' barátság ki van mentve szenvedelmeink' kötelékeiből. Melegen tartja szíveinket, fejünket józanon; tiszta, szelíd örömeikkel boldogít az együtt-létben, 's a' távolban sem vígasztalás nélkül nem hágy sem hideggé nem teszen: szóval, ezen érzés az, mellybe a' földiség legkevésbé vegyül. Általa igyekezzük tehát az emberek' jobbait felénk vonni. Ez hevítsen kölcsönösen a' szép és jó után bennünket; 's örökre szakadjon el tőlünk, ki ezek után felhevülni nem alkalmas. Így sokan fognak tőlünk elmaradozni, kiktől most szeretettni gondoljuk magunkat, 's hova tovább szűkebb lesz a' kör, mellyet mellettünk társaink betöltének. De ha a' sokaságból csak egyet is nyerhetnénk, ki tőlünk soha el ne szakadjon, boldogabbak volnánk annál, ki most számtalanokat ölel, 's majd senkit sem. — — Idő és környülmények, hely és szokások, a' rokonérzésüket is visszatartóztatják ollykor egymástól; mert ezeken nem minden erő emelkedhetik túl; nem mind méltatlan tehát szeretetünkre, ki társalkodásunk alatt barátságunkba nem szövetkezik.

XIX.

Ismérek körünkben többeket, kik azzal mentegődznek, hogy ők szivesek ugyan, de sziveségöket kiadni nem tudják. Ezek alkalmasint egy kathegóriában állanak azon tudósainkkal, kik eleven könyvtár létökre, alig tudnak megállhatót szólani mások előtt. Mind ketten hasonlítanak azon rossz készületü kályhához, mellyben bár ropog a' tűz, de nem bírván kiadni a' meleget, a' szobát hidegen hagyja.

A' mások' részvétele igen kedves, olykor hasznos is. De nem barátságatlan, nem hívtelen cselekedet az, midön mi, ha érzelmeink ellenkeznek, ön meggyőződéseinket követjük inkább, mint barátunkét. Ritkán jó azon tanács, mit más ad. Legalább mindég jobb az a' jó, melly magunktól ered. Azonban, a' hol indulatok' zajai között hányódunk, szív és fej' tanácsadásai között habzunk, kövessük inkább igaz barátunk' meggyőződését, mint magunkét. Így a' beteg orvos rendszerint gyógyász barátja' cüráját fogadja el inkább, mint maga recepteit követi.

Lerázni nyakunkról a' barátocskát; vagy, nemesebb és józanabb kitételrel, elszakadni barátunktól — ki ifjuságunk' lángolásai között meleg szívvel jöve felénk, és a' kinek érzeményei kebel' titkát hordák kebelhez; 's elpártolni tőle csupa félreértésből . . . lehetséges e? Az élök'

legnagyobb részét haszonérzések választják egymáshoz: miért vesztítnők el könnyelműleg azokat, kik bennünk az embert szeretik? Olly nagy, olly temérdek, olly megmérhetetlen ez a világ. Hová leszünk e' temérdekségben, ha felénk sehonnan nem terjesztetnek baráti ölelő karok; ha sehonnan nem mosolyog ránk részvétellel 's bizalommal tellyes arcz?

Nem tagadom, hogy a' szép' érzete tiszta és gazdag forrása a' barátságának. De magában, bár tiszteletet szül, barátságra nem elég.

Együtt leélt vagy leélendő 's remélendő örömek szülik az emberfajnál a' barátságot. Idő és összeszokás pecsétet ütnek reá.

A' vérmérsékletnek egyezése általános feltétele a' barátságának. Mert csak ennél fogva egyezhetnek 's szögelhetnek össze a' barátok' kedvteléseik, 's ennél fogva éldelhetnek köz örömeiket együtt.

Nem egyszer hallám már, hogy a' költők választott edényei a' barátságának. Ellenkező értelmemér bocsánatot kérek. Ritkán illik a' költőkre azon isméretes: *Quae conveniunt in uno tertio, conveniunt inter se*; 's nem következik, hogy kiket felülről egyforma szent ihlelések hevítnek, egymás iránt is hevüljenek. A' fél világ csudálja, tiszteli Apollt, Laocont, Torsót; az a' fél világ, melly szárazon és vizen gyilkolja egymást.

Egyes szép, de gyenge kapocs a' művészeté: szoros foglaló-láncz a' barátságé. Közös bajok' levívása, közös örömek' éldelése halkkal kötik ennek szeméit.

A' költő ideális világban bolyongván, ideálban lát mindent. Így neki, a' mi világunkban járatlannak és jövevénynek, csalatkozni rendes dolga. De szüksége sincs a' költőnek a' barátságra olly mértékben mint a' profanum volgusnak. Ennek csak egy világa van: amannak kettő. Azon költői teremtő-lélek, melly magának szebb világot és tájakat 's lelkesebb lényeket tud alkotni, könnyebben találja ezekben pótlékát mint más. 'S maga az alkotás, maga az isteni művészség, 's a' holtak' remekjei: mind ezek eltöltik a' poeta' keblében azon hijányt, mellyet a' prosaicusnál csak rokon prosaicus kebelnek (melly együtt 's egyformán érezi vele a' testes világ' sok tövisszurásait, együtt és egy ösvényen szagatja vele annak igen kevés rózsájit) dobogása pótolhat ki.

Olly durva táplálék a' poeta' sublimált lelkének a' mi prosaicus életünk' barátsága, mint a' manás Szeraphoknak lenne a' köleskása, 's nektáros Múzáinknak a' vastag barna sör.

BB.

MÁSODIK RÉSZ.

MUZÁRION. HARMADIK KÖTET. ÉLET ÉS LITERATÚRA. RÉSZ XI—XIX. 1829. PESTEN. TRATTNER³ ÉS KÁROLY³ BETŰJIVEL. 12. r. 314. l.

MUZÁRION. NEGYEDIK KÖTET. ÉLET ÉS LITERATÚRA. RÉSZ XX—XXIX. 1829. PESTEN. TRATTNER³ ÉS KÁROLY³ BETŰJIVEL. 12 r. 354 l.

I.

Öszveolvasztom panaszaimat Muzáron ellen.

Czéltalan különösködés mindenben, és már abban is, hogy az első kötet minden bevezetés nélkül jelene meg; hogy rejtegeti rendjét 's czéljait; hogy egyszerre megjelent harmadik és negyedik kötete új czímet vón fel; hogy mindig változtatja még bötűjit is; és mivel íróink 's olvasóink egyiránt irtóznak a' recenzióktól, szelídség' színe alatt sujtoogat.

II.

Sem, ha egyezünk, az igazság; sem, ha nem egyezünk, a' tisztelet — sértve nem lehet: mi-helyt az egyezés okos, a' nem egyezés nem kü-

lönben okos, de szerény; sőt többeknek egyezésök szerez az ügynök hitelt, a' nem-egyezés a' személyeknek függetlenséget.

Az ítéletek egymást kergetik.

'S míg ez így megyen, tudjuk, hogy élünk; hogy egymás iránt 's a' köz ügy iránt részvéttel viseltetünk; hogy ébren vagyunk; és, ha zavarban is, tisztulunk 's haladunk.

Hogy tehát iratinkat mennél többen ítélve olvassák, kívánnunk kell, 's rajta örvendenünk!

III.

A' Tudományos Gyűjtemény mindenestül gyűjtemény. Ki terjeszkedik a' tudomány' és mesterség' minden ágára; minden ember talál benne a' mit maga hasznára fordíthasson: de fordításokat, idegen elmeszüleményeket fel nem veszen. Ennek czélja azért: a' nemzetnek minden tárgy 's ágú művelése; a' szorgalomnak, tanultságnak, szép és hasznos mesterségeknek előmozdítása — közvetlenül magából a' nemzet' kebeléből, a' magyar elmék' találmányaikból, szerzéseikből. Hason czélzásu a' Felső Magyar-országi Minerva. De ebben kevesebb gond fordíttatik az élet' hasznaira, mint az elme' és szív' művelésére; 's fordítások is felvétetnek.

Mi czélja Muzáriónak?

Ezt czímjéből és a' két elsőbb kötet' foglalatjából kitalálni nem nehéz.

Czímje ezen gyűjteménynek elejétől fogva:
ÉLET ÉS LITERATÚRA.

Többen fenn akadtak e' czímen, mint nem eléggé világosan, érthetón; 's az ÉLET alatt biographiákat vártak. De a' megjelent 's megoltvasott első kötet láttatá, hogy az ÉLET az életben (különösen a' tudományos életben) előforduló dolgokat: levelezéseket, jeles gondolatokat, mondásokat, vetekedéseket . . . jelent; a' LITERATÚRA pedig jelesb műveket és kritikát tárgyaz. — — Az új görögös MUZÁRION rokon a' LITERATÚRÁVAL, 's az ÉLETET kizárni látszik; 's azt az ideát adja, mellyet a' LITERATÚRÁNAK tulajdonítánk csak most.

IV.

Ha Muzárion' elsőbb részeit, I—IV. és V—X, tekintem, azt kell hinnem, hogy Sz.' és K.' folyóírások fenntebb nemű, tanult, mívelt olvasóknak vagyon szánva, 's különösen a' művészet' barátinak.

Ennél fogva ítélvén Muzárion' III. kötetét, meg kell vallanom, hogy sem a' „Hol volt hol nem volt“-ak, sem Mailáth' regéji, 's tündéres románjai nem e' gyűjteménybe illők; bár millyen légyen is művészi becsök.

A' köznépi mesélések alacsonyábbak, sem hogy fenntebb rendű, tanult 's mívelt olvasókat mulassanak; Mailáthnak regéji, hihetlenségök

miatt, sem az életből merítve nincsenek, sem arra nem munkálnak, sem a' mai gondolkozásmóddal meg nem férnek.

V.

Az a' végetlen variáció, az a' PÉLDA: Nincs legkisebb tisztelettel szüléji iránt, mellyet magam is rettenetesnek neveztem, 's csinálójának még józanságát is kétségbe hoztam, tudtomra még senki' javallatát nem nyerte meg.

Egyik társunk nekem azt írta, hogy nem minden azért van írva, hogy olvassuk.

Értem én őt.

Láttatni akará a' Redactio magyar nyelvünk' ezer és ismét ezer és háromszáz ötvenötszeri fordulhatóságát ugyanazon egy feladásban, 's leverni a' német Jenisch' gögjét, ki azt hitette el magával, azt akará másokkal is elhíttetni, hogy már elég, sőt már hasonlíthatatlan fordulású a' német nyelv, ha azt az egy feladást négyszer engedé, minden hozzá-tétel és erőszak nélkül.

De most már azt kérdezem a' Redactiótól, azt a' Redactiónak ezt a' PÉLDÁT is javaló barátitól: ha a' gög' leverésére, nyelvünk' engedékenysége' kimutatására, szükséges és érdemes volt e' a' 4szer variált feladáson 2355szer feszíteni az elmét? koptatni a' tollat? koptatni az ércz bötűket? erőltetni a' corrector' szemét? vesztetni, legalább is 500szor, a' 63 lapnyi papi-

rost? 's a' kétkedő olvasót fárasztani, hogy lás-
sa, ha a' feladás 2355szer hozzá - tétel 's erőszak
nélkül vagyon e' változtatva? 'S mit ítélnétek,
barátim, azon fejedelemtől, ki 4 ellenséges ka-
tona ellen 2355 fegyveres embert állítana ki.
Nevetnétek minden bizonnyal velünk és a' szol-
gákkal együtt vagy bosszankodnátok.

A' felesleg nagy erő maga magát nyomja le.

Ha a' Redactio a' feladást 5szer adja, eleget
tőn barátinak és nembarátinak: ha 8szor, sokat
ád; 's a' gőg letiporva hever.

VI.

Némellyek nem értik, oktató munka akar e'
lenni Muzáron vagy mulattató; 's ha oktató,
mit keres itt Tündér Ilona, mellyet, a' mint
ezek hiszik, még a' pór nép' kezéből is ki kel-
lene kapni, mint ostobaságot és superstitiót ter-
jesztő mázolás: ha pedig mulattató, mit akart
légyen a' Redactio azzal, a' mi a' III. kötet' vé-
gében egy propositiot 2355 variációban ad.

E' panasz olly közönséges, hogy egyik me-
gyénkből, melly azzal dicsekedhetik, hogy Mu-
záriont igen számos példányban hozatá meg,
már megérkezik a' fulminatio, hogy ők többé
Muzárionnak következő köteteit hordatni nem
fogják, mert nekik Tündér Ilona és az a'

Nincs

Nincs legkisebb tisztelettel szüléji iránt nem kell.

Midőn a' typographus Szemerének a' kirakott ívet megküldé, hogy a' corrector a' bötűszedő botlásait jegyezze ki, 's a' kirakott ív a' kézirattal összehasonlított, Szemerének két cselédje, ki ezt a' Nincs legkisebb tisztelettel szüléji iránt-ot örökké hallá ismételtetni, kiszalada a' szobából, 's eldölt nevében, hogy micsoda könyv lehet az, melyet urok csinál; hiszen azt a' morális tanítást elég volt volna csak egyszer mondani. 'S míg a' két cseléd így kaczagott, a' Redactor' barátjai nem győzék csudálni, hogy a' mit Jenisch (lásd a' könyv' utolsó lapját) csak 4szer tudá variálni németben, azt Szemere magyarban 2355szer variálható.

En úgy hiszem, hogy a' Redactor' philologus barátjaival szebb egy sorban állani, mint a' kaczagó két cseléddel; és bár ez a' példa a' Muzáron' olvasójit ezután arra emlékeztethesse, hogy saját látásoknak is higyenek ugyan, de higyenek valamit annak is, kit író társaink nem néznek figyelmökre egészen méltatlannak.

VII.

Tündér Ilona' mentségére nem szólunk semmit.
Bajos dolog mindent mindennek magyarázni.

A' jobb olvasók itt csudálni fogják, hogy Gróf Mailáth, a' mi lelelkesebb regélőnk, ezt a' bohó történetet a' maga genialis előadása által mint tudá mind azok előtt tenni kedvessé, kiknek lelkök van.

Hát azt a' józanok által botránkozásnak nézett LEVÉL, mellyet Mailáth huszonnégy óra múlva azután, hogy annak költésére Szemere által megkéretett, neki meg is küldött, mint bizonyítja az a' csudálásunkat érdemlő férfi' nagy talentomait!

Bizony az autopsia némelyeknél nem áldás, hanem baj.

VIII.

Egyik levelezőnek az a' nagy panasza van Muzáron ellen, hogy az, felfejtés nélkül adván az egymással ellenkező vélekedéseket, az elkészült olvasónak hasznára nincs, az el nem készülteket csak megteveszti.

Kínomban legyen szabad vallást tennem, hogy ez a' váratlan feddés engem a' Buridán' lomhárjára emlékeztet, melly felől tanítóink a' philosophiában azt beszélnek, hogy az éhen dermede meg a' rét' közepén, mert nem lele elég okot, miért harapjon ösvényének inkább jobb mint bal oldalán a' legkövérebb fűbe.

Ha Muzáron arra szoktatja majd olvasójit, hogy figyelemmel olvassanak, 's gondolkodjanak

azon a' mit olvastak, 's a' mit első olvasással meg nem értettek, olvassák míg megértik, panaszkodik meg fog szűnni.

— Ki akarjon úgy szólni hogy minden érte! ezt kiáltja fel egy helyt Herder.

IX.

Az a' mód, mellyen Sz. és K. akarnak korokra hatni, bizonyítja mind tiszta látásokat, mind egyenességeket 's alaktalan szerénységeket, mellyek nékiek, az írói pályán mint az életben, ki-tündöklő 's közönségesen elismert tulajdonaik.

Nem nézik ők célnak magokat, az ügyet csak eszköznek a' mi őket ragyogtassa; nem el-tanúztatni, hanem kitaláltatni akarják tanításai-
kat, 's szólni gondolkozó fejekhez vágnak, nem engedni minden benyomásnak készekhez.

X.

Énelőttem Muzáriónnak különösen az az érdeme van, hogy velünk a' kritikát meg kezdi ked-
veltetni, 's azon egyenessége által, hogy a' maga felől hozott nem mindég kedvező ítéleteket is közli olvasójival; és midőn nem a' Red. szólni, hanem az írókat szóllaltatja, 's minden feddés és javulás nélkül, 's így ezek önmagok szállítják önmagokat vagy fel vagy le, elkerüli a' panaszt, azt a' keservest! hogy a' recensens barátságból

dicsér, idegenségből sujt, sőt hogy a' recensens' személye egy az íróéval, 's az önmaga tömjénezi magát.

V - X.

XI.

Mit mondok két írónk közt legújabbán történt literátori perre? Mit mondok a' HÁZI-ROSTÁNAK — (Muzáron. IV k. 79 lap) azon oldalára, mellyben egy munkámról — (Muzáron. IV k. 27 lap. HÁZI-JEGYZET. Szám 6. Nemes-Apáti Kis Sámuel.) — szó van? Ezek olly kérdések, édes barátom, hogy nem örömet válszolok reájok. Nem tudod e, milly nagy vétek, valamelly nagyhírű író 's kivált kritikus ellen az igazat is kimondanunk? 'S ha körülötünk egy darázs dong, belé szúrjunk e az egész darázsfészekbe? — Tehát hogy felelek, csak azért teszem, mivel te kérdél; 's neked sem mondom el mind, a' mit gondolok. Első kérdésedet a' mi illeti, csak azt válaszolom reá, hogy azon perló uraknak egyike (Szentmiklóssy) úgy hibázott a' maga védelmében, mint a' másik (Bajza) a' visszatámadásban; mivel egyiknek sem volt szeme előtt a' justum' et decorum' megtartásának szent kötelessége. 'S azon ellenfeleknek egyikén, ki nekem az utóbbi országgyűlés olta szeretett barátom (Bajza), és karaktere a'

legnemesebb, mellyet valaha fiatal emberben ismerék, — kimondhatatlanúl kell csudálkoznom, miként írhatott ezzel a' lévvel. De végre bámúlásomat az a' gondolat csendesíté le, hogy ha fel tud indulni a' megbántáson, ki nem ok nélkül bántatik meg, mennyivel inkább felindulhat a' megbántásért az ártatlan, a' szelíd, a' nemeslelkű? Illy alkalommal könnyelműséget mutatni annyi lenne, mint a' becsületérzés' hijányát árulni el. — Szólok a' második kérdéscsere is. Erre sem indulatosan, erre sem elkeseredéssel; mivel akár írok, akár munkám' bírálását olvasom, mindig előttem tartom egy jeles német írónak e' mondását: Hinge der Gemüthsfrieden des Schriftstellers, die Freudigkeit seines inneren Lebens, von den augenblicklichen Wirkungen ab, die seine Thätigkeit im Publicum hervorbringt; so würde das Gefühl des Glücks und des Unglücks nirgends ungleicher vertheilt seyn, als in der literarischen Welt. — Mikor a' HÁZI-ROSTÁT az előtte álló 's vizsgálat alá vett HÁZI-JEGYZETEK után olvasám, legott az ötlek elmémbe, hogy ezen Rostát legalkalmasabb lett volna azzal a' czímmel (Bohózat) megtisztelni, mellyel Fáy András Úr az 1825diki Minervában a' MIRE SZÁNTAM A' FIAMAT? és az 1826diki Hébében a' KÉT JÓ TANÁCS nevű munkáját megajándékozta. Egyébiránt sem szeretem a' kritikát rostának nevezni; mivel ez csak asszonyok'

kezébe való, mint a' pemet és a' sütő-lapát. Tisztítás végett inkább vegyen a' férfi gyalút vagy simító - vasat kezébe. Kinek abban áll gyönyörűsége, hogy a' tisztítandóból semmi sem maradjon meg: valamint a' ritka rostából mind ki eresztheti a' magot, úgy a' gyalúval is kedve szerint addig tisztíthatja, faraghatja, simíthatja a' művet, míg egészen semmivé lesz. Továbbá, a' melly kritikus rostával tisztít, könnyen úgy járhat, mint Boccacini' meséjében az a' kritikus, kit fáradozásiért Apoll a' polyvával ajándékozza meg. — Azon munkácskám, melly a' Házi Rostának dolgot ada, kettősen van recenseálva, mint láthatod. Elsőben tudniillik pantomimice hol csak ??? és!!! (kérdő 's felkiáltó jelek) ezáfolnak.

A' világ' itélete senkit annyira nem szok (!) . . .

Igy magyarázzák némelyek a' Horátzi (?) cuncta licent-et . . .

Ez az igen is paradox állítás csak némelly Sans-souci kől (?) ered . . .

'S ez az a' mi jelenkorunkban olly igen elhatalmazott Anticira (?), mellyet a' tudományok körül való ügyetlenség 's járatlanság szül . . .

E' neme a' kritikának legkönnyebb; mivel így nem kell az ellenállítást okokkal támogatva bebizonyítani. De hogy e' módja a' kritikának recensio e' neménylem, erre magaddal együtt más józan ítéletű 's részrehajlatlan társaink is tagadólag fognának felelni. Másodszor recenseál-

tatik az utána következő Házi - rostában , ugyan
 a' derék meseíró Fáy András Úr által. Itt sem
 recensió' manírjában , hanem olly hűmorról , mel-
 lyel bohózatait és meséjait írni szokta ; erre mu-
 tat rostájának elején a' házi - eb és a' gyanak-
 odó varju felhozása is. — Szok szavam
 után áll mingyárt egy parenthesisbe zárt felkiál-
 tó jel ; mint gondolom , azért , hogy a' rostáló
 Úr (Kazinczy.) nem ismeri a' tájszavakat. Nem
 azért lön az ott általam úgy írva , mintha nem
 tudnám az ígehajtogatást : szokom , szokol szo-
 kik ; (sőt bosszonkodom is , midőn íróink az ikes
 ígére nem vigyáznak , és Fáy András Úr pél-
 dájára : el ne ess ; igyekezz ; lefejlene ; így se
 pénz se posztó ; — nyugodjon ; igyon . . . hi-
 bás grammatikával élnek) — hanem azért mivel
 a' szok szóval solet helyett élnek , megkülön-
 böztetésül a' szokik assvescit , consvescit ígétől.
 Igaz ugyan , hogy ezen értelemben a' latin assve-
 scit , consvescit ígét rendszerint megszokik szó-
 val teszük ki ; de mondjuk : megszokott e' már.
 Ekkor a' szokik is assvescit , consvescit ; ugyan-
 ezen különbségért élnek a' szok ígével solet he-
 lyett , kivált túl a' Dunán. Ezt tehát ha csak
 úgy tekintjük is , mint csupa provinciálismust ,
 akkor is nyelvünk' dicső sajátságáról és gazdag
 létéről térszen az bizonyosságot ; 's ha az aestheti-
 kának semmi kifogása nincs ellene , kell e' azért
 untalan a' rostát vásítani , hogy a' nyelvben miu-

den szót a' szoros regulához kötni nem lehet? Hogy pedig a' szok ígére szükség van, ez okozá, hogy a' szokik helyett solet értelmében a' múlt időt használták, el kívánván kerülni e' kitétel: szokik élni, 's így ejtették: szokott élni. Mivel azonban a' jelenvaló időre is szükség azon kifejezést használnunk, tehát a' szokik élni, szokik esni, szokik lenni helyett: szok élni, szok esni, szok lenni jöve gyakorlásba. Egyik jelesebb írónk, Kisfaludy Károly is, jónak tartá a' szok tájszóval élést, solet értelemben, hol így ír: góg szemmel nem szok itélni. Vagy talán a' rostáló Úr' igazat-szerető bírálása szerint, — a' mi egy írónál nem hiba, másnál az hiba lehet? Ez ugyan különös philológia lenne! — Ha munkámban némelly szó után :! és ? van ok nélkül oda illegetve kritikus Uramtól; hát a' hol ő a' költők' fejfeletti glóriájokat ironiázva előszámlálja, mint tőlem elhagyottakat és ismeretleneket: az íróknak egymás között zajlongó helyzeteiket; u. m. a' literátori czéheskedést, a' villámterhes felkiáltásokat, az autodafés kacajokat, anathémás szájvonásokat és csattogásokat, a' kétértelmű pantomímeket, a' pythiai szavakat, jégtorlatú arczvonásokat; — mind ezek hány ? ? ? és ! ! ! jeleket megérdemlenének (érdemlenének meg) magok után! Ezek ám tarka harlequin-köntösök, melyekről a' Házi-rosta 4dik számában végen említés van! —

Bizonyosan tudom, hogy Göthe a' kritikát így osztá fel: Es gibt eine zerstörende und eine productive Kritik; de a' Házi-rostának 4dik száma — legalább az én rövid belátásom szerint — ennek egyik osztályába sem tartozik; ha csak a' kritikának valamelly transscendentális világgörébe nem való. — Mint szerencsétlen, a' kinek minden műv tetszik, úgy szerencsétlen, a' kinek egy műv sincs tetszésére. — Nálunk már sok író előadta mind a' mi je volt; 's ez most mind kritikákat ír. De vajha senki se is írna egyebet! Így a' recensensi vizsketeg utoljára nem találna tárgyat bírálható dühének gyakorlására; 's ebből talán az a' haszon lenne, hogy kiki önmagát fogná megbírálni, 's az önisméret' szép tudományában dicséretes előmentséget (előmenetelt) tenne. Csak hogy ez nem igen kapós tudomány! Inkább csupa antikritikával fordulna fel akkor ez a' világ, mint most ez az én unalmas levelem. — — — Annyit még is mondhatok, édes barátom, hogy a' Házi-rostának az a' része, mellyről eddig szó vala, sincs tanúság nélkül. Én azt tanulám belőle, hogy a' jó meseíró nem mindég jó kritikusk is. — — — — Lásd, millyen iskolai formája lön e' levélnek! Visszatekintek soraimra, 's azt látom, hogy csaknem egy antikriticus' szerepét játszottam. De a' nyelv olly drága kincs, hogy egyetlen egy szó is megérdemli az idő - papiros - és ténna-vesztegetést. —

Tulajdonítsd e' hosszú levelet magad kérdéseinek, és annak, hogy neked akármely baráti kérdésedre sem akarnék válasszal egészen adós maradni. — Szeresd tovább is barátodat!

XII.

Reményelem, bocsánatot nyerend azon, csak véleményes, észrevételem: hogy nekünk, még életben lévő személyeknek, soha se kellene leveleinket se egészben, se töredékek által, — (Muzáron. Rész VII.; XII.; XXI.) — közre adnunk, vagy adni engednünk.

Elöttem az illy levelek gyanúsok; 's hajlok azokat báboskodásnak, 's a' közönség' szeme' bekötéseinek, tekinteni.

A' levelek mind természeti mind társasági törvények szerint írójik ellen próbálnak: mellettök nem; ha a' másik fél, Cicero' feddését megvetvén, elég czudar tud lenni azokat elárulni. Azonban a' levelek, ezen utóbbi eseten kívül, rendesen közöltetni szoktak a' kiadás előtt írójikkal; 's így megszűnnek többé öszinte baráti levelek lenni, 's azt a' mit kellene, embert, többé nem festenek.

Ha már világot kell látniök némelly magányos leveleknek, azokat mindenkor egészen kívánnám közöltetni. Sokféle a' szempont, melyből a' sokféle olvasó néz; 's a' magányos, 's

főképen baráti, levelek több oldalait fedik fel a' levelezőnek, 's gyakran a' mezítelent is; azok nem ritkán a' titkos falak 's leplek alá hagyják kukkanni az olvasót. — Ha a' leveleket kényünk szerint herélgetjük, rendszerint kiöntjük a' keresztelő vízzel a' gyermeket: a' levelezőt meg nem ismertetjük a' családhoz közönséggel; 's az egész levelezést kiveszük eredeti valóságából. Így váltak Döbrentei Gábor' levelei (Muzáron. Hetedik rész.) csupá száraz grammatikai receptekké.

Minthogy nagy emberek' levelezéseikről hiszük azt, hogy egy közönség' részvételére 's figyelmére méltók: könnyen gyanút vehetnek az illy közre-bocsátások — czélzás nélkül essék mondva! — a' levelezőkre, mintha ők nagy és fontos embereknek vágnának tekintetni.

XIII.

Sz.' és K.' folyóírásoknak újabb czíme eleve gyaníttatá velem tartalmi minémüségének változását is; 's nem családhozám várakozásomban.

Ha az előbbeni kötetekben (Élet és literatura. I. II.) némelly nagybecsű darabok diszlenek is; de az újabbakban (Muzáron. III. IV.) vidámabb szín, popularisabb tón, 's több oldalak mutatkoznak. Amazok nagyobb részint csak a' literátorok' kis körének valának szentelve: ezek,

minden rendű olvasót érdekelvén, a' kisebb és nagyobb publicumot egyesítik; 's ez az oka, hogy nagyobb keletjök is nagyon.

Valóban, ha a' honi culturát előmozdítani kívánjuk, illő annak nem csak intensiójáról (noha aesthetikai tekintetben erre ügyelni leginkább kell!), hanem egyszer'smind extensiójáról is gondoskodnunk.

XIV.

Muzáronban, mint Wieland' hasonló című költeményében, egymás' üstökébe szálló bölcseket leltem ugyan; de egyenes lélekkel megvallom, a' Grátziák' philosophiájának bővebb 's velősebb fejtegetését óhajtanám.

A' Redactio ért azon mesterséghez, mint kelljen írónkban a' szunnyadó erőt munkályra ébresztetni; 's ennél fogva ügyességgel 's rátermettséggel bír illetén kritikai folyóírás' szerkeztetésére.

XV.

Szerencsés gondolat Kazinczytól, hogy Csokonay' gyöngyei külön választatván, valamely művészet' barátja által közre bocsáttassanak.

De kitől lehetne ezt inkább kívánnunk, mint Kazinczytól, több felkenteink' lelkes kiadójától?

XVI.

Nem egyezhetem Kazinczyval, hogy a' pórdal „Ama' sűrű nyárfák alatt“ szebb a' kulacs-hoz írottnál.

Melly eredetiség, melly nemzeti character van az utóbbikban!

Az a' vidám kedv, szeszély, borongás szinte a' szilajkodásig csapongó dévajsággal kellemes természeti egybe-olvadásban; azon utólérhetetlen, könnyű, nem keresett populáris hang, egyenesen a' magyar ajakról lekapva, melly Csokonayban annyira saját: melly kifejezhetetlen kedvességet 's interessét adnak ezen, a' maga nemében egyetlen egy, darabnak!

XVII.

Kölcsey Csokonayt Bürgerhez hasonlította.

De nem hasonlíthatjuk e' őt viszont, mint recensent, Schillerhez? 'S nem lehet e' mondanunk: hogy Kölcsey szinte olly igazságtalan volt Csokonay, mint Schiller Bürger iránt?

Ezen kérdést egy új Schlegel fogja eldönthetni.

XVIII.

A' nyelvgéniuszra nézve legnagyobb felvilágosítást talán Horvát Istvántól lehetne várnunk?

Ő ismeri legmélyebben nyelvünk' alkotmányát; 's a' nyelvbeli törvények' megállapításá-

ban figyelmét az aesthetikai postulátumokra is ki szokta terjeszteni.

XIX.

Horvát István emberi erőt meghaladó munkába látszik fogni.

Bár hajlok hinni, hogy a' hisztória' tengerén, mint egy új Columbus vagy Cook, hieddig nem ismert világrészeket fog felfedezni: kívánám még is, hogy minekelőtte az illy veszélyes útra magát elszánná, elébb nagy szorgalommal egybe - szerzett philológiai, diplomatikai ismereteinek kincseit a' hazával közlené. Mert ki javalhatná, ha ismeretlen tartományok' keresésére kincsekkel gazdagon rakott hajó küldetnék el?

Meg kellene Horvátnak gondolnia a' breve et irreparabile tempust, 's fukarkodva kellene az idővel gazdálkodnia. Melly kipótolhatatlan veszteség lenne a' hazára nézve, ha ismeretei vele együtt — 's ki állhat jót, ha nem örökre e? — eltemettetnének! Ily veszteség valóban minden hazafit mélyebben érdeklene, mint annak tudása, hogy az emberinem' törzsök atyjának neve innen vagy amonnan vonja le származását. Ha mind a' két czélt egyesíthetné, annál nagyobb hálával tartoznánk neki. De bizonyos nyereséget bizonytalanért kétes kockára vetni, min-

denkor veszedelemmel jár; 's a' végzést kísértene nem tanácsos.

XIII — XIX.

XX.

Csokonaynak ízlése nekem nem ízlésem; 's Földiekkel játszó Reményét ódának — (Muzáron IV k. 73 l.) soha nem tartám, 's nem tarthatom, míg azt szabad 's kell hinnem, hogy Horátz és Berzsenyi ódákat írtak.

Azt azonban nem javallhatom, hogy valaki költeményeit kijavítgatva adja. Baráti ezt a' merőnek rossz neven fognák venni; a' merőnek baráti pedig azt fognák óhajtani, hogy idegen mű' javítgatása helyett maga adna jobbakat.

Maradjon kiki az, a' mi volt; 's maga ép sajáttságában állja ki a' minden kornak ítéletét.

XXI.

(Muzáron. IV kötet. 60 lap.)

Mit bámúlsz, Csokonay' versére nyerte ha pórnép?

Bár lent szállt, soha nem volt Pegasus herélt.

XXII.

Muzáron ez előtt egy pár nappal érkezék kezemhez.

Melly dicsó munka!

Tiszteletet és hálát érdemelnek annak kiadói mind bölcs plánjokért, mind a' felvett dolgozásokért. Így szerkeztetve lehetetlen még olly vélekedéseket is örömetst nem olvasni, mellyek a' mieinkkel ellenkeznek.

Legelsőben Kazinczy' dolgozásain futottam végig, 's mindeniken gyönyörködve, de legnagyobb örömmel azon, a' mit IV k. 152—162 lap ír. Azon olly sokszor előfordúlt tárgyról summásabban szebbet 's kimerítőbben velősebbet, tudtommal, még senki sem mondott. — — — Elragadó örömmel forгатám keresztül némelly fiatalabbak' értekezéseiket is. Ki nem mondhatom, melly édes érzés hatja el szívemet, mikor ollyakat látok literatúránk' gyarapítására új erővel 's fiatal elevenséggel fellépni, kikben talentom és tudomány egyesülve vannak, és a' kiktől ugyan azért, tovább haladó míveltetésök után, sok szépet és jelest lehet reménylenem. Én azt az irígységet, mellyről minden literatúrában, legközelebb Muzáron' IV k. 10—84 körül is van panasz, nem csak nem érzem magamban, de meg sem foghatom. Szívemből óhajtom ismerni, 's tisztelet' csókjával illetni mind azokat, kiknek jó dolgozásaikat olvasom, és még jelesebbeket ígérő tehetségeiket látom.

XXIII.

Nékem kevés, igen kevés könyv tetszék még úgy, hogy egészen tetszett volna. A' ki egy egész könyvben, a' ki több kötetből álló, különféle, többektől adott 's feldolgozott tárgyú munkában mindent javal, mindent magasztal: vagy gondatlanúl tett olvasást, vagy ítélet-gyengeséget, vagy hizelékenységet árúl el.

Ítéletem Muzáron' III és IV kötete iránt ez:

Mennyire a' harmadik félre csap céljától: annyira, 's még inkább, célját kimerítő a' negyedik. — — — Azt mondá nekem egyik társunk, azt írta egy másik, hogy ez a' két utóbbi kötet (Muzáron. III. IV) több vevőt talála, mint a' két elsőbb (Élet és Literatura. I. II.) Hiszem, 's örülök rajta. De én e' szerencsét a' két első elhíresedett érdemének tulajdonítom. Majd ha az V. is olly nagy, vagy még nagyobb szerencsét teendi, hinni fogom, hogy a' III. és IV is kedvezésben vannak; de soha sem azt, hogy a' III nyere különösen köz kedvezést: a' IVdiknek fogom én ezt a' szerencsét tulajdonítani, mellyre általtérek, mint olyanra, melly engem és sok másokat csudálásra, öröme ragadt.

XXIV.

Egész élet, a' nemes munkásságnak 's küzdésnek pályája, nyílik meg előttünk Muzáron' negyedik kötetében.

Itt látjuk, 's a' hazafiúság' örömhevével szemléljük, csudáljuk: mint fejlenek ki az erők; mint állanak a' legjobbaknak műveik, ítéleteik egymásnak ellenében; ezek is azok is bizakodva a' nemzet' javalatát, a' diadalkoszorút, elnyerhetni.

Boldog nemzet, mellynek választottjai illy bizodalommal lépnek fel anyai színe előtt!

XXV.

Szalai Benjamin, a' mindég kedves és víg szélszélyű Kisfaludy Károly, áll a' sorompón nevetéséges hősével, Fercsivel.

Kedvre gyújtja a' nézőt, tovább nézni; 's beereszkedni a' vívás' tellyes közepébe.

XXVI.

Következik a' kő-tábla, tele írva a' nemes küzdés' törvényeivel, mellyeket az ingerlő és ingerlett hőseknek tisztelniük illik; 's mellyeknél fogva a' gyávabb néző is könnyen átláthassa, ki nagy a' küzdésben? ki alacsony?

És íme két hős, a' nemzet' tiszteltjei, Kazinczy és Kölcsey, egymásra nem irigyek, sőt viszont - barátságokban kevélyek is, lépnek ki, nemesen vívni meg. A' bíró (Szemere) elfátyolozva a' bekötött szemü Themisként, mind kettejét, bár külön tekinteteből, koszorúra ítéli méltónak. De a' mi ezt köyeti, fájdalommal tölti

be a' részvevő nézót: kedvetlen scénára emlékezteti őt vissza a' szinte kedvetlen jelenet. Achill és Agamemnon (Berzsenyi. Kölcsey.) szikráznak itt egymás ellen.

Bajza röviden, világosan és valólag adja elé a' kis epigrammnak születését, csinosodását hazánkban; 's Kazinczynak nyújtja a' borostyánt. — — Kazinczy ismét láttatja magát, és ismét dicsőségben. Szoros igazsággal ítél meg egy ifjontan elholt bajnokot (Csokonay.): ki, ha más környülményekben tovább él, szép győzedelmeket fog az írói pályán aratni.

Egy bajnok (Fáy András) érkezik új czímmel; ki eddig nemesen futotta pályáját. Most rostával jelen meg, bírói tisztét akarván jelenteni. Ez, a' neki tulajdon szeszéllyel, sok valótlond; 's csípős mosollyal. Most a' vívó, majd a' néző sereg vonja félre száját. — — Itt végződik az első scéna.

XXVII.

A' második scénát egy parányi levél, melly előbbi küzdesre emlékeztet, nyitja meg.

Egy új hős — Szontagh Gusztáv, dicső fegyverrel és dicső tollal, 's bizodalommal magához és ügyéhez és a' közönséghez, lép a' dicspályára. Vele négyen (Fényéri, Guzmics, Toldy és Kazinczy) vívnak meg, kik között a' sokkoszorús Kazinczy rekeszti a' viadalt. Szontagh, a' ret-

tenhetetlen hős, a' nélkül, hogy magát meggyőzöttnek higye, hátra lép; dicsőségét a' viadalban inkább mint a' győzedelemben találván; 's a' kit ellenjei meg nem győztenek, maga győzte meg magát. Ez a' győzelem szebb a' világ' minden hadán vett győzedelemnél. De mi sajnálnók, ha illy nemes szerénységű férfinak úgy lépett volna le a' pályáról, hogy soha arra fel ne lépjen. A' valóság' és tudomány' országában az illy visszalépés káros: hol, ha szép győzni, nem szégyen meggyőzetni is; itt is ott is a' köz ügy boldogul.

Ez a' gyönyörű, hasonlíthatatlan viadal, valamint kezdé, úgy rekeszti a' scénát; 's kár volt volna itt többet mutatni.

XXVIII.

A' harmadik scénát Kazinczy foglalja el kedvenczével, Róma' írójával, Szallusztal. Azt vélnéd, maga Szalluszt beszél magáról, annyira benne van ezen beszédben a' Szallusztai szellem és csín. Itt látod Róma' három nagy íróját, Cicérót és Tacitust és Szallusztot, szem közt állítva, 's úgy festve, a' hogy író festve még kevés volt. Vonz a' tárgy; ragad a' tárgyat festőnek csuda ecsete.

A' negyedik scéna régibb 's újabb nyelv-bajnokok (Báróczy Sándor, Kazinczy Ferencz, Rájnis József, Szemere Pál, Helmeczy Mihály,

Baróti Szabó Dávid, Pónori Thewrewk József, Deáky Zsigmond, Szalay László, Döbrentei Gábor, Csokonay Mihály és Kölcsey Ferencz) nemes versenyeiket mutatja fel. Mulató 's oktató scéna. — — — Az ötödikben ragyog egy költemény, Sámuel, a' szent hajdan' gyöngyeiből, mellyeket Pyrker, a' neki tulajdon ritka költői szellemmel, ír; 's ezt itt a' gyöngyökbe forrón szeretett Kazinczy adja poetai prózában magyarul, azon könnyüséggel, azon húséggel, melly fordításait bélyegzi: nem csak a' dolgot adni, de az írónak sajátságait is által hozni; 's ez a' classicus fordítónak érdeme; 's csak ekkor mondhatjuk, hogy az író is így írt volna, ha magyarul ír. — — — A' hatodik scéna ap:óbb, hason tárgyú 's szellemű versezeteket mutat: Zrínyit, a' hőst, Zrínyi költőtől; Keményt Gyöngyösitől; Arpádot Rádaytól; Zalánt Vörösmartytól. Mind egyik magán hordozza korának színét, és a' költő' sajátságait. — Az efféle példákból láthatni, mennyit haladott nyelvünk, ízlésünk, literatúránk; 's elgondolhatjuk, mennyit fog haladhatni ezentúl. — — — A' hetedik egy borzasztó regét nyujt „A' fal közzé zárt“ levelekben, a' XVI század' közepéből, Gróf Mailáth Jánostól. — — — Ezt követik a' nyolczadikban: egy bevezetés a' Japáni történethez, 's ez és maga a' történet között Kovacsóczynak egy dala; 's most a' Japáni történetecske maga Kazinczytól,

alkalmas leczkétül a' féltékenyeknek, mellyhez hasonlók már a' III kötetben adattak. Ugyan azon történet rímes jambuszi balladában Kovacsóczytól, 's ugyanaz Kazinczytól a' proza' nyelvén. Végre Gibárt és Irma nevek alatt ugyan azon tárgyú románcz ugyan Kazinczytól trochaeuszokban. — Az egy alaknak enyiféle változásai mind nyelvünk' könnyü fordulásait, mind az írónak erejét nyilván mutatják; mind pedig például szolgálhatnak és sarkantyúul ifjainknak.

XXIX.

Függelékül lép itt meg bennünket Horvát Istvánnak, példátlan olvasottságú, majd nem hihetetlen combinatiójú írónknak, mélységes értekezése a' Kaján szóról; elkészítésül ez is, mint több más, azon várva várt nagy munkának fogadásához, könnyebb értéséhez, 's hitelességéhez, mellyet ez a' fáradhatatlan férfiú nemzetünk' eredetéről fog a' világ' ítélete alá bocsátani.

*

Valóban Muzáriónnak ez a' kötete literatúránk' díszé, kevélysége.

XXIII — XXIX.

XXX.

Physikai erők kinyilatkoztatásai alakítják az életet. E' kinyilatkoztatások' intellectualis szem-

lélései reflexiókká, 's ezek viszont igazító elveivé lesznek, a' physicali erőknek. Így élet teremtí a' literatúrát, literatúra igazítja az életet. Physicali erők cselekvésben még nem élet; gondolat-'s képtöredékek még nem literatúra: szellem kívántatik ehhez, melly az egyes részeket magánálló egésszé olvassza.

A' cselekvő physicali erőket szellem helyett jobbára egy conventiókon épült mechanismus igazgatja; 's ha ennek nyomai a' reflexiókban is mutatkoznak, az egyetemes literatúra az élet' mechanismusa' pusztá historiájánál egyéb nem leszen; midőn ennek menten minden erőszaktól, 's egyedül belső szükségétől vezéreltetve, lehetetlen jóltevőleg nem hatni az életre, 's mechanismusa' szegletességeit ki nem simítani. Így 's illy viszonyokban értetve az élet és literatúrára osztályozott Muzáron mezőt nyitá a' lélek' egyetemes tehetségei' kinyilatkoztatásainak és küzdéseinek a' subjectivitasban szintúgy mint az objectivitasban, a' részekben szintúgy mint a' massában.

Szemere a' harmadik és negyedik kötet' elrendelésében is híve marada azon eredetiségnek, mellyet a' korább megjelent kötetekben örvendő fogadának mind azok, kik tudják, hogy művészség és művészkedés közt hegyesebb az ellentét mint természet és művészség között. Fő pontja az egésznek az elbeszélő poesis; 's több

példákban állítatnak fel ennek nemei. Rec. őket a' munka' folyamatjából kiszakasztja, 's rólok legutóbb fog szólni.

Erkölcsei és aesthetikai töredékek nyiták meg Muzárion' korább megjelent köteteit: azok a' jelent is. Milly befolyással birjanak efféle jól megválasztott töredékek, világos az Athenaeum' Fragmentjeiből, mellyek egy egész massa új ideát folyamatha hoztak. Az első kötetben meg jelentek közhasznuságok és valóságok miatt kedvesen fogadtattak. Nem így a' második kötetéi. Német ég érlelé meg azokat, és publicumunk nem tudá, mint bánják velök. A' harmadik kötet Di-esőség, Nemzet és Haza cím alatt összeállítatások által vonzó töredékeket nyújt. Itt már hon van a' magyar, 's céljokat el nem fogják hibázhatni. Közéjük itt ott szükkeblüek és lelketlenek is csuszának be. A' Döbrentei és Kende névvel jelelteket tartalom és előadás egyiránt különböztetik meg.

Következik huszonkét szám Irásbeli Előadás cím alatt. Vélemények 's itéletek a' magyar nyelv' 's literatura' csinosodhatásáról, nem ritkán úgy állítva egymás mellé, hogy egyik szüksegkép eltörölje a' másikat. Rec.nem tudja, honnan vétettek, de minden esetre jó vala így őket összeállítani; practicus hasznok ugyan nem igen leszen, de a' magyar recensens lelki épülettel tanulja belőlök, hogy kritikánk még is mas-

sivusabb a' multnál. Az 1—8 szám az egyes gondolatokrol — maximákrol — szólnak, 's criticaul szolgálhatnak egyszer'smind az őket megelőző tizennegyedik résznek. Az aláírás szerzőjöknek Kis Jánost mondja; de ha Rec. egészen nem csalódik, szerencséje vala e' munkácskát már ezelőtt francziában olvasni. A' tisztelt Superintendens igen lekötelezné recensenseit, ha dolgozásai' hegyén mindenkor azoknak forrásait is ki jelelné. A' kritika így más arczulatban fogna megjelenni, 's csak azt vizsgálná meg, valljon a' magyar öltözet nem tevé e' ismérhetlenné a' külföld' ünnepeit?

A' tizennegyedik rész Képlaki Vilma' dolgozásait nyújtja. Rózikáról és a' Farkas nemzetségről másutt fogunk szólni, de az öt első számrol kéntelenítettünk vallást tenni, hogy a' Muzarion' irányával meg nem egyeztethetők. Mindazonáltal az üdvezült' engesztelésére legyen mondva, 's Rec. ennél nagyobb dicséretet nem tud, hogy az asszonyiség' gyengéd vonásai dolgozásaiból ki nem veszének, mint legújabb amazonunkéiból.

Elmellőzzük a' következő három részt, mint mellyekre utóbb fogunk jutni, 's a' Példára nyitunk. Jenisch a' maga tizennégy nyelv' össze - hasonlítottatásában e' mondást: „Er hat nicht die mindeste Achtung für seine Aeltern“ négy változtatásban adja, azon megjegyzéssel,

hogy a' megnevezett tizennégy nyelv között (a' magyar nincsen említve) talán egy sem változtathatja annyiszor hasonló rövidséggel és energiával.

Ha Jenisch a' magyar nyelvet is érdekli, elég lett volna e' mondást nyolczszor változtatni, 's nyelvünk' ebbeli elsősége kétszeresen ki van mutatva; de a' thema itt az, hogy próbáltassék, hány változtatást tűr el a' magyar. A' példa így nem lehet nem kedves philologusainknak, ámbár nem tagadhatni, hogy a' számos nem philologus olvasónak igen parányi élvezet nyújt.

A' tizenkilencedik rész a' nyelvgeniusról szól. Mit itélünk mi ez alatt értetni, később elmondjuk.

A' huszadik részről alább. A' huszonegyedik rész ostracismust kiált a' kritika ellen. Horvát Endre és Kisfaludy Sándor ostracisálói ezen Aristidesnek. Visszaélés az olvasók' türelmével ezeket itt hosszasan megczáfolni: Kölcseynek őket követő darabja a' való kritikáról erős világot vet e' sötétségekbe. A' tárgy előleg vétetett fel Kölcseytől a' nélkül, hogy ultraspeculatiókba tévedne. Köztünk a' művészség' kritikáját ő teremté, azt a' kritikát melly egyoldalú lenni szegyenel; 's ennek mértékéül illő vala a' szempontokat kimutatni. Nagy Apáti Kiss Sámuel nyolcz lapot halmoz el czifra ürességekkel. Rec. az efféle belletriai levelekből merített félszogsé-

geknél untatóbb mit nem ismer. Illyesek nem a' Muzáron' köteteibe valók. Helyet ad ez ugyan olly értekezéseknek is, mellyek egészben vagy részenként hibás elveken épülnek, de csak azon esetben, ha az illyenek' megczáfolása által a' felvett czél' előhaladása segítettik; 's valljon millyen segédjére lessz a' czélnek, ha mind ezeket részint fonákoknak, részint tekintetet nem érdemlőknek lenni kimutatod? Bacsányi' ítélete a' tek, tokos versekről igazságos, de még is csak a' Magyar Museumba illő kritika. Stylus, modor, előadás még egészen ezé. Örvendünk, hogy az, ki a' kritikát több rendbeli currensokban exorcisálá, zászlója alá készül lépni: vagy talán itélni szeretünk, hanem itéltetni nem? Berzsenyi' replicájára csak azt jegyezzük meg, hogy egyik oklevele azon pernek, mellyben igaztalanságokat követe el mindegyik rész. Berzsenyit itt különösen arra emlékeztetjük, mire ő Kölcseyt, hogy az ideákat nem kiszakasztva, hanem az egésznek szellemében kell megítélni. 'S ha Berzsenyi nem bonczolá vala szét a' Jegyváltót úgy annyira, hogy minden poetai illusiónak el kelle enyésznie, szükségkép fogta volna látni, hogy a' darabban minden homály mellett valóságos armidai varázs vagyon.

Bajza' theoriája az epigrammáról (itt csak Virág' és Kazinczy' dolgozásaira alkalmaztatva, egészen az 1828 Tudományos Gyűjtemény' hete-

dik és tizenkettedik kötetében) magát azon kevéshez, igen kevéshez kapcsolja, mit a' kritikában jót birunk. Belátás, czélirányos olvasottság, részrehajlatlan ítélet általjában, férfias előadással testvéresítve. Sokan akadának fel a' minden kímélést eltiltó egyenességén. Elhisszük, hogy szép dolog az a' szerénység, melly itélni retteg: de nemes bátorság czímezi a' férfit, 's nyíltságot parancsol az ügy. Emlékezzünk vissza szomszédaink' Drang und Sturmperiodjára, miiket monda ott akkor Lessing; 's meg fogunk győződni, hogy kezdő literatúrában a' kegyetlen kritika' hasznai számíthatatlanok. Hogy egy két gyenge idegű író vég veszélyre jut általa, az vissza ne rettentsen; poraikból erősb muskulatúrájú férfiak fognak támadni, kik a' kritikát türni tanulták. Bizunk azon kevesek' eltökélettségökhez, kik jelenleg a' jobbak' köz megalégedésével e' fachban munkálnak, hogy magokat a'féle literatori jajveszéklóktől megzavartatni nem hagyják. Még csak két jegyzést. A' Virág' epigrammáji' bírálásában felhozott példa nem felel meg azon állításnak, hogy Virágnak elmés-ség szűken juta. Itt valóságos epigrammai él van, ha bár nem épen finom; mindazonáltal mást lehet választani, 's nem keveset, mellyek az állítást tökéletesen fogják vala igazolni. A' megbíráltakon kívül epigrammatistáink között még Édes Gergely vala említhető; részint mivel szá-

mos műveket adott e' nemben, részint mivel itt alkalom lett volna az epigramma' magyar fajtájának, a' méltán úgy nevezett purgomának, parentálni.

Az itt következő ítélet Csokonairól azon számos írások' cyclusából való, mellyek Csokonait visszás pontokból tekintik. Kazinczy aláírja Kölcsey' állításait, 's az itt újra dolgozott darabokon kívül Csokonai' egyéb dolgozásainak érdemeit tagadja. Rec. legelébb is szándékozik megfejteni, mint vala lehetséges Csokonai' hatásköréről illy leszólólag ítélni. 1805 hala el Csokonai; 's extasisokban emléksobrot készülének neki állítani, annyira nyéré meg a' köz kedveséget; maga Kazinczy javalá e' szándékot. Most tüne fel a' kor, melly nyelvünknek 's literatúránknak a' formákat adá. Kazinczynak és barátjainak lehetetlen vala nem sejdíteniök, hogy a' következőesterhes nyelvreformatio közönséges elmentállást fog gerjeszteni, 's egyetemes igyekezeteik csak nem kizárólag e' pontra fordítottak. Természetes, hogy Csokonainak, ki a' leendő stylus' ideáljához alacson lépcsőn álla, ítéletökben rendkívülig vesztenie kelle. Már 1810 helyezetté őt Képlaki Vilhelm az új Holmi' recensiójában művészi tekintetekben Orczy Lőrincz után. Ha ki meggyőződni kíván, hogy Csokonait kizárólag csak az új philologiai tekintetek kárhoztaták, olvassa meg e' munkácskát 's ész-

revételünket igazolni fogja. Kazinczy' Tövisei és Virágai 's két lelkes értekezése a' neo és xenológiáról Rádayt, Báróczit és Daykát ünnepelek; 's Csokonai, ki általában tekintve, literatúránk' egén legalább a' két elsónél hatalmasabb 's magánállóbb tünemény vala, el mellóztetik. Ismét jele, hogy a' külső elfeledteté a' bel becset. 1817 jelene meg Kölcsey' recenziója; 's ez alapul fekvék minden később megjelent ítéleteknek felőle. Itt Csokonai Bürgerrel hasonlítottat össze; de ezen hasonlítás olly erőszakosan vonatott ide, hogy Rec. azon gondolattól meg nem menekedhetik, Csokonainak egyedül azért kelte Bürgerhez hasonlítani, hogy Schiller' észrevételei a' popular és pöbelhaftrol publicumunknak elmondassanak. Poesisaik már alapfekveikben különböznek, igen különböznek. Bürger nem popularis költő. Balladáji 's Románczai között találtatnak ugyan nehányan, mellyek popularisak, de a' szó' szoros értelmében csak az angol példányok után dolgozottak azok. Bürger délileg volt szavalva; 's így poesisa a' Klopstockok' és Denisek' Wallhallájinál egyszerőbb ugyan, de épen nem populáris sphaerában leng. Popularis költőnek mondja ugyan maga magát, de 1770—80 ki nem hirdeté a' popularitast a' német földön? 'S nem világos e a' költemények' előszavából, hogy Bürgernek a' popularitásrol csak homályos sejdítései valának. A' Prinzessin

Europa, a' Boufflers után dolgozott golcondai királyné, 's egyéb Wieland' módorjában dolgozott művei szintolly távol vannak a' való popularitastól, mint a' Grecourt' költeményei. 'S ellenben Csokonai olly tisztán a' magyar' valójából merített popularitásával, melly lyrájának olly kirekesztőleg saját. Vannak ugyan lyricus dolgozásai közt még néhány, jobbára külföldi példányok, 's nevezetesen Bürger után, készült nem érdemetlen darabok is; de olyak ezek a' populárisak' sorában, mint az üvegtáblák alatt betegen vegetáló mimosa pudica a' hó alól is vígan kitekintő violák mellett. 'S min alapszik tehát az a' decantált rokonság? Talán a' Csokonainak igazsággal felrótt alacsony kifejezésekben? Itt épen nem. Hisz' Bürger úgy annyira művészileg correct, hogy Schlegel A. W. Bürger poesiájának egyik alk-részének a' correctséget mondja. Felhagyok e' vitatásokkal, 's leirom Csokonai' bírálójinak közös resultatumát: Cs. popularis költő. Nem kis érdem, 's mind eddig neki meg nem tagadtatott. De Csokonai nem csak popularis költő, ő comicus költő is; 's ha megismerjük is Kölchseyvel, hogy számos sorai nem tartoznak a' nevető Musa' szerencsés ömledéseinek közé, megfogjuk ismerni azt is, hogy egyéb darabjai, 's nevezet szerint Dorottyája, mellynek nem egyedül planuma jól kigondolt, mint nem rég állított, hanem mellynek né-

melly parthieji jól ki is vitettek, comicai tehetőségeinek tagadhatatlan kezesei. Csokonait az új iskola' hőseivel ugy nem lehet 's úgy nem kell összehasonlítani, mint Marotot nem Berangerrel, Gessnert nem Mathissonnal; bár az elsőké' poesisának alaphangja egyiránt dévajtság, az utolsóké egyiránt természetszemlélés. Végetlen térség fekszik közöttök, 's ezt egyebek mellett egyszersmind a' formák' különbsége és változása is tevé. De Csokonai szintúgy utat tört mint Kisfaludy Sándor; 's így őt nem kiszakasztva, hanem a' literatura' egészében, kell megítélnünk. Tíz, húsz évvel ezelőtt, midőn őt még nem kevesen első költőnek rebesgeték, 's Debreczen anathemával fenyegeté az ezt nem hívóket, illy itéletek megbocsáthatók valának; de most a' meg nem támogatott hatalomszó hitelt többé nem fog nyerhetni.

Következik Fáy' Házi rostája. Faludi' versére emlékezek Rec. „szép, szép, de mit használ ha hamis“; 's elmésséget ugyan sokat, de hamis tanítást is eleget lele. 'S különösen az a' meseírói tonus, minden elmésségperczegtetés mellett is, épen nem megfelelő öltözete a' kritikának. Mit akarjon az annyiszor decantált mondás, hogy a' kritika korlátok közé szorítja a' geniet, Muzáronban, által nem látom. A' való kritika nem egyéb örök elveken épült izlésnél; 's a' genie az izlés' nem a' szokás' alaptörvényeivel
soha

soha ellenkezésbe nem jöhet. A' genie, mond egy német kritikus; a' legderekabbnak bizonyos lépcsőig nem tudva tett választása: izlés tehát legnagyobb cselekvésben. "

A' miket Szontagh Kölcsey' Hit, remény, szeretetére megjegyez, 's való férfias lélekkel jegyezmeg, köztünk mind eddig az első philosophiai értekezés, mellyben a' tárgy' fontossága szabadlelkűséggel és előadás' méltóságával párosúl. Csak több illy nem szépelműleg, hanem való philosophus szellemmel készült dolgozásokat; 's minden lelketlen compilationak, mellyel bennünket ne talán megkisérteneének, útja el lesz zárva. Mint juthata egy Kölcsey illy resultatumokra nem kíván megfejtést: művészi nyavalya nem egyéb. Még metaphysicus szomszédainknál is száz nagy - kis lelkeken kívül, kik zavart ideájakat csengő pengő concettikbe öltöztették, Novalis, a' két testvér Schlegel, Stollberg, Werner 's egyéb nem lelketlen férfiak jutának e' szánakodásra méltó sorsra. De jaj nekünk, ha ezen ideák nálunk befészkelődnek. Ott legalább a' Kantok 's Fichték az emberi elmét alapelveire reducálták, 's a' legképtelenebb gondolatok czifra sokat ígérő köntösben adathattak: nálunk az efféle barbarismus mysticus költők helyett prophetákat fogna szülni; 's Böhme Jakabok fogják bőszeiket összeférczelni. De mint igazolhatja ezen állítást, 's még avval, hogy az

igazán vallásos nem volt, nem is leszen mysticismus nélkül, mint szaporíthatja Guzmics Iszidor, által nem látom. Az itt értetett mysticismus vagy bizonyós gyengéd poesis lesz a szívnek, 's ezt Guzmics nem értheti, mivel a positivus vallást a 'catholicismus' értelmében kizárja; vagy a tulajdonkép úgy nevezett mysticismus, melly a 'képzelődés' kicsapongásában religiosus ideákra és cselekedetekre áll, 's ezt annál kevésbé értheti, mivel nem egyéb idegbetegségnél. Az erős és harmoniás lelkek mysticismust nem ismernek. Csak az enervált Lajos és Maintenon lettek mysticosokká; míg valóságos élet buzgott ereikben, képzelő tehetségök ellenkező polusra csapongott. Továbbá mysticismus a 'morált a' religióból kitiltja, mert az egyedül észkokokon épül, nem érzelmeken; 's a 'morál' fennségét, úgy vélem, csak a 'Folnesicsok fogják kétségbe hozhatni. „Moralität und Religion sind absolut eins, tanit Fichte; beides ein Eingreifen des Übersinnlichen, das erste durch Thun, das zweite durch Glauben.“ — Azonban Kölchsey' mysticismusával a 'catholicismus' rosszul volna tanácsolva. Szontagh helytelenül mondja Guzmics' criticáját a 'textus' varians lectiójinak: sőt a' lectiók egyek, de a' textus varians. Tekintsük meg közelebbről e' töredékeket (mert azok, úgy látszik) 's principii petitiót fogunk látni. Nagyon kellene csalatkoz-

nom, ha az elv, mellyből Kölcsey kiindula, kitétetvén, az, mint a' degmaticus catholicismus-sal ellenkező, nem fogott volna commentarius nélkül maradni.

Azokkal, miket Toldy Kisfaludy Károlyrol, mint vígjátékköltőről, mond, Rec. egy értelemben van. Kisfaludy Kérőjével úgy nem teremtette a' magyar vígjátékot, mint Sebestyén nem a' maga comoediájival. Az Aurorákban megjelent darabokon kívül a' Leányörzök és Csalódások azok, mellyeken Kisfaludy' vígjátékköltői meghívása alapul. Szontagh a' Kérők után helyheti ezeket. 'S miért? mert nemzetiség' hijával vannak. Mit értsen e' helyt nemzetiség alatt, kijelenti maga Szontagh, midőn Kisfaludy Sándor' Nemesházi rajzolatiról azt mondja, hogy actio, characterek, és dialog bennök magyarok és nemzetiek. Rec. részéről azokban hazafiságot igen is lel, de nemzetiséget nem. Vagy talán olly caricatura legyen nemzetiségünk, melly bennünket fonákságaival a' vígjátékban megnevettet, 's a' szomorjátékban megkínoz? Nem vélünk nagyítani a' dolgon, ha itt vallást teszünk, hogy az Emberi szív' örvényei a' Goethei mottón kívül nem egyéb prédikational e' textusra: Zsidó, ne végy feleséget a' Moabitákból! — Illy értelmű nemzetiség ugyan nincs Kisfaludy Károly' darabjaiban, de igen hív másolata társasági viszonyainknak; 's ha kor és könnyül-

mények ezeket nemzetiségükből kivetkezteték, a' másolatnak is szükségkép nélküle el kelle lennie. A' Hűség' próbája, Kisfaludy' dramai dolgozásainak koronája, tanú, mint érti ő a' nemzetiséget a' művészséggel összekapcsolni. Vigjátékban messze századok' nemzetiségét festeni, mindig veszedelmes problema, 's legveszedelmesb nálunk, kik eleink' privátéletökről semmit sem tudunk. 'S még is milly szerencsével oldatott fel a' problema! — E' pontban tehát véleményem igen különbözik Szontaghétól. De most Rec. más panasszal jön elő. Mindenki tapasztalhatja, hogy az 1829 és 30 Aurorákban megjelent vígjátékok a' korább évek' lelkes darabjaitól távol esnek. Nyomai egy felületes kéznek a' characteristikában szintúgy mint a' szövevényben és dialogban tetszenek fel, melly jót birna, de nem akar adni. Nálunk nyomorultaknál egy nemzeti játékszin' tellyes nemlétében illy elhülés több mint megbocsátható, de maga előtt remélhet e' bocsánatot az író? Rec. az 1830 Aurorában álló: Három egyszerében merő elhasznált régi ismerősre akada. Egy őseivel kevély asszony, incognitókban kémlelő szeretők, egy lyánka à la Gurli, egy tetszvágyó gazdaszszony: valljuk meg, ezek kevés újat nyújtanak. 'S mind ezeken túl milly ritka nyomai azon gazdag, mindég célütő elmésségnek, azon mély psychologus vonásoknak, mellyek az olvasót

Kisfaludy' egyéb darabjaiban olly kedvesen lepik meg. — —

Köztünk eddig rímelt vígjátékot még senki sem ada. Egy rímelt vígjáték theatrumából üzné ki az angolyt, mond valahol Lessing: a' francziáknál épen ellenkezőleg van. Moliere', Regnard', Legrand' 's a' t. rímelt vígjátékainak úgy nem ártata Diderot' polemikája, mint a' vígjátéknak általjában nem Rousseaué. Szomszédaink dicséretes művészség egyetemtségöknél fogva félszepség nélkül ismerik meg az egymástól eltérő két nem' érdemeit. Contessa', Stoll', Kotzebue' és különösen Müllner' alexandrinekben készült darabjai olly ahitattal olvastatnak és láttatnak, mint a' prosaiak' végetlen galleriája. Kisfaludy Károly volna az, ki sokoldalúságánál fogva itt is köz megelegéssel munkálhatna. Mi magyarok mindenhez szokunk, majd ezt is megszoknók. A' rímelt vígjáték olly irányban áll a' prosaihoz, mint a' jambusos drama a' nem olyanhoz; 's ha az utolsó' méltóságát a' jambus nem kevésé emeli, a' rím is a' felsőbb sphaerájú vígjátékban haszon nélkül nem fogna zengeni. Azon kívül, hogy míveinket reminiscentiából dolgoznók, dialogunknak művészség által bizonyos magosb társalkodási tonust kölcsönözhetnénk, mellynek a' még nem rég a' fonókhöz útasíttatott nyelv hijával vagyon.

A' miket literaturánk Kazinczytól a' nyelv' dolgában bír, azon számos értekezések, 's különösen az itt 's a' Tudományos Gyűjteményben közöltettek, magokat a' legjobbakhoz csatolják, mellyek e' fachban bár mi nemzet' literaturájában mondattak. Kazinczy' nyelvvelvei' helyességének legszebb tanúja ez értekezésnek stylusa. Rec. figyelmessé teszi ifjainkat e' nyelvre, melly egy competens kritikus' ítélete szerint ezen irónk' sokévi studiumának gazdag resultatuma. Itt a' legigénytelenebb egyszerűség, józanság, csín coquetteskedés, ékesszólás dagály és költői flosculusok nélkül, 's a' hol kell vasüveg helyett a' legbájosabb pongyolaság az izlés' vezérfonalától egyesítettnek. — Rec. csodálkozik, midőn „ezt nyelvünk' geniusa el nem türi“ 's több efféléket olvas. Részemről nem abban vélem állani a' nyelvgeniust, hogy új 's kölcsönözött formákat megvet; makacsság ez, nem genius: hanem egyedül abban, hogy különös és saját formákban tükrözteti magát, 's ezeket osztán becsülni 's megőrizni szent kötelesség. Az utolsókra nézve kíváná' vala Rec. itt azoknak ismétlését, mellyeket Kazinczy az 1819 Tudományos Gyűjteményben álló értekezésében a' magyarság' virágairól az iconoclastai dühüeknek monda. Azon kérdésre: mit szabad 's mit nem egy nyelvből átvinni a' másikba Rec. felelete: mind azt a' mi lélekben van, lélekben pedig miad van, a' mi logikai kép-

telenséget nem foglal magában. Ezen állítás a' nyelvgeniussal soha ellenkezésbe nem fog jöhethni mert nyelvgenius és nemzetiség a' nyelvben a' lélek' beltulajdonainak egyike, ezeket pedig cselekvő vagy szenvedő környülmények vagy belülről kifelé vagy kívülről befelé hatva alakítják magában a' lélekben. Egyéberánt Rec. itt véleményét nyíltan kimondá, igéri mindazonáltal, hogy azon leszen maga is, 's kéri minden iróinkat, szűnjenek meg effélékről íveket ívekre összehalmazni, 's tetteikkel mutassák meg e' tárgyról mit tartanak. Cselekedni, cselekedni kellene! kiált Kölcsey.

Sallust' beszéde, historiographiai érdemei, kiadásai és fordításai Kazinczytól, hatalmasan fognak hatni minden művelt olvasóra. A' négy czikkely annál nagyobb megismerést érdemel, mennél szegényebb literaturánk a' classicusok' philológiájában. Sok czimmel kívánható Sallust' hogy róla ennyi 's ekkép mondassék. A' római literatura' barátjai eddig jobbára méltánytalanul bánának vele; nem kevesen talán azon egyenlenség' következtében is, melly közte és Cicero között politikai határt vona. Azonban a' Sallust' érdemei' megismerése a' Ciceroéra soha kétséges világot nem fog tüntetni. Ez képviselője marad a' romai prosának, azon prosának, melly erőre, hajlékonyságra és sokoldalúságra a' görög mellett vetélkedő társ nélkül esendes felségben áll.

Kazinczy kelletin túl megyen, midőn Sallustot Cicero' ellenébe helyhezteti. Ők ketten össze nem hasonlíthatók. Sallust' beszéde ugyan minden kétségen túl szintolly magába végzett egész mint Ciceróé, de ha modorosnak nem mondjuk is, legalább makacsságig egyoldalú. 'S ennek ellenébe a' Proteus Cicero, beszédei pompájától kezdve, epistoláji' művészi gratiájáig alá, mindig más meg más; valljuk meg, veszedelmes egy helyheztetés! A' pater romanae eloquentiae nem ok nélkül ruháztatott reá; 's ez róla mind addig le nem ránczigálható, mig ki nem mutatjuk, hogy magasztalóji Quintilianon kezdve a' Scaligerekig, 's ezektől Heyneig kevésbé értették a' római szépet mint — mi.

A' hydrával küzdő Hercules' tekintete küzdésre feszíti az egészséges néző' karinait; mond egy tragikus. Verseny az élet, verseny a' literatura. A' ki a' szépet 's nagyot hidegen 's a' nélkül hogy hasonlónak lenni kívánjon, tekinti, busa test lélek nélkül. Illy versenynek köszöni literaturánk Marmontel' erkölcsi beszéletinek fordítását Kazinczytól, 's az alchymicus Báróczinak itt kell vala keresnie az aranyat. De valljon verseny e' midőn igazítások tétetnek más' munkáján? valljon hasznos e? Rec. ezt versenynek úgy nem tartja, mint hasznosnak nem. A' német föld' aristarchusai rosz neven vevék Mathissonnak, hogy anthologiájában kénye szerint vál-

toztata a' felvett darabokon, 's gyakran még igen is helytelenül. Tökélletes' joggal kívánhatják íróink, hogy míveikben kinyomott individualitások bitangolás nélkül maradjon. Ezért Rec. sem Csokonainak Kazinczy és Kölcsey által igazítgatott darabjait sem Döbrentei' Yorik és Elisája' előbeszédének újradolgozását nem javalhatja. A' literatura általjában és az egyes író' dicsősége egyiránt nem gyarapodnak effélékkel. Kazinczynak hirt 's nevet illy utakon keresnie nincs szüksége, mi pedig bár mint erőlködünk, ekkép másokat soha meg nem előzünk „jobb darabot irhatok mint Corneille, de azért még nem vagyok Corneille“ mond dramaturgiájában Lessing. Más alakot veszen fel a' dolog, midőn többekkel vagy feladott thema után dolgozunk, vagy fordítunk. Illy dicséretes verseny p. o. Orpheus és Euridice Virgíl' georgikonából, melly episodot itt Rájnis' és Kazinczy' fordításiban veszünk. Erősen hisszük, hogy nem igen találkozik olvasó, ki Kazinczy' édes dolgozását Rájnis' tenyeres talpas fordításánál felebb ne becsülné. Literaturánk' örökös kárára van, hogy Kazinczy Klopstock' messiása helyett inkább Virgíl' georgiconát vagy aeneisét nem adá az eredetinek versnemében. A' messias' prósai fordítására, bár milly kielégítő legyen is egyéb tekintetekben, Regnier' „C' est proser de la rime et rimer de la prose“ — e mindig alkalmaztatható marad.

Virgílt pedig írónk' számában ugy nem adná senki mint Kazinczy. Gyengédség és édesség a' két szirt, mellyek Virgíl' fordítójit megakasztják; gyengédség és édesség ismerszik meg Kazinczynak minden gondosan leirt során.

A' patakmelletti ifju Schillertől két fordításban adatik. Szemerée 1812 jelene meg először, Helmeczyé az 1823 Aurorában. Helmeczy' fordítása hívebb, az aesthetikai postulatumok szorosabban vannak kielégítve; de Szemerétől az eredeti' szellemében, 's a' daltonus' kedves könnyűségében megelőztetik. Rec. e' dalnak (nem románcznak, mint itt elczimeztetik) még egy harmadik fordítását is ismeri magyarban Töltényitől az 1817 Hasznos Multságokban, 's kár volt az összehasonlítás' kedvéért egyszer'smind ezt is nem adni. Egy epigramma és egy gnoma közöltetnek még két két fordításban. Az első egyike a' legszebb deák epigrammáknak 's Thewrewk' fordítása szerencsésen adja vissza az eredetit; a' gnoma magyarban Deákytól és Szalaytól adatott, 's két sorban a' fordítói ügyesség' fényes tanújit nem adhatni.

Következik: Nyelv' csinosságára való ügyelet Döbrenteitől. Óhajtjuk, hogy írónk' e' cikelyt olvasatlanul ne hagyják; még ma is szintúgy mint tiz esztendővel ezelőtt igazságos a' panasz, hogy minekelőtte magyarul tudnánk már magyarul írunk. Rec. túl van azon szűkkeblü-

ségen, melly egy y - vagy j-től megrezzen, de azt kívánja, 's méltán kívánhatja, hogy irásunk előre meggondolt systemának resultatuma legyen. Ha fontosan nem tudunk írni, legalább hibátlanul és csinosan írjunk.

Döbrentei 'itt prosaicusinknak a' franczia literatura' studiumát ajánlja. A' tanács üdvösséges, 's méltó hogy siket fülekbe ne zengjen. A' fenntebb társalkodási nyelvet, melly a' piaczi és írói nyelvtől egyiránt különbözik, így legkönnyebben 's az első forrásból fogjuk eltanulhatni. Rec. nagyon nem szereti, hogy a' franczia literatura ellen való polemica nálunk is behonosodik. A' németeket itt is megechőzni fonákság. Páris political 's literaturai despotismust gyakorla a' német föld' fijain: innen az a' dühösség, melly Lessingnél tiszteletre méltó, a' Schlegeleknél nevetségessé leszen. Mi forditsuk hasznunkra, a' mit követésre méltót lelünk náluk. Vigjátékköltőink és romániróink különösen ott sokat fognak eltanulhatni. Megvagyunk győződve, hogy egy Arnaud, Florian, Marmontel, kik nyelvünkbe a' fenntebb körök' tonusát bejátszanák, nem kevésbbé jóltevéleg fognának hatni mint egy — Wilhelm Meister. Félre ne értessem. Mi magyarok eddig jobbára egy kevésé pedantocskák voltunk. Kevésbe mult, hogy még Almanachainkat is értekezésekkel a' neo és xenologismusrol, a' c és t-ről, 's több effé-

lékkel telidesteli nem tömtük; 's keservesen panaszlók még is, hogy nagyjainktól 's a' szép nemtől egyiránt nem olvastatunk. Grammaticai szárazságok' összehalmozása nekünk publicumot soha nem szerez. Mulattatni kíván ez, mulattatni kívált a' szép nem: mert meteorkövekről író Kaidacsy Therezek a' magyar szépek közt, hála isten, még is csak kevesen találtak. Mind addig, míg a' Clarennek, Schillingek, Van der Weldék több szépet tudnak mondani egy hajfürt-ről, mint a' magyar író az egész asszonyi nemről, csak egy kis boszuságból sem olvasnak bennünket. Engem a' természet nem igen szüle olyanná, ki az efféle elbeszéléteket a' literatura' maximumának, 's az efféle elbeszélőket a' literatura' hőseinek tartsa. A' kritika, 's hálát érette Kölcseynek, ki ezt velem megkedvelteté, megtaníta a' különbségre, melly a' művészség' avatottja és a' publicum' kedvence közt van. De fonákság hinni, hogy a' nagy csapat' kedvesei már minden kritikán alúl vannak. Ha ezen egyetemileg olvasottak studiumot nem sokalanak, nem csak bizonyosak lehetnek érdemeik' megismeréséről, hanem a' publicumot is több szépre 's jóra fogják vezethetni, mint magok az úgy nevezett magos írók, kik gyakran egyes individuumokat inkább, mint a' nemzet' egészét lelkesítik. Rec. novellistáinkról kritikája' második részében bővebben fog szólni.

Elmellőzzük a' következő négy részt, mint recensiónk' második osztályába tartozókat, 's csak kevés szóval emlékezünk a' huszonkilenczedik részről. Horvát István' értekezése a' kaján szóról! — kritikai elméletre méltó tárgy. Rec. efféléket soha nem vévén studiumul 's a' Lassukat, kik a' dráma' theoriája — historiája — 's kritikájáról minden előelmélkedés nélkül irnak, követni nem akarván, magát minden ítélet-tételtől tartóztatja. Azt azonban mind az, kinek a' természet ép szemet adott, láthatja, hogy decantalt analistáink Horvát ellenébe pygmaeusokká törpülnek. Horvát publicumunk' hidegségére kevély lehet. Ezt holmi compendiumok, mellyekkel iróink bennünket megajándékozni méltóztattak, mélyebb lelki zsibbadásba süllyesztették, mint sem hozzá felpillanthasson. Horvát nem a' mi öregeink' hanem az új generatio' embere. Hijába emlegetik azok, valamint itt, úgy egyebekben is, a' boldog óságot: az idő' szelleme' mindenhatósága magával ragad; 's ki elég erővel a' mélységbe nézhetni nem bír, hulljon le, és zúzzék össze.

XXXI.

Minekutána Muzáron a' dramát theoriában és példákban adá, most az elbeszélő poesisra juta a' sor. Elbeszélő poesis, vagy epos, széles értelemben a' mindig procedáló történetek' előadása

elbeszélés által; 's illy értelemben az epos szint úgy anyja a' szoroson úgy nevezett eposciának, mint a' románnak. Ez is, az is, tisztaságában felfogva a' dramától az által különböztetik meg belsőleg, hogy itt actiót magában a' cselekvés' pillanatában, amazokban actiót nyugalomban, az az történeteket, szemlélünk. Előleg tekintve a' román és epos egynemű elemekből alakulnak. A' legmegválasztóbb objectiv ellentét közöttök az, hogy ebben tiszta személyes emberi, abban már társaságilag erkölcsi és mechanicus fogásokat is látunk; 's innen foly az epos' egyszerűsége, innen a' román' tarkasága. Az ellentétet még élesebbé teszi a' két nem' subjectív kivitele; nem kevésbé maga a' forma is: itt a' prosai, ott a' poetai alak érdemesült sanctionáltatni. A' lelkismeretes németek kísértetbe jövének a' románt nem poetai formájáért a' poesisből kiküszöbölni. Schiller, Goethehez irt egyik levelében, fássággal vádolja a' románnak általjában, 's nevezet szerint ennek Wilhelm Meistere', formáját. Tagadhatatlan, hogy a' költői mívnél a' költői külső megfelelőbb. De az idealis és nem idealis költés két horizon alá osztályosul. Gessner' idylljei, mellyek Voss' Luiséje mellé helyeztetve csak nem minden objectivitásokat elvesztik, megfelelőbb formában el nem fogtak volna feledtetni: midőn, ellenben a' nem ideális költés körében eső prosai vígjáték távol van

attól, hogy poetai miv lenni megszűnjön. Így a' román, melly belső határozottságánál fogva gyakran nem idealis körökbe kényszerítették lépni, prosai külsejével könnyen összesimul. Más viszonyokban áll az epos. Itt a' forma a' patheti- cához 's a' patheticától méretik, 's ettől feloldva a' fennséges könnyen nevetséges fesszé meredhet. Csak valóságos költői legyen az alapvonás, 's kerültessenek el azon szárazságok, mellyek a' Fenelon' Telemachját (le plus beau roman du monde — így Diderot encyclopaediájában) 's a' Wilhelm Meister' idétlen követőjit poshadt professorokká tevék: 's a' román poetai jogaiból ki nem zavartathatik. Der Roman soll lehren, tanít Jean Paul, aber nur wie die Blume durch ihren Duft, und durch ihr blühendes schliessen und öffnen.

Valamint a' román az idő' szelleme' következésében mind inkább tükre leve a' kornak, úgy viszont az epos, 's főkép az antik epos, ugyan csak az idő' szelleme miatt vissza vonulni kén- telenítvén, még csak nem egyedül a' roman- ticában találhata menedéket, hol azonban az ob- jectivitas' helyébe subjectivitas, a' plasticai egész' helyébe pittoresk töredékek lépének. Nem vélünk kelletinél többet mondani, ha az antik epost már tökéletesen lehetlennék állítjuk. — Vörösmarty minden kétségen túl a' legbiztosabb

ösvényen eredett el, oda térvén, merre neki szellem és phantasia egyiránt inte.

Czélirányosnak véltük az elbeszélő poesis' ezen maximájit felállítani, minekelőtte a' különböző alnemek' bővebb detailirozásába elegyednénk. A' végszéleket szántszándékkal nem jeleltük ki élesebben. A' művészségek' határai első eltéréseikben mindig összefolynak. Veszedelmes példával menének előttünk a' németek; 's metaphysicatiójik gyakran csak mélyebb homályba burkolák az úgy is nem világost. Helyesen jegyzé meg Bouterweck, hogy Schiller a' metaphysicatiók' éles ellentéteit kelletinél inkább kedvelé. De csak a' Schelling' és Schlegelek' mysticus iskolájik alapíták meg azt a' semmit sem mondó művészség-homályt. Az a' művészség-egyetemség, melly Goethe' és Schiller' törekedéseit bélyegzi, az új iskolánál nevetséges egyoldalusággá fajult. Mosolyogva, 's nem más-kép, fogadhatja a' külföld azon állítást, melly Wilhelm Meisterten kívül az egyetemes újabb literaturában egyéb románt nem ismer. Rec. leg-mélyebb tisztelettel viseltetik a' hasonlíthatatlan miv iránt, de annak egyedül üdvezelhetéséről semmit sem tud. A' ki Rousseau' He-loiséjében nem egyebet philosophiánál, 's azt is fonákat lát; Filding' familiai rajzolatiban csak egy két jó vonást lel; a' ki Walter Scott' románjait a' poesisbol, 's azért tiltjaki, mivel

meg-

megmagyarázhatatlan maniában azt határozá meg, hogy a' historiai román keverék 's nem poesis; a' ki Wieland' románjait néhány buja scénáért csak frivol összeférczelésnek mondja: az az iskola magát sem érti. A' Meissner - Fessleri és Walter Scotti historiai románok két különböző 's egymástól messze eltérő sphaerában forognak. 'S nem kívánhatni e' telyes joggal, hogy azok, kik Shakespeare' historiai dramáját az újabb dramaturgia' maximumának tartják, a' historiai román iránt igazságosak legyenek? A' mi a' philosophiai speculatiót illeti, Rec. épen nem állítja, hogy Julie, S. Preux 's főkép a' jó Lord philosophi vitéatsaikban el nem merülnek, de valljon nem egyeztethető e az a' történet' egészével? Rec. úgy hiszi, hogy ez szintolly mélyen alapszik az új Heloise' caractereiben, mint a' művészégi vitéatsók a' Wilhelm Meisteréiben. Vagy talán Mignont, az utolsónak tiszta érzékiségen alapult episodját, magánál az egésznél bévégzettebbnek állítsuk? — A' morallsálóknak pedig rég mutattatott ki már, hogy bálványok az aesthetikában dynastai jogokkal nem bír; 's Rec. vallomást teszen, hogy ő még a' Liaisons dangereux-t is többre becsüli Novalis' minden beteges productumainál.

Az elbeszélő poesisnak itt felállított példái között hét szám thema után készült. A' themák' kidolgozása gyanusnak híreszteltetett ki már

régolta. De itt különbséget kell tennünk. Ha a' kidolgozás szűk korlátok közé szoríttatik, vagy ha a' themának egyetemes szenvedelmet felvehető oldala nincsen, akkor a' literatura elmes-terkélte műveknél egyebet nem várhat. Igy az afféle játékok, mint p. o. Majláth' Sóbányáji, bár milly művészi kézzel vitessenek is ki, eredetöket el nem fogják tagadhatni. De Szemere nem csak telyes szabadságot engedett dolgozó-jinak, hanem olly tárgyat is választott, melly a' két leghatalmasb szenvedelem' — szerelem és féltékenység — minden nuanceit képes felvenni. Goethe és Schiller nem vonakodának néhány balladájikat illy uton dolgozni, 's ha egyebet nem, legalább azt láthatni, milly forma felé hajoljon a' tárgy.

A' thema' kidolgozásai között, mellyeket talán jobb rendben lehetne adni, Képlaky Vilma' Rózikája vonja a' serget. — Kölcsey a' Muzá-rión' I. kötetében nemzeti 's néppoesisunk' nem-létéről arany szavakat mondott. De midőn ezt részint hadi viszontagságinknak, részint elhülé-sünknek tulajdonítja: Rec. véle semmikép egyet nem érthet. Külső behatások, legyenek azok cselekvők vagy szenvedők, az olly mélyen gyökerezett nemzeti és néppoesist meg nem fojthat-ják. A' galok, miolta Scotia' bércei közé szo-ríttattak, kettőztetett szenvedelemmel viseltet-nek énekeik eránt. Nemzeti és néppoesis a' lé-

lekben alapul; 's csak egy vele szorosán testvéresített oldalnak, (melly a' lelket hasonlólag tökéletesen igényben veszi), kivesztése vonhatja maga után ennek kivesztését. Számos okaink vannak hinni, hogy őseink' religiója a' keresztyénhez legidegenebb elemekből állott. Csak nem minden europai nemzetek egyenes tulajdonait 's szokásaikat átvivék az újdonna felvett religióba, 's így karaktereik vele legalább némileg összeforrának. Nem így a' magyarok. Nemzeti-ség és keresztyénség köztünk a' középkorban nem csak össze nem olvadt, hanem egyik el-
 lentéte vala a' másiknak mind addig, mig a' keresztyénség' szelíd tanjának practicus oldalai ki nem fejtettek. Az olasz 's német országból, a' Helvetiából vett ritusok nálunk bántatlanul megmaradtak; 's egy sectát állító magyar semmivel kisebb caricatura, mint az Abderitai tanács. Hogy őseink' religiója lényökkel szoros összefüggésben vala, tanú a' makacsság, mellyel a' keresztyénség ellen viseltettek. Sz. István' halálakor a' koronához legközelebben álló fők még nem valának keresztyének; András alatt az egész ország kíváná vissza az ősi szertartásokat; Belát pogány énekekkel ostromlá a' Fejérvár körül összegyűlt nép; 's a' régi hit mellett állott magának Belának öccse. Ha már ez a' hit, melly ellen még száz évvel az új religio' behozatása után törvények hozatnak, mellyet a' kúnok az

ország' kebelében [a' tizennegyedik század' végéig botránkozására az egész keresztyén Európának királyi védelem alatt gyakorlottak, ha az ennyi makacssággal körülölelt hit kiirtatik, akkor a' gyökereit főkép benne verte nemzeti és néppoesisnak szükségkép vesznie kell. Így, 's kizárólag csak innen, magyarázom magamnak ebbeli veszteségünket; 's képtelenség legalább nincsen állításomban. A' később kor' énekei, mellyeket fegyverpusztítás és szívelhülés feledtetének el velünk, épen azért feledtetek el, mivel már nem többé nemzeti poesis, (a' szónak középkori értelmében) hanem csak egyes individuumok' ömledezései valának.

Illy környülményekben a' néppoesis is kevés eredetit fog felmutathatni. Stilfrid és Brunswik' története a' magyar pór előtt ismeretesb magánál Kádárnál 's Toldi Miklósnál; Hamlet' története országszerte beszéltetik, midón a' Thuróczitól említett regék Konthrol elfeledtetek, 's a' minden porregéink' legismeretesbje, az úgy nevezett Tündér Illona, olaszból fordítottatott. Köszönetünket érdemlik tehát mind azok, kik néppoesisunkat versben vagy prosában eredeti mivekkel tágitani igyekeznek. A' németeket Musaeus ajándékozá meg már mintegy ötven évvel ez előtt egy gyűjteménnyel; hány ephemeri munka született és halt meg azolta, hogy a' kor ezeknek becsét meg nem fogyaszthatá? Nálunk Gaal

György és Igaz Sámuel közlének illy modorban néhányakat; Majláth más uton eredett el. — A' Muzáron' III. kötetének hatodik számában adott Rózika a' népregének tulajdon egyszerűségben, melly azonban a' művészi pongyolaságtól igen különbözik, dolgoztatott, tartós ügyelettől, hogy a' mív poetai is, tanúságos is legyen. Rózika' érzeményeiben Rec. több individualitást, karakterében valóbb életet kívánna. Előadás és stylus olly sajátságos, 's tárgyához mérsékelt, hogy velünk férfi kezet gyaníttat.

„Ugod Széplakon“ czíme a' tizenötödik résznek. Költőink közül Kisfaludy Sándor és Vörösmarty azok, kik az elbeszélő poesist legnagyobb eredetiséggel és nemzetiséggel művelék. A' romantikából indult ki mindegyik, de azon különbséggel, hogy az a' romantikát magyarította, ez a' magyarságot romantisálta. Karakterfestés hasonlíthatatlanul gazdag phantasia, és való epicus előadás; 's mind ez en gros: Vörösmarty' műveinek közönségesen megismért tulajdonai; az actio néha csak pongyolán tartatik. Rec. a' thema' kidolgozásai között minden habozás nélkül ennek nyújtja az elsőséget. A' romantika' és középkor' fonala action, karaktereken és képeken ritka valósággal, 's minden idegenneműek' elegyítése nélkül megyen keresztül. De minden további magasztalgatás helyett e' kérdéseket tesszük a' köztiszteletű költőnek:

I. Ugod és Orbai sokkal meredekebben, 's csak nem epigrammai élességgel, tétettek egymás' ellenébe, mint sem hogy a' közójök szorult Zenedő össze ne zúzattassék. Hölgye' halála Ugod' elvesztését is elkerülhetetlenül maga után vonja, mert „bár néha gyanút táplált 's kórgondolat üle fejében“, egyébként Ugod:

„Hú mint kardja nehéz kardjához az ércz hadi pályán.“ Eddig tehát helyesen. De most a' költő Orbait látkörünkből kivonja, 's többé velünk semmit sem tudat felőle. Hogy az, ki már ez előtt ellenkezésben állott a' világgal, 's még csak az álmok' honában találhata menedéket, most a' szép Zenedő után induljon, minekutána álmai kegyetlenül szétbonczoltattak, az karakteréből ugyan foly, de nem az actio' mechanikájából.

II. Nem ártalmas e a' mív' oeconomiájának, a' máskép igen szép bevezetésnek hosszasága és pompája?

A' Palaestinából visszatérő keresztések nem keveset hozának magokkal, mit hálával fogadhattak a' hon maradtak; nem, miket a' hierarchia remélt, de élénk és ifju szellemet az elzsibbadt massára; 's ez több, mint sem kívanni lehet. Míg a' fők Saladintól hadi művészségre tanítottak, addig kelet' regéjire figyelének a' lovagok, 's benyomásaikat magokkal honjaikba visszahozák. Csodákat beszélének el itthon, nem a' szent sir' és keresztyenség' csodájit, de csodájit

egy religiónak, melly a' középkor' és lovagiság' szellemével egyiránt harmonisála. Hammer az arabsokat és persákat a' kelet' francziájának nevezi; 's így semmire nem hata ezek' poesis melegebben mint a' franczia chevalierekre, kik új lepelben itt önmagokra akadának. Így támadtak a' provençali töredékek' elegyítésével a' Fabliau-k. A' hierarchia, melly a' classikus régiség' mythológiája' élesztését gyanús szemmel nézé, okot nem láta magát ezek' mythológiájának ellenszegezni. Isten, ördög egyiránt számkivetettek innen; 's a' tündérek, geniusok, sylphék 's a' t., mellyek itt magokat keresztül fonják, a' keresztyénség' akkori megfogásával könnyen megegyeztethettek, midőn a' görög és római mythus azt feldöntötte. Illy környülményekben csak nem kizárólag foglalák el az akkori parnassust, 's kimondhatatlan telyben özönöltettek. A' XV században mindazonáltal a' mind inkább lábra kapó allegorisálás által jogaikból kizavartattak, bár — ha egyéb formákban is — mythusok tellyes feledésre soha nem juta. XIV. Lajos' százada' 's az ezt követő évek' íróji többnemű módosításokat tevének e' mythuson; 's Marmontel' Contes Moraux-jiban ítéletem szerint íróársai közt legszerencsésben egy itt alapult varázskört nyita. A' mi éveinkben madame de Genlis jónak látá erejét illy nemű dolgozásokban próbálgatni; de irigykedése Staëltre 's öreg nap-

jaiban reá bukott bigotteriája más régiókba vonák. Az olaszok és spanyolok, kik romantikájokban egy ehhez hasonló, 's a' maurusok' befolyásaitól úgy is már keletileg módosított, tüneményt birának, sokkal nyugottabban érdekeltettek. Az angol balladákban a' keleti regény az éjszakival egy új 's valóban költői egészszé frígyesült. Innen támasztá fel Shakespeare a' tizenhatodik században újolag, 's dramai formában talán legelső Vész-ében a' középkor' kedves mythusát. Németország' középkoru költőji sokkal éjszakiabban valának szavaltatva, mint sem hogy ezt elfogadhatnák: magokban a' minnesängereken a' mi tündéres van, éjszaki credetre mutat. Tiecknek a' mult század' utolsó éveiben megjelent Romantische Dichtungen című elbeszéleti e' szellemben dolgoztattak.

Nálunk Majláth, eddigelé egyetlen együnk *) e' nemben, mindenek előtt azon volt, hogy a' mythus' machineriáját nemzeti világ' hegyébe állítsa; 's így figyelmének szükségkép a' néppoesis felé kelle fordulnia. A' Muzáron' III. és IV. kötetében közlöttek a' Befalaztatotton kívül egy sajtáságos 's még is nem egyoldalú varázskörben forognak. Itt karakterek nem igen árnyaltathatnak ugyan, mert e' világ' lényei jobbára vagy

*) Míg e' recensio készülé, jelene-meg Bajzának kellemetes Hableányja is.

merő jó vagy merő rossz ingredienciákból alakulnak; 's a' ki Grandison' karaktereiben nem lel becsülni valót, mélytánytalan leszen ezek iránt is. De kire nem hat az a' lelkes és finom előadás, az az alkotó és virágos phantasia, az a' nemes egyszerűség és gyengédség érzeményekben és képekben, 's főkép az a' még az asszonytisztelet és lovagiság' árnyalatiban is való, nemzetiség. Csak az egy Erzsi, a' fonó, mind ezeket a' legragyogóbb vegyületben nyújtja. 'S mind ezeken túl milly gyakorlott kézzel, 's milly összeolvasztólag az egésznek szellemével, szövetek-be a' mythus' tündérességei! 's milly pontot ütőleg használtattak ugyan ezek a' Szelkirályban és Tündér Ilonában, hol a' néppoesis' magyar földje hasonló eget kívána! — A' Befalaztatott egy mind ezektől eltérő sphaerában forog, de karaktereket nyújt, mellyeknek itt ugyan csak alapvonásai adatnak, de mellyeket egy Walter Scotti kéz collossalis alakká fejleszthetne. Rec. illy egészséges, vadságtól és ultramiveltségtől egyiránt ment, energicus, 's individualitásaikban még is tisztán humanus, magyar karaktereket, ennyi objectivitással kivive, mint itt Jakusics, nője, leánya, Forgách és pater Bartay: elbeszélő poesisunk' egész körében nem ismer.

A' Pfeffeli thema után készült a' Levél ugyan csak Májláttól. Belső structurája hamar elsurrant

kezet gyanittat; 's ennek tulajdoníthatni, hogy a' szövegeteken itt ott hijány, bár nem igen tetemes, mutatkozik. A' csodálatosnak tonusa és szelleme mindazonáltal művészi könnyüséggel leheltetett karakterekre és actióra, 's olly biztossággal, hogy a' regék' idegennemü csodálatosával érintésbe ne jöhessen. A' tudákos garbonczás, az élénk hadnagy, a' két cziczácska hím és nő kedvesek még akkor is, midőn a' mi megtörténik (mint lap 224 sor 19) ők vagy az ezt tőlök eltanulták társaik néha egy nekik jól illő csintalanságból karmolnak. —

A' fordítás I—IV olyan, minőt Kazinczytól várhattunk.

Következik Adolf Paziazitól. Az elbeszélő poesis a' szép művészségek' egész körében az, melly a' conversatiohoz legközelebben áll; 's innen magyarázhatni rendkívüli hatását, de innen azon örvényeket is, mellyek körülötte tátongnak. Paziazi szerencsésen kerülé el az utolsókat, 's egyedül bizonyos idegen zamatnak, mellytől művei mind eddig nem mentek, tulajdoníthatni, hogy dolgozásai kedvencz olvasássá nem lettenek. Világos tekintet az életre, conversatio és tonusismeret, szeszély, felfogás' és kivitel' könnyüése, mind olly tulajdonok, mellyek legalább a' magyar novellista' ajánlására elegendők. — Stylusa, kivált az 1828 Aurorában megjelent darabokban dagályos, 's gyakran

úgy annyira, hogy e' kórság még characterekre is ragad..

Kiss Károly az 1826 Aurorában adott darabjaiban szép reményekre szabadíta, de ezek, úgy látszik, nem telyesülnek. Amazokban egy helyes alapidea 's néhány való szépségek félre nem ismertethetők, midőn az ujabbakban történeteknek történetekre halmozásánál, 's dialogi szélességnél egyebet hijába keresünk. Az 1830 Aurorában közlött „a' bujdosó magyar lengyelországban“ és Siróhegy a' Muzárion' III. kötetében állításomnak szóló tanúji. Semmi nyoma egy az egészen átmenő fonalnak, melly összeszőné a' történeteket; oldalsontokként állanak ki ezek a' holtvázbol; semmi nyoma a' kedves előadás - és dictionak, a' factumokon könnyüded átsurranásnak, mellyek egyebek' nemlétében még a' középszerű novellista' miveit is olvashatókká teszik. Stylusa nevezetesen legujabb miveiben csak egy két lépcsővel áll még felebb — ko — urénál. Illy auspiciumoknál épen nem kislelküség reményeinkről végkép lemondani. — Nevezetes phaenomen még Kiss Károlyban, hogy grammaticai és orthographiai rendszere az időszi irások' különbélesége szerint különbözö.

Nincs példa egy nemzet' literaturájában is, hogy egy almanach olly behatással birt volna a' szép literatura' egyetemtségére, mint nálunk Aurora. Ennek kilencz éveit poesisunk' formája,

és materiájára egyiránt jóltevőleg hatának. Így egyéb érdemei' sorában ez nyújta legelőször elbeszéléteket, mellyeket szépeink' toletjein pirlás nélkül szemlélheténk.

Igaznak 1821 megjelent zsebkönyve ada ugyan már néhányakat, de ezek telyes ügyetlenségöknél fogva Dobaynak e' tájban megjelent eredeti románjaitol nem igen távol esnek. Szemere' Hivatala nyitá meg az Aurora' első évében a' sort. A' darab szerefeletti didaxis mellett sajátságos menetel és szépségek' szúkivel nincsen. 1823 jelene meg mint Novellista 's mingyárt első jelenésével komoly és víg nemében az elbeszélő poesisnak egyszers' mind — Kisfaludy Károly. Milly szerencsével futotta meg legyen pályáját, nevezetesen annak második nemében, az Aurora' köteteiből kivilágló. Characterek' ép különbélesége 's mindenkor biztos ecsettel árnyaltatva, czélütőleg motiváltatott actio, élénk előadás, sokoldalú kinézés a' társasági élet' viszonyaiba, mesteri situatiók, tiszta humor, elmésség, elegans nyelv; 's mind ezek annyira honiak, mennyire conversatiókhöz képest elbeszélő poesisunk honi lehet. Nem ismételhjük e' dicséretet a' komoly darabokrol; 's bár a' Viszónlátáson kívül egyéb már alapjában is ferdét nem nevezhetne Rec., még is alig találkoznék egy, melly mind végig tiszta élvét nyújtana. Így a' Vérpohár Kisfaludynak

e' nemben talán legbevégzettebb darabja, mellynek élesen jelelt characterei egy kis caricaturázás közül is kitündöklenek, azon fojtó nehézség által, melly gőzként vonul el az egészen, 's mellyet legujabban Paziazi is Aladárjában a' novella' essentiájához szükségesnek véle, 's hosszan elfont tiradájival, keveset nyere. Igy Tihamér, első rendbeli gyöngy az elbeszélő poesis' koszorujában, ha úgy kivetetik, mint gondoltatott, mostani alakjában az olvasót csak egyes scenák' energiájával és coloritjával kárta-lanítja. N. úrnak az 1825 Minervában a' lelki szegénység' köntösében megjelent recensiója há-tároz meg bennünket Tihamérről, mint eddig művészi tekintetben egyetlen egy kiterjedtebb románunkrol, másutt bővebben szóllani.

A' Muzarion' IV. kötetét megnyitó Hős Fercsi egyikéhez sem tartozik a' megérintett nemeknek, hanem az Aurora' negyedik évében álló testvérjével a' parodia' biralmába esik. A' mív az ossiani modor ellen intéztetett. Kölcsey a' Muzarion' harmadik kötetében egy foglalatteli recensiócskában általjában minden modor ellen emeli fel szavát. De modor és modor közt kü-lönbtség vagyon. Igy Herrmann és Dorothea bi-zonyos tekintetben modorban dolgozott mív. Mért jötte nek rossz hírbe az anacreonticák, Kölcseytől bővebb felvilágosítást várok. Ha a' később kor' anacreoni dalai modorosak: úgy a'

scholionok, 's nevezet szerint Goethe' Meine Göttin 's egyéb ide eső darabjai, mellyek szint-úgy scholionok mint Pythagorasnak a' lélek' halhatatlanságáról szóló darabja az, hasonlólag modorban dolgoztattak. 'S illy értelmű modor nélkül nincsen forma. Mindazonáltal szívesen örvendünk, ha az ossiánozás köztünk végkép abba marad. A' dán és sved költő kényelemmel hon lehet e' modorban: de nekünk a' tiszta ég a' scandinaviai felhőknél kívánatosb legyen; 's illy tekintetben Kisfaludy' parodiáját nem lehet nem javalanunk.

Andor és Juczi előtt négy sor vers áll, mellyek a' darab' tendenciáját kimondják. Hős Fercsi' iránya közvetve ugyan az. Azoknak t. i. kik a' poetai fennséget dagályban és puffadtságban, 's a' popularitástól eltérésben találják, arczulatjokat hű árnyalásban mutatni. A' megmetrumozott prosa, melly a' Kölcseytől megrótt sentenciák' lökdöskedését festi, szerencsésen választatott; 's a' fonákságot szemlélhetőbbé teszi. Sajnálhatni, hogy néhány helyen kelletlenül specificusabb detailokba terjeszkedik. A' harmadik sor p. o. csak nem pasquillelmesség.

Literatoraink közt nincsen egy is, ki írók és publicum előtt egyiránt szenvedőbleg állana, mint néhány év olta: Kovacsóczy. Ok nélkül nem prédikáltak keresztes háborúk senki ellen; 's így azon újításbeli vakmerőség minden

alapos nyelvismeret nélkül, 's a' grotesk' vadá-
 szatában eltévedt phantasia feddést, kemény fed-
 dést, érdemlének; de annak sem hatalomszavak',
 sem holmi személyességek' hanem a' komoly
 vizsgálás' utján kell megtörténnie. A' kritika'
 tribunálja nem passusokat osztogató hivatal; 's
 az effélék érték nélkül valók még akkor is, mi-
 dőn köz tiszteletet érdemlett névvel jelettetnek
 meg. Kovacsóczynak való lyrai talentuma nagyon,
 de egyszer'smind egy sokféle gonosz ingredien-
 tiák' folyó homokától elöntetett. Itéletünket az
 itt helyén kívül álló: Csillagom czímű dal töké-
 letesen igazolja. Meleg érzelem és gyengéd
 phantasia a' darabtól igazságosan meg nem ta-
 gadhatók. E' darabnak még az az elsősége van
 minden egyéb dolgozásai felett, hogy az alapul
 fekvő idea egyszerű és kivitetett, holott egyéb
 darabjaiban csak egyes parthiek becsültethetők.
 A' Pffeffeli thema után készült balladára az utol-
 ján mondottak tökéletesen alkalmaztathatók.
 Egyes szerencsés ötletek fényledeznek, ambár
 nem tagadhatni, hogy Kovacsóczy alkalmasint a'
 ballada' modorjába inkább, mint sem annak
 szellemébe avattatott. Nehány szerencsétlen for-
 dulatok Schulze' fordítójára még igen is élénken
 emlékeztetnek. — Mit akarjon a' darabot köve-
 tő prosai magyarázat Kazinczytól! által nem lá-
 tom. „Noten zu einem Gedichte, sind wie ana-

tomische Vorlesungen zu einem Braten“ mond gonoszul eléggé egy gonosz.

A' thema' variatiójit befejezi Gibárt és Irma Kazinczytol. Örvendve láttuk a' tisztelt hetvenest egy még eddig általa nem gyakorlott nemben ifjúi tűzzel és férfias belátással megjelenni. Kár volt néhány ideákat a' darabot megelőző balladától kölcsönözni. A' nyelv, mint Kazinczytol várhattuk, tárgyához méretett nyelv. A' mérték néhány helyt kevésbé pongyola.

A' huszonötödik és huszonhatodik rész melyeket még eddig érintetlenül hagyánk, függelékeket nyújtanak az elbeszélő poesishoz, mint a' Muzarion' III. és IV. kötetének fő tendenciájához. Itéletünket poetai mivek' prósai fordításáról már másutt elmondók; 's így a' szent Hajdan' gyöngyeinek egyébiránt belátással dolgozott fordítását telyességgel nem javallhatjuk.

E' két kötetből újlag fogták láthatni olvasóink, milly örvendetes accessitet nyert legyen literaturánk e' folyóírás által. Tendentiáját subjectiv szemléléségből kiindulva jegyzeteink' elején adók, 's bár az eddig megjelent négy kötet objectívilag, úgy látszik, azt még egészen ki nem mondá, sejdítésünkkel analogságáról nem kételkedhetni. Czelja helyességéért kezeskedik előszeretete mind az iránt, a' mi dolgozásal' jó, rossz oldalaira világosságot vet, Jó uton van, vagy legalább azt keresi, a' mi magát megtekintet-

tetni engedi. Sok okaink lehetnek e' vizsgálatról még akkor is, midőn keménységgel történik, vissza nem iszonyodnunk. A' magyar irónak nincs publicuma kiben éljen: éljen tehát tisztán csak a' művészségben. Az ennek sanctuariumába illy vezérlés mellett eljuthatás buzdítson bennünket; egyéb úgy sem buzdíthat. Ha literaturánk' Kamcsatkai atmosphaeráját tekintem, elfeledem kinomban kiket kellessék okolniom. Egyike azon fő akadályainknak, mellyek magától a' nemzettől megorvosoltathatók, kétség kívül az, hogy szépeink bennünket, méltányan vagy méltánytalanul nem ide való, nem olvasnak. Ne emlegessétek nekem azokat, kik, à la Takács Eva, amazonoskodnak; azok ipso facto már nem szépek; 's a' nekikholmi halljuk 's éljen! kiáltásokkal kedveskedők vert legények. Olly olvasónékat ohajtunk egyedül, kiknek édes andalodtan eszökbe sem jut illyest mit próbálgatni. Csak egy mosolygás jutalmazza meg az ifjat egy l'Enclos' ajakirol; 's tűzzétek ki a' czélt, mellyet ki nem vív: midőn így testi, lelki zsibbadságban tepspez — —.

Magyar országban két olvasó-osztályt kell megkülönítenünk. Egyike a' külföld' literaturájival ismeretes, másika a' mienket csak most készül ismerni. Az, mint publicum tekintve felebb áll iróinknál mint irók, ez alább áll, mint sem hogy első rendbeli iróink' publicuma lehessen. Kritika

kell tehát, melly szemet nyisson, 's mutassa mit miért kellessék becsülni. Rousseau Emiljében egy gyermeket említ, ki elragadó bámulattal hallgatá, Nagy Sándor mint ivá meg a' méregnek vélt italt, 's utóbb a' sült ki, hogy a' gyermek nem a' resignátiót csodálá, hanem egyedül azt, hogy a' bámult ember egy egész pohár keserű medicinát bírt kiinni. Ez a' gyermek a' mi publicumunk. Ha becsüli is megismert érdemü iróinkat, jobbára nem a' becsülni valót becsüli benők. Ezen, mint minden egyeben, csak kemény kritika segíthet; 's a' Muzáron' kritikáji e' tekintetben még itt ott kelletinél finnyásbak. Toldy' intését „a' geniust hagyjad ön szárnyain repülni“ dolgozóji ugyan is szívökre veszik. Nekem úgy tetszik, vagy hazánk igen szegény geniusokban, vagy geniusink igen szegények.

HARMADIK RÉSZ.

C S É L.

Kritikus.

Szerző.

Író - diák.

Könyváros.

Szinészné.

Ifju.

Hölgy.

Inasok.

I.

Kritikus szobája.

1.

Kritikus az íróasztalnál, melly könyvekkel 's papirosokkal van elborítva. Hátúl az ajtó mellett Inas, a' typographiából; elutasításra várakozik.

Kritikus.

Az előbbi Szám csak előszikrája volt a' zivartarnak; most már villám és menydörgés következik. — Lassan lassan le fogjuk szoktatni színjatszónéinkat vándorlásairól — — és kivált ezt a' mostanában érkezettet, ki ugyanazon szerepnemben készül játszani, mellyben valahára már az én gyönyörű Katinkámnak kell tük elsőnek lennie.

Öklével az asztalra üt.

Úgy van: kellett lennie, 's maradnia! Én ugyan addig ismétlendem ezt publicumunknak, míg rajta nevetni meg nem szűnik. Félre tehát ezen idegennek! 'S ha hogy még is fellépni vakmerősködik, akkor nem csak toll, hanem ajak is hegyesítve lesznek.

Az Inashoz.

Nesze, öcsém; vidd tüstént e' lapokat a' typographiába. Még ma estvére ki kell nyomtatniok.

Inas el.

Már most lássuk, mit hoztak nagyobb és kisebb postáink.

néhány leveleket 's pakkokat nyit.

Román két kötetben. Még csak nem is broschírozva. 'S rövid és száraz levél! Hidegecskén fog dicsértetni.

Almanach. Felette csínosan kötve, sok és szép rézmetszetekkel, meglehetősen drágán. Hatatosan ajánltatik a' közönségnek.

Versek. Maroquin kötésben, 's mellettök még egy Arany. Derék versek!

Segéd-darab folyóírásom' számára. Név és ajánlás nélkül. Nem fog nyomatni. — Dito; hosszas levéllel.

Hirtelen keresztülfutja a' sorokat.

„Nagy tiszteletű . . . Kegyed' híre . . . talentomai . . . bölcsessége . . . Egy félénk Múza esedezik pártfogásáért . . .“ — Igen helyesen. Lássuk tehát, mit ír a' félénk Múza. — — Rosz, kegyetlenül rosz. De bizodalom' kedvéért nem kell elfojtanunk a' fejledező zsenit. Nyomtatás alá mehet.

Íme, még egy köz kedvellésű, noha kevélykés, könyvírónk is segédet küld! . . . Félre vettetik. Vagy kevéssé corrigálva, 's itt és ott közbe-szórt kérdőjegyekkel leszen felkészítve. Hadd lássa mind a' publicum mind ő, hogy vannak, kik tovább látnak nálánál. Senki,

de senki se hitesse el magával, hogy jóvá-hagyásom nélkül tetszenie szabad lehessen.

2.

Könyváros. Kritikus.

Könyváros. Nagyérdemű Úr! Levert szívvel járulok kegyed elébe.

Kritikus. Könyváros . . , ?

Könyváros. Az vagyok; kinek sajnosan esik számos háznépét táplálnia. Uraságod legközelebbi árumat egy minden részről jó könyvet, irgalmatlanul méltóztatott volt lealacsonyítani, 's rettegnem kell, hogy az egész nyomtatvány nyakomon veszend.

Kritikus. Talán csak nem jött, iránta kérdőre vonni? Ítéletemet a' könyv felől saját általlátásom szerint hozám; 's ettől engemet senki sem tilthat.

Könyváros. Való; nem senki, mint Uraságod. Magam sem vesztegetnék szót haszontalanul, ha ön általlátása szerint ítélt volna.

Kritikus. Bébizonyíthatja az ellenkezőt?

Könyváros. Alkalmasint. Midőn a' könyv megjelent, igen helyben-hagyólag tetszett róla szólni.

Kritikus. Igen akkor —

Könyváros. Férfiu felől mint kegyed nem szabad gyanítanom, hogy vizsgálat nélkül szöll-

hatott volna így; 's szinte olly kevéssé tehetem fel, hogy megvizsgált ítéletét visszavonhassa.

Kritikus. Miért nem? Elég könyvirót magasztalék míg barátom volt, 's marczonglám minikutána ellenséggemmé lőn.

Könyváros. Csudálom e' nemes öszinteséget, mellyel magát kinyilatkoztatja.

Kritikus. Manírom, 's imponál.

Könyváros. Ugy de én ellensége soha sem voltam.

Kritikus. Egy két szót bizodalmasan, kedves könyváros Úr! Nem küldött e bizonyos folyóírás' szerkeztetőjének példányt a' kérdéses könyvből?

Könyváros. Igen is, cselekvém.

Kritikus. 'S nekem nem? 's miért nem nekem?

Könyváros. Azzal baráti szövetségben állok.

Kritikus. 'S velem nem? No tehát tulajdonítsa ennek. 'S miért csudálkozhatik még is? Lássa; imhol asztalomon e' rakás könyv. Ezek tisztelkedő levelek mellett, némellykor pedig pengőkkel megnyomtatva, küldözgettettek nekem kiadóijktól. Reménylem, természetesnek leli, hogy illy munkák elsőbbséggel bírnak.

Könyváros. Azt hittem mindég, hogy elsőbbségnek magában a' könyvben szükség tartózkodnia.

Kritikus. Mikor - hogy. Mindnyájan élni akarunk. Ajándék - könyveimet esztendő't által négy ízben kótyáltatom. Általok valamicske még is csak cseppen; 's kéz kezet mos.

Könyváros. Ha a' kezek tisztátalanok, mosásra van szükségök.

Kritikus. Uram! 'S bátorkodik —

Könyváros. Ne vegye balúl. Most látom, hogy silány egy könyváros vagyok, olly kevesse tudván recensiókat kikoldulgatni, mint egyet az általam koholtak közül a' közönség elejébe vinni.

Kritikus. Igaza van. Így silány könyváros.

Könyváros. Úgy véltem eddig, hogy egy recensensnek koránt sem szabad a' publikumot, melly őt bizodalmával megtisztelé, áltatgatni.

Kritikus. Kedves könyváros Úr! Ki olvas recensiókat azért, hogy lektúrájít szeréntök választgassa?

Könyváros. Mi végre volnának tehát?

Kritikus. Gonosz incidentiáinkon akar a' világ mulatkozni: ez az egész dolog' veleje. A' sokaság épen olly örömet szemlél író't bélyegeztetni, mint delinquentst akasztatni.

Könyváros. Boldog Isten! Mellyiket utáljuk inkább? A' publicumot, vagy a' recensenseket?

Kritikus. A' mint tetszik. Ha egyéb mondani valója nincs, ajánlom magamat. Mert délig három recensiót kell írnom; pedig a' könyveket még nem is olvasám.

Könyváros. 'S hát ha ezen beszélgetésünket ki fogom nyomatni?

Kritikus. Azt mondom, hogy hazud vég-tülen végig.

Könyváros. Minthogy senki más nem volt jelen.

Kritikus. Bizonyosan.

Könyváros. Nagy Isten! 'S illy emberekre is kiterjeszted napodnak sugárait? Ne vedd vétkül — de meg nem foghatlak.

el.

Kritikus. Bohó ember! Könyváros akar-na lenni, 's portékáinak magasztalásához sem ért. Mennél hitványabbak azok, annál telibb torokkal szoktuk hirdetni. Régi fortély. De az oktalanok, kik általa elcsábítatni szeretnek, so-ha nem hálnak ki.

Könyváros. vissza Szinte feledék valami fontost. Ezen kézirat' kinyomtatásával meg va-lék kínálva. Mulatságos versek, 's azon históriát foglalják magokban, melly néhány napok előtt Uraságoddal történt.

Kritikus. Micsoda históriát?

Könyváros. Szjah, no! Beszéllek: Ura-ságod a' vendégfogadó' asztalánál kritikáji által katonai ismeretségbe jutván, ez alkalommal né-melley ujjacsákák biztoskán bántak légyen kegyed' orrával.

Kritikus. Bagatella.

Könyváros. Igen mulatságos olvasni. De nem kezdek vele semmit. 'S íme Uraságod' kezeibe adom által.

Kritikus. E' részben ismét fonákul cselekszik. Ha a' munka elmés, sok pénzt szerezhetne általa.

Könyváros. Örömet szerzek pénzt; de nekem nem mind-egy, akár mint férhessek hozzá.
el.

3.

Kritikus egyedül.

Ez az emberke bolond. Talán bizony azt gondolá, hogy ősz hajam talált volna nőni, ha e' portékácskát kinyomatá? A' valódi Kritikus bár - melly döfésből, bár - melly ütlekből csúfot úz; mert mint Rhinocérosz, felpánczélozva áll.

4.

Ifju. Kritikus.

Ifju. A' ház' Urához vagyon szerencsém — ?

Kritikus. Szolgálatjára.

Ifju. Tetszik látni, hogy fiatal vagyok; 's talán vehetni észre rajtam, hogy egyszersmind szűkölködő is. Szüléim el vannak öregedve, 's kivülem semmi gyámolok nincsen. Rég olta járok valamelly szolgálat után, de haszontalanúl. Minap bizonyos alkalmi munkám által reményem

látszott támadni. Hazafira akadtam, ki a' Múzáknak barátja, 's ki fejledező talentomainkat védelmezi. Közel valék pártfogása' megnyeréséhez, midőn szerencsétlenségemre broschúram Uraságod' kezei közé vetődvén, kegyed azt elannyira nevetségessé tette, hogy minden reménységem semmivé lön.

Kritikus. Nagy okaim voltak reá.

Ifju. Mondja meg igaz lelkére: elannyira hitvány volt e' Dolgozásom?

Kritikus. Nem szinte. Hellyel - helyyel a' zseni' szikráji is érezhetők voltak.

Ifju. Miért nem mondá tehát ezt?

Kritikus. Mert Ön bizonyos felekezetnek hódolt, mellyett gyűlölök.

Ifju. 'S ezért dúlá el hideg gúny által egy szegény ifju' reménységeit?

Kritikus. Miközöm nekem reménységeihez? Mesterséggel foglalatoskodik a' Kritika, 's ignorálja a' művész' személyes céljait.

Ifju. Bízvást felelhetne így olly férfit, ki minden részrehajlás, minden melléktekintetek nélkül járt el tisztében; de Uraságod maga vallá, hogy a' zseni' szikrájit pártgyűlölésből taposta el —

Kritikus. Uram! E' beszélgetés terhemre kezd lenni. Menjen, és írjon ellenem. A' publicum ítéljen közöttünk.

Ifju. Kinek hatalmában áll publicumunkat, valahányszor akarja, elméskedéseivel mulattatni, rendszerént annak leszen 's marad igaza, minthogy a' vég szó mindenkor övé. Nem, én nem írok Ellene. De annál inkább remélhetem, hogy legközelebbi lapjában elégtételt fog szolgáltatni, 's az ellenem elkövetett rosszat ismét jóra fordítandja.

Kritikus. Én? Szavamat visszavonni? Isten őrizz! Azt mondom a' mit Pilátus: A' mit írtam, írtam.

Ifju. 'S az emberek' hálája és szeretete semmi kedvességgel nem bírnak Uraságod előtt?

Kritikus. Szeretem magamat; 's ez elég munkát ad.

Ifju. Valóban keserves, hogy szív és lélek olly ritkán lakhatnak együtt.

Kritikus. A' szív, fiatal barátocskám, olly portéka, mellyet minden eszes ajakán, kebelében senki nem hordoz.

Ifju. Oh, jaj!

Kritikus. Uralkodni az embereken, ez czélja a' léleknek; 's félelem leghaszonvehetőbb eszköze. Ki tőlem retteg azzal ugy bánhatok, mintha szeretne. Melly vélekedéssel légyen úgynevezett szívem felől, az nekem mind - egy.

Ifju. Szolgája —

Kritikus. Még egy szót. Ön nekem talentommal bíró ifjunak látszik, 's okaim lehet-

nének Iránta szívességet bizonyítanom. Írjon azon iskola ellen, mellyhez tartozni látszott, íme fogadom, hogy recenziómat, melly Önnek fájt, magasztalássá változtatom által.

Ifju. Hogyan? minekutánna a' legkegyetlenebb kárhoztatást ki is nyomatta?

Kritikus. Nem ismeri az anekdotot a' Cardinal felől, ki régenten az isten' létét olly gyönyörűen bizonyította be, 's mingyárt azon nyomban ajánlást tón az ellenkezőt megmutatni?

Ifju. Derék!

Kritikus. Kiki cselekszik, szól és ír saját convenientiája szerint: ma így, holnap amúgy. Miért tartoznék egyedül maga a' kritikus változhatatlan lenni, mint valamelly fixa stella?

Ifju. Uram, ne vegye nehezen; ki kell mondanom. Uraságod nyomorúlt mesterséget üz. Vajha elpusztított szerencsém soha lelkiismeretére ne nehezédjék.

el.

5.

Kritikus egyedül.

Óh nem; soha sem! De írj csak megint könyvet, veled ugyan megemlegettetem.

A' közönséges lelkek, szüntelennül mások' eledelén élőködve, nem képesek érteni azon szellemet, melly szorosán magába vonúl; melly mint a' pók önmagából szövö fonalait, 's táplál-

kodásával idegen bölcseségnek terhére nincs; melly maga tükre önmagának, 's a' barátságot sem mellőzi el, valahányszor általa egy vagy más plán mozdíthatatik elő.

Hol eddig állék, mindenütt kört formáltam számomra. Annak csak én magam valék közép-pontja; peripheriájának minden radiusa csak én-felém huzodék, 's csak éntőlem kölcsönözé lényiségét. De szív hozzá nem csatolt, mihelyt a' convenientiát másutt valahol feltalálám; 's történet vagy fatum által elbomladozván, képét hálám soha nem hívá vissza. Mert a' bölcsen nem uralkodnak egyéb indító okok, mint hogy ő szerencsés legyen, mint hogy nékie jól folyjon dolga. Világok süllyedhetnek el körüle, megháboríthatatlanul áll sarkain.

Szeretek, ha gyönyörűség érzékeimet rozsákon rengeti; barátkozom, míg használ és mulattat; dicsérem, ki engem bámúl és megzeng; rényes vagyok, ha dicsőségemre szolgál; az elnyomottakat vitézül tudom védeni, ha általa a' lovagiság' fényében csilloghatok. Emberiség' boszúlójának nevez a' hiszelékeny világ; én pedig édesdeden mosolygok — énmagam hasznáért lévén hős.

6.

Író-diák. Kritikus.

Író-diák. Engedelmével, tellyes bizodalommal való kedves Úr! Nekem, úgy szólván, szerencsém vagyon Uraságod' néminemű collegájának lennem.

Kritikus. Vallyon? 'S tudhatnám? —

Író-diák. Író - diák vagyok. Való ugyan, hogy csak leíró. Mindazonáltal ez is egyik neme az írónak.

Kritikus. Orrfintorgatással. Kétség kívül.

Író-diák. Életem' folytában egynehány ezerre menő ívet írván tele az ügyész Urak' számára, ezt szoktam volt mindenkor mondogatni: irományim nem jutnak ugyan a' könyvárosok' boltjába, de a' fűszeresekébe sem; hanem mindennemű becsülettel a' levéltárokban tartatnak fenn.

Kritikus. Mit keres tehát nálam, drága collega Úr?

Író-diák. Keresztyén jóakaratot.

Kritikus. Köszönöm e' szíves bizodalmat.

Író-diák Nem. Tulajdonképen szólván, Uraságod' iránt bizodalmam ugyan nincs; mindazonáltal isten' igéjéhez tartom magamat: A' ki keres, talál.

Kritikus. Minden további előszó nélkül, ha merem kérni.

Író-diák. E' részben petitumának nem deferálhatok azon okra való nézve, melly szerint néminemű quasi-elöljáróbeszédem vagy is species factim vagyon készen.

Kritikus. Tehát kérem, legalább mentül rövidebben.

Író-diák. Leglehetőségesebb erőm szerint. — — E' folyó 1832dik esztendő' November holnapjának 21dikén, estveli hét órakor, homályos holdvilágnál történt: hogy én, minekutána tíz egész óráig tartott görbedező ülésemet íróasztalomnál elvégeztem, annakutána pedig, öt grádicsaimon lefelé ballagván, az útszára kiléptem volna; nem más egyéb végett tudniillik, mint —

Kritikus. nyugtalanúl Fris levegőt szívni.

Író-diák Nem. Padlásom helyheztetve lévő szobámban, istennek légyen hála, soha nem szűkölködvén friss levegő nélkül; sőt inkább mind északi mind napkeleti szelekkel bőséges mértékben meg lévén áldva, még pedig len annyira, hogy mindennemű bár melly zivatar legelsőben is hozzám szokott beköszönteni: mind ezekre való nézve nem vala egyéb szándékom, mint egy kevesse kijárnom magamat; minthogy immár öregedni kezdek, és lábszáraimat hébe'-hóba' néminemű puffadozások környékezik meg.

Kritikus. Tovább! Tovább!

Író-diák. Ekképen, egész tellyes commo-
ditással, a' canális' partján lefelé ballagván —
én ugyanis a' Rongy utczában lakom — szem-közt
találkozám . . .

Kritikus. Kétség kívül az éjjeli vigyá-
zóval.

Író-diák. Nem; koránt-sem. A' mi vá-
rosunk' kebelében az éjjeli vigyázónak megjele-
nése később időpontra szokván esni: én ezen
alkalmatossággal néminemű hölgyecskével talál-
koztam, karjain víve csecsemőjét; a' ki is a'
mikoron mellettem el lépegetett volna, szinte
akkoron néminemű sopánkodást, úgy nem kü-
lönben néminemű zokogást láttattam volt észre
venni.

Kritikus. Ah, most kezd érdeket nyer-
ni a' román.

Író-diák. Nem román, drága kedves Úr.
A' történet valóságosan megesett. Jóllehet az új-
ság után való kapkodás épen nem kenyerem,
nem is lévén reája időm: mind ez ellent nem
állván azonban, nem tudom még is, miféle va-
lami ezt sugdosgatta füleimbe: légy vigyázat-
tal a' hölgyecskére.

Kritikus. No 's? vigyázattal volt reá?

Író-diák. Egyik lámpás-oszlopnak ár-
nyékába vonúlván — a' Rongy útszában ugyan
is ritkán gyújtatnak meg a' lámpások — láttam
a' hölgyecskét a' canális mellett, hol mosónéink

állani szoktak, fel és alá járkálni; egyszersmind pedig hallottam is ötöt eléggé érhetőleg sopánkodni. Mi lesz ebből? gondolám. Talán csak nincs szándékában — És épenséggel, a' mikoron ezt gondolnám, gyermekestül a' vízben fetrengett.

Kritikus. Éjh!

Író-diák. Oda ugrottam. Megfelejtkezve azon körülállásról, melly szerint az úszásbeli mesterség előttem tellyességgel ismételten, mingyárt azon siettemben beereszkedém a' canalisba, melly, istennek légyen hála, csak hónom' aljáig ért. A' jó isten irgalmas és kegyelmes vala irántam, a' mennyiben tudniillik anyát és csecsemőt szárazra vihetvén, néminemű hideglelésen kívül, melly miatt hat hétig ágyban fekvő terhes beteg voltam, semmi egyéb rossz következéseket nem tapasztalék.

Kritikus. De hát a' hölgy?

Író-diák. Hideglelésemet csak más napra kelve kaptam meg. Elegendő időm vala tehát a' hölgyecskét lakásomra által költöztetni, egyszersmind pedig keresztyén tanításaimnál fogva vétkes cselekedetének töredelmes megbánására felindítani —

Kritikus. 'S melly okokból —

Író-diák. Felfedezé előttem. Becsületes polgár-ember' gyermeke; valamelly előkelő de lengéded férfit által elcsábítva, 's az éhen-halásra magának hagyva. Kebelén hordoz-

gatá kicsinykáját, 's szolgálatot kerese; de haszontalanúl. A' csecsemő sínlék, az anya kétségbe esett, 's a' canalisba ugrott. És íme illyeténképen a' legkitelhetőbb rövidséggel adám elő a' történetet.

Kritikus. 'S mi közöm nekem ahhoz?

Író-diák. Szóllandok Náthán prófétának módjára: Azon férfiu te vagy!

Kritikus. Ugy e? 'S még most is itt csavarog az a' leány?

Író-diák. Nem csavarog, hanem fedelem alatt lakozik, 's éldegéli szegényke, mivel isten megáldotta.

Kritikus. Ej, vegye hát feleségül collega Úr!

Író-diák. Cselekedném minden bizonyal, ha hogy házas nem volnék, egyszersmind pedig boldog noha szegény atyja öt gyermeknek. Mellyre való nézve még akaratom ellenére is kénytelen valék megtudakozni a' hölgyecskét — jóllehet ugyan nem többszer mint csak egyetlen egyszer — ha vallyon semminémű más menedéket számára nem tudna e? Egyedül istennél; ugymond. Mert, ugymond, azon férfiu, kinek kötelességében állana keresztyén módon gondomat viselnie, gyalázatosan üzött el ajtaja elől.

Kritikus. neheztelve Soknál is többet kapam tőlem.

Író-diák. Én ekkoron csendeskén elhallgattam volt, nyujtván nékie a' mi nélkül szükölködött, 's naponkint négy árkussal többet írogatván: egyszersmind pedig az ő háladatos érzéseit, az ő szorgalmát, az ő erkölcsiségét ugyan csak férfiasan magasztalván. Melly illyetén igazságos dicséretek' hallása' következtében, valamelly becsületes mesterlegény végtére azon szándékra biratott, hogy őtet házas társául választaná; a' minthogy e' részben nincsen is egyéb akadály, mint azon egynehány száz tallérocška, mellyek az új gazdaság' intézetéhez megkívántatnának. Ekkoron mondám én: menjen el azon Urhoz édes leányom; meglátja, hogy az néminemű jóságos, vagy is inkább tulajdonképen néminemű kötelességbeli cselekedetet teljesítend.

Kritikus. Vallyon!?

Író-diák. Akkoron mondá ő: Nem teendi.

Kritikus. Kitalálta.

Író-diák. Ekkoron mondám én: no csak menjen hozzá. Akkoron mondá ő: inkább a' korporsóba! Ekkoron mondám én: tehát magam megyek. És íme, isten' nevében el is jöttem.

Kritikus. Sajnálom. Az alatt egy ívet leírhatott volna.

Író-diák. Sőt kettőt is.

Kritikus. 'S hijában fáradozott.

Író-diák. Ne adja isten!

Kritikus. Tudom, mit rendelnek törvényeink.

Író-diák. Oh, azt magam is tudom.

Kritikus. Láttam többeket —

Író-diák. Lehetséges, az ordinarius bíró előtt. De van ám még bíró itt a' kebelben.

Kritikus. Barátom, vagy collegám, ha úgy tetszszik! Kiki maga tudja legjobban, mit szükség cselekednie vagy nem cselekednie.

Író-diák. Bezzeg hogy úgy kellene lenni. De nem mindenkor van ám úgy.

Kritikus. Kereken: nem adok semmit.

Író-diák. Elég rosz.

Kritikus. Kíméljen meg; különben grádicsaimon vetem le.

Író-diák. Ne tessék fáradni. Ezennel absentálok magamat. Egyébiránt koránt sem bánom, hogy itt valék; mert quilibet praesumitur bonus. Minthogy azonban ezen praesumptio Uraságodra való nézve ne talán tán kivételt szenved: ezen okból, a' port lábaimról lerázván, eltávozom.

Kritikus. Igen bölcsen teendi.

Író-diák. Egyébiránt a' hölgyecskéhez e' következő ígéket fogom mondani: Van még egy harmadik bíró amott fenn; annak színe elejébe idézze a' kritikus Urat, 's ott az, mindenémü bár melly protestálásának ellenére is, kénytelen lesz megjelenni. Addig is istennek ajánlom.

Kritikus. egyedül.

Vén fecsegő! A' ki velem semmi viszonyban nem áll többé, ki nekem semmi élet-gyönyörüséget nem szolgáltat: idegen előttem, és az marad.

kopogás.

Ki kopogtat? Szabad!

Szerző. Persa viseletben. **Kritikus.**

Szerző. Hajtsanak fejet a' csillagzatok hazánk' legnevezetesebb férfiának színe előtt!

Kritikus. Uram! Ki légyen? Álorczás játékot akar e' üzni?

Szerző. Távolságra legyen! Magam is országunkban születtem ugyan, 's kevélykedem benne, minthogy Uraságod is honomnak gyermeke: mindazáltal e' külföldi köntöst igazságosan és illetőleg viselem. Gyógyász - mesterségemet kitanulván, néhány év előtt, per varios casus, bizonyos emissarius' kísérőjinek társaságában Persiába vetődtem volt. Ott az erzerumi fejedelem' udvarában, szerencsém vala gyógyásznak lennem; egyszersmind tisztemben állott leányát, a' herczeg kisasszonyt — lelkes és tudni vágyó dámát, nyelvünkben oktatni. Ez

gyönyörüségét találván abban, semmi költség nem lőn kímélve; 's néhány tevék terheltetének meg, rajtok legjelesebb könyveinket Persiába által költöztetni. Az alatt tanítványném nem szűnt meg olvasni 's maga előtt olvastatni. Gyengéd, ingerlékeny idegjei olykor olykor annyira valának érdekelve, hogy elragadtatása miatt szemeit is behunyná. Mindenkit becsüle íróink közül; magasztala sokakat: de csak egyet csudált. Kedyencze tisztelt Uraságod volt és maradt.

Kritikus. nyájában. Valósággal? Nagy tisztelet!

Szerző. Mint Nagy Sándor Aristoteles' írásait drága zár alatt — úgy az erzerumi hercegné is Uraságodéit gyöngyökkel ékesített czédrus-szekrényben hordozta volt magával.

Kritikus. Ez felette hízelkedő!

Szerző. Gyakran hallám felsohajtani: Miért nem engedi a' sors a' dicsó férfiút láthatnom? A' jó hercegné nem sejdítette, kívánságának tellyesedése melly közel lehessen.

Kritikus. Hogyhogy?

Szerző. Méltóztassék Uraságod, nagytiszteletű pártfogó Uram, kihallgatni. Kisasszonyom' atyja, a' fejedelem, veszedelmes betegségbe esett. Szinte ekkor vettem hírt, hogy hazánkban Aeskuláp' temploma a' Bachusévá változtatott által; a' mennyiben a' legterhesebb nya-

valyák a' gerezd' nemes nedvével kezdének orvosoltatni. Azonnal magam is e' szerint intéztem dolgomat, 's felséges patientsemmel naponkint nem csekély mennyiségű sirászi bort itattam meg; mellyre ő a' hetedik napon szerencsésen és idvességesen 's örökre el is szenderedék. Zoraida herczeg kisasszony, a' persiai Sophinak közélről való rokona, a' fejedelemség' birtokában maradott; 's minthogy már most szabadságán tenni vagy nem tenni a' mint tetszése tartá: annál fogva ellent nem állhata vágyásának, országunkba leendő utazásra tökélleni el magát, hogy csudálása' tárgyát színről színre szemlélhesse.

Kritikus. Hogyan? Az erzerumi herczegné valósággal országunkban volna?

Szerző. Már meg is érkezett.

Kritikus. 'S érettem?

Szerző. Nem kívánt egyéb nevezetességet. Én egyet és mászt akarék mutatni; de mindent megvetett. Tisztelt Uraságod maradt forró kívánságának egyetlen tárgya.

Kritikus. Által vagyok járva a' tisztelettől. Uraságod kétségkívül tolmácsa —

Szerző. Csupán érzéseinek. Mert nyelvünkben olly hatalmas immár, hogy persa accentusát aliglan vehetni észre.

Kritikus. Annál jobb. Ezennel teendem udvarlásomat ő herczegségénél.

Szerző. Illendő meghívás volt különben is célja látogatásomnak. Egyszer'smind reám parancsola, adományát a' persa szokás szerint bemutatnom.

kövekkel gazdagon kirakott boglárt mutat elő.

Kritikus. kedvesen meglepve Nem remény-
lem — Illy drága ajándék —

Szerző. Ez, ha nem csalatkozom, csak elő-
követe a' sokkal nagyobb kegyelmeknek. A'
mennyire a' kellemes Zoraidát ismerem — egy
kevéssé érzelgős, forró keleti - vérrel, — nem
csudálandom, ha tisztelt Uraságodat, nem soká-
ra a' naprenddel ékesítve, 's talán épen mint
hatalmasságomat is, tisztelni szerencsém leszen.

Kritikus. Valósággal, Doctor Úr, ne vol-
na a' szerénység virtus, mellyet én szinte hatá-
ron túl szoktam üzni, Uraságod elszédíthetné fe-
jemet. 'S a' herczegné szép, a' mint mondja?

Szerző. Fölötte szép.

Kritikus. Hogy gazdag, bizonyítják e'
gyémántok.

Szerző. Uralkodó herczegné.

Kritikus. Sietek lábaihoz. Hol találom?

Szerző. A' Kék - Rókánál szállottunk meg.

Kritikus. Tegye bizonyossá a' kellemes
Zoraidát, hogy égek és lángolok köntöse' szélét
minél előbb csókolhatni.

Szerző. E' követség néhány erszényt ve-
tend ki számomra.

tisztelettel hajtja meg magát, 's távozik.

Kritikus. egyedül

Melly dicső, melly szép történet éri az embert, ha fejével és tollával bánni megtanult. Ez a' boglár, ez nekem szörnyen nagy-árúnak látszik. Mingyárt holnap boltba vele, megbecsülni. — De most ne késsünk a' gyönyörű herczegné' kívánságát tellyesíteni.

tükre elébe lép.

Vallyon mit mond figurámra? Kevéssé alacsony, kevéssé zömök: de eltelve erővel, 's inakban gazdag. 'S vonásaim? Villámló szem; ravaszkság tekintet; satyricus ajak; tölt orcák. Kétségkívül így fogtam megjelenni édes álmainak. — Több gondal öltözzem e? Nem talán. Minek? . . .

Úri gondatlanság ékesíti a' zsenit. Pongyolátskán lép elő, könnyed fejbillentéssel köszön be. Rá-tartólag pillant széllyel. Nyugalmas és bátor sőt büszke tekintéseivel mutogatja, hogy érzi ön becsét. Kínálást nem várva teszi le magát egy széken, elnyúl rajta, simogatja állát. Arra a' mit mások beszélnek muzsika felől, játékszín felől, nem ügyel. De végre ő is megnyitja ajakit; 's szava oráculum. Recensensi felsőségben harsogja el ítéleteit, 's szánakozva mosolyg minden ellenkezésre. 'S íme a' hallgatók' egész csoportja álmélkodik a' nagy férfi' bölcse-

ségén. Kiki tart gyors tollától, minden rettegi mardosó nyelvét. Így neki nincs oka pipere által keresni ragyogást: dicsőség kalauza, dicsőség ünnepi-köntöse.

el.

II.

Szoba a' Kék-Róknál.

1.

Szinészné. Szerző.

Szinészné. 'S mit remélhetünk?

Szerző. Boszúnk' diadalmát.

Szinészné. Valósággal? 'S olly hiszelékeny lehetne mint Moliérenél Monsieur Jourdain? Lehetne egy második Mamuschi?

Szerző. Emberségemre.

Szinészné. Illy okos, illy ravasz, illy elmés ember?

Szerző. Könyvíróink' hiúsága, leginkább pedig kritikusainké, hasonlít édes részegültségéhez azon koldúsnak, ki szultánnak képzelé magát. Az efféle ember bármelley nevetséges dolgot is kész hinni, mihelyt abban érdemes személye nevezetes rollt játszik. A' legdórőbb képzelgés, mellyet másokban vállvonítva gúnyolna ki, barátságos elfogadtatást talál agyvelejében.

Irassanak hozzá a' legszörnyebb hízelkedések, 's mondassanak szemébe : azokat azon entuziásmussal fogja mentegetni, mellyet érdemeinek fel nem ébreszteniök lehetetlen. Egyedül saját érdemeinek számára faragá ő mérő-pálczáját czedrusokból, mellyek felhőkig érnek fel. Szóval: én ismerem emberkémet; mindenben kételkedik ő, egyedül saját nagy voltában nem; 's elbolondíthatni, hogy a' kettős torony Bolognában azért ferde, hogy előtte fejhajtást tegyen.

S z i n é s z n é. A' -csehgyémántból rakott boglárt tellyes - becsűnek hiheté?

S z e r z ő. Tellyes - becsűnek, mint híret.

S z i n é s z n é. 'S nem kételkedett a' felől, hogy egy persa herczegné ő érette szállott légyen meg a' Kék Rókánál?

S z e r z ő. Mingyárt megjelenend Zoraida' köntöse' széleit csókolni.

S z i n é s z n é. Igen derék! De vallyon nem akadhata e nyomába annak is, hogy egy nem a' legroszabb hírben álló színjátszónét, kit ő soha nem látott, 's ki őtet soha meg nem sértette, miért mardos olly dühhel folyóírásában, még minekelőtte ez fellépett volna?

S z e r z ő. Igen természetes. Szerelmes egy fiatal közepszer - talentumú színésznébe. Az bolondjának tartja őtet, 's a' nélkül, hogy észre venné; 's nem szűnik meg imádottját a' publicum előtt dicséreteivel elhalmozni. Minthogy azon-

ban senki nem látja, 's látni nem is akarja, a' mit egyedül csak maga veszen észre; 's mint-hogy szertelen magasztalásain mindenki kaczag: tehát olykor olykor kiömleszti epécskéjét a' há-látlan publicumnak, mellesleg pedig mind azok-nak ellene, kik hősnéjének útjában állanak. Tart attól, hogy Asszonyságod e középszer teremtés-re homályt vetend; ennek akarná elejét venni. Innen benne a' gúny és düh.

Szinészné. De hát Uraságod' legutóbbi munkáját, melly a' közönségtől javaló örven-déssel fogadtatott, miért gyalázá'olly keserüen?

Szerző. Szinte igen természetes. Mi ugyan személyesen soha nem ismertük egymást, de da-rab ideig levelezésben állottunk együtt. Míg hasznára fordíthatott, 's tisztelőji közé számlált, mindaddig magasztalt. Azonban két kis szeren-csétlenség történt: egyik, hogy más vé-lekedésben voltam mint ő; másik, hogy a' kö-zönség' javalatát megnyerém minden ő engedel-me nélkül. Nemes irigységhez hasonló valami szikrázik keblében: ez ujjainak hegyéig szokta feltolni epéjét, melly onnan tollába ömlik által. Ide járúl, hogy iránta jóságot és kedvezést bi-zonyítottam. Mind ez egoistára nézve elegendő, hogy gyűlöljön.

Szinészné. Pih! Az utálatos!

Szerző. Az istenért! Ne méltassa azon becsületre, hogy reá nehezteljen. Efféle bűnö-

söket legjobban fenýíthetni gúny és nevetés által.

Szinészné. Igaza van. 'S kész minden?

Szerzõ. Minden. Szerencsém volt cséljátékunkhoz néhány játszótársakat összeszereznem, a' kiket, valamint bennünket, gonoszúl sértett meg. Míndnyájan con amore fogják játszani szerepeiket. Még a' derék Író-diákot is rá bírtam, alakoskodásunkban részt venni. Egyedül a' leány mutata kedvetlenséget, 's szinte erõszakkal hozhattuk ide. Most már Asszonyosságod rá-beszélõi tehetsége oszlassa el vég tartalékjait.

Szinészné. Hol van?

Szerzõ. Az elõszobában, 's intésére vár.

Szinészné. Ó szaporán; hadd jõjön! Története érdeklõvé teszi.

Szerzõ. Tessék vele szõllani! Én megyek, 's az alatt lest állok, hogy a' fõ személy véletlenül meg ne lepjen. A' kapusnak utasítást adék, valamint több embereinknek is. Persáink míndnyájan készek; 's csaknem halálra kaczagják magokat, valahányszor egymásra pillantanak.

ajtót nyit.

Csak be ide, Leányasszonyka!

el.

2.

Hölgy. Szinészné.

Szinészné. félre Gyönyörû leány. hangosan
Csak közelebb, kedves kicsiny. Ne remegj.

Mind a' ketten semmirekellő által sértettünk meg; 's íme kezét nyújtunk egymásnak a' boszszuállásra.

Hölgy. Ah, Asszonyom! ez nem keresztény mód.

Szinészné. Nem; de emberi.

Hölgy. Az ég nélkülünk is megfenyítendi a' rossz embert.

Szinészné. 'S hátha bennünket választja eszközül?

Hölgy. Ah, nem.

Szinészné. Könnyü szerepet vállalasz.

Hölgy. Nem tudok tettetni.

Szinészné. Legalább ha csak némán is.

Hölgy. Azonnal rám fogna ismerni.

Szinészné. A' persa dámák fátyol alatt járnak.

Hölgy. Kíméljen meg.

Szinészné. Gyermekek! Csak félig lesz teljesítve szép plánunk, ha vonogatódzol.

Hölgy. Megbocsátottam, 's nem kívánok neki rosszat.

Szinészné. Hiszen mi sem szándékozunk egyebet, mint rajta nevetni, 's neked elégtételt szolgáltatni.

Hölgy. Ah!

Szinészné. Hát ha kívánságomhoz alkalmaztatván magadat, egy elhagyatott teremtsnek védelmet és gondviselést szerezhetsz?

Hölgy. Érzékeny oldalt illet.

Szinészné. Ha csekély áldozatnál fogva derék férfiút nyerhetnél vissza, ki történeteddel összbékülni óhajt?

Hölgy. Igen; ha lehetséges —

Szinészné. Állok érte.

Hölgy. De én mindent elrontandok.

Szinészné. Nem talán. Csak jelen légy, és hallgass. Mind ez, a' mit tőled kívánok.

Hölgy. Megadom magamat.

Szinészné. Nem fogod bánni.

Szerző. beüti fejét az ajtón Jön!

Szinészné. Szaporán. Kövess hálószó-
bámba. Szerencsére egyenlő növésűek vagyunk.

el mind a' ketten.

3.

Kritikus. Ifju. Könyváros.

Ifju és Könyváros persa öltözetben lassú kimért lépésekkel vezetik a' Kritikus-t a' játékszín' közepéig. Ott eresztik, 's magok elől a' szögletekhez vonulnak, arczúl állanak feléje, karjaikat mellyőkön keresztül vetvén, merően néznek reá.

Kritikus. magában A' persa szertartások ismeretlenek előttem. Könyvároshoz Lehet szerencsém ő herczegségének, az erzerumi fejedelem - kisasszonynak, udvarlanom?

Könyváros. kiterjeszti karjait, a' turbán elejébe veti kezét, meghajol, ismét felegyenesedik, lábaival a' Kritikus' orra alá hadaz; 's eltávozik.

Kri-

Kritikus. Különös szokások az ifjubarátom! A' felséges Zoraida elejébe kívánnám bemutatni tiszteletemet.

Ifju. a' Könyvárós szerint cselekszik; 's el.

Kritikus. Egyedül hagynak. Mit jelent ez?

4.

Szerző. Kritikus.

Szerző. Bocsánatot, Pártfogo Úr, hogy mingyárt jelen nem valék. Embereink nem értik nyelvünket; Uraságod pedig talán a' persákéban fog nem eléggé jártas lenni.

Kritikus. Én minden nyelven olvasok és írok, de gyakorlásom a' beszédben hiányoska.

Szerző. Arra hamar eljutna, mihelyt eltökellené magában, a' szép Persiát egykor meglátogatni.

Kritikus. Miért nem, ha onnan előmenetelt, becsületet és mulatságot várhatni?

Szerző. Aranyfolyamot, borostyánerdőt, örömtengert.

Kritikus. Keleti stylussal tetszik élni.

Szerző. Nem ígérek igen sokat. Tudom a' mit tudok. Legszorosabb bizodalommal szólnán; a' mint haza érkezém, ő felsége az erzerumi fejedelemné egészen magán kívül volt. Nem elég, hogy minden ígét, melly tisztelt Uraságod' ajakáról folyt, nékie ismétlenem kellett; még ezen felül kénytelen valék testességben gazdag

alakját 's bátor mozgásait is környülményesen lerajzolni.

Kritikus. Ki tudja, melly kecsgettő képet talált formálni magának?

Szerző. Minden bizonyal. Uraságodban ősz gondola tisztelhetnie, a' mennyiben fiatal férfiúnál ennyi bölcseséget, ennyi hírt találni nem reményle. Mint álmélkodék el, midőn hallá, hogy csudálásának tárgya kellemes ifju légyen.

Kritikus. Nem épen ifju. Már negyven felé számlálunk.

Szerző. Lehetséges! Ez írásainak hihetni, de alakjának nem.

Kritikus. 'S mit monda a' herczegné?

Szerző. Tulajdonképen — nem szóla semmit; de sohajtozott. Szemecskéjít lesüllyeszté; divánra vetette magát; pirúlva néze rám, 's hirtelen borítá el fátyolával epedő szemeit.

Kritikus. Ugy látszik, a' persa dámák azon nyelvvel élnek, mellyel az európaiak.

Szerző. Kevés idő múlva így szólott: Ah, gyógyász? félek, ne hogy gondolatlanul találtam cselekedni, hazámat elhagyván.

Kritikus. mosolygva 'S miért?

Szerző. Ezt tudakozám magam is, illendő tisztelettel. 'S még kérdezheted? ugymonda; a' kaspiumi sziklák nem valának nekem annyira veszedelmesek, mint ezen te keccsel tellyes rajzod.

Kritikus. nyájasan fenyegetve 'S ki mondá,
hogy az igazság iránt hívtelen legyen?

Szerző. Sőt inkább csak ez vezérlé ecsetemet.

Kritikus. Meg lehetett volna kímélnie mind magát mind engemet a' pirúlástól. Azonban siessen a' herczegnének bemutatni, hogy a' csapodár tévelygés mély gyökeret ne verjen.

Szerző. 'S nem lesz idegen, a' keleti szer-tartásnak alá vetni magát?

Kritikus. Ugymint?

Szerző. Térdet hajtani, ha ő felsége megjelen.

Kritikus. Nem mondotta e, hogy a' herczegné szép?

Szerző. Gyönyörűség.

Kritikus. Ki ne hajolna meg örömezt szép dáma előtt?

Szerző. Már itt van.

5.

Szinészné fényes persa-viseletben, fátyol alatt.

Előbbie k.

Kritikus. térden A' legboldogabb halandó, kivel kellem-istennéje parancsolni kegyelmes volt, ezennel leborúl lábai előtt.

Szinészné. Te állni fel! Én beszél rossz te nyelv; különben én mond tenek' sok szép?

Kritikus. Maga ezen beszéd' elragadó hangzatja a' legédesebb rezgélődést költi fel keblemben.

Szinészné. Te nagy ember, sokabb nagy Szadi poétnál.

Kritikus. Könnyü lenne őt felül múlnom, ha e' kecsket zengenem szabadsággal bírhatnék.

Szinészné. Én nem van szép. Ah, én volna szép!

Kritikus. Miért rejti irígy fátyol e' menyeyi vonásokat?

Szinészné. Te nem csapodár! Én beszél' te hazád'; poezí: én tanulni akar'. Én nagy út' csinált' ide; te tudni minden' te énnék' mondani szép'.

Kritikus. Bár mennyit tudnék is, e' pillantatban veszedelemben forgok mindent elfelejteni.

Szinészné. Én szeret' te nyelv', szeret' román: te mondani énnék', ki van szép?

Kritikus. Ez nehéz. Felette kis számban találtnak olyanok. Még sajátaim felől sem mondhatnék több dicséretet, mint hogy azok értelmes renddel lobogó phantasiát, világos nyelvvel szemfényvesztő elmésséget párosítanak.

Szinészné. De Komedi'k —

Kritikus. Valamennyien nem érnek semmit. Magam én egyet sem csinállok: azonban a'

művészet' ezen ágát szoros kritikám által remény-
lem lassan lassan felemelhetni.

Szinészné. De poezí'k —

Kritikus. Sok tellyesítendő van hátra
bennék. Enyéim minden esetre legjobbabk lehet-
nek. Legalább könnyedkék, ömlók és magasak.

Szinészné. De hisztori' —

Kritikus. Fájdalom, nélküle tellyesség-
gel szűkölködünk, kivévén némelly próbatételek-
ket, mellyeket mustrául én állítottam fel, de a'
mellyek utól érve még mind eddig sincsenek.

Szinészné. De philosophi' —

Kritikus. Ez nagy zajt csinál közöttünk ;
de a' való philosophia az én szerény írásimban
rejtezkedik.

Szinészné. De kritik' —

Kritikus. Hízelkedem magamnak, hogy
e' részben nevezetést tellyesítheték. Azonban nem
lehet nem sajnálanom, hogy ebben is egyedül
csak magam ragyogok.

Szinészné. Lám, gyógyász ! Én jól mond :
csak ő van nagy !

Szerző. Én ezt soha nem bátorkodtam
tagadni.

Szinészné. Én felindúlva, vídám ; én
nem tud szó : te venni e' gyúrú' !

Kritikus. Felséges herczegné ! Ezen drá-
ga kő atyjának kincsei közül —

Szinészné. Te hallgatni! Nem van drága tudósért.

Kritikus. Felséges asszonyom! Elnémülök. félre Melly pompás solitaire!

Szinészné. Te írás' sokabb' becses.

Kritikus. Ah, ezen gyűrű valóban nagy becsű. De ha bátor lehetnék kegyelemért esedezni, melly előttem még nagyobb beccsel bír —

Szinészné. Te lenni bátor!

Kritikus. Ha ezen gyűlöletes fátyolt fel emelnem szabad volna, melly tőlem az isteni szépség' látását zárja el —

Szinészné. Te sok' kívánni. Persiában bátyám előtt sem van ez szabad.

Kritikus. Most az én hazámban vagyunk, felséges herczegné!

Szinészné. De profét' —

Kritikus. A' proféta egy szót se tudjon felőle.

Szinészné. Én tenek' minden' ad'. felveti fátyolát, 's epedve néz reá.

Kritikus. Hah! Mit látok? Vénus támadt e fel? Hébe született e újra félre Istenemre! Szebb Katinkámnál.

Szinészné. Kell nem hinni poét' szavai'.

Kritikus. Szavainak nem, de érzéseinek — midőn a' költő, szépség által bájolva, elnémúl.

Szinészné. O, tudós!

Kritikus. Midőn szemei gyúladoznak,
ajkai remegnek. —

Szinészné. O, nagy!

Kritikus. Midőn tisztelet sem fékezheti
istennéje' lábaihoz vetnie magát. cselekszi.

Szinészné. O, tudós!

Kritikus. Megesett nekem! Szabadságom
örökre oda!

Szinészné. Te hódolni énnék'?

Kritikus. Koporsóm' zártáig.

Szinészné. Mi lé! Én felejt' Erzerum';
én felejt' Sophi Persiában; én felejt' Ur Bátyám'.

Kritikus. Mindent feled a' szerelem.

Szinészné. Szerelem — Ah, dicső!

Kritikus. Szerelem változtat által tulkok-
ká isteneket, pásztornékká herczeg hölgyeket.

Szinészné. Én szédül'; én forr'; én tán-
torog'; én rogy' . . . karjai közé hanyatlik

Kritikus. Karjaim közé!

Szinészné. kifejtekeztén. Hah! Mit tett'
én? Én ész kívül. Nagy profét, merre? Hová?
Ez ember van énnék' veszedelmes. — Gyó-
gyász, követni. Pilulák' énnék! én beteg! ei

Szerző. követve Tessék csak maradni. Nincs
semmi veszedelem.

6.

Kritikus. egyedül.

Különben is tudom, hogy, semmi veszedelem sincs. Efféle ájúlásoknál nem használnak sem pilulák, sem szentek, sem proféták. — Gyors győzelem, mint szokásom. Úzóbe kell vennünk. Hadd rugódozzék a' fejedelmi gőg karjaimban; neki a' gyönyör előtt buknia kelletik. De itt még bátrabb remények is kecsegtetnek. Egész Persia feltárul tekinteteim előtt.

7.

Szerző. Kritikus.

Szerző. Ej, ej! Mit tetszett cselekedni? —

Kritikus. Szokott efféle rajtam történni némellykor.

Szerző. Herczegném könnyekben úsz.

Kritikus. Felszárasztandom.

Szerző. Kétségbe esett.

Kritikus. Szükségtelen.

Szerző. Esküszik, nem élhet Kegyed' bírása nélkül.

Kritikus. Bírjon tehát.

Szerző. Minden tétovázás nélkül kiálta fel: megosztom thronusomat veled!

Kritikus. Majd meglássuk.

Szerző. De ah!

Kritikus. No 's — mire való ezen Ah?

Szerző. Ah! Ah!

Kritikus. Talán a' persiai Sophitól fél?

Szerző. Nem. Ezen öreg félgyermekek. Herczegnének azt cselekszi vele, a' mit akar.

Kritikus. Annál jobb.

Szerző. De ah!

Kritikus. Talán valamelly herczegnek már el is van jegyezve?

Szerző. Az sem. Szerelem és házasság élet iránt mind eddig meggyőzhetetlen utálatot nyilatkoztatott ki.

Kritikus. Annál jobb.

Szerző. De ah!

Kritikus. Patvarba! Mit akartehát ezen ahjaival?

Szerző. Zoraída herczeg asszony ájtatos dáma; buzgón hódol prófétánk tanításainak; Kegyed pedig, nagyérdemű Úr, eretnek kutya.

Kritikus. Ha nincs más baj, ezen segíhetni.

Szerző. Hogyan? Kegyed eltökélhetné magát —

Kritikus. Miért ne?

Szerző. Turbánt tenni fejére?

Kritikus. Miért ne?

Szerző. hirtelen megölelve Nagy férfit! Most látom már előítélettől ment lelkének fejedelmi mélységét. Rajta tehát. Legyen feltárva Urasá-

god előtt. A' forróan szerelmes hercegné, fejedelmi vágyainak gyors tellyesedéseihez lévén szokva, tisztemül parancsolá, Kegyedet e' csiklandós tárgyban külön vennem. Mert, felkiálta fájdalmasan; inkább halok, mint keresztyénnel párosodjam!

Kritikus. Ne haljon. Jelentse bé: én kész vagyok mindent hinni, a' mi tetszésére lehet.

Szinészné. belől Ha! Ha! Ha!

Kritikus. Mi volt ez?

Szerző. Kihallgatott; 's öröm-elragadtatása miatt magán kívül kaczag.

Kritikus. Szabad hozzá?

Szerző. Még nem, én Uram és Hatalmaságom! Ali' sírjára esküvék, szerelmesét vagy mint Muzulmánt vagy soha többé nem látni.

Kritikus. Ám légyen. Én tehát már Muzulmán vagyok.

Szerző. Elébb holmi csekély czerimóniának kell megelőzni a' dolgot.

Kritikus. Nem ugorhatnók e el?

Szerző. vállat vonít Öreg és orthodox pap vagyon seregünkben; egyszersmind gyontató atyja ő Herczegségének. 'S ez sürgeti leginkább.

Kritikus. Jót áll az Úr a' következesekért?

Szerző. Egész tellyes mesterségemmel.

Kritikus. Bízvást tehát. Királyi - szék
érdemes áldozatra.

Szerző. Czerimoniáink valóban terhesek —

Kritikus. Királyok és császárok is kény-
telenek némellykor effélet tetszésök gyanánt fo-
gadni. Csak szaporán! Égek a' herczegnét bol-
dogítani.

Szerző. Türedelmet egy pillantatig!

el.

8

Kritikus. egyedül.

Boneval nevezetes ember volt, 's turbánt
vón; pedig csak azért, hogy páros - lófarku basa
lehessen. Itt uralkodó - herczegség felől van szó.
Ugyan esztelen volnék, ha csak pillantatig is
gondolkozóba eshetném. A' Sophi persiában
nagy - bátyám leend. Ki tudja, mi nem történ-
hetik, ha fiai láb alól elmozdíthatnak!?

el.

9.

Színészné és Hölgy az oldal szobából.

Színészné. Szerző után kiáltva. Uram! ké-
rem az Urat! Ne vigyék a' tréfát olly messzére!

Szerző. Csak egy csekélységet még; 's
bosszúnk tellyesítve van.

Színészné. Megelégedtem.

Szerző. Nincs pardon.

el.

Szinészné. No's, gyermekem? De hiszen te reszketsz, mintha tragoediát játszanánk.

Hölgy. Előre mondtam, hogy semmiféle szerepre nem vagyok alkalmas.

Szinészné. 'S talán még szánakozol is rajta?

Hölgy. Csaknem.

Szinészné. Ej, a' galambszivecske! Gyermek! a' férfiak mindnyájan szörnyetegek, leginkább pedig azon átkozott egoisták, kik e' nagy és temérdek világban egyedül önmagokat látják, önmagokat szeretik, önmagokat imádják; kik előtt nincs semmi szent, csak a' magok' énje; kik a' magok' kéjeinek bár melly ártatlanságot, 's hiúságoknak bár melly jó - nevet feláldoznak; kiknek szemtelen vakmerősége bár melly érdemet kigúnyol; 's kik harpyák' módjára környékezik meg a' talentumokat, hogy azokat megfertéztethessék. Őrizkedjél az efféle majomemberektől. Ellenségeskedésök gonosz órákat adhat ugyan; de barátságok még inkább veszedelmes: mert önhasznoknak és hiúságoknak csak egyetlen intésére is készek feláldozni tégedet. Olyanok ők, mint ama nevezetes méregfa, mellynek szomszédságában minden kiszárad.

Hölgy. Lépést hallok.

Szinészné. Szaporán; le a' fátyolt!

mint a' ketten el.

10.

Középett a' Kritikus; arcát fájdalmasan vonítgatván félre. Könyváros turbánt, Ifju kaftánt, egyik Inas kardot 's másik hosszuszárú pipát hoznak. Szerző rekeszti be a' sereget. Író-diák könyörgéseket mormol a' Koránból.

Kritikus. Megvallom, kedves gyógyász Úr, e' czerimonia egy kevéssé megrángatott.

Szerző. Csekélység! Ha általa Uraságon csorbácska történt, az idővel dicsőségéhez nővend.

Író-diák. Ali merlino cedrino bambino.

Ifju. Kritikusra kaftánt ölt, sok hajtogatások között Pintsura Salmasi Kalock.

Kritikus. Szolgája.

Író-diák. Ali doldschetto marketto barretto.

Könyváros. felteszi a' turbánt. Melfonte Zamora Krutsuk.

Kritikus. Köteles szolgája.

Író-diák. Ali perlundi Schnuppendi Korlandi.

Egyik Inas. felkötí a' kardot. Illos panna fumli fü.

Kritikus. Obligatissimus.

Író-diák. Ali mardoso paffoso Schmurlosso.

Másik Inas. nyujtja a' pipát. Puffa piffa,

Kritikus. Legalázatosabb szolgája. Kész leszek e már valahára?

Szerző. Még szerencse - kívánásaink —

Kritikus. Elengedem.

Szerző. Nem ismeri papunkat. Ő egy jot-tát sem enged.

Író-diák. kezeit magosra emeli fel, 's dúdolvá tütyög a' körben Mili bona tango menas — Schnur Schnurwickli buck.

Könyváros. a' Kritikus mellé állván, úgy hajtja meg magát, hogy gerinczével amazéra kemény lökést ejt, 's amaz néhány lépéssel előre bukkan. Mind a' ketten hirtelen fordulnak meg, mély reverentiát csinálván egymásnak. Ifju ezen pillantatban ismétli a' manóvert a' másik oldalról, 's az előbbi módon végzi. A' hajtogatáskor ezen tisztelkedést kiki úgy tellyesíti a' maga sora szerint, hogy a' Kritikus a' temérdek reverentiák között ide és amoda zökken. Később nagy gravitással az Író-diák következik; legutóljára pedig a' Szerző, ki hajtogatás helyett a' Kritikust karjai közé fogja.

Szerző. Most már, kedves Ur, minden tellyesedve van.

Kritikus. Csak nem elvesztém béketüresemet.

Szerző. Felnyílnak a' paradicsom' ajtaji.

11.

Hölgy. a' Szinészné' öltözetében. **Szinészné.**
mint szolgáléány.

Mind a' ketten elfátyolozva.

Hölgy. a' Szinésznére támaszkodik.

Kritikus. Felsőges herczegasszony! Vajha a' dicső és nagy proféta irgalmas és kegyelmes volna rendelni, hogy ezen új ékességben felségedhez méltólag jelenhessek meg!

Hölgy. Ah!

Író-diák. Sarabunda mallorma parsi brumalla.

Szerző. Engedelmet ad a' herczegnének Uraságoddal egybe - kelnie.

Író-diák. Agga peksda Wizzi Raip!

Szerző. De elébb a' nászadományoknak szükség egymással felváltatniok.

Kritikus. Nászadományoknak? —

Szerző. Lássá Uraságod; Kamarásaink a' kabinetbe mennek. Felelek értte, hogy drága kincsekkel rakodva térendenek vissza.

Inasok a' kabinetbe.

Kritikus. 'S a' nászadomány?

Szerző. Egyik a' Völegénytől váratik.

Kritikus. lassú hangon Barátom, pirulnom kell. Nincs egyebem felváltani, mint szívem, fejem és dicsőségem.

Szerző. Soknál is több. Azonban embe-reinkre nézve ohajtanám, méltóztatnék ezen czerimoniának is meghódolni.

Kritikus. Szíves örömet, de —

Szerző. Semmije sem volna e kéznél? Arany; vagy más efféle drágaság?

Kritikus. E' gyűrű, mellyet egyik ajánló levelemért kaptam, 's 40 vagy 50 arany ezen erszényben. Csak ennyi mind a' mim van.

Szerző. Elég. Hiszen ez egyedül perszokásaink' megtartása végett esik.

Míg az Inasok egy szőnyeggel bevont nagy szekrényt a' Kritikus előtt letesznek, az alatt a' Szerző erszént és gyűrűt általad a' Hölgynek. Ez vonogatodzik elfogadni.

Kritikus. Ah, Gyógyász Úr! A' Herczegné megveti csekély adományomat.

Szerző. Nem szinte. Csak én ejtettem volt hibát. Papunk' kezében kellett volna lennem, ki annak idejében a' szokott végre fordította volna. általadja az Író - diáknak.

Kritikus. Mindeneken általestünk tehát? 'S szabad végtére e' fátyolt felemelnem?

Szerző. Szabad.

Kritikus a' Hölgyhez közelítvén, a' Színészné ennek fátyolát hirtelen felrántja.

Kritikus. Mi ez?

Hölgy. Nem ismer?

Kritikus. Mit jelent? —

Színészné. fátyolát félre vetvén, mély hajtással Én vagyok; az idegen Színészné. Ha ezután ócsárlani akar, legalább bébizonyíthatja, hogy mesterségemből látott egy kis lérzetet.

Kritikus. dühösen tekintget széllyel Nem reménylem —

Szerző. Iveszi turbánját; reverentiával. Én a' Szerző vagyok. Recenziójiban minden inventiót megtagadott tőlem; legalább ez a' mostani tálmány enyém.

Kri-

Kritikus. 'S bátorkodtak —

Író-diák. leveszi szakálát Én az Író-diák
vagyok, colléga Uram!

Ifju. a' turbánt levén Én az Ifju.

Könyváros. épen úgy Én a' Könyváros.

Szinészné. 'S ez a' Persa inasom.

Szerző. Amaz enyém.

Kritikus. Komédiát játszottak velem?

Szerző. Csak eséljatekot.

Kritikus. Hol pénzem? gyűrűm?

Író-diák. Mindeniket a' Hölgyecske tart-
ja meg, még pedig igazságosan és törvényesen.

Kritikus. Haggyán. Nálam a' boglár és
gyűrű —

Szinészné. Csehgyémántokból.

Kritikus. Ört hozok; poroszlót —

Szerző. Az sem szerezheti vissza egészen,
a' mit elvesztett.

Kritikus. elhajtja turbánját Mindnyájokat
törvény elébe idézem.

Szinészné. A' nevetők részünkön lesznek.

Kritikus. elhajtja a' pipát Bosszút állandok
magamért.

Mind. Ha! ha! ha! ha!

Kritikus. kardot ránt Mi tartóztat, hogy e'
pillantatban . . . észre veszi, hogy kardvas helyett ró-
kafark van dugva hüvelyébe.

Mind. Ha! ha! ha! ha!

Szerző. Fringia fűzfából.

Kritikus. dühösen hajtja el kardját **Kegyetlenül fogtok lakolni ezért!**

Mind. Mulle mulle mulle.

Kritikus. lerántja kaftánját **Folyóíráson?** mindenik lapján meg foglak benneteket semmisíteni.

Mind. Mulle mulle mulle.

Kritikus. a' Színésznéhez **Ki fog füttyöltetni!**

Mind. Mulle mulle mulle.

Kritikus. Szerzőhöz. Maga pedig megköveztetik.

Mind. magosra szökellvén fel. **Pil——p!**

Író-diák. énekelve. **Lidum ladum pimpí schnursi.**

Mind. ének **1ve. Moxa moxa biribi!**

NEGYEDIK RÉSZ.

APOTHEOSIS.

Kies tájék; messzéről látszik egy dombon a' Hír' temploma
zárt kapukkal. A' scénára lép H a b a r Kritikus.

H A B A R.

Hír, név! E' kettő nélkül mik vagyunk?

Virág, minden szellőtül összedúlt:

Ezer kellemmel díszlék még imént,

Egy percz, és illat nélkül hervad el —

Közjó és közdicsőség! Mit nekem?

Haza, te zengesz minden ajkakon,

És mi 's nevünk feledve lebben el. —

De nem. Feledség' éje, tűnj! oszolj!

Örök leszek. — Mint fényes meteor,

Vagy mint pontínusi mocsár; imádjon,

Vagy félve szökjék vissza minden ember

Előlem: mind egy. Csak örök legyek.

megy 's ismét megáll.

A' szép korány' bibor sugáriban

Kél ott a' hír' felséges temploma.

De zárva nékem. Én boldogtalan!

Nincs Múza, melly felém közelgne, és

Engem, kegyeltjét, hűn vezérlene.

körültekint. Irígység jön, 's sok fejhatásokkal lép feléje.

IRÍGYSEG.

Te állsz, 's előtted a' hír' csarnoka ;
Te vesztegelsz, míg száz egyéb kivívja,
Kiknek csak egy kis szív az érdemök.

HABAR.

Mit mondasz, ösméretlen ? Hol segéd ?
'S ha nincs, miért meg' új kint ? Mondd, ki vagy ?

IRÍGYSEG.

Kritikus ; a' kajánság' gyermeke.
E' szép formát vevém fel köztetek ;
Könnyebb 's közelb hozzátok így segédem.

HABAR.

Távozzál tőlem, bűn ! irtózatoss !

IRÍGYSEG.

Bűn ! ? 'S elmés ember így beszélhet e
A' mívelődés' századába' ? Mondj
Tökélynek, legfőbb rénynek. Mondd ki visz
Biztosb ösvényen a' hír' templomához,
Mint a' kajánság' ? A' rény' férfiája
Fáradjon bár, haladni még se' fog ;
Én szörnyeimmal rá rugaszkodom ;
Ő vész. 'S kegyeltemnek nyilt a' kapu.
Bízd rám magad', 's a' díadal tied.
Indulj nyomomba. Lásd, e' dombon ott
Emelkedik az oszlopszat. Kövess !

HABAR.

Előre ! célomat ha érhetem.

Irigység közelít Habarral a' hír' templomához ; 's
elejébe lép a' Hálátlanság.

HABAR.

Ösméretlen! mit gátlod útamát?

HÁLÁTLANSÁG.

Az Írigység' testvére én vagyok;
'S Hálátlanság, ha kérdezed, nevem.
A' hírtemplomba csak e' kar vezet.

HABAR.

Hadd térjek vissza!

IRIGYSÉG.

Karomon jövel

'Eddig; 's utunk tovább is még közös.
Vagy útközépen álsz meg, gyáva szív?
Lesz, kin kaczagjon majd az áltmenő!

HABAR.

Vezérlj tehát, Hálátlanság! Felém
Int a' dicső czél; 's azt kivívni égek.

Írigységtől és Hálátlanságtól vezetve ér a' tem-
plom kapujáig; 's elejébe lép Durvaság.

HABAR.

Fel a' kapúkat, fel!

DURVASÁG.

Fel, fel! igen;
A' Durvaságot, engem, ha követsz.

HABAR.

Barátom vagy; csak nyíljon a' kapu.

IRIGYSÉG. HÁLÁTLANSÁG. DURVASÁG.

Légy üdvezelve nekünk, Kritikus!
Elérted a' tetőt. Hálátlan, és

Irigy, és Durva: milly tulajdonok!
Tied már a' Dicsőség' temploma.

midőn be akar rohanni, a' templom összeroskad. Hír vissza-
taszítja Habart, 's ez Idő' karjaiba rogy.

Idő.

A' Lélek, a' Rény, és az Érzemény:
Örök csak e' három. Vezérljenek
Ezek; 's előtted a' Kor visszadöbben.
Téged, Habar! Idő szült; és Idő
Nyom kebléhez, hogy rajta hervadj el.

HÍR' GÉNIUSA.

Egy Ósz felemel egy lyrát.

Emeld fel a' lyrát, szerény öreg!
'S magasan álljon a' magas koboz;
'S miként az aeolhárfa suttogón,
'S dörögve majdan zengje énekét.
Szerelem 's barátság keljen hurjain;
'S még századok' multával is e' hon
Hangjaibul értse gyermekei' becsét.
Akkor megemlekeznek rólad is,
'S hangjaid ujult erővel zengenek.
A' rózsa mindent tölt el illatával,
De mí kertészét sem feledjük el,
És ültetőjét minden új tavasz
Új kellemekkel gyúl dicsőíteni.

ÖTÖDIK RÉSZ.

ALLEGORIA.

KRITIKA Munkának és Igazságnak leg-
régibb leánya volt. Születésekor Igazságnak gond-
viselésére bízott, 's attól neveltetett fel a' Böl-
csesség' palotájában. Különös szép tulajdonsági
által csak hamar tiszteletet szerezvén magának
az égnei lakosai között, a' Phantasiának
nevelőjévé tétetett; 's az a' hatalom adatott né-
ki, hogy a' Múzák' seregében a' tactust ver-
hesse.

Mikor a' Múzáknak ezen alsó világot meg-
látogatni tetszett, a' Kritika' társaságában jöt-
tek le; a' kinek az ő születése' helyétől való
megválásakor Igazság egy királyi-pálczát adott
jobb kezébe, mellynek egyik vége ambroziával
volt megnedvesítve, 's megaranyozott amaran-
thus és borostyánlevelekkel megkoszorúzva, a'
másik vége pedig cziprus és nyárfa gallyakkal
volt körülvéve, 's a' feledékenység' folyó-
vizébe mártva. — Bal kezében egy olthatatlan fák-
lyát tartott, mellyet Munka készített, 's Igaz-
ság gyújtott meg, 's mellynek szép fénye

olly különös tulajdonsággal bírt, hogy minden dolgokat mingyárt az első szempillantásban a' magok' valóságos ábrázatjában mutatott meg, ha még olly formátlanoknak 's elváltoztattaknak látszottak is azok a' közönséges szemeknek. Valamit a' M e s t e r s é g összerakni, vagy a' K é p z e l ő d é s összelegyíteni tud, mind az minden különböző részeiben 's eredeti egyszerűségében mutatta magát I g a z s á g' fáklyájának első csilámlására, melly a' Sophistikának minden labyrinthusain egyben általlótte sugárjait; 's minden képtelenségeket felfedezett, mellyek azokban elrejtezni szoktak. Általhatott fénye minden szép öltözeten, mellyet az Ékesszólás' mestersége gyakran az Álra adott; 's szembetünővé tette a' részek' hiányosságát 's hibáját, mellynek eltitkolására mesterséges köntösök találtattak fel.

Igy elkészítettvén hivatalának folytatására, lejött K r i t i k a a' végre, hogy azoknak munkáit meg szemlélje, kik azt mondták magok felel, hogy a' Múzának szentelték napjaikat. Mindezt, valami elejébe vitetett, megnézett I g a z s á g' fáklyájának változhatatlan világánál; és ha a' figyelmetes vizsgálás őtet arról meggyőzte, hogy a' jó írás' törvényei valamelly munkában megtartattak, azt pálczájának amaranthusos végével megillette, 's az által H a l h a t a t l a n s á g n a k általadta. — De sokkal gyakrabban történt, hogy a' vizsgálás végett eleibe intetett

munkákban ezeknek fróji csalárdságot próbáltak; hogy kivált azoknak némelly részeire nagy fáradsággal és mesterséggel ál festékeket kentek; hogy a' szók és gondolatok között néminemű különbözés, vagy a' dolgok' és akoknak kifejezései 's képzései között néminemű hasonlatlanság talált helyet; hogy olyan dolgok voltak összekapcsolva, mellyek egymással össze nem fértek; vagy hogy némelly részeknek semmi hasznok nem volt egyéb, mint hogy az egészet nagyobbították 's szélesítették a' nélkül, hogy szépségét, használatosságát vagy fundamentomosságát öregbítették volna. — Valahányszor illyenfélék vétettek észre (észre vétettek pedig, valahányszor illyen hibák estek,) mindannyiszor elmaradott K r i t i k á n a k halhatatlanságot adó illetése. Ha pedig a' hibák igen gyakran fordultak elő, vagy igen nagyok voltak: megfordította K r i t i k a pálcáját; 's a' nyárfa és cziprus levelekről a' Lethe' vizéből néhány cseppet hullatott; az az olyan gyászos ragyát, melly azonnal elkezdette a' munkát emésztteni, 's mindaddig emésztette, míg egészen semmivé nem tevé.

Sokszor olly munkák tétettek elejébe vizsgálás végett K r i t i k á n a k, mellyekben fáklyája' legvilágosabb fényénél olly igen elegyedve látszottak lenni a' szépségek a' hibákkal, hogy K r i t i k a kételkedet, ha feledékenység' cseppjeit

kellessék e vagy ambróziát azokra csepegtetni. Az efféle irások végre olly számosak lettek, hogy megúnta az illy kétséges ítéletteleket; 's (félvén, ne hogy Igazság' királyi-pálczájával igazságtalanul találna élni) az egész dolgot Időnek megvizsgálására 's megítélésére bízta. — Időnek a' dologgal való bánása késedelmes volt ugyan, de mindazonáltal néhány csudálatosságait kivévé, Igazsággal megegyezett: sokan azok közül, a' kik minthogy egy ideig eltürettek 's megszenvedtettek, 's az által bátorságosoknak tartották magokat, elkullottak az ó kaszája előtt, mikor legnagyobb triumphusi pompával siettek az örökkén-valóságra. Nevezetes volt a' dologban az, hogy némellyek lasként emésztődtek meg, mások pedig egyetlen egy vágás által estek el.

Kritika sok ideig merőn függesztette szemét Időre, 's annyira meglegedett annak magaviselésével, hogy az ő barttnéjával, Astracával, a' földről eltűnt; 's Balvélekedésnek, Roszízlésnek, Csalárdságnak 's Gyűlölségnek tellyes szabadságot adott a' széllyel való nyargalódásra. Attól az időtől fogva meglegszik azzal, hogy Ielkét 's erejét némelly válogatot elmékre, kiket tudományokért 's virtusaikért megkedvelt, kiönti.

Elmenetele előtt széllyeltörte királyi-pálczáját, melly törtrészek közül azon darabokat,

mellyek ambróziás végéből törtek el, Híz el-
kedés szedte fel, azokat pedig, mellyek Le-
the' vizével voltak megnedvesítve, Gonosz-
ság, ragadta magához. Híz elkedés' követő-
ji, kik között az a' maga darabjait kiosztogat-
ta, sem nem láttak jól, sem nem is kívántak
világosságot, hanem különbség nélkül mindent
megillettek, a' mit Hatalom vagy Önhason
elejekbe tett. Gonoszság' követőji pedig a'
Furiáktól egy fáklyát nyertek ajándékban,
mellynek az a' különös, és a' pokolbeli fényvel
közös, tulajdonsága volt, hogy sugárjai egyedül
csak a' hibákra estek, 's még sem adtak vilá-
gosságot.

Ezen régi tekintetnek maradványival, Hí-
zelkedésnek 's a' Gonoszságnak szolgáji,
az ő fejéiknek parancsolatjára elindultak a' világ-
ban, hogy halhatatlanságot osztogassanak, vagy
feledékenységre kárhoztassanak. De a' Királyi-
pálca elvesztette már ekkor elébbeni erejét; 's
Idő, ügyet sem vetvén az ő vélekedéseikre,
a' maga tetszése szerint tesz, 's csendes vérrel,
ítéletet.

HATODIK RÉSZ.

ESSAY...

I.

Nehéz megmondani, mellyik nagyobb ügyetlenség, a' roszúl-írás e, vagy a' roszúl-ítélés; de a' kettő közül kisebb véték béketüresünket fásrasztani, mint értelmünket rosz útra vinni. Az elsőt kevesen, az utolsót számtalanon követik el; míg egy ír roszúl, tíz bírál hibásan.

Ez előtt egy esztelen csak magát tette csúf tárgyává; most egy poeticus esztelen sok prosaicusokat csinál.

Ítéleteinkkel úgy van a' dolog, mint zsebóráinkkal: egy sem jár egészen egyenlőleg, 's kiki a' magáénak hiszen. Valamint a' költőkben az igaz Zseni ritkaság, úgy az igaz ízlés is ritkán jut osztályul a' kritikuskak. Mind a' kettőnek az égtől kell világosságot nyerni. Mind az ítélekre mind az írásra születni kell. Engedd a' tanítást azoknak, kik a' dologban jártasok, 's a' bírálást azoknak, kik magok jól tudnak írni. Igaz, hogy az írók saját elméjük iránt részrehajlók; de nem azok e a' kritikuskak is saját ítéleteik iránt?

Azonban ha gondosan nyomozunk, úgy találjuk, hogy a' jó ízlés' magva csaknem mindenekben meg van: a' természet e' részben legalább egy kis pislogó világot mindennek ad, 's a' kép-
vonásai igazak, ha homályosak is; de mint a' jól eltalált rajz a' színadás' hibája által elcsúfítatik, úgy a' józan ész is a' hamis tudás által megvesztegettetik. Némellyek az oskolák' labyrinthjában elbódúlnak, 's ámbár őket a' természet csak esztelenekké akarta formálni, nevetséges bohókká lesznek. Mások elmésséget hajhászván, a' józan ész-t elvesztik; 's azután, hogy magokat mentsek, kritikusokká lesznek. — Majd az írni tudóban mind az írni nem tudóban egyiránt lobogva' ég majd egy vágytársnak, majd egy heréltnek bosszúsága. Minden esztelenek viselkedések csúfolni, 's örömet a' nevetők között akarnának lelteni; 's ha Maevius Apolló' trucczára írkal, vagynak mások, kik még rosszabbul ítélnék, mint ő ír.

Sokan elébb szép-elméknek' 's azután költőknek tartották magokat; utóbb kritikusokká, 's végre egészen esztelenekké lettek. Mások sem nem szép-elmék, sem nem kritikusok; mint az öszvér sem nem ló sem nem szamár. Az ilyen fél-tudós elmészek olly számosak nálunk, mint a' Nilus' partjain a' félig-eleven férgek: hijános fele-mások, 's olly bizonytalan neműek, hogy nevet sem lehet nekik adni; őket elő-

számlálni száz nyelv kívántatnék, vagy egy hitt elmész, ki százakat kifáraszthatna.

Ti, kik hírt másoknak adni 's magatoknak érdemelni, 's méltó kritikusoknak hívattatni kívántok, ismérjétek magatokat, 's lelketek' egész erejét; értsétek, meddig terjed zsenitek, ízlés-tek és tudománytok; ne menjetek a' nektek szabott határokon túl; legyetek szerények, 's vegyétek észre a' pontot, mellynél értelem és értetlenség egymástól elválnak.

A' természet minden dolognak kiszabta az illő czélt; a' büszkék' követelni-vágyó elméjének is bölcsen zabolát vetett. Mint a' tenger, midőn egy-felől tovább terjed, egyszer'smind más-felől nagy homokos tért ad vissza: úgy a' lélekben is, midőn az emlékező-tehetség nagyobb hatalommal bír a' gondolkodó-erő gyenge, 's a' forró képzelődés' sugárjai előtt az emlékezés' képei elolvadnak. Egy elméhez az ismereteknek csak egy neme illik; olly szélesen terjed a' mesterség, 's olly keskeny az emberi ész, hogy ez csak egy tudományra, és sokszor ennek is csak egy részére, van szorítva. Mint a' királyok, úgy mi is, midőn sokat akarunk elfoglalni, az elébb elfoglaltat is elvesztjük. Kiki közülünk jól igazgathatná tartományát, ha annál maradnánk, a' mit értünk.

Mindeneknek előtte a' természetet kövesd; 's ítéletedet ezen, magával mindenkor egyenlő,

mesternek szabása szerint intézd. A' soha nem hibázó, mindenkor isteni - szépségű természet, változhatatlan 's közös világosság gyanánt ragyogván, életet, erőt és szépséget ad; mint kútfeje, célja, 's egyszersmind próbaköve is a' mesterségeknek; a' mesterség minden segedelmet tőle kölcsönöz; kétkedés nélkül munkálkodik, 's pompa nélkül uralkodik: valamint az okos lélek a' szép testet élteti, erősíti, 's minden mozdulásában vezeti, ámbár láthatatlan létere csak munkájiban mutatja magát. Azok, kiknek az ég az elmének nagy mértékét adja, ennek még nagyobb mértéke nélkül szűkölködnek a' végre, hogy azt jól használhassák; mert az elemesség 's ítélő-erő sokszor ellenkezésben vannak egymással, jóllehet, mint férj és feleség, egymás' segedelmére rendeltettek. Az első a' Múzák' lovát inkább tartozik vezetni mint sarkantyúzni, 's inkább tüzét mérsékelni mint futását siettetni; ezen szárnyas - ló, mint a' jóvérű paripa, akkor mutat igaz bátorságot, mikor futásában visszatartóztatik.

A' régiektől nem kigondolt, hanem feltalált, szabályok nem egyebek, mint a' természetnek, de rendbe - vett természetnek, dictálásai; 's a' természet hasonló lévén a' szabadsághoz, csak a' magától rendelt törvényekkel vagyon általok megszorítva.

Értsd meg, mikép tanít regulájival a' tudós Görög - ország: mikor kelljen merészen repülni, 's mikor a' repülést tartóztatni. Magasan, a' Muzák' hegye' tetején, látatta fijait; kiszabta a' nehéz ösvényt, mellyen járjanak; 's messzéről mutatta nekik a' szép jutalmat; 's egyebeket is tüzelt a' merészen menésre. Így a' nagy remekek igaz szabályokat adtak; 's közölték a' világgal, a' mit az égtől nyertek. A' nemesszívű bíráló a' költő' tüzet nevelte, 's iránta másokban okos csudálkozást gerjesztett. Akkor a' kritika a' Múza' szolgáléánya volt, 's foglalatossága abban állott, hogy azt jobban kedveltette, 's szépségét kellemesebb öltözetben mutatta. De később a' tudósok, ezen czélt elhibázzván, midőn az Asszony' szerelmét meg nem nyerhették, szobaleányaét keresték; 's ellenséges indulatból saját fegyvereikkel támadták meg a' költőket, 's ezek között leginkább azokat gyűlölték, kiktől tanultak: hasonlók az olly patikárosokhoz, kik az orvosok' tanításai által az orvoslás' mesterségét utánozni tanulván, 's félig-tanult tudományokban büszkélkedvén, magok gyógyítanak, 's tanítójjikat mint tudatlanokat olcsárolják. Sokan sokat lopnak a' régiek' könyveiből; úgy hogy sem az idő sem a' molyok nem prédáltak annyit belőlek, mint ők. Mások, minden találós - ész nélkül lévén, a' legostobább útmutatást adják, mikép kelljen költeményt írni. Az egyik a' józan éssen

ád ki, hogy tudósságát fitogtossa: a' másik az író' értelmét, egészen a' világból magyarázza ki.

Ti tehát, kik az igaz ízlés' után akartok járni, ismerkedjete meg minden régi írónak tulajdon lelkével, munkája' tárgyával 's céljával; minden időbelinek saját vallásával, tartományával és ideje' bélyegével. Ha mind ez szemetek előtt nem forog, úgy lehettek csúfolók, de igaz bírálók nem. Homér legyen tanulástok' 's gyönyörködéstek tárgya; olvassátok őtet nappal, 's elmélkedjete róla éjjel; belőle vegyéteket ítéleteteket 's maximáitokat; ő vezessen a' Múzák' forrásához; munkáját szüntelen forgasátok, 's magyarázója a' mantuai Múza legyen.

Midőn a' fiatal Máro' heves lelke azon munkát, mellynek a' végzése szerint Róma' halhatatlanságát felül-élni kelle, írni szándékozott, talán azt hitte, hogy ő a' kritika' törvényein felül van emelkedve; 's nem akart másból, hanem csak a' természet' forrásából meríteni! de mikor a' munka' minden részeit megvizsgálta, úgy találta hogy természet és Homér egészen egyek. Elbámúlva meggyőződésén, keskenyebb határok közzé vette merész plánját, 's olly szorosán a' regulákhoz alkalmaztatta dolgozását, mintha minden sorait végig nézte volna a' Stagirai Bölcs. Tanúld ebből a' régiek' regulájit becsülni. Ki ezeket követi, a' természetet másolja le.

Azonban némelly szépségekre a' regulák nem tudnak megtanítani; mert néha többet tesz a' szerencse mint a' gond. A' költés' mestersége hasonló a' muzsikához: mind a' kettőben számtalan kellemek vagynak, mellyekre a' mesterség nem taníthat; 's mellyeket csak a' remek elme ér el. Midőn ott, hol a' regulák eléggé messze nem terjeenek — mert ők csak segédek a' célra — egy szerencsés szabadság a' szándékot előmozdítja: akkor a' szabadság törvény. Így a' Pegazus néha sebes futásában merészen elhagyja a' szokott utat; rövidebbet választ; 's az alacsony köznép' sorompójin nemes büszkeséggel keresztül rontván, mesterség' országán kívül tartózkodó szépséget foglal el, melly az értelem' ítéletén túl a' szívet hirtelen megnyeri, 's egyszerre a' célhoz viszen. Így sokszor a' kilátás szokatlan tárgyak, meredek kősziklák 's formátlan bérczek között, még inkább bájol. A' nagy zseni néha dicsőségesen általhágja a' regulát, 's olly hibát követ el, mellyet a' kritika nem mer gáncsolni. De ha szintén a' régiek saját reguláikat megsértik is (mint a' királyok a' magok által adott törvényeket); még is ti, újabbak; óvjátok ettől magatokat; vagy legalább, ha a' törvényt megsértitek, annak célját soha el ne hibázzátok; a' megsértés is ritkán, 's csak szükség' idején, történjék, 's a' régiekben mindenkor mentséget találjon: különben a' kritika kí-

méletlenül kél ki ellenetek; megtámadja híreteket 's törvényei' tekintetét fenn tartja.

Tudom, hogy vagynak olyyak, kik büszke képzeleteikben a' szabadabb szépségeket még a' régiéknél is hibáknak tartják. De némelly képek egyes részeikben, 's igen közlről nézelve, helyteleneknek 's formátlanoknak látszanak, mellyek ha illó távolságban vagynak, 's a' világgossághoz szükséges erányban állanak, szépséget és kellemet nyerneek. A' bölcshadvezér nem mindenkor egyforma rendbe és szép sorba állítja seregeit, hanem a' helyhez 's alkalomhoz szabja magát; néha titkolja erejét, sőt úgy teszen, mintha futna; 's fortély az, a' mi benne hibának látszik; — 's nem Homér szunnyad, hanem mi álmodozunk.

Örökké zöldellő borostyánnal ékesítve áll a' régiek' oltára, felül - emelkedve a' gáncsolás' szentségtörő kezein, 's bátorságban a' tűz' lángjaitól, az irigység' dühösségétől, a' pusztító háborútól, és a' mindent elnyelő időtől. Nézzed, mint visznek számokra minden éghajlatokból a' tudósok tömjént; halljad, mint énekelnek nekik minden nemzetek' nyelvei magasztaló Paeánokat! Ezen méltó dicséretre egyesítsük mindnyájan szavainkat; 's tegyük tellyessé az emberi nemzet' éneklő-karját. Idvezek légyetek szerencsésebb napokban született győzedelmes költők, mindenfelé terjedő dicsőség' halhatatlan örökö-

sei, kiknek híre, mint mentekben a' folyamok, az esztendők' számával nőttén nő? A' ti nagy neveiteket utóbb születendő nemzetek is fogják zengeni, 's még azon világok is tapsolva emlegetni, mellyek ezután találtnak fel. Oh vajha engemet, legutolsó legkisebb gyermekteket, ki gyenge szárnyakkal utánatok repülök, 's égek mikor titeket olvaslak 's remegek midőn írok, mennyei tüzeteknek egy kis szikrája lelkesítene, hogy taníthatnám a' hiú elméket egy nekik idegen tudományt megesmerni, a' jelesek' eszét bámúlni, 's a' magokéről kételkedni!

II.

Minden okok között, mellyek az ember' této-vázó ítéletét megvakítják, 's az elmét rosz útra vezetni összeesküdnek, legnagyobb erővel a' kevélység, a' bohók' mindenkori hibája, zavarja meg az erőtlen fejeket. A' mit ezeknek a' természet a' becsből megtagad, azt kevélység által bőven helyre hozza; mert úgy tapasztaljuk, hogy a' lelkekben is mint a' testekben az elevenítő vér nem-létét puffasztó szél poltolja ki. Hol elme nincs, ott védelmünkre a' kevélység lép fel; 's az ész' nagy hézagját kitölti. De midőn az okosság ezen felhőt eloszlatja, akkor az igazság, ellene-állhatatlan fénnel, reánk derül. Ne bízzál felettébb magadhoz; hanem hogy hibádat általláthasd, fordítsd hasznodra minden

barátodnak 's minden ellenségednek tanácsát. A' kevés-tudás veszedelmes dolog, Vagy mélyen merítsd, vagy meg se kóstold a' Múzák' forrását: itt a' kicsinyenként-iddogálás az észet megrésze-gíti, a' bőven-ivás viszont kijózanítja. Merész ifjuságunkban, a' Múza' bár-mi csekély ajándéka által felhevülve, a' mesterségek' hegyére sietünk: alacsony álló-helyünkből csak keskeny kört látván, 's az út' hosszóságát nem sejdítvén. De midőn tovább megyünk, bámúlva új messze-ségeket 's végtelen tájakat szemlélünk előttünk. Így a' magas Álpeseket bátor szívvel 's jó kedvvel készülünk meghágni; túl megyünk a' völgyeken, 's azt hisszük hogy már a' felhőkön felül vagyunk, hogy az örökös havasokon már győztünk; 's az első hegyeket és felhőket a' legutolsóknak tartjuk: de midőn ezekre felérünk, akkor borzadunk az út' hosszóságán; 's az új fáradságokon a' szélesedő kilátás elfárasztja vándor szemeinket; halmokon halmok, Álpeseken Álpesek mutatkoznak.

A' józan bíró az elme' szüleményeit olyan lélekkel olvassa, millyennel azokat a' költő írta. Az egészt veszi szemügyre. Nem akar csekély hibákat találni ott, hol a' természet erősen meghatja, 's szívét lelkesedés hevíti; 's nem fosztja meg magát, a' gánckeresés' alacsony gyönyörüsége miatt, azon nemes örömtől, mellyel őtet az elmesség kínálja. De a' hidegen csinos és

alacsonyán rendszeres verseknél, mellyek soha sem nem áradnak sem nem apadnak, 's hibáktól félvén szüntelen egy hűrt pengetnek, a' gáncsolásra ugyan nem, de az aluvásra hajlandók vagyunk. Az elme' munkájiban is, mint a' természetéiben, nem az egyes részek' helyessége bájol; nem az ajakok vagy szemek magok teszük a' szépséget, hanem az egésznek egyesült ereje. Így midőn egy pompás épületet (a' világnak, még Rómának is csudáját) szemlélünk, nem egyes részei ragadnak bámulásra, hanem mindennek szép egyesülése csudáltatja magát a' szemmel; nem a' magasság, szélesség vagy hosszúság, hanem a' merészen és rendszeresen alkotott egész.

Ki egészen hibátlan munkát reményl látni, olyant reményl: a' mi soha sem volt, nincs, és nem is leszen. Minden munkánál az írónak célja legyen előtted: mert csak azt a' kört kell nézni, mellyet magának szabott; 's ha ki céljához jó eszközöket választ, 's azokkal bölcsen él, csekély hibáji mellett is kedvellést érdemel. Mint a' jó-nevelésü ember, úgy a' költő is, sokszor ejt apró hibákat, hogy nagyobbakat kerülhessen el. Vesd meg a' minden szón akadozó kritika' regulájit; mert némelly csekélységek' nem-tudása dicsőség. Sokan forrón szeretvén valamelly mellékes tudományt, az egésznek becsét szüntelen valamelly részétől függesztik fel:

okfejeket emlegetnek, de csak saját előítéleteiket követik; 's valamely kedvencz-képzelményöknek mindent feláldoznak.

Egykor, mondják, Mancha' vitéze egy költővel találkozék; 's olly szépen és bölcsen beszélgete vele, mint csak Dennis a' Görögök' játékszínéről beszélhet; 's mind azokat eszteleneknek és bolondoknak mondá lenni, kik Aristoteles' szabásaitól eltávoznak. A' költő illy jeles bírón örvendve, elolvasá előtte játékát; tanácsot kére tőle, felvilágosítván neki a' tárgyat, a' csomót, a' szokásokat, az egységeket . . . 's mind ezek szorosán a' regulákhoz valának alkalmaztatva, de csak úgy, ha a' harc a' játékból kimarad. „Hogy hogy? a' harc maradjon ki?“ felkiálta a' vitéz. — Igen is. Különbben véte-nénk a' Stagirita ellen. „Nem, becsületemre mondom, felele amaz haraggal; a' vitézek, lovak, fegyvernekek semmiképen ki nem maradhatnak.“ — Kicsiny nekik a' játékszín. „Építs hát újat, vagy játszasd darabodat a' mezőn.“ — — Így a' nagyobb esudálatosságú, mint értelmű, 's csak csekélységekben akadozó bírák rövidlátók lévén, részrehajlásból szoktak ítélni; mint sokan más tekintetekben is sokat abból tenni.

Némellyek csak csillámló képzetekre szorítják ízlésöket. Azt akarják, hogy minden sor szikrát üssön ki magából; olly munkában gyö-

nyörködven, mellyben egy igaz 's helyes gondolat sincs, 's melly csak tündöklő chaoszbol 's szilaj elmésség' rendetlen összehalmozásából áll. Az illy költők olly képirókhöz hasonlítanak, kik meztelen természetet 's eleven kellemet festeni nem tudván, annak minden részeit arannyal 's drága - kövekkel borítják, 's művészségbeli tudatlanságokat czifraságokkal rejtik el. Az igaz elmésség nem egyéb mint illó ruhába öltöztetett természet; ollyan mi, melly sokszor gondoltott, de soha olly jól ki nem fejeztetett; a' minek igazsága mingyárt első látásra szembe tűnik; 's a' miben mint tükörben lelkünk' saját képét meglátjuk. Valamint az árnyékok a' világozságot kellemesebbé teszik, úgy a' kifejezések' egyszerűsége emeli az elmésség' becsét. Mert könnyen árthat a' költeménynek a' kelleténél több elmésség, mint a' vér' felesleges sokasága halálos a' testnek.

Mások miden gondjokat a' nyelvre fordítják; 's a' könyveket, mint az asszonyok a' férfiakat, csak ruhájok szerint ítélik meg. Dicséretök mindenkor ebből áll: Szépen van írva; a' kifejezett dolgot nem veszik szorosán. A' szók ollyak mint a' falevelek: hol ezek igen bővelkednek, ott az értelem' gyümölcse ritkán díszlik. A' hamis ékesszóllás, mint az üvegprizma mindenfelé terjeszti a' czifra színeket, mellyek miatt a' természet' igaz ábrázatját nem láthat-

juk; minden tarkán - barkán csillog, megkülön-
 böztetés nélkül. Ellenben az igazi kifejezés,
 mint a' változatlan Nap, mindent a' mire fénye
 intézve van, megvilágosít, szépít és megara-
 nyoz, de el nem változtat. A' kifejezés ruhája
 a' gondolatnak; 's annál jobban illik, mennél
 szorosabban áll a' testhez. A' pompás szóba öltöztetett hitvány képzelet a' fejedelmi - ruhába öltözött paraszthoz hasonlít. Mert különböző tárgyakhoz különböző írásmód illik; mint az udvari, városi és falusi emberekhez is különböző öltözet. Némelyek elrégisedett szókban keresnek dicsőséget; a' beszédben ó, a' gondolatokban új modit követvén. Az illy fáradságos, illy különböző írásmóddal előadott semmiség az ostobáknál dicséretet, az értelmeseknél szánakozó mosolygást nyer. Ezek szegénységökben azzal a' ruhával kérkednek, mellyet még tegnap valami gazdag viselt, 's nyomorultul utánozzák a' régieket, mint az olly majmok, mellyek őseink' köntösébe öltöztetnek. A' szókkal úgy van a' dolog mint a' módikkal; mind az igen régiek mind az igen újak nevetségesek. Ne légy első az új szók' próbálásában, 's ne utolsó a' régiekkel felhagyásban.

Legtöbben csak a' kellemes hang után ítélik meg a' költő' énekét; 's ezeknek a' szépen hangzó jó, a' darabos rossz; 's ha bár a' Múza száz más kellemekkel ékeskedik is, csupán szózatját'

csudálják ezen zengedező bohók, kik csak füleik' csiklándoztatása 's nem szíveik' jobbítása végett mulatnak a' Parnassuson; mint sokan nem a' tanítás hanem a' muzsika kedvéért járnak templomba. (— — —) Hagyd az ilyeneknek döngetni kedvelt rímeiket, 's tudni, mi gördüljön kellemesen vagy lankadtan; 's részedről dícsérd az olly versnek könnyű elevenségét, mellyben Denham' ereje 's Waller' kelleme párosítva van.

A' kifejezés' könnyűsége nem a' vak szerencse' hanem a' mesterség' míve; valamint a' tanult tánczó' mozgásai látszanak legkönnyebbeknek lenni. Nem elég, hogy darabosság ne sértse a' fület; a' hang az értelem' visszazengése is legyen: Csendes és szelíd, midőn a' híves zephyr leng, 's még szelídebb és csendesebb, midőn a' lassu patak csergedez; de mikor a' habok' dühössége a' partot verdesi, akkor a' vers is harsogva riadozzon, mint a' hegyekről sebesen rohanó víz. (— — —)

Kerüld a' kisiető szélsőségeket; 's ne essél azok' hibájába, kik vagy igen elevenen, vagy igen bágyadtan illetetnek meg. Minden csekély hibánál igen érzékenynek lenni, kevélység, 's éretlenség. Az ilyen ész bizonyosan nem legjobb: valamint az olly iny sem, melly mindentől csömörlik; 's az olly gyomor sem, melly semmit sem emészt meg. De minden szép szólás se ragadjon magadon kívül. Az esztelen csudál, mi-

dón a' bölcs javall; valamint a' ködben minden nagyobbak látszik, úgy az ostobaság is mindent kész nagynak és dicsőnek nézni.

Némellyek a' külföldi írókat, mások a' hazájokbelieket megvetik; ismét mások csak a' régieket, vagy csak az újakat magasztalják. Így sokan az elmét, mint a' hitet, csak egy felekezethez kötik, és minden egyéb felekezeteket gyűlölnék; az idvességet keskeny körbe szorítják, 's azt akarják, hogy csak egy résznek ragyogjon a' Nap, melly pedig nem csak a' déli tartományokban, hanem a' hideg északon is érlel szép elméket, 's nem csak a' régi időknek fénylett, hanem nekünk is világít, 's az utóbbi világot is fogja melegíteni; 's mindeneknél volt, van, és leszen nevedezés és hanyatlás, 's tiszta és homályos napok' változása. Ne nézd tehát, ha régi e vagy új az elme; hanem a' hamisat vedd meg, 's az igazat becsüld.

Sok nem meri soha a' maga ítéletét kimondani, hanem a' sokaságét bohón kapja fel, 's csak mások' látása szerint okoskodik; 's olly esztelenséget állít, mellyet nem maga gondolt ki. Sok csak az írónak nevééről, nem munkájáról hoz ítéletet; 's nem a' könyveket dicséri vagy alázza; hanem szerzőjüket. De mind ezen szolgálai lelkek között legroszabb az, ki kevély ostobaságban a' nagyokkal köt frigyet, 's azoknak asztaloknál Úri jóakarójához esztelenséget

viszen, vagy tőlök kölcsönöz. Nyomorult és hitvány egy madrigál, ha én vagy más rossz verselő készítené; de ha gazdag Úr' szüleménye, mint fénylik akkor benne az elme! melly dicső az írásmód! A' felszentelt nagy név előtt minden hiba eltávozik, minden sor tömve van jó gondolatokkal.

Az alsó köznép ekképen utánozás által hibázik; a' tudósok ellenben különözés által csábítanak el. Ezek annyira gyűlölik a' tudatlan sokaságot, hogy midőn ez az igazat eltalálja is, ők szánt szándékkal hibáznak. Így kerülnek az egyháztól - elszakadtak az egyszerű keresztyéneket; 's azért esnek kárhozatba, hogy kelletténél több eszök van. Némellyek reggel dicsérik, a' mit este olcsárolnak; 's mindenkor legutolsó vélekedésöket tartják legjobbnak. Ezek a' Múzákat úgy nézik mintegy örömeányt: most imádják, majd utálják azt; fejük egy rosszul erősített várhoz hasonlít; 's szüntelen az értelem és értetlenség között tántorognak. Kérd tőlök ennek okát: az ember minden nap tanul, ezt felelik; 's holnap okosabb lesz, mint ma volt. Csupa bölcseségből atyáinkat ostobáknak tartjuk; 's nálunknál bölcsőbb fiaink is kétség kívül azoknak fognak minket is tartani. (— — — — —)

Ki csak a' maga nyájabelieket becsüli, az magához mér mindenkit; 's azt hiszi, hogy az

érdemet tiszteli, midőn csupán magát magasztalja fel. (— — — — —)

Az irígység árnyékként követi az érdemet; de egyszer'smind, mint az árnyék, valami valóság' lételet bizonyítja. Mert, mint a' megsetétedett Nap, ugy az irígylett talentom is, csak az ellenében álló testnek homályosságát mutatja: a' Nap' heves sugárai könnyen támasztanak gózeket, mellyek fényét meghomályosítják; de ezen gözfelhők is szépítik útját, új fényugárokat vetnek vissza, 's a' nappalt világosabbá tesz. Légy első az igaz érdem' megkülönböztetésében. El van veszve annak dicsérete, ki addig várakozik, míg mindenektől unszoltatik a' dicsérésre. A' mostani költemények, fájdalom! kevés ideig maradnak fenn: illik korán éltetni híroket. Nincsen már az aranyidő mellyben a' Patriarcha költők ezer éveknél többet számláltak. A' hír-név, ezen másod életünk, rövid ideig tart: annak is hatvan esztendő a' legszélsőbb határa; 's már a' fiak, atyjaik' nyelvét kihalni látják. — — Az elme, ezen szerencsétlen adomány, mint csak nem minden balúl ítélt dolgok, igen tökéletlen pótléka azon irígységnek, mellyet támaszt: csak ifjuságunkban kérkedünk vele; de ezen hiu kérkedés hamar elenyészik, mint a' szép virág, mellyet a' kora tavasz ajándékoz, 's melly kellemesen nyílik ki, de már kinyiltával hervad. Mi a' szép elme, mellyre

olly igen vágyunk, Feleség, melyet mások' örö-
mére tartunk. Már akkor is, midőn leginkább
dícsértetik, nyugtalanító birtok: melyből men-
nél többet adunk, annál több kívántatik; mely-
nek hírét nagy munkával szerezzük, 's igen
könnyen elveszítjük; mely sokszor ad kint, de
tökéletes kedvességet soha sem; mellytől a' hit-
ványok rettegnek, a' jók idegenkednek; 's mel-
lyet az esztelenek gyűlölnék, 's a' gonoszok ül-
döznek.

Ha az elmének a' tudatlanság miatt ennyit
kell szenvedni, legalább a' bölcsek ne legyenek
ellenségei. Hajdan azok, kik magokat vele meg-
különböztették, jutalmat nyertek; sőt azok is
magasztaltattak, kik utána szerencsésen töre-
kedtek. Ha bár a' győzedelmi pompa csak a'
hadvezéreket illette is, de koszorúk sokszor
ékesítették más vitézek' fejét is. Most azok,
kik a' Parnassus' tetejére érnek, abban fáradoz-
nak, hogy másokat onnét letaszíthassanak. Mint-
hogy minden író t önség és irigység lelkesít, az
egymással harczoló elmék az esztelenség' csúfjai-
vá lesznek. De a' leghitványabbak legidegeneb-
bek másokat dicsérni; mert minden rossz író egy-
szer'smind rossz barát is. Melly tévelgő utakra,
's hány alacsonságokra, csábítja el a' halandó-
kat a' hír' forró szeretete! Soha se kérkedjél a'
dicsőség' illy kegyetlen szomjuságával; 's a' kri-
tikusban soha az embert el ne hagyd enyészni.

Jó szívnek és jó észnek mindenkor egyesülve kell lenniök; hibázni emberi, megbocsátni isteni tulajdon.

De ha nemes lelkekben még is marad boszszuság' és komor kedvetlenség' sepreje, öntsétek azt a' vétkekre; 's ne féljeteK, hogy az illy bűnös időben tárgyat ne találnátok. Az ocsmány tréfa soha sem érdemel bocsánatot, ha bájolás végett vele mesterség és elmésség összeesküsznek is; mikor pedig ostobasággal párosodik, akkor épen olly gyalázatnak kell azt tartani, mint a' tehetetlenséget a' szerelemben. Az efféle gaz a' bujaság', henyélés' és gazdagság' idejében termett, és hirtelen elhatalmazott — midőn a' hivalkodó Fejedelem csupán a' szerelemről aggó-dott, a' Tanácsban ritkán 's a' táborban soha sem jelent meg; az országot kaczer asszonyok igazgatták; az udvarnokok szemtelen tréfákkal tellyes játékokat irkáltak; az elmésség zsoldot kapott, 's a' nagy Uracsák elméskedtek; 's egy álorcza sem maradott gúny nélkül, egy szem sem rejtezett szerényen, 's a' szüzek azt mosolyogták, a' min előbb el szoktak volt pirulni. Az utóbb következett idegen kormány' zabolátlan-sága Socinus' merész tudományának minden mé-telyét magába vette; a' népet hitetlen papok vi-lágosították fel, 's olly kellemes utakat nyitot-tak az idvességre, hogy még az ég' alattvalóji-nak is illendőnek tartatott szabadságaikat men-

nél tovább terjeszteni, 's az Isten' hatalmát keskeny határok közé szorítani. Ekkor a' predikáló - székek kimélve osztogatták feddéseiket; 's a' vétkek' hízelkedőjivé lettek. Az elmésség' Titánjai ekképen neki bátorodván, az eget ostromolták; 's a' nyomtató - sajtók istenkáromló írásoktól izzadtak. Ti, kritikusok, az ilyen szörnyekre szórjátok nyilaitokat. Ellenök intézzétek menyköveiteket; 's rajtok töltsétek boszútokat. De kerüljétek azoknak hibáját, kik botránkoztató keménységgel minden költőt vétekbe kevernek, és kárhoztatnak. A' rühesek mindeneket rüheseknek tartanak, mint a' sárgaság' nyavalyájában lévők mindent sárgának látnak.

III.

Tanúld meg tehát, milyen erkölcsökkel kell a' bírálónak ékeskednie; mert a' tudás csak fele kötelességének.

Nem elég, hogy ízlést, ítéletet és tudományt egyesíts magadban: mindenből, a' mit szóllasz, igazság és nemeslelkűség tündököljön; hogy kiki ne csak értelmetet becsülje, hanem barátságodat is keresse. Hallgass, mikor kételkedel; 's még akkor se szólj elbizottság' hangján, mikor meg vagy győződve. Sok makacsankevély bohókat ismerünk, kik ha egyszer tévednek, tévedésökben állhatatosan maradnak meg.

meg. De te inkább örömet valld hibázásodat; 's minden mai napod a' tegnapiak legyen bírálója.

Nem elég, hogy ítéleted mindenkor igazságon épüljön. A' vastagon mondott igazság sokszor többet árt mint a' csekély tévelygés. Az embereket úgy kell tanítanod, mintha nem tanítanál; 's a' mit nem tudnak úgy mondanod nekik, mintha elfelejtették volna. A' kitetsző nagy ész csak a' csinos erkölcs kedveltetheti meg; e' nélkül még az igazság sem tetszik. Tanácsodat szíves készséggel add; mert az ésszel fukarkodás legilletlenebb fösvényység. Alacsony kedvezésből soha hitelességedet el ne árúld; 's udvariságból soha igazságtalan ne légy. A' bölcsek' nehezteletésétől nincs mit tartanod: azok, kik dicséretet érdemelnek, legkönnyebben eltürik a' gáncsolást.

Vajha a' kritikusok mindenkor illy nemes szabadságot mutatnának. De Appius, mintegy vén tyrann, minden szónál tűzbe jó; 's fenyegetőző szemeit meresztgetvén, rettenetesen kél ki.

Legveszedelmesebb az ostoba gazdagokat gáncsolni, kiknek jusok van büntetetlenül ostobáskodni. Az illyenek elme nélkül költökké, 's tudomány nélkül doctorokká lehetnek, mihelyt nekik tetszik.

A' gyűlölt igazságokat hagyd a' satyráknak, 's a' hízelkedést az Ajánlások' csapodár író-

jinak; kiknek, mikor dicsérnek, csak annyit hiszen a' világ, mint mikor azt ígérik, hogy az írással felhagynak.

Sokszor legjobb a' gáncsolást visszatartóztatni, 's a' bohók' szilajságát csendesen türni. Hallgatásod többet használ nálok, mint csufolódásod. Mert ki győzne olly soká gunyolódni, mint ők írnak? Szünet nélkül döngve járják ők álmosan pályájokat, 's mint a' gyermekek' csigája, csak hosszas korbácsolás után jutnak nyugalomra. Még hibájok is csak pályafutások' megújítására ösztönözi őket; mint sokszor a' lovakat botlás serkenti ügetésre. Hány költők vagynak, kik a' hangoknak és szótagoknak összedésében megőszülvén, vénségökben is, eszelős ésszel, rímezésre kényszerítik agyvelejeket, 's belőle, hogy rímezhessenek, az utolsó cseppet is kifacsarják.

Illy szemtelen költők nagy számmal vagynak; de, igazat mondva, vagynak elég bírálók is, kiket hasonló dühösség szállott meg. A' buta könyvbuvár, ki sok könyvekből magát tudatlanná olvasta, 's fejét tudós pozdorjával tele tömte, magának tart épületes leczkéket, 's csak azokat hallgatja figyelemmel. Mindent olvas, 's mindent megtámad a' legelső költőtől fogva a' legutolsóig; az ő vélekedése szerint csaknem minden író meglopja mások' munkájit. Nevezz neki valamelly ujjonnan készült játékot, ő barát-

ja ezen költőnek, 's megmondotta néki hibá-
 jít; — de mellyik költő szeret jobbitani? Az
 illy eszelőstől a' legszentebb hely sem menthet
 meg. Fuss bár az oltárhoz, ott is halálra kínoz
 fecsegésével. Mert az esztelenek oda is berohan-
 nek, hová az Angyalok félnek menni. A' sze-
 rény ész, magához felesleg nem bízván, vigyáz-
 va beszél; örömetst hon marad, 's nem kóborol
 messze: ellenben a' csacsogó értetlenség szilajon
 ide 's tova kalandoz; megállapodás nélkül megy,
 tör, ront — mint a' menydörgéssel járó vihar.

Hol van az az ember, ki bévehető tanácsot
 nyájasan ad; örömetst tanít, örömetst tanul; sem
 kedvezéstől, sem gyűlöléstől, sem előítélettől
 elfoglalva nincsen; ki tudós, 's még is csinos
 erkölcsű; 's csinos erkölce mellett egyenes-szi-
 vű, 's szerényen merész és szelíden kemény; ki
 barátja' hibáit bátor szívvel mondja meg, 's el-
 lensége' érdemét is örömetst dicséri; kinek ízlése
 tiszta, 's egyszersmind illendő kiterjedésű; ki-
 ben könyvek' és emberek' ismerete, nemes tár-
 salkodás, kevélységtől ment lélek egyesülve van-
 nak; 's ki örömetst dicsér, ha dicsérésre oka van?

Illyek voltak hajdan a' bírálók. Illy neme-
 seket ismert Athéne és Róma a' jobb időkben,
 ha bár kicsiny számmal is.

Legelsőben a' hatalmas Stagirita indult el a'
 partról kiterjesztett vitorlákkal a' mély tengerre;
 bátorságosan evezett, és messze fekvő tartomá-

nyokat fedezett fel a' maeconiai csillag által vezéreltetvén. 'S költők, kik előbb határtalanul szabadok 's szabadságokban kevélykedők voltak, elfogadták törvényeit; meggyőződve, hogy annak, ki a' természetten diadalmaskodott, az elmén is illik uralkodnia. Horátz még most is szüntelen bájol gondtalan kellemével; 's tudós rend nélkül észts csacsog belénk. Énekei jó barát' hangján a' legjobb tanúságokat a' legkönnyebb úton közlik velünk. Ő mind ítéletével mind elméjével fő helyen állván, merészen gáncsolhatott volna: és még is csendes vérrel ítelt, 's tüzesen énekelt. Szabásai csak arra tanítanak, a' mit munkáji lehelnek. A' mi kritikusaink ellenkezőleg cselekesznek: ítéleteikben hevesek, verseikben hidegek; 's Horátz nem szenved többet rossz fordítóji miatt, mint regulájinak rossz alkalmaztatása miatt a' kritika. — Homér' énekei szebbekké lesznek, midőn őtet Dionysius magyarázza; 's minden soraiból új szépségeket hív elő. — Petronius mesterség és képzelődés által tetszik. Benne az iskola' tudósának mélysége az udvari ember' könnyűségével egyesítve van. — Quintilián' termékeny munkájában a' legjobb szabásokat 's a' legvilágosabb tanításmódot szépen egyeztetve találjuk: mint midőn egy gazdag tárházban a' hasznos fegyverek jól és kellemesen vannak elrendelve; nem annyira a' végre, hogy a' szemet gyönyörködtessék, mint azért, hogy szük-

ség' idején készen legyenek a' használásra. — Téged, merész járásu Longin, mind a' kilencz Muzák lelkesítenek; 's ítéletedet költői tűzzel hevítik. Bátorszívü biró, ki igazság mellett buzog; ki forrón mond ítéleteket, de mindenkor igazságosokat; minden törvényeit saját példájával erősíti; 's maga is felséges, mint tárgya.

Így sokáig jeles kritikuskok uralkodtak; a' visszaéléseket gátolván, 's hasznos törvényeket adván. Rómának és a' tudománynak országlása egyeránt terjedett: hová az elsőnek sasai repültek, a' mesterségek is utána mentek. Utóbb mind a' ketten egyenlő ellenségek' prédájivá lettek. Azon egy idő látta mind a' tudományok' mind Róma' enyészvét. Azután az önkényü uralkodás 's a' babona egyesítették magokat: a' mint az első a' testet, úgy az utolsó a' lelket járomba vetette. Ekkor sok volt a' hit; kevés az értelem. Az ostobaság és a' jóság egynek tartattak. Egy második özönviz borította el a' tudományokat. — Utóbb Erasmus, ez a' nagy de sokszor megsértett név, a' papságnak mind dicsősége mind gyalázatja, a' vad kor' sebes árját visszatartóztatta hatalmas kézzel. — Leo' arany század-jában minden Múza felébred hosszú álmából; 's új fényt ád hervadt borostyánainak. Róma' régi géniusa az omladványok felett lerázza magáról a' port, 's felemeli tiszteletre méltó fejét. A' szobrászat a' vele testvér mesterségekkel újra

feléled: a' kövek életet és formát nyernek; a' felemelkedő templomokban új énekek zengedeznek; Raphael képeket ír; Vida énekel. Halhatatlan Vida, kinek homlokát a' költő' borástyána 's a' kritikus' repkénye veszi körül! Cremona mindenkor fog nevedben kevélykedni, 's mint fekvésével úgy hírével is Mantuával határos lenni.

De nem sokára a' Múza, Látiumból kegyetlen fegyverek által elkergettetve, honját elbagyta. Ettől fogva a' mesterségek az egész északon elterjednek; de a' kritika leginkább Franczia országban virágzik. Az engedelmességre szokott nemzet elfogadja a' regulákat; 's Boileau úgy uralkodik közöttök, mint Horátz.

Mi, vitéz Brittek, nem követtük a' külföldieket; hanem valamint meggyőzetlenek, úgy csinatlanok is maradtunk: a' lélek' szabadságában kevélykedvén, most is megvetettük a' rómaiakat, mint hajdan. De még is voltak néhányan, kik, kevesebbé kevélyek, szerényebben gondolkoztak; a' régiek' ügyének igazságát megismerték, 's a' szép elmének alaptörvényeit nálunk is tanították. Illyen volt az a' Múza, melly azt mondá, hogy a' jól-írás a' természet' remeke; illyen volt Roscommon, ez az egyiránt tudós és jó lelkű, nemes származásu és gondolkozású férfi, ki Róma' 's Görög-ország' talentomait, 's a' magaeén kívül minden költő' becsét tökéletesen ismerte. Illyen volt ujabban Walsh, a' Múza'

bírálója; ő a' gáncsolásban 's dicsérésben egy-
íránt igazságos; a' hibák iránt szelíd, az érdem
mellett buzgó; a' legvilágosabb ész, 's a' leghü-
ségesebb szív. Fogadd, dicsóúlt árnyék, sira-
tódtól ezen gyenge dicséretet. Nem adhat neked
egyebet az a' Múza, mellyet fiatal korában te
tanítottál éneklésre; 's mellynek repülését te in-
tézted. Ez már most, vezérjét elvesztvén, nem
merészel magasra emelkedni; csak alacsonyan
járó éneket próbál. Megelégszik, ha éneke vég-
hez viendi, hogy a' tudatlan saját hibáit érezze,
a' tudós azt, a' mit tud, jobban meggondolja.
Sem gáncsolástól nem fél, sem dicsőségre forrón
nem vágy; a' dicsérésre gyors, 's a' feddésre is
kész; a' hízelkedéstől és sértegetéstől egyiránt
idegen; nem hibátlan, de hibáit megjobbítani
sem kevély.

HETEDIK RÉSZ.

POPE.

I.

Az időnkbeli költői közemberek' azon megtámadásának czélját, melly szerint Pope ellen ostracismust akarnak végre hajtani, szintén olly könnyű kitalálni, mint az athenéi köznép' Aristides ellen intézett efféle szándékát: megúnták mindenütt hallani, hogy Pope igaz ember. Ők is életökért harcolnak; mert ha Pope a' maga helyét megtartja, ők meggyőzetvén, a' magokéről leesnek. Ők egy mosét állítottak a' legisztább izlésű görög templom mellé; 's vadabbak lévén azon bárdolatlan nemzetnél, mellynek szokásától a' hasonlatosságot kölcsönöztem, nem elégsznek meg azzal, hogy saját csufos épületöket felemelték, hanem ama' tiszta szépségű templomot is le akarják rontani, melly az övéket megelőzte, 's örökre kisebbségöket fogja hirdetni.

Azt lehet mondani, hogy én is szembetünöképen az ilyenek közé tartoztam (vagy talán még most is tartozom); 's szégyenlem, hogy ez való. Én ezen nyelvzavarodást okozó Babel'

tornyának építőji között voltam, de azok között soha sem, kik az előttünk élt költő által emelt classicus templomot irigységből le akarták dönteni.

Ezen híres és felül nem haladott férfiúnak nevét és dicsőségét sokkal jobban szerettem és tiszteltem én, mint saját csekély híremet, 's az oskolák' azon ujoncz-nevendékeinek nyomorúlt zajgását, kik magok felől azt állítják, hogy ők annak méltó vágytársai, vagy azt épen felül haladják. Előbb, mintsem az ő borostyánából csak egy levél is leszakasztassék, azt kívánom, hogy inkább minden, valamit én és a' hozzájok hasonlók irtunk, szolgáljon bélékül a' ládáknak, takaróul a' fűszerszámoknak, 's czafrangul a' Bedlam' vagy Soho' rostélyozatjainak.

Én az efféle megtámadást az angol poesis' időnkbeli hanyatlása gyanánt nézem; és sem mások' tekintete sem enszeretetem nem tartóztat vissza ezen nézésemről 's az igazság' kimondásától. Nem lehet az idő' ízlésének rosszabb jele, mint Pope' ilyen lealacsonyítása. Jobb volna Cobbetnak Shakspeare és Milton ellen intézett durva és kemény megtámadását tellyes bizonyítás gyanánt venni, mint legtökéletesebb költőnk 's legtisztább erkölcsanítónk' becsületének ezen sima és nyíltzivűnek látszani akaró áskálását helyben hagyni. Melly erővel bírt ő az indulatok' festésében, a' leírásban, és a' tréfás

vitézkölteményben : annak magasztalását másokra hagyom. Én őtet itt legsajátabb tartományában fogom fel; mint: erkölcsi költőt. Az elébb nevezett tárgyakban őtet senki sem halálja felül: a' tréfás vitézkölteményben és az erkölcsi- ben senki sem éri utól; 's az én gondolatom szerint ezen utolsó az egész poesisban a' legfőbb dolog; minthogy azt cselekszi versben; a' mit a' legnagyobb emberek igyekeztek folyó beszédben véghez vinni. Ha a' poesis' valósága hazugságban áll: vessétek azt a' kutyáknak; vagy zárjátok ki köztársaságtokból, mint Plato cselekedendő vala. Ki a' poesist az igazsággal 's bölcses- gel össze tudja egyeztetni, csak az poeta igaz értelemben; azaz teremtő, alkotó: miért kellene ezen névnek hazudót, képmutatót jelentenie? A' megérett ember jobbat tud csinálni és terem- teni, mint illyeket.

Azt nem bátorkodom mondani, hogy Pope olly nagy költő volt, mint Shakspeare és Milton; noha ellensége Warton őtet mingyárt ezek után helyhezi. Ezt mondani szintén olly merészség volna, mint Konstantzinápoly' azon moséjában, melly hajdan szent Zsofia' nevét viselte, azt állítani, hogy Sokrates nagyobb ember volt, mint Mahomed.

II.

Pope Sándor, ki 1688. született és 1744. holt meg, az angol költők között több tekintetben lón nevezetessé. Tanító költeményét, mellyett itt, az előbbi részben, XXXIII., Muzárion' olvasójjal kíván megismértetni a' fordító, 1710-ben, és így huszonkét esztendő's korában, adta ki. Johnson, ki egyike a' legszemesebb 's leglelkesebb kritikusoknak, azt mondja erről, hogy olyan éles ész, emberisméret, 's régi és új literaturabeli jártasság találtatik benne, millyent, a' legérettebb korban, 's a' leghosszabb tapasztalás után is, kevesen szerezhetnek magoknak.

A' munka III. részből áll. Az I a' leendő műbíró' számára szab regulákat; a' II a' kritikusok' hibás izléseinek okait adja elő; a' III a' kritikus' erkölceit tárgyazza. Mind ezeket a' költő szép versekben írja le, mellyeknek a' jelenvaló fordítás csak árnyékrajzolatja.

A' fordításból következők hagyattak ki:

III.

Szám II. § 6. (— — —).

Ezek mindenütt csak egyező szótagokat keresnek, noha azon egyezés igen sérti a' fület; a' sok pótlékszó kevés segedelmül szolgál; 's tíz alacsony szók is másznak a' versben.

Noha mind untalan egyforma hang zendül,
 A' már eleve várt rím újra megpendül;
 'S ha híves szellőt ad Zephyr' fuvallatja,
 Tüstént kínál a' fák' kellemes illatja,
 'S ha csergedez patak' kristály folyamátja,
 Az olvasót méltó álomba ringatja.

'S végre az utolsó kettőzött rímben egy ha-
 szontalan alexandrinus, olyan semmit sem je-
 lentő dolgokkal, mellyeket ők gondolatoknak
 neveznek, megterhelve —

Lomhán béfejezi az illy tarka - barkát,
 Megvert kigyó gyanánt húzván hosszú farkát.

IV.

Szám II. § 11. (— — — — —).

Hajdan scholasticus theologusok borították el
 buzgó szigetünket. A' ki legtöbb sententiákat
 tudott, az leginkább olvastatott. Hit, Evange-
 liom . . . minden csak vetélkedés végett lát-
 szott alkotva lenni; és senkinek sem volt elég
 esze az ellenmondásnak engedni. Most a' scotis-
 ták és thomisták békével nyugosznak Duck - la-
 neban (piacz, hol ez előtt régi 's újra kiadott
 könyvek árultattak). — Ha a' hit is viselt kü-
 lönféle szabású öltözetet: lehet e csodálni, hogy
 az elmére nézve is változnak a' módik? Sokszor
 az uralkodó esztelenség, a' természetit és illen-

dőt félre tévén, csak elmésségünk' gyorsaságát hagyja helyben; 's az írók bátorságban vélik lenni híroket, ha ez csak addig él is, míg az eszteleneknek magokat vele mulatni tetszik.

V.

Szám II. § 12. (— — — — —).

Az elmések' felekezete a' politikai felekezetekre vigyáz; 's az országos szakadás az egyes emberek' gyűlölségét megkettőzteti. Dryden ellen a' kevélység, roszaság és esztelenség, papok' és kritikusok' és nyalkák' különféle személyeiben keltek ki. De a' józan ész életben maradott akkor is, midőn a' gúnyolás megholt; mert a' felemelkedő érdem utóbb kiúszik az özönből. Ha ő még egyszer visszatérne, 's minket jelenlétével gyönyörködtetne, ismét új Blackmorek 's új Milbournok támadnának ellene: sőt ha a' nagy Homér emelné is fel tiszteletre méltó fejét, Zoi-lus is újra felkelne a' holtak közül.

VI.

Szám II. § 7. (— — — —).

Tizennégy sor van kihagyva. Mert ezen hely olyan költeményből ad példát világosításúl, melly a' magyar publicum előtt egészen ismeretlen.

NYOLCZADIK RÉSZ.

TANÍTÓ KÖLTEMÉNYEK.

I.

Tanító költeményeknek mi, öregebbek, a' nálunknál öregebbekkel 's régiebbekkel együtt, a' kötött beszédben irt olyan munkákat szoktuk nevezni, mellyeknek céljok gyönyörködtetve tanítani; 's mellyekben igazságok, tudományok és szabások, hogy az előadás elevenebb legyen, költői nyelven hirdettetnek; 's azt állítjuk, hogy azok nem csak lyrai versekben, elbeszélésekben, drámákban, mesékben, epigrammákban . . . , hanem értelmesebb öszveköttetésű, csendesebb járású 's nagyobb kiterjedésű, de hasonló czélu és természetű, versezetekben is foglaltathatnak.

II.

Itt különösen az utolsókról van szó; 's mi ezeket is a' költeményekhez számláljuk. Ellenben a' német aestheticusok' újabb iskolája nem akarja azoknak ismerni. Így szól annak egyik tanítványa: „Ha valamely költemény' célja a' tanítás; 's ha ezen cél' követésében áll természetete :

úgy a' tiszta 's szabad lelkesedés és a' poesis' igaz célja nem férhetnek össze vele.

III.

Mit mondok én ehhez?

Elsőben a' lelkesedésre nézve én is azt hiszem, hogy a' nélkül poesis nem lehet; 's azt allítom Platóval, hogy ki a' Múzák által okozott (bizonyos szép) örültség nélkül járúl a' poesis' ajtajához, 's csupa mesterség által akar költővé lenni, az mindenkor tökéletlen marad; 's az illy józan 's hidegen-bölcsekedőnek poesise az örültté (az az lelkesedettte) által mindenkor fölül fog haladtatni.

De mindeneknek előtte tudni kell, hogy ez a' lelkesedés nem egyedül felhevült képzelődésben áll; hogy ahhoz értelem, tudomány 's bölcsesség is szintén olly mértékben kívántatnak, mint képzelődés; 's hogy annak közepette azon különféle képeket, mellyek a' költő' tüzes képzelődésében elegyedve 's zavarodva tűnnek fel, az értelemmel kell illő 's célirányos rendbe szedni.

IV.

Továbbá, valamint akármelley költeményt is nem csupán egy-két szempillantat, úgy nem is csupa lelkesedés szül.

Ez a' költőben lappangó tüzet fellobbant-hatja, munkája' első rajzolatját nagyából elké-szítheti, kedvét a' dolgozáshoz gyujthatja, neki a' repülésre szárnyakat kölcsönözhet, 's őtet né-ha a' látható világ' köréből kiragadván, isteni szépség szemlélésére emelheti, 's a' munkában magával magát felül - haladtathatja: de mester-ség és tanulás nélkül semmi tökéletességhez kö-zelítő szépet nem alkothat. Ellene mondhatat-lanul igaz itt is, a' mit Horátius mond:

— — ego nec studium sine divite vena
Nec rude quid possit video ingenium; alterius sic
Altera poscit opem res et conjurat amice.

V.

Ide járúl az is, hogy a' lelkesedésnek vagynak szünetei 's különböző grádicsai is.

Még a' legszerencsésebb költő' mellyében sem tarthat annak nagy mértéke soká; minden hosszasabb költeményben, 's annyival inkább az olly hosszúokban, millyenek a' vitéziek és a' drámák, több ízben félben szakad. 'S ha vagy-nak is olly boldog szempillantatoók, mellyekben az isteni tűz önként lángot vet, 's ostromló erő-vel elfoglalja az avattakat: vagynak olyanok is, mellyekben a' lelket a' felhevülésre ösztö-nözni kell; 's a' lélek csak sok unszolás után tellyesedik meg, 's akkor is majd kisebb majd

nagyobb mértékben a' dolgozáshoz megkívántató ihletéssel.

VI.

Ha már az igaz költői lelkesedés nem csak öszvefér az értelemmel és tudománnyal, hanem azokat meg is kívánja; ha egyedül maga nem teremthet akármelly jó költeményt is; 's ha gyakran félben szakad, 's majd magasabb lépcsőre emelkedhetik, majd alsóbbra szállhat: nem látom által, miért nem tehetné a' költő akár nyugodt órájiban, akár az értelem' segítségével, még a' lelkesedés szempillantatjaiban is, a' gyönyörködtetéssel együtt a' tanítást is czéljává; miért nem lelkesíthetné magát nem csak mulattatásra, hanem oktatásra is; 's miért nem lehetne a' tanító költemény' természetét és czélját a' lelkesedéssel öszveegyeztetni.

VII.

A' mi a' poesis' czélját illeti, —

Én itt a' róla bölcselkedők', kivált az újabbak' nyomozódásainak (mellyek nekem sok helyen csupa szórszálhasogatásoknak látszanak lenni) vizsgálásába nem bocsátkozom: megelégszem azzal, hogy e' részbeli gondolatomat kifejezem.

VIII.

Az én meggyőződéseim szerint a' poesis' czélja nem egyéb : mint a' lélekben mennél elevenebb gondolatokat 's érzéseket támasztani; az által az értelmet, elmét és képzelődést mennél forróbb részvételre bírni; 's a' gondolkodó 's érző tehetségnek mennél kellemesebb 's hasznosabb játékokat szerezni.

Minthogy pedig igazságok által is lehet mind ezt cselekedni: világosnak tartom, hogy a' jól írt tanító költeményeket is a' poesishoz kell számlálni.

IX.

Állításom' erősítésére nem csak a' régiek, hanem az újabbak közül is, több jeles tudósok' tekintetét hozhatnám elő. De elég legyen csak Horatiusnak azon ismeretes szavaira emlékeztetnem, mellyekben azt mondja, hogy a' költők' czélja vagy gyönyörködtetni vagy tanítani, vagy mind a' kettőt egyeztetvén, olly dolgokat, mellyek az életre hasznosak, adni elő:

Aut prodesse volunt aut delectare poetae,
Aut simul et jucunda et idonea dicere vitae.

X.

Ezek szerint megengedem azt, hogy a' melly költemény több lelkesedéssel van írva; mellynek

több ideális 's a' képzeléshez intézett képek adnak szépséget; mellyben a' gondolatok nagyobb mértékben érezhetőkké 's mintegy megtestesültekké 's láthatókká vannak téve; 's mellyet elevenebb élet mozogtat, emel, repít: az szorosabb értelemben poesis, mint a' csendesebb menetelű, mértéklettebb emelkedésű, gyengébb lelkesedésű tanító költemények.

De azt tagadom, hogy, az efféle költemények' czélja is a' lelkesedéssel 's a' poesis' czéljával öszve nem férhetne; sőt azt hiszem, hogy vele igen szépen megegyezhet.

XI.

Egyébiránt akár kisebb akár nagyobb mértékben, akár szélesebb akár szorosabb értelemben tartathassanak az efféle tanító költemények poesisnak: én azoknak (értem a' jóknak) szerzőjít, kivált ha erkölcsi tárgyakat választottak, a' legjelesebb 's legdicsőbb írók közé számlálom.

Én is ugyan, mint mindenek, kiktől a' szépség' érzése meg nem tagadtatott, a' poesis' minden ágazatait böcsülöm, 's minden classicus darabjait szeretem. Gyönyörködve tudtam ifjúságottól fogva, 's tudom még most is, életem' egyik vagy másik órájiban nem csak az Iliászokat, hanem a' víg és könnyelmű szép dalokat is olvasni; sőt volt idő, hogy magam is enyelegtem effélekben; nec lusisse pudet. Különösen bá-

mulom és csudálom a' jó drámairót, ki tetszése szerint tud minden indulatot gerjeszteti, 's bennünket, ha a' dologhoz semmi közünk nincs is, mint valamelly búbajos, majd hazug reményekkel kecsegtetni, majd hazug félelmekkel rémíteni, 's egyszerre a' földnek akármelly szegletébe helyeztetni.

Ille per extentum funem mihi posse videtur
 Ire poeta, meum qui pectus inaniter angit,
 Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,
 Ut magus, et modo me Thebis, modo ponit
 Athenis.

De természeti hajlandóságom elejétől fogva különös nagy erővel vonzott a' jó tarító költeményekhez; 's mind a' lyrai, mind az elbeszélési, mind az egyéb darabok között azok voltak előttem legkedvesebbek, mellyek ezekhez tartoznak. Nem csuda, ha mostani koromban még nagyobb mértékben ragaszkodom hozzájuk. Különben is *Centuriae seniorum agitanti expertia frugis*.

Vagynak is vélekedésem szerint nem kevés okok, mellyek ezen hajlandóságot javalják.

Az okosságot és erkölcstudományt mindeneknek nagy mértékben illik szeretni; 's mikor lehetne ezeket inkább szeretni, mint midőn szép versekben beszélnek? 's mikor lehetne őket jobban megszeretni, mint úgy, ha nekik a' poesis nagyobb erőt és hathatóságot ad?

Tagadhatatlan dolog, hogy szép versekben mind a' természeti vidám 's könnyű elmesség, mind a' nemes 's magas gondolközás, mind a' gondolatok' 's kifejezések' érettsége 's fontossága mélyebb benyomást tesz; 's hogy, mint Montaigne Cleantes után mondja, valamint a' trombita' keskeny csőjébe szorított hang sokkal élesebben 's erősebben érdekel, úgy a' poesis' tánca által szárnyakra emelt gondolat gyorsabban 's mélyebben 's erősebben hat a' lélekre.

A' tapasztalás is eléggé bizonyítja, hogy a' jó tanító költemények' szebb szebb versei könnyen 's mintegy önként, maradnak meg emlékezetünkben. Azért szerették azokat a' Hellének már hajdan olly igen; azért adták a' bölcsek elejétől fogva gnómájikat, a' törvényszerzők törvényeiket 's az istenek feleleteiket versekben; azért próbálták sok derék költők a' leghasznosabb igazságokat hol kisebb hol nagyobb szerencsével kötött beszédbe foglalni.

XII.

Nem titkolhatom el óhajtásomat, hogy vajha literatúránknak ezen mezeje; mellynek, fájdalom! olly nagy része még csak nem egészen parlagon hever, mennél előbb találna alkalmas művelőket!

De mit nem kellene a' tudományokra nézve olly igen árva nyelvünknek óhajtani? Az aratásra való gabona nagyon sok: hol vagynak a' sar-

lók? Azonban legyünk jó bizodalommal. Itt is a' hosszú éjszaka után, úgy látszik, kezd már virradni.

XIII.

Az iránt, a' mit eddig írtam, olly reménység táplál, tisztelt olvasó, hogy vagy azt helyben hagyod, vagy engem jobb útra igyekezel vezetni. Azt legalább te is bizonyosan kívánod velem, hogy magyar poesisunkban több gyönyörködtetve-tanítás legyen, mint még most van; hogy költőink a' recte sapere - t nézzék a' jó versírásnak kútfeje gyanánt; hogy náluk a' Grátziákkal a' philosophia' Múzája is mindenkor együtt járjon; 's még legkisebb darabjaikban is gondosan vigyázzon nem csak a' belső értékekre, hanem külső mechanikusokra is; 's hogy közülök mennél többen találkozzanak olyanok, kiknek művei megérdemeljék azt a' dicséretet, mellyet Voltaire Pope' munkájira ruház:

L'art quelquefois frivole et quelquefois divin,
L'art des vers est dans Pope utile au genre
humaine.

XIV.

Öszvefér e a' poesis' természetével és czéljával a' tanítás? Minden bizonyly. De itt nem tanítás, hanem tanítói költemény felől van szó. 'S van e költeményforma, mellyben a' tanítás tenné

az egészet, a' költés pedig csak rész lenne; a' hol ez amannak subordinálva, vagy azzal csak coordinálva is lehetne? Sub iudice lis est.

XV.

Tudomány és művészet rokontestvérek; de céljaikra 's eszközeikre nézve különzenek egymástól.

Amaz oktatni, ez gyönyörködtetni akar. Amaz közel hozza a' következményt az okhoz: ez elrejtí az egyiket a' másiktól. Amaz conceptusokkal foglalatatoskodik: ez impropria ideákkal. Amannak nyelve foly, 's szabadon: ezé zeng, 's megköttve. Amaz mindent valóvá (verum), bizonyossá akar tenni: ez mindent elváltoztatva közöl. Sötét - tiszta a' művészet' köre: a' tudományé világosság. Efféle ingredientiókból szövődhetnék a' tanítói költemény.

XVI.

Én azt tartom, hogy a' művészetegyetem legbiztosabban fejtené meg a' horatiusi *prodesse volunt*-ot. Szükség és haszon találta fel minden mesterséget; de mindenikét a' gyönyörködés nemesítette fel művészetnek. Hosszasan beszélnek a' szép' etymologusai e' tárgy felől kivált az architecturái osztályban. Historiai úton is való tehát, hogy a' művészet' célja nem egyéb,

mint gyönyörködtetés. De az alkalmaztatás a' poesisra, a' tanítói költeményre — nem olly könnyű, mint a' millyennek látszik.

XVII.

Forma dat esse rei.

Más a' tudomány' és igazságok' formája, más a' művészeté és érzése. Nyer e a' tudomány a' költői forma által? Nem. Mert az ideák nem adatnak renddel, nem folyvást, nem józanon, nem tisztán; 's így a' tanítás nem foly. Nyer e a' poesis a' tanítói költemény által? Nem. Mert az megszűnik poesis lenni, mihelyt didaxisi rendet, józanságot, propria dictiót követ. Vernunftpoesie, Reflexionspoesie! Különös szavak!

XVIII.

A' poesisnak tanítani nem csak szabad, hanem elmulthatatlan kötelesség is: de a' tanításnak nem tudományos, hanem művészeti tulajdonságúnak kell lennie. A' veritas a' poesisban soha sem mathematicai, hanem szüntelen és mindenkor aetheticai veritas. Mi a' históriai hűség a' dramában? Mi ugyan-ott az idő és hely' egysége? A' tanítói költeményben a' veritas mathematico-aethetica vagy aethetico-mathematica fogna lenni. Mysticus beszéd. De hol az értelem?

KILENCZEDIK RÉSZ.

ÉLETIRÁS.

I.

Az életírás igen szép, igen fontos részét teszi a' literatúrának; melly, midőn a' nemzetnek, az embernemnek ritkatulajdonu 's fenn-éremű tagjait, kiemelve az enyészet' porából, a' halhatatlanság' egére méltatja, 's irántok a' maradékban tiszteletet örökít 's hálát parancsol: egyszersmind a' virtusra, a' nagynak és szépnek és jónak követésére, példányt állít fel, mellyre függesztve szemét a' mindenkori ifjuság, lelkét és szivét nemesítse, 's a' példányt elérni, 's ha elérte, el is hagyni feszítse fiatal, mindent merő, mindent hévvel űző tehetségeit.

A' dücstelenek nem bünhődnek érzékenyebben, mint ha gyáva seregökből a' dücsök kiragadtatnak.

II.

Áz előttünk élt hőseknek híven rajzolt képeik legfogatosbak a' tapasztalatlanság' botlásait,

mellyekben annyian vesztek már, velünk könnyű szerrel kikerültetni.

Az életiró kétszeres nyereséggel dolgozik. Élteti az elhaltakat; vezérli az utánok élőket: nem hervadó koszorút fűz az érdemnek; 's fáklját, mindég lobogót, gyujt a' jövendőségnek.

III.

Boldog ember, ki korán lelte fel előképét valamely pályáját dicsóséggel lefutott nagy emberben. Abban a' pillanatban, mellyben arra előszer veté figyelmét, mellyben eltökélé annak nem külső majmolását, hanem lelke' tulajdoninak szabad követését: megvetette egyszersmind ön-nagyságának alapát is. 'S boldog az a' nemzet, mellynek kebelében több előképül szolgálható ember' emléke tartatik fenn, 's több fiatal tökéli el magát egyikének követésére. Az ilyen nemzet' története tömve a' virtus' legtündöklőbb példájival.

IV.

Találhat az ifju, vele egykoru hazafiak között is, követésre méltó példányt. De ez nem mindenkinek szerencséje. A' köztünk még élő csak egyenként mutatja ki lelkének tulajdonit: sok elröjtve marad előttünk; nem követhetvénk őt mindenhova; nem lehetvénk minden gondolatjának, indulatjának, cselekedetének szemmel

tanúji. Adjuk ezekhez, hogy a' még élők különféle ítélet 's nyelv alá vétetnek; mennél nagyobbak, annál több az ítélő, annál változóbb az ítélet, annál gonoszabb az irigység, gyakorabb a' kisebbités; 's mert nincs a' halandóságban tökély, mellyet folt nem homályosítana, ritkán viseltetünk az élők iránt annyi méltánylással, tisztelettel, vonzódással, mint a' már leélték iránt — virtutem incolumem odimus, sublatam ex oculis querimus invidi!

Szent ihletés ragadja meg a' lelket a' már lefutott pályáú hős' képe előtt; millyent élő iránt nem tudnak érzeni.

V.

A' történetíró nem különben csak egyes vonásokat ismertet meg olvasójival, mellyek a' történetbe vágnak; 's csak tetteket beszél többnyire: a' lélek' belsejét ritkán érinti; mindent csak nagyban ad.

Csak az életíró dolgozik az említett czélra. Nála egész, mi a' történetírónál csak részecskéje a' nagy egésznek; ennél csekély, a' mi annál minden; csak eszköz, a' mi ott czél: szóval a' történetírónak nagy képében elvész az, mi ezekben tündöklék.

VI.

Nehéz állapot hazánkban az életíró' állapotja.

Még a' hozzánk közel álló kor is kevés és száraz kútfőket nyújt az egyes emberek' életökhez: íróinkról pedig alig tudunk egyebet fennmaradt munkácskáikon kívül; ezek is, ha valamivel régicskébbek, alig feltalálhatók. 'S melly bizonytalan ismeret még az, mellyet a' munka nyújt! Magokról kevesen írnak, 's ezek is igen keveset. 'S a' ki tavaszt énekelt vagy telet; szerelmet vagy háborút; bort vagy mértékletességet: még épen nem következik, hogy nyájas volt a' tavasszal; bús, komor a' téllal; bátor lelkű a' csatában; szerelmes, mértékletes, vagy iszákos. Az, a' ki mondá: Dulce et decorum est pro patria mori! gyáván futamlott meg az ellenség előtt; 's idvességesebnek találá élni a' hazában a' honestum otiumot, mint a' hazáért halni. Hányszor hazudtolta már meg a' könyvből az íróra átvitt ideákat a' tapasztalás? Hányszor lökött már vissza bennünket a' nyájas édes éneklő hideg komorságával! Írásából az írónak legfőbb írói tehetségét, érdemét, gondolkozásmódját ítélni meg.

Legkönnyebben segíthetne magán az életiró íróhősének fennmaradt levelei (különösen barátságos levelei) által, mellyekben a' különben zárkozott keblű, mintegy magát feledve, ömled az a' rokonkebel előtt, 's magát leghivebben tükrözi. De ezek is csak addig tartatnak nálunk érdemeseknek a' gondos megőrzésre, míg vala-

mi hasznét engednek remélni; tudományos, különösen biographiai tekintetből épen nem; 's ha akadunk itt - ott ilyenekre, csak a' vak szerencsének tulajdoníthatjuk fennmaradásokat; a' mi pedig így tartatik fenn, az csak töredék, épen nem elegendő az életiró' szükségének kielégítésére.

Ezeknél fogva, valamint szükségképen, úgy dicséretre igen méltólag tevé Gróf Dessewffy József, a' mit tevé, felszólítván hazánk' élő íróit, kik magokról is, az előttök ismert írókról is, közölnék ismereteiket, mint meg' annyi materiálét az életíráshoz.

VII.

Sok szép van Gróf Dessewffynél mondva az életírónak tulajdoniról; több olyan, mit általán minden műbirónak szeme előtt kellene tartania, 's szívében hordoznia.

A' vadtollu kritikus csak vadít; 's csak a' szerény nemesít. A' vadsággal mondott igazság elveszti előttünk becsét; és ha a' hízelkedés alacsony lelkeké, a' keserű gúny, csipkedés, sújtás alacsonyoké és durváké egyszer'smind. — Azt hiszem én, hogy valamint az életiró csak jeles íróinkat akarja tollára felvenni, úgy a' kritikus is csak jelesb műveket kíván megbirálni. Ha már nincs emberműv, magát a' kritikát sem vévén ki, hibák nélkül; 's quandoque bonus dor-

mitat Homerus: nem érdemli e meg a' különben jeles író, kit a' kritikus figyelmére méltat, hogy egyes botlásai csak kémélve említessenek? Hányszor nem történik, hogy a' kritikus a' literatúrának azon ágában, melly a' bírálás alá vetett művnek materiája, jóval alább áll irójánál? 'S mi történik? Nem lévén irója' magasabb körébe emelkedve a' kritikus, téveszti szempontját, a' gondolatok' képzetek' erengiáját, összefüggéseket, az író' lelkében (akkor mikor irt) lebegő ideák' szállongásaikat; az érzelmek' forró tengerét érezni és méltólag becsülni nem tudván, a' legszebb, legigazabb dolgokat hideg nyomorú véleményeivel piszkolja be. Bizony, ha csekély a' jó írók' száma, a' jó kritikusoké még csekélyebb. Mester legyen az a' művben, a' ki bírálni akar. Száraz theoriának betanulása, vagy kidolgozása még csak ábéczéje a' kritikának. — — Az életirónak messzebb terjed hivatalja a' műbíróénál: ez csak a' művet bírálja, 's mikor az író' karakterébe is bevág, hivatalja' határán jár; az életiróé a' személyes karakternek nem megbírálása, hanem kifejtése, előmutatása.

VIII.

Helyes Gróf Dessewffynek az élő és már elhalt írók között tett különböztetése.

Sőt én azt szeretném, ha élőket nem is biographizálnánk. Nincs roszul mondva: Nyug-

tával dicsérd a' napot; fogyatkozásait pedig feladni 's az egész világ előtt ismertetni a' még élő embernek, nem szép merészség; 's következesei nem a' legjobbak szoktak lenni.

IX.

Ha ki maga elég bátor magát még élteben leírni, 's a' világ' ítélete alá bocsátni: ám tegye! 'S ha festéséből egyenesség tetszik ki, bizonyos lehet honnosinak hálájok iránt.

Ezt köztünk Kazinczy tevé; 's nincs oka pirulnia, hogy tevé.

De azt csak ugyan minden érdemes férfiútól méltán megkivánjuk, hogy élete' pályáját hagyja maga után a' maradéknak írásban; kedvesb kincset nehezen fog hagyhatni a' jóknak, mintha magát hagyja. A' ki olly szándékkal teszi ezt, hogy majd csak holta után tétessék közönségessé, az könnyen túl teheti magát azon gyengeségeken; mellyek élteben akadályozhatják egyenes kinyilatkoztatásában. Az illyentől hív képet várhatni. Tehetik ezt mások is másokkal, hogy majd az érdemes személynek elhunytával, annak emlékével vigasztalja meg a' hátra-hagyottakat.

X.

Az életírást theoriát vettünk előbb Döbrentei Gábortól az Erd. Muz. III füzetében; ennél egy

rövidebbet Bitnicz Lajostól a' Nyelvbeli - előadás - tudomány' közhasznú könyvében.

Én a' theoriáknak ugyan ellenségök nem vagyok, de nem is nagy barátjok. Tagadhatatlanul előbb volt praxis mint theoria; 's ez abból vonta el ideáját, törvényeit. A' ki előbb merül theorizálásba, 's azután dolgozik, közönségesen fészkes, hideg munkát ad; mind inkább eltávozik a' természet' útjától, és mesterkélés minden vonása. A' szép ész, a' meleg szív theoria nélkül is csudákat teszen; csudát a' közép rendű theoria mellett sem; az alatt-járó ezzel is csak rozszat szül. A' szép, nagy és jó előbb ragadja magához, a' rút, nemtelen és rozsz előbb borzasztja lelkemet, mint sem ezt is azt is vizsgálat alá venném, bonczolgatnám.

Ha theoriát írunk, legyen az tiszta, mérsékelt, eleven. Ne szabjuk igen szorosra annak törvényeit. Mondjuk el inkább, mit csinált Homér, mit Plutarch, mit csináltak a' többi classicusok, kiki saját körében 's szellemében, hogy nagyokká lettek. Ezek legbiztosb, leggyúlasztóbb törvények az ifjuságnak; le nem kötik, sőt tágitják a' lélek' szabadságát, és feltüzelik a' vágyat annyinak, vagy többnek is, szebbnek és jobbnak merésére. Azt is tapasztaljuk, hogy a' theorizálók többnyire kevés eredetiséggel, fesszésséggel pedig annál nagyobb, irnak, vagy csak fordítanak; vagy mások után kapkodnak,

's majmolnak; törvényeket szabnak olly dologra, mellyhez magok csak keveset értenek: ezek a' magában már fás theoriát még fásabbá teszik. — — Én azt javallanám minden magát a' szépnék szellemétől ihletve érzett fiatal kezdőnek, hogy előbb munkásságának körével magokból a' kútfőkből ismerkedjék jól meg; aztán tegye próbára tehetségét, és dolgozzék, 's csak azután nyúljon egy jól kidolgozott theoriához, 's vegye fel annak fő ideájit és törvényeit, 's mérje hozzájuk munkáját; jegyezze ki botlásait, 's töröljen, javítson. Így rendszeres leszen a' műv a' nélkül, hogy az szabad lélek' műve lenni megszűnnék. Theoriát pedig csak ollyant tudok én becsülni és ajánlani, melly keveset okoskodik, röviden parancsol, de annál több példával él, 's lelkesíti a' magában lelketlen theoriát.

XI.

A' hideg vérű, részvétlen életíró felel e meg inkább kötelességének, vagy a' hévvel 's érzékenyen író?

Mind a' kettőnek vannak érdemei, lehetnek vétségei; csak hogy a' részvétlent a' részrehajlatlannal, a' részrehajlóval felne cseréljük. Részrehajlatlanság minden esetben legszükségesebb tulajdon a' történetíróban. A' részvétel szép tulajdon, 's magát az író karakterizálja; de a' részvétlenség sem vétek az íróban. Ha a' rész-

vétlen hideg író azzal áll a' részvevőnek felette, hogy a' nagyítás' vagy kicsinyítés' gyanúja ezt nyomja 's azt épen nem árnyékolja: a' részvevő felette fog amannak állani azzal, hogy nem csak tanítja hőse mi volt, de iránta fel is gyujtja olvasójit; midőn amaz csak ismerteti, bámultatja azt, legfőbb hideg tiszteletre kénytet iránta.

XII.

Nem ritka csalódása az olvasónak, hogy tetszése' vagy nemtetszése' okát egyedül csak a' leirt férftuban keresi 's helyzi; nem az íróban is.

Pedig gyakran egyiknek tündöklése, másiknak árnyazata, egyedül az író' tollától vagyon.

Azért kívánt Sándor magának Homért.

XIII.

Nincs az életírásban kívánatosb, mint hogy az író rokon szellemű legyen hősével. Csak az ilyen tudja annak valódi képét elevenen adni, 's a' mit ad, olvasójival éreztetni.

Kívánatos az is, hogy az életíró ismerte legyen hőset személyesen. Ez ugyan ritka szerencse. De épen azért megbecsülhetetlen befolyása az életírásra. Csak az tudja valódi esettel rajzolni a' karaktereket, ki ezeket látta; 's az arczon, a' szemekben leste ki a' lélek' és szív' vonásait. A' ki nem látottat fest, csak holt betűk után, bizonytalan és darabos elbeszélésekből

adja a' képet; többnyire csak árnyékát az előképnek.

Legszerencsésebb az életíró, ha, mint hősenek barátja, szövetségese, annak minden gondolatait, ügyekezeteit, külső hivatalos és belső házi foglalattosságait, társalkodását, környülményeit . . . nem csak a' fontosakat, de az apróbbakat is, ismeri. Ez mélyen be lévén annak titkaiban avatva, ha különben tiszta megválasztó tehetséggel bír, 's fel tudja teni a' mit akar, kétségen kívül a' legigazabb, legösszefüggőbb képet adhatja.

XIV.

És, íme, ezek azok, egyedül csak ezek, miket az életírás' birájának szem előtt kell tartania.

Az írásmód, a' toll kinekinek kezében vagyon; ezt kiki a' maga tehetsége 's izlése szerint vezérli. A' színvegyítés, a' tárgyelrendelés, az összefüggesztés, a' törvénynek („iam nunc dicat, iam nunc debentia dici pleraque differat, et praesens in tempus omittat“) alkalmaztatása — mind olly dolgok, mellyek csak az író' lelki tehetségeitől függenek, 's mellyeket theoriából tanulni nem lehet. Ezek teszik az író' tulajdon érdemét.

Mikor azért ezt becsülni, többek között a' koszorút ennek vagy annak itélni akarjuk, eze-

ket kell latba vetnünk: de soha sem feledve ennek is annak is szerencsés vagy szerencsétlen, kedvező vagy mostoha helyzetét; a' bő vagy szűk forrásokat; a' közelebbi vagy távolabbi ismeretséget. Mennél kedvezőbbek ezek, annál könnyebb a' munka; 's megfordítva: 's így az írói érdem is.

A' nem szerencsés környülményű írónak ugyan azt mondhatnók: Ha nem volt elegendő ismereted, hallgatnod illett; 's szerencsésbre biznod a' munkát. De — ha nincs szerencsésb; vagy, a' ki volna, hallgat. 'S a' valami még is csak jobb, mint a' semmi. Hallottam egy virtuós hegedűsről, hogy csak úgy lehetett a' hegedülésre birni, ha egy más előtte czinczogtatta hegedűjét: ekkor boszúságból ragadta ki kezéből az instrumentet, 's bájolt.

XV.

Szükséges még itt egy fontos környülményt említeni.

Az életíró' állapotját felette vagy nehezíti, vagy könnyíti a' hős' állapotja; 's el lehet általán mondani: mennél magasb, mennél szövevényesb, mennél nehezebb volt a' hős' állása, annál nehezebb az életíró' állása is; és megfordítva. Ragyogni ugyan inkább fog, valamint hőse ragyogott, ha szerencsés volt mindenben győzni; de ezen ragyogás valamint a' hősnek ugy az író-

nak is nagy erőlködésébe, sok verejtékbe kerül. Valamint a' nagy hősnek minden léptére vigyáznia, lelke' jelenetét a' kétes dolgokban fenn tartania; mindég ébrennek, mindég józannak, gondokkal mindég terhesnek kell lennie; sokat tudnia, tennie, keveset mondania, sokat titkolnia: úgy életirójának is. Itt nem elég a' közönséges mindennapi emberismeret; itt mély behatások, finom megválasztások kívántatnak. Nagy férfútbotlások is nagyok karakterizálnak; 's mi köz ítélet szerint botlás az a' mélyható szem előtt legragyogóbb tökély lehet; 's megfordítva. De nem szabad, nem lehet mindent világra hozni: azért véteksuly nyomja olykor a' legnagyobb virtust, 's a' legfeketébb vétek virtus' fényében tündöklük; mert titkok fedik ezt is azt is. Fogva tartják itt az író a' már megrögzött előítéletek, mellyeken olly nehéz magunkat túl tennünk; a' megalapított közvélemény, melly kényes sértetni; a' nagy összefüggések, mellyeket érinteni halálos . . . 's egyéb politikai tekintetek. Veszedelemben van itt az író, vagy az igazságot vagy magát áldozni fel. Az ilyen életiró, ha pályáját jól kivívta, koszorúra nem különben érdemes, mint hőse.

XVI.

Három életirást terjeszt itt előmbé Muzá里昂' szerkeztetője, két különb írótól; ollyan kettő-

tól, kik nem egy tekintetben érdemlik tiszteletünket: Kazinczytól és Döbrenteitől.

Ezekre a' nemzeti literatúra' baráti nem másképen, mint hálát könnyező szemekkel tekinthetnek.

XVII.

Kazinczy két tanult író-embert, egy ifjat és egy öreget, fest: Daykát és Báróczyt; 's gazdag személyes ismeretekkel, sőt a' barátság kitarja belső kincsekkel is. Kazinczy tehát hőseinek rokon szellemű ismerőjök, barátjok. Az a' hellen könnyűség és kellem, melly Kazinczy' írásain ömlik el, kevésnek adatott minden nemzetnél: közöttünk nem még egynek is. Szívünket foglalja ő el inkább, mint elménket. A' legmélyebb elmerültséggel olvassuk, 's telhetetlenek olvassuk végig a' mit ir; azt véljük, semmit el nem szasztottunk abból a' mit olvastunk: de feleszmélvén, ha kérdeznők magunkat, mit tudunk belőle, majd nem azt volnánk kénytelenek felelni, semmit! 's azonban keblünk telve érzésekkel.

Daykánál a' mester szól szeretett tanítványáról; a' tiszta, de hévvel tellyes barát gyulangó fiatal barátjáról. Életét röviden adja bizonyos kútfők után. Majd karakterfestéséhez nyúl; 's úgy festi azt, hogy a' szép növésű, elméjű és lelkű fiatal szerencsétlen iránt ellenállhatatlanul szeretetre, fájdalomra gerjeszt ben-

nünket. Egész nyíltsággal, minden tartózkodás nélkül, adja mását az előképnek. Érzékenyen elfoglaló scénákat nyit, mellyekben a' két rokon lélek és szív nyílnak meg egymásnak, mindég nyájas 's mindég nemes indulatokban. Váltva leszen a' mesterből tanítvány, mester a' tanítványból. — — — Kazinczy azzal vádoltattott, hogy elhúnyt fiatal barátja' írói érdemét határon túl becslette: de a' ki e' biographiába jól betekintett, kénytelen leszen megvallani, hogy a' vád esett határon túl. Kazinczy Daykát szóval elég fősvényen dicséri; tetteiből, studiumból . . . mutatja, ki volt, 's ki fogott lenni, ha közöttünk marad; 's hogy Dayka szépen indult, kétségbe józan ember nem hozza. Gondoljuk ide azt is: kik 's miként pengették még akkor köztünk a' lyrát, mikor Dayka vevé kezébe a' magáét. Daykának nyelve tagadhatatlanúl igen szép; érzései gyöngédek, mélyek; képei elevenek. Kazinczy e' mellett nem dicsér mindent; 's ha elég gondos volt Dayka' dolgozásainak kiadásokban, elég tisztelettel viselteték a' közönség iránt is, csak azokat adni, mellyek javalatát nyerék meg; elég hűséges, el nem hallgatni barátjának nem szerencsésen tett próbáit. — — — (Az akkornak literatúrai háborúja nem vala szükséges része a' biographiának. De Kazinczy helyes okát adja e' kicsapásnak; XXXVII.) — — —

A' tanítványt követi a' mester.

Báróczy iránt Kazinczy nem viseltetik annyi hévvel, mennyivel Dayka iránt, de tisztelettel, nagyobbal; mint ezt a' dolog' természete hozza magával. Itt a' becslés inkább szavakból, ott inkább tettekből tűnik elé. Itt inkább az ész, ott a' szív beszél. Ott a' fiatal kor' botlásain szomorgunk, itt az agg elme' tévedésén szomorgunk: Kazinczy iránt pedig itt is ott is tiszteletre melegsünk, a' ki nem tartá önfénye' homályosításának, ha mesterének és tanítványának érdemeit beszéli; nem idővesztésnek, dolgozásaikat gondos kézzel éltetni; nem kárvallásnak, koszorúját velök megosztani.

XVIII.

Az olta Kazinczy több életet rajzolt. Egyet említek, az itt mutatott kettőnek ellenébe: Ürményt; korunk' nagy emberét.

Az életiró' tolla érzé a' nagyságot, mellyet rajzolnia kellett. Tisztelet, szent tartózkodás vezérlé azt mindenütt; sokat rejtő finom vonások jelentik a' hős' lelkének mélységeit.

A' ki Daykát és Báróczyt a' kicsapongásig nyílt és világos színekben adta, ugyanaz Ürményt csak felhők közül mutatja. Ott a' nyájas, szabad bizalmu barát, hősei és olvasóji iránt: itt a' tiszteletet lehellő, félig-nyílt 's félig-leplezett politicus. Ott bevezet bennünket a' bará-

tság legtitkosb rejtekibe; 's barátivá gyúlaszt magának és képeinek: itt fellebbenti a' titkot-takaró leplet, és ismét lebocsátja; 's a' tisztelet' oltára előtt buktat le bennünket, megadni a' Nagynak adónkat.

XIX.

Döbrentei Barcsayval áll előttünk.

Érzé Döbrentei, ez az annak idejében haszonnal fáradozot férfiu, literatúránk' hijányait, sietve sietve azokat tapasztgatni maga, 's Muzeumának segéd kezei által. Sok van ott, minek figyelmes álnézése nélkül Magyarnek literatoroskodni veszteség, szégyen volna. Döbrentei maga különös gondot a' literatúra' történetére és kritikájára fordított.

Barcsayt Döbrentei előbb adá, mint sem az életírás' theoriáját, 's épen nem az életírás' tökéletességében. Barcsaynál Döbrentei csak mutatólag, serkentőleg forgolódik. Ő hősét személyesen nem ismeré; különben is a' nyujtott ismeretek csekélyek . . . Miért adá tehát ő? kérdezheti valaki; miért nem hagyta a' mezőt annak, ki azt alkalmasb készülettel mivelheté, 's ő másra fordíthatá gondját, kit nagyobb szerencsével fogott adhatni? . . . Szeretjük a' dolgozót kérdés alá vonni tettiért, 's ejtett vétségét feddeni, miért nem kérdezzük inkább azokat, kik semmit sem tesznek? miért nem feddjük

ezeknek mulasztásokat? Hol szorultságban vagyunk, nemde a' szűken adó kezét is csókoljuk, kivált, ha nincs bőven nyújtó? Miért nem nézünk fel az időre, mellyben Döbrentei Barcsayt adta? Hol állánk akkor? Még nem volt Gyűjtemény, nem Minerva, nem Muzáron, nem Sas . . . A' Muzeum mindenre akara utat nyitni, mindent kezdeni. A' kezdet csak fél-tét; mellynek kivitelére idő kívántatik, 's több kéz. Ebből a' tekintetből illik Döbrenteit itélnünk, 's nem a' későbben irt tökéletes theoriából. Ez az oka, hogy Döbrentei Barcsay' életét theoriai észrevételekkel, kicsapogó leczkézésekkel tömte meg.

XX.

Én Döbrentei' életirói tehetségének megítélésére Barcsayt nem választanám.

Irt Döbrentei egy mást későbben: Teleki Józsefet; a' tanult, nagy, jó férfiút; ki a' kormánynál ülven, nem felede áldozni a' Muzáknak és Grátziáknak is; 's midőn ezt is azt is dücsön teszi, a' keresztyén szeretetnek, jótevőségnek ritka példájával szentelé meg mind a' kettőt. Döbrentei hőse iránt tiszteletet, szeretetet érez; tiszteletre, szeretetre vonzza iránta olvasójit is, de mérséklett hévvel, 's gonddal nagyobb az illendőség iránt. Ápróbb környülményeket ritkán hoz fel; azokat is csak érintve: nagyobbba-

kon terjed el, 's komoly inkább mint vidám ábrázattal. Kever sentenciákat is, legyintéseket; 's itt - ott leczkéket is osztogat. (Szeretném, ha a' jó hosszan leirt Londoni királygyilkos egészen ki maradt volna. Ez csak újságlevélbe való: Te-leki` életében semmi helye.) — — —

XXI.

Ti, hazám' íróji! maradjatok, kiki önsajátsága mellett; 's ha ezt egyengetni, szépíteni kell, úgy egyengessétek, szépítsétek, hogy az erőszak ki ne tűnjék. — **Ti**, kritikusok! ne lőjétek azonnal mérges nyilaitokat a' nem minden koszorú nélkül álló író ellen, hogy az nem a' ti megkedvelt maniertekben dolgozott. Ne csináljatok szakadásokat; ne nyissatok vad scénákat!

Minden színnek vannak kedvellőji; és senki se hitesse el magával, hogy az övé legszebb. Csak az erőlködés és majmoskodás gyűlölt általában.

TIZEDIK RÉSZ.

NYELVFIGÚRÁK.

I.

Azt hiszik minálunk, többnyire a' deák literátorok, hogy az ékesszólásnak 's szép kifejezéseknek formáji egyedül a' deák nyelvben találtnak; 's egyedül a' régi auctorokból kiválogatott figúrák és trópusok tesznek ét tehetnek széppé akármelly nyelvet; 's azokon kívül nincs több figúra.

Meglehet pedig, hogy azon régi római fűszerek már nagy ízöket is elvesztvén, nem minden mai nemzetek' eledeleihez valók; és hogy a' honi méz, só, bors, paprika kellemesebb lehet, mint a' régi római.

II.

Én a' magyar nyelv' természetéből száz figúrákkal is szolgálhatok, ha kell, azon deák nyelvészeknek, kik nemzeti nyelvünket szegénynek, gyávának tartják, úgy hogy még egy rhetorica classist állíthatnak fel belőlök: csak tessék mindeniknek egyegy görögös nevet adni, 's úgy el-

találni, mint rhétor fija az egyszeri parasztnak eltalálá.

Próbálni akarván az apa, ha tud e már fija deakúl, sorba kérdezé tőle, hogyan van lócs, tengelyvégszög, bocskor, csoroszlya deakúl. A' fiu egyiket sem tudván igazán, mig tartott a' figurákban, mondá hatalmasan: epiphonéma, autonómásia. Utoljára a' paraszt nehéz szóval akarván próbálni. Még egyet kérdek, ugymond; hogy van cséphadaró? A' rhétor fiúnak jutván eszébe még egy figura, felelt hirtelen: hyppetiposis. Jól van, fiam! így szól az apa; már látom, lesz belőled valami. Igazán mondád. Épen úgy szól, épen úgy, a' cséphadaró: hyppetiposis, hyppetiposis!

III.

Menjünk hát a' még világot nem látott új figurákra.

Nem jó figura e, mikor azt kérdezvén valaki tőlem, mellyiket választom a' két dolog közül? én, nem akarván külön választani egymástól, összekötöm mind a' kettőt, és összekötve kivánnám megnyerni; mint: az éhes és hidegvette ujmagyar felelt földes-urának, ki kérdezte tőle, eszel e előbb? vagy megfűtözöl? Uram, mondá; majd csak KENYERET PIRÍTOK.

IV.

Nem szép 's tökéletes figura e, mikor az ember nem mer valamit egyszerre meghatározni, 's elkezd beszédét *vaggyal*, azonban a' második *vagy*-ot kipettyentvén, hirtelen meghatározza magát, hogy csak az elsőbb *vagy*-ot hiszi igaznak:

VAGY nincs esze ennek az embernek,
VAGY ennek az embernek csak ugyan nincs esze —?

V.

Nem derék figura e, midőn a' tőlem keményen számot vevőnek, miért nem cselekedtem ezt vagy amazt? sok előszámlálendő okaim közt előszer is olyan erőset mondok, 's annyira meg van vele elégedve, hogy a' többit nem is engedi elmondanom:

HARMINCZKÉT okaink vannak, Uram!
hogy nem harangoztattunk; ELSŐ: mert
NINCS HARANGUNK —?

VI.

Nem igaz figura e, mikor az ember egy dolognak szükséges voltát nagyitván, kétszer 's háromszor is ismétli:

PÉNZRE van szükségem; PÉNZRE, meg?
PÉNZRE —?

T. S.

TIZENEGYEDIK RÉSZ.

KÉPES KIFEJEZÉS.

I.

Ha a' figurákról és trópusokról itélni akarunk: azokat, nem egymástól külön szaggatva, hanem inkább, mint a' képes kifejezést teszik, összevéve, szükséges vizsgálunk.

Kötelessége a' művészkedő irónak ugy alkotni nyelvbeli előadását, hogy ez, tárgyát nem tekintvén, önmagáért tessék; a' képzelő erőt és érző tehetséget érdekelje, foglalatoskodtassa, és mind a' kettőben fenmaradó behatást okozzon.

A' művnek illy tulajdont főképen az érzékenyítő erők szereznek: mellyek, ha helyeiken állanak, 's haszonra idejökben fordíttatnak, mintegy erővel támadják meg 's ingerlik fel a' szívet, 's azt célhoz is ragadják. De ezen érzékenyítő erők' haszonra fordításánál, nagyobb vagy kisebb mértékben, a' képes kifejezés uralkodik: mert azok, 's mindnyájan, a' tárgy' legszabadabb érzékenyítésében gyökereznek; és minden érzékenyítés némiképen a' képes kifejezéstől függ.

II.

A' képes kifejezést a' képzelő erőnek munkálkodása szüli.

E' lelki erő az előadott tárgyat vagy egyes, erősebben érzékenyítő tulajdonok és jegyek által tünteti ki: vagy képével az előadásban felcseréli, és így a' szemlélést, az érző és vágyó tehetséget érdekli.

III.

Nem oskolatalálta segédeszköze ez a' művészségnek: hanem magának az emberi természetnek, a' képzeletnek és érzeménynek, nyelve; mellyen a' csinosúlatlan, inkább érzeménytől és szenvedelemtől mintsem értelemtől és csendes megfontolástól vezérlett ember a' maga képzeit 's gátot ritkán ismerő érzeményeit fejezi ki. *Personification ist die erste poetische Figur, ugymond egyike aestheticusainknak; die der Wilde macht, worauf die Metapher als die verkürzte Personification erscheint; indem mit beyden Tropen will er so wenig den Schein haben, als ob er hier besonders nach Adelung und Batteaux stilisire, so wenig als ein Zorniger seinen Fluch als Ausrufzeichen und ein Liebender seinen Kuss als Gedankenstrich anbringt.*

IV.

Idővel, a' naponként gyakorlott értelem' és okosság' felsőbb munkálkodása által, az észfogások' és ideák' mezeje magában meghatározott egész leszen ugyan; 's azok' tulajdon kifejezése is a' nyelvbéli előadásban megállapíttatik: mindazáltal nyelvének legvirágzóbb korában sem szűkölködhetik a' művészi író képes kifejezés nélkül; és mit nyelvének gyermekkorában a' szükség parancsolt, most szabadsága által előadásának segédeszközévé változtatja.

Képes kifejezés által jegyezheti meg gondolatjainak legparányibb 's legfinomabb árnyékozásait; a' tulajdon kifejezésnek többszeri előfordúlta miatt mármár hanyatlani kezdő előadását általa kaphatja ki mindennapiságából; annak segedelmével rajzolhatja olvasójinak szinte szemök elébe az észfogásokat, — ezekre fényt és árnyékot úgy osztván, hogy mindenik a' legkedvezőbb világításban jelenjék meg; végre ez által gerjesztheti fel leginkább az érzeményeket, mivel annál fogva hatalmában áll olvasójinak képzelő erejét oly rokon képzetekre vezérleni, mellyek a' vele öszvekapcsolt kedves vagy kedvetlen, nemes vagy nemtelen mellékképzetek miatt az előadás' behatását nem kevéssé nagyobbitják.

V.

Kétség kívül esalatkoznék, ki azt hinné, mint-ha a' római írók' remekműveikből összeszedett figurák és trópusok tennének egyedül, vagy főképen, valamelly nyelvet széppé és kellemessé. A' figura csak öltözet; és az általa előadott gondolat a' lélek, melly a' művészt eleveníti: ennek, ha lelketlen és üres, a' figura soha sem kölcsönözhet életet és erőt; holott a' nyomos és fellelő gondolat minden figura nélkül is célhoz jut.

A' római írókból öszveszedett figurák és trópusok, mivel magában az emberi nyelvben, mint emberi képezetek' előadásában, gyökereznek, és a' képzelő erőnek munkálkodása által származnak, minden nyelvben egyenlő divattal bírnak, minden nyelvbeli előadást ékesíthetnek, mennyire ennek tárgyával megegyeznek, és formájához illenek, vagy az író lelki sajátsága az azokkal való élésre vezérli. A' trópusok csak annyiban szenvednek e' pontra kivételt, hogy minden nyelvnek vagyon tulajdon nyelvszokása a' trópusokban, mellyet meg kell tartani; és azért ezeket szóról szóra fordítani más nyelvben nem szabad.

VI.

Hogy több figura is lehet, mint a' római írók' munkájában előfordúlnak, azt Baumgarten már régen megjegyzette.

De ezeknek is csak annyiban lenne erejük :
mennyire a' tárgyat egyes, erősebben érzékenyí-
tő jegyek által fejeznék ki , vagy helyette annak
képét tennék.

VII.

T(ERHES) S(AMUEL) MÉG VILÁGOT NEM LÁTOTT ÚJ
(. . . *Meine liebe Frau Linse , halte sie mich
nicht für eigensinnig , weil ich ihr heute kein
Geld gebe. Ich habe fürwahr viele Gründe da-
zu , unter andern auch diesen , dass ich kein
Geld habe. 1780 . . .*) figuráji , a' Xdik részben
figurái tulajdonsággal nem bírván : azokra semmi
szükségünk.

B. L.

TIZENKETTEDIK RÉSZ.

KEVERÉK.

Ha nyelvet keverni, tarkítani nem szabad, kétség kívül nem azért, mert az írónak a' szokást kell bálványoznia, hanem azért, mert szükség, hogy minden műv simplex duntaxat et unum legyen: úgy az, ki a' magyar beszédet elnémetezi és francziázza, elolaszozza és ángolozza, ellátánolja és hellénezi; 's az ilyen toldott 's földott előadást stylistikai remekmív és példány gyanánt kívánja tartatni, épen olly nevetséges, mint a' ki bugyogó schweitz nadrágot és pengő sarkantyús csizmát vonna, dolmányához 's övéhez spanyolgallért venne, fejét allonge - parókába rejtené, arra kerecsentollas csukmát nyomna fel, 's vállaira attilamente helyett római consularis széles biborcsíki tógát vettetne; 's így lépne fel közhelyre a' fényes napokon.

TIZENHARMADIK RÉSZ.

KLOPSTOK.

Nation, die mich redet, du willst es also auf immer dulden, dass der Deinen so viel mich verbilden? Gestalt mir geben, die einst ich von dir nicht empfang? dass sie meines Schwunges weise Kühnheit mir rauben? mich mir selbst? Unterwürfige Dulderin, nun so schlummre denn! Ich bin deiner, wie einst du warest, nicht würdig; oder ich duld' es länger nicht, und ich lass' hinsterven den neuen Unton, gleich dem Nachhall', und bleibe, die ich war. Weil ich die bildsamste bin von allen Sprachen; so träumet jeder pfuschender Wager, er dürfte getrost mich gestalten, wie es ihm lüste; man dehnt mir zum Maule den Mund, mir werden von den Zwingern die Glieder sogar verrenkt. Selbst Umschaffungen werden gewagt. So entstellte die Fabel Venus zum Fisch, Apollo zum Raben; zur Tygerin Thetis, Delius Schwester zur Katze, zum Drachen den Epidaurer; und zu der Heerde Führer dich, Jupiter. Wer mich verbrittet, ich hass' ihn! mich gallicismet, ich hass' ihn! liebe

dann selbst Günstlinge nicht, wenn sie mich zur Quiritin machen, und nicht, wenn sie mich verachä'n. Ein erhabnes Beispiel liess mir Hellänis: Sie bildete sich durch sich.

*

Igy fakad ki Klopstock, egyik legszerencsésebb ujra-teremtője a' német nyelvnek, azok, ellen, kik azt, a' nagy munkára eléggé el nem készülvén, francz és angol 's hellén és római nyelvek' szorosb követése által elváltoztatták, elrontották; 's arra inti őket, hogy a' német nyelvet önmagából szépítsék és bővítsék, a' hogyan erre Hellaenis ada példát, melly nem szede kölcsön mástól, 's a' mit bír önmagából bírja.

Ezen emlékeztetés igen helyes és igen bölcs; de vallyon igaz e tellyes hitelességgel? 'S Hellaenis a' maga egyipti és phöniciái testvérétől nem fogott e venni ezt és azt? 's nem csak szót, hanem egyebet is? 'S annak, ki első vala, lehetett e sok venni valója? — — Maga az, hogy Klopstock költői művben, merész szárnyalatú dalban, azon dalban, hol a' nyelv' szűzessége mellett buzog, megszenvedte az idegen *Nation* szót, 's azon kezdi énekét, bennünket magyarokat, kik fél század olta a' szükséges idegent sem tőrjük, vissza fog tolni. Mi, ha a' *nemzet* szót nem birnök, készebbek voltunk volna ide *nép*-et (*Volk*) tenni mint *nátxió*-t, mert a' nép

teheti 's teszi ezt is; vagy körülírások 's approximációk által tettük volna ki az ideát.

Még váratlanabb annak a' ki tudja, hogy Klopstock antigallicismusa hazafiúi érzésből ered, hogy ő ezt a' hazafiúságot jelentő ideát olly szóval festi, mellyet nemzete Romából vett ugyan, de másod kézből, úgy hogy ez *on* végzetével inkább nézethetik francziának mint látánnak. 'S a' DIE MICH REDET, *qui me parle*, ismét gallicismus. Mert németesen szokatlanul van mondva EINE SPRACHE REDEN, a' mi a' francziában szokottan esik; 's oda SPRECHEN kellett volna; 's Klopstocknak szabad vala ezzel itt élni, mert az ódában maga a' német nyelv szól (ezíjje ez: UNSRE SPRACHE AN UNS); így itt SPRACHE és SPRICHT egymás mellett nem fogtak volna állani:

der Deinen so viel

Szokatlan, és talán latinismus. *Tuorum tam multi.*

verbilden

Jó szó; de új. Sem Adelungnál sem Schellernél nem találhatik. E' részben Klopstock nem ellenkezik magával; mert akarja, hogy magunkból merítsünk.

Gestalt mir geben.

Nincs előtte az *eine*. 'S a' szók' rende inkább görögös mint németes. A' *wie einst du wärest* sem német.

Unton

Klopstock által csinált, utána senki által fel nem vett; és így kevésbé szükséges, 's rosznak tetszhető: mellyre azonban van példa, mert az *Unmensch* és *Unthat* megvetést érdemlő embert és tettet jelent. Új szó a' *Wager* is.

Selbst Umschaffungen werden gewagt

Egyet sem tudok nevezni a' német nyelvben. Mi magyarok mertük ezt; 's mi kár benne? A' *heros*' ideájára nem vala szónk, 's Péczeli francziásan vezette által hozzánk. Érzettük, hogy pirulnunk kell a' szó' nem bírása miatt; 's a' *bajnok* nevet, németül *Fechter* 's latánúl *pugil*, és a' *hőst* (legelőször Szemerének Vida-versében Horvát István által) *die Reisigen* ennek jegyzésére fordítottuk.

Tygerin

Új. Mintha valaki Verseghy' példája után *sza-márnét* mondana. 'S a' Tyger epicoenum. — — — Ezeket pedig *verbrittet*, *gallicismet* (azaz *vergallicismet*) *verachäet* talán a' boszúság csinálta roszúl, és az a' szándék, hogy a' Klopstock által gyűlölt dolog gyanús szó által festessék.

*

A' nemzetiségnek felséges, de fel nem világosított érzése elannyira idegenekké teszen némel-

lyeket, kivált fejlődő literatúrákban, mind az iránt a' mi míveltebb nemzetek' példája szerint tétetik, hogy nekik a' szép, a' jó sem kell, mihelyt azok külföldről származnak.

Mi szent, ha a' nemzetiség' érzése nem az?
 — De tudományok' is művészetek körében a'
 földnek minden lakóji cosmopolíták, 's egy nemzet' tagjai.

TIZENNEGYEDIK RÉSZ.

SZELLEMEK, EGYETEM, SZERÉNY.

I.

Sokáig nem felejttem, melly oktatásokat tartá előttünk egyik grammatikusunk.

Lupus, ugymonda, farkast és csukát és zabolát jelent: tehát a' *lélek* is jelenthet animát és spiritust egyszersmind.

Melley bölcseség! — Gondolám, mond valamit, 's nem mond semmit. De a' mi szógáncsolóink nem akarnak tanulni: csak tanítani van kedvök, 's másokon mosolygani; melley természet szerint könnyebb, legalább a' kevélynek kedvesebb.

II.

Egynémelley azt hiszi: új szavakkal azért élünk, hogy tudni láttassuk, a' mit mások nem tudnak.

Így árúlja el a' kevély saját kevélységét, midőn azt, mit másban kevélységnek képzel,

nem tűrheti; így a' csudálkozó, hogy a' mi elötte hangzik, az neki új, az neki nem mindennapi.

Vagy, talán — *pannus, qui splendeat . . . ?*

Igen is, ha gúnyánk, mellyre akasztatik, pokrócz. De a' piros posztószél nem áll roszúl a' piros posztóból varrott ruhán.

III.

Szükséges e revelálni, ez vagy amaz új szó ki-től vette származását? Én nem tartom szükségesnek; mert a' magyarázat a' szónak ellenségeket szerez. Sőt jónak látom a' mit Schlözer taníta, talán midőn a' szokott *TaRtarent* *Tatarenné* változtatá? hogy a' hibás szólásokat minden fejtegetődés nélkül kell megigazítani.

Uraságra kap a' szó, csak többen éljenek vele, 's a' szóban-bujálkodók csoportos említés által meg ne utáltassák.

IV.

A' szerény szót semmi módon nem lehet justificálni? Hiszem, és nem hiszem. De hát szorultság és dévaj szesz és más ezer meg' ezer ok — nem engednek e szabadságot a' nyelv művészeknek?

A' tánczos mért hág néha törvényen túl, de szépen? A' festő miért tér el néha az igaztól?

V.

Szovászaikat jutalommal kellene buzdítanunk, mint Puky és Balla (VI és VII). Bár némellykor szükségtelen és rosz lérzetekre tévelyedtek, kezdetek szükségeseket is, és igen jókat.

Mózes sem méne bé a' szent földre; de azért az Úrnak kedves embere volt, ha megölte is egy két botlása miatt.

I - V.

VI.

A' ki anyai magyar nyelvünknek napról napra előbb menő tökéletesedését kedves érzéssel szemleli; és a' ki némelly balra néző ítéleteknek kötele alól feloldoztatva (vagy homályokba be sem burkolva), egész világossággal általlátja, hogy más országok' culturájának utól-érésére az légyen legfőbb akadályunk, hogy az idegen nyelvek' tudományos eszközehez későn juthatunk, azonban pedig a' magunk anyai nyelvének a' tudományokra való alkalmaztatása körül, az ahhoz kívántató mesterszóknak kikeresésében, és minden írók által egyiránt tartandó megállapításában, magunk is késedelmeskedünk; a' ki, mondom, a' magyar mesterszóknak tanácskozott hatalommal esendő megállapítása' szükséges voltát általlátja: lehetetlen, hogy jó neven ne vegye, ha valaki csak egy szócska körül is

foglalatoskodik. Én, már régtől fogva, egy mesterszónak feltalálása körül kereskedem, és nem átalom megvallani, hogy annak helyes nyomába mind ez ideig nem akadhattam; sem pedig eggyel és mással tartott tanácskozás által nem boldogúlhattam. 'S ugyan azért, látván annak a' tudományok' magyarosításában elkerülhetetlen szükségesség voltát; és tudván, hogy több szem többet lát: kívántam azt jutalomkérdésre kitenni az igazi magyar közönség előtt. Csak egy szócska ez; de melly nélkül el nem lehetünk. Arra való nézve annak feltalálójának én, csekély tehetségemhez képest, ötven forintot szántam el: nem annyira érdempénzül, mert a' feltaláló többet fogna érdemleni; hanem csak néminemü jutalmául.

Azt a' szócskát keresem én, melly a' deákoknál *spiritusnak*, a' németeknél *Geistnak* mondatik; az ez, a' mit mi *léleknek* szoktunk mondani. Mert a' lélek tulajdonképen az, a' mi a' deákoknál *anima*, a' németeknél *Seele*. Ugyan is más az anima; és más a' spiritus. Ezt a' kétőt azon tudósok is megkülönböztették, kik az emberben nem két, hanem három essentialis részt tartottak, és ma is némelyek tartanak lenni: *animam, spiritum et corpus*; mellyek közül a' középsőt, mint a' legvékonyabb és legvastagabb két szélső között középszerű szabásút, a' vagy mint mind a' két szélsőből részesü-

lőt; *pro medio unionis* állítják. Nem vitatom én azt itt, ha vallyon van e az ezt állítóknak igazságok, vagy nincs. Mert akár legyen, akár nem; még is szükséges a' közepsőnek, t. i. a' spiritusnak, magányos nevet adni. Ugyanis, ha valóságos az anima és spiritus között a' különbség; vagy ha mingyárt emez csak mint genus tekintetnek is amahhoz mint specieshez: megérdemli a' különös nevet. Sőt, ha nem tartjuk valóságosnak a' különbséget, még akkor is szükséges a' különös név a' végre, hogy az azt hívőknek állítását mi is magyarul legalább kimondhassuk, és úgy szólván, reassumálhassuk. — Azt látjuk, hogy megkülönböztetik ezeket más nemzetek. Alkalmasint minden Európai nyelveken megkülönböztetnek az említett három essentialis részeknek nevei, és három különös szóval neveztetnek. A' deákoknál t. i. *anima*, *spiritus et corpus*; a' németeknél *Seele*, *Geist und Leib*; a' francziáknál *l'ame*, *l'esprit et le corps*; sőt még ama' pallérozatlan szláv nyelven is *duša*, *duch*, *tyelo*. Majd csaknem maga a' magyar nevezi egyformán lélek-nek mind az animát mind a' spiritust — annyira, hogy a' szent-írásnak magyar fordításai is ezeknek helyes megkülönböztetése nélkül láttatnak lenni. Lásd a' többek között a' bölcseség' könyve 16 részének 14 versét, melly a' németben így olvastatik: Ein Mensch aber, so er jemanden tödtet

durch seine Bosheit: so kann er den ausgefahrenen Geist nicht wiederbringen, noch die verschiedene Seele wiederholen. Itt a' magyar fordító egyformán lélek - nek nevezi mind a' kettőt, a' helyes (és ezekben megkülönböztetni kellő) értelemnek megcsökkenésével; világos bizonyosságára annak, hogy mi a' magyar nyelvben a' spiritusnak és animának különböző nevei nélkül szükölködünk. Lássuk más sz. írásbeli helyet is. Thessal: 5. 23. Ipse autem deus pacis sanctificet vos totos, et integer vester *spiritus* et *anima* et *corpus* inculcate in adventum Domini Jesu Christi conserventur. Ebben a', mind a' hármát világosan megkülönböztető, leczkében megismeri a' magyar fordító, hogy a' lélek nevezetet nem adhatja mind a' két elsőnek, 's tehát a' *spiritust* elmének fordítja; t. i. „hogy a' ti *elmétek* épségben, lelketek és testetek ártatlanságban tartassanak meg“; — azonban bizonyos, hogy az *elme* épen más.

Ezen szócskának tehát *spiritus* a' magyar nyelven való kiválasztására és megállapítására kérem én édes hazánk' tudósait; mellyben 4 megkivántatók találtassanak. — — 1. Hogy, a' mennyire lehet, a' név egyezzen meg a' dolog' természetével és eredetével. Ugyan is a' deák nyelvben legjobban megismérni, hogy ez a' szó *spiritus ex primitivo verbo spiro* származik; valamint a' szlávban is hasonló származása tetszik

ki. A' mi tehát *per spirationem* kimegy, vagy a' mi még ki nem ment, de kimehet vagy kimevendő, azt illik tulajdonképen *spiritusnak* nevezni; ámbár a' mi másból spiráltatott is ki, de ha harmadik dologba bemenvén, ott részént csak mulólag tartózkodik, részént állandóképen a' belső essentiának gyarapítására (annak proportiója' kívánságához képest a' szomszéd kvalitásoknak törében megfogódva), figáltatik, az is, oda a' maga eredeti származásával hozván a' maga nevét, megtartja azt, és *spiritusnak* mondathatik; mint péld. o. a' *spiritus mundi et astrorum in elementis et rebus elementatis*.

— — 2. Minthogy a' szent - háromság' harmadik személyének nem *sancta animának*, hanem *sanctus spiritusnak* kell neveztetni, mi pedig őtet magyarul szent léleknek nevezvén, azzal annyit mondunk, mint *sancta anima*; tehát az a' feltalálendő és spiritust jelentő szó bár olyan lehetne, hogy az a' szent - háromság' harmadik személye' nevezetére is alkalmaztathatóbb volna; ámbár már a' mostanihoz igen nagyon, és aligha nem elválhatatlanúl, hozzá vagyunk szokva! de meg kell vallani, hogy az nem alkalmas a' szent - háromság' iránt való theosophika ideáknak helyes kifejezésére, és ha valaki az olyanoknak magyar fordításához kívánna fogni (hogy a' mi hazánk se legyen effélék' hijával), mingyárt ebben találná legelső és

fő akadályát. — — 3. Mivel a' külső elemensvilág' testi dolgainak is a' természetben vannak *spiritusai*; kivált a' chemicusok mennyiféle *spiritusokat*, *Geistokat* huznak ki sok dolgokból, és nem *animáknak* hanem *spiritusoknak* nevezik azokat, mint péld. o. *spiritus vini*, *spiritus vitrioli*: arra való nézve, ha helyes magyar szót akarunk feltalálni, abban meg kell lenni annak a' minéműségnek is, hogy ugyanazon egy szó, valamint a' szent epithetonnal a' szent léleknek nevezetére, úgy az nélkül, a' testi dolgoknak chemice kihúzott *spiritusaira* is alkalmaztatható legyen. — — 4. Hogy azon szó reá illjék az embernek három essentialis részei' megkülönböztetésére, más Európai nyelvek' módja szerint. És vajha az úgy-nevezett *spiritus animálisok* is kimondathatnának vele! — — — — Én, valamint fellyebb említettem, megismerem abbéli gyengeségemet, hogy ilyen magyar szót még nem találhattam fel. Mert

L é l e k z e t e t mondok: 'S az ellen az a' nehézségem, hogy úgy látszik, mintha vele csak annyit mondanék, mint a' deákoknál *halitus*; és a' chemice lehúzott patikabeli *spiritusokat* sem nevezhetem vele.

L e h e l l e t e t vagy

I h l e t e t mondanék: Az is, ha nem hibázok, hasonló vitálynak lenne kitéve. Ha

P á r á t mondok : Ezzel ugyan a' magyar az oktan állatok' lelkét alkalmasan látszik ki-mondani, ámbár egy kevéssé vastag értelemben; de az említett requisitumokban ez sem tenne eget. A' l é l e k nevezet pedig, úgy látszik, hogy majd-nem csak az angyali és emberi lelket jelent tulajdonképen. — — Mindazonáltal én ezekkel épen nem akarok hamarkodni az ítélet-tételben, sem senki' útjába vágtatni. Helyt adok örömet a' mások' jobb ítéletének, és csak nehézség gyanánt adom elő, melly azonban az el-háritást kész lesz bevenni. Dolyán, Nógrád várm. Január. 16. 1810.

PÜKY FERENCZ.

VII.

Minapában a' magyar nyelvnek kiterjesztésére és az előforduló dolgoknak tökéletesebb kifejezésére Consiliárius Bizáki Puky Ferencz Úr, T. Nógrád vármegyének volt érdemes Alispánja, azon jutalomkérdést tétette fel, hogy ezen deák szót *spiritus*, mellyet nemetül *Geistnak* hívnak, miképen kellene magyar nyelven olly tökéletesen kifejezni, melly eleget tegyen mind a' fenn tisztelt Úr', 's mások' kívánságának. Az alólírt, nemzete' nyelvének szeretetétől lelkesítetvén, hasonló jutalomkérdést teszen fel, ugyan hasonló jutalomért, és hasonló feltétel alatt: Miképen kellessék ezen deák szót *universaliter*

egy szóval kifejezni, minden több szóknak hozzá toldozása nélkül; mivel ezen szó a' mathesisben gyakran előfordúl? — Hogy ha így tesszük ki: közönségesen; ennek értelme csak azt teszi, a' mit a' deák nyelven *communiter*; ha így: mindentől csak azt látszik tenni *totaliter*. Sem ez meg nem állhat: a' vármegyének mindensége *universitas comitatus*; sem ez községe vagy közönsége. De nem csak a' mathesisben, hanem a' politicus stylumban is szükséges volna ezen szónak feltalálása, hogy tökéletesen kifejezni lehetne ezen deák szókat: *universitas praelatorum, baronum et nobilium comitatus*; nem különben *universitas scientiarum*, mellyet Fő Tisztelendő Dugonics András Ur magyar tudós munkájiban tudományok' mindenességének nevez; de ezen kifejezéssel mind ez ideig kevesen elégedtek meg. Pesten. Febr. 3kán, 1810.

BALLA ANTAL.

VIII.

Nagy hazafi Úr! Tekintetes Uram! Valamint minden érezni tudó polgár és hazafi társam, úgy magam is, békességet és örömet és tiszteletet forró háladatossággal egyetemben ajánlok a' nemzeti dísz és közhaszon iránt áldozóknak!

Ezen szónak *universaliter* illyetén magyarázatjában *egyáltalában, mindenekrekiterjedő-*

képen, úgy tetszik én előttem, hogy nem csak az a' hiba lenne, hogy sok szóból áll: mert a' nevezett szónak értelmét még igazábban kimerítené, ha a' szónak eredeti erejét nézzük, ez: *mindeneket-magában-foglalóképen*; mert ugyan ez a' composita (összvitett) deák szó *uni-versum* péld. ok. *mundi*, nem egy dolognak mindenre való kiterjedését, hanem minden ugyanazon egy nemű dolgoknak vagy testeknek egy különös tulajdon öszveségben való állását képzelteni. Az igaz ugyan, hogy a' mi magában foglal, az ki is terjed; és a' mi kiterjed, az magában is foglal: de más az *extensum*, más pedig az *universum*. Ha pedig igaz az, hogy ezen szót *universitas* egy Római grammaticus így magyarázta volna: *plurium in unum conversio*; igaz az is, hogy a' kiterjedés' ideája csak regressive, 's úgy is mint consequens, adathatik az *universalisnak*, mint péld. ok. a' vármegyének minden zászlós-urai és nemesei együtt lévén, ez *universitas*; itt tehát a' kiterjedés' ideája csak úgy nyerhet helyet, a' mennyiben a' mi öszvegyűlt, az ki is terjedhet. Úgy szintén: ez ugyan *universalis* eszű ember! itt is a' mindenekre kiterjedő ész csak annyiban neveztetetik, a' mennyiben a' ki minden tudományból öszveszedett tudománnyal bír, az a' sok helyről öszvegyűjtött tudomány viszont sokfelé is kiterjedhet. Azért tehát e' körül *universalis* a' principalis helyet csak egy olyan szó

veheti el, a' melly nem kiterjedést, hanem magában foglalást jelentsen. Ezen az úton tehát én az *universaliternek* minden rokonait magyarul úgy nevezhetem:

universum mundi; világ' öszvedelme.

universitas comitatus; vármegye' öszvedelme.

universitas literaria; tudományos öszvedelem.

historia universalis; öszvédes historia, vagy történetek.

universaliter; öszvédesen.

De azt mondhatja valaki, hogy az *öszvéd* szinte az, a' mi a' *compositio*; vagy legalább a' *compositio* igen helyesen magyarosíttatnék így: *öszvített*. Az igaz. De hát azért nem megmaradhat e az *öszvített*nél különben is sokkal többet jelentő *öszvéd* és *öszvedelem*? Sőt annyival is inkább megmaradhat mindenik, mivel a' deákban is ezen két szónak *universum* és *compositio* szóbeli/ereje, a' mennyiben mind a' kettő több dolgoknak egymáshoz való számláltatását vagy foglaltatását képzelteni, igen egyforma ideát formál. Miért ne lenne meg tehát a' hangban is a' hasonlatosság? mint péld. ok. *compositio* öszvítés, *universalis* öszvédes; és *universitas*'s *universum* öszvedelem? — — De azt mondhatja még valaki, hogy az *öszvéd* vagy *öszveség* igen szükséges szolgálatot tesz a' számvetésben is a' helyett hogy *summa*. Azt én meg hiszem; 's látom

is, hogy az *öszvéd* vagy *öszveség* a' *summa* ideáját igen jól kimeríti; de még is mit tehetek én róla, ha a' *summa* csak szükségből kereszteltetett azon vele tellyességgel nem egyező névre hogy *öszveség*. Mert *summa* azt teszi hogy *fő*; mint péld. ok. *summus imperator*, *summa necessitas*. etc.; etc.; etc. E' felett pedig, hogy tesszük ki hát ezt: *universa summa*? Itt az *universának* vissza kell adni tulajdon nevét, az *öszvédet*; *summa* Uram pedig keresztetetlen marad, ha csak valaki igen irgalmas erőltetéssel, 's talán nem is egészen helytelenül, így nem fordítja: *fő öszvéd*.

Még az a' kérdés lehetne, hogy mi okon mondom egy helyt így: *öszvéd*, *öszvédes*; más helyt pedig amúgy: *öszvedelem*? De erre rövid a' mentségem. Mert tudni való az, hogy az *elem* 's *delem* többnyire mindenütt csak nagyít és hathatósabbít; mint: győzés, győzedelem; veszés, veszedelem. etc. Azon kívül pedig, ha így mondanám *öszvedelmes hisztória* vagy *ember*; már itt a' fül és nyelv maga is nem szenvedheti; mert rendesebb: *öszvédes ember*. Úgy szintén: *világ*' vagy *vármegye*' *öszvédje* is darabos, és rendetlen; de itt: *világ*' vagy *vármegye*' *öszvedelme*, már itt szükség a' szóban a' méltóság, 's a' fül is inkább szenvedheti.

Ugyan csak én az ebbéli megkülönböztetésekre regulát nem szabok; mert a' szó' ereje olyan,

mint a' víz: keres az utat és határt magának. Hanem különös nagy hazafiúsága, 's ugyan ismeretlen de igen becses úri neve és személye iránt örökös tisztelettel maradtam; S. Sz. Gy. Sva Mart. 1810, a' Tekintetes Urnak igaz tisztelő szolgálja:

Nn.

Si posse non, velle licebit.

IX.

Consiliárius Bizáki Puky Ferencz Úr nevezetessé tévé emlékezetét literatúránk' történeteiben azon kérdés által, mellyet tavál a' *spiritus* szónak magyarra fordítása iránt ötven forint jutalom alatt kihirdettete.

A' jónak mindenek által, szorosabb barátjai által pedig nagynak is ismert férfit, sikeretlenül fáradozván már rég olta a' szónak feltalálása körül, csekély jutalomnak vélte azon ötven forintot, mellyet a' pálya' legszerencsésebb futójának rendelt: de mi azt csekélynek még azon esetben sem tartanók, ha nem volna is tudtunkra, hogy a' szó legrégibb munkáinkban feltaláltatik, és csak annak hijával vagyunk, hogy az, előmutatva lévén már Révai által, ismét folyamba hozassék. Magáról pedig a' nemzetet 's tudományokat szerető férfit felől, kit ezen értekezést írónak szerencséje vala harmínczhét évek olta barátjainak számokban látni, azt meri mondani,

a' mit Jézus egy keveset - adóról mondott vala: Többet mint ez, még senki nem adott.

És ezt nem azért, mintha tőle, ki Nógrádnak egyik birtokosa 's számos esztendőig második alispánja volt, nagyobb is nem tölt volna, mint az evangyeliomi adótól; hanem azért, mert egy szó feltalálásáért ennyi nem mondathatik kevésnek; és azért is, mert remélleni mertük, hogy a' szép példa több követőket támasztand; 's végre azért, mert maga az a', neki tulajdon tollából folyt, elkészítés már egyik neme volt az adásnak.

Nem csalt meg reményünk, 's a' mit váránk, megtörtént.

Alig hirdetteték ki a' Dolyáni kérdés, 's ime Pest vármegyei táblabíró Balla Antal Úr már Februar. 3dikán ugyan annyi jutalmat tett fel az *universaliter* ('s *universum* és *universitas*) szónak magyarra fordításáért; 's azon néhány sor írás, mellyel a' tudományokba derekason beavatott férfiu a' maga óhajtását 's kívánságait befoglalta, tiszteletessé tette volna nevét, ha egyéb érdemein felül egy ismert gyönyörű tett által már régebben azzá nem tétetett volna is.

X.

A' ki itt fellép, véghetetlenül örvend a' pályafutásoknak, mert ismeri hasznokat; de maga elejétől fogva meggyőzhetetlen idegenséget érzett arra, hogy pályán megjelenjen, 's ettől olly távol

vala most is, hogy a' két szót, a' megtaláltat és feltaláltat, barátjai előtt, kikről feltevé, hogy vívni fognak, titokban nem tartotta.

De valamint a' parancsolatnak engede, midőn a' Tübingi kérdésre, mivel Báró Pronay László Excel. úgy kívánta, beküldötte feleletét: úgy enged most is a' barátság' unszolásainak, melly öelötte nem bír kevesebb tekintettel, mint a' Csanádi főispán' parancsolatja; 's vallást térszen, hogy ha írása, mellyet előre készülés nélkül azon estve, mellyen elkezdette, el is végzett, a' bírák által legméltóbbnak találna a' jutalomra íteltetni: a' koszorú Szemere Pál barátját fogja illetni.

XI.

Pukyt járatlannak kiáltja a' feltett kérdés nem csak régibb íróink' munkáji körül, mellyeket inkábbára csak azok forgatnak, kik magok írnak, hanem az újabbakéban is.

A' kik literatúránk' sorsát ismerik, tudják hogy ez miatt a' tiszteletre olly igen méltó férfiú nem inkább pirulhat mint ezren 's meg' ezren mások a' hazában.

Tekintsük a' német literatúra' történeteit, 's látni fogjuk, hogy fél század előtt annak is az vala panasza a' mi most a' miénknek. Valaki úgy nem ír, hogy a' nagy publicum szunnyadva is megértse, rosúl ir, és nem érdemes az olya-

sásra; 's mint ott Klopstock nyelvrontónak tartott, mivel a' szokást nem követte hanem igazgatta, 's mint ott a' Gottschédek imádtattak: úgy nevettek itt a' jobb írók, az alatt míg azok, kik verseiket ontják, tömjéneztetnek.

Piruljon érte korunk, hogy Révainak grammatikája ismeretlen könyv még címjéről is azok előtt, kik magokat nagyoknak gondolják, mivel gazdagok; és hogy sok vármegyéink vannak, hol a' könyvnek egy nyomtatványa sem található. Piruljanak lexicographusaink, kik a' nép' salakja közt fenn forgó szókat felveszik munkájukba, de a' mellyek atyáinknál szokásban voltak, és a' mellyeket nyelvtudósaink találnak, ignorálni méltóztatnak. Ha ezek feljegyzették volna, hogy a' bibliának legrégebb fordítóji, 's másokkal együtt Zrínyi Miklós is (lásd Atiláját), a' *spiritust* szellet-nek mondták: egy tudományokat nem csak kedvelő, hanem egyszersmind gyakorló 's nemzetének virágzásáért híven buzgó férfit nem volt volna illy gyötrő elakadásban.

XII.

A' szellet' gyökere szél (a' hogy *ανεμος* szél mellyből az *animus* leve) — 's ennek talán a' szelek (*scindo*); minthogy a' szél az orczabórt szeli.

A' szél mondom — *ventus, spiritus, anima*; az utolsót azon értelemben vévén, mellyben Cicero veszi, midőn a' rothadt lehelletű Apronius felől azt mondja, hogy nem csak lelke, hanem még lehellete is záp volt.

Ne animum eum quidem integrum, sed ne animam quidem puram conservare potuit. In Verrem. 5: 58.

A' szél-ből lesz szelelni (*spirare*), 's innen szelelés, crasissal szellés (*spiratio*); mellyel egy a' szellet (*spiritus*) azon különbséggel, hogy amaz az *actiót*, ez pedig az *actio által producált dolgot* teszi; holott némelly *ás* és *és*-be kimenő szavaink, mint péld. o. az *írás* (*scriptio* és *scriptura*) mind a' kettőt jelent.

XIII.

De ha a' szó, a' nem most talált, hanem elavúlt és most csak felelevenített szó, alkalmas e mind azon ideák' kinyomására, mellyet Puky kíván? Minden bizonnyal az; mert

1. Tökéletesen megegyez a' dolog' természetével.

2. A' szent-háromság' harmadik személyére épen úgy alkalmaztatható volna, mint hellénül, (*πνευμα*, a' *πνεω*-tól; ez *fúvok*, az *fuvalom*) deákul, francziául és olaszúl. De mivel a' lé-

I e k szóhoz már hozzá szoktattattunk, ezt illetni tiltja a' vallás iránt tartozó tisztelet.

3. A' chemiában annál inkább használható, mivel rövid, és így összeforradást épen úgyszenvéd mint németben: *Weingeist* borszellet.

4. Reá illik az ember' három essentialis részeinek megkülönböztetésére: *corpus* test, *anima* lélek *spiritus* szellet. 'S így a' Puky által felhozott két szent helyet ekként fordíthatnók a' deák és német textus szerint:

„Az ember pedig, a' ki valakit megöl gonoszságból, a' kiment *szelletet* vissza nem hozhatja, sem a' kimult *lelket* vissza . . .“

„Maga pedig a' béke' istene . . . és néktek egész *szelleTETE*k és *lelketek* és *testetek* . . .“

XIV.

A' kérdés ki vagon, a' mint látszik, merítve. De a' szépíró nem elégszik meg azzal, hogy a' szó jó legyen: ő azt kívánja, hogy szép is legyen azonfelül.

A' szellet - nek egy hibája vagon — hogy végzete *ET*.

Az utóbbik szent helyben láttuk, hogy a' *spiritus vester* szelleTE-TEk által tétetett ki, mellyben a' két TE syllaba' hangzása fáj a' fülnek.

Változtassuk a' *szelletet* szellemmé, mint a' hogyan a' *kell*-ből lön kellem; 's a' *szelle-*

metek nem fogja bántani a' fület, 's a' poeta a' keleti szelletet (*spiritus* vagy *ventus orientalis*) keleti szellemnek mondhatja.

XV.

Megtörténhetik, hogy ezt (XIV.) még bírám is haszontalankodásnak veszik.

De, megbántás nélkül legyen mondva, az effélék' megértésére több kell mint csak magyarul tudni.

XVI.

A' mi az *universumot* illeti; e' szó annyi mint—
Minden együtt.

Ezt, épen ezt teszi az adverbium egyetemben. Elcsapván végéről a' *ben* suffixumos, készen lesz a' keresett substantívam: egyetem; 's tökéletesen kinyonja az *universum*' ideáját, 's fülünknek nem hangzik visszásan.

Innen az *universitas* példának okáért *comitatus* és *scientiarum* tudományok' és vármegeynek egyeteme; *universalis historia* egyetemi történetek vagy história; 's *universaliter* egyetemül (vagy egyetemesen vagy egyetemest) vagy egyetemleg.

Félre azon ellenvetéssel, hogy a' szó legalább adverbiumi jelentésében szokatlanul hangzik. Fülünk annyira el van e kényeztetve, hogy mindenben ó parancsoljon?

Az a' kérdés: van e jobb szó?

Az a' második kérdés: ellehetünk e nélküle tovább is?

'S ez a' kérdés neveztesse bíráimmal jónak vagy rosznak.

XVII.

Szemere barátom még azt kívánta, hogy fejtegetném ki előtte, miként természetem a' szerény szót a' *modestus*' ideájának jelentéséül.

Ez nem tartozik ide: de rokon lévén a' tárgy, annál készebb vagyok tellyesíteni barátomnak kérését, mivel így bíráimnak jóvoltoktól remélleni merem, hogy ítéletök alá ezt is felvenni méltóztatnak.

A' *modestus* (bescheiden) 's *modestia* (Cicerónak *pudor honestus*) nevök a' *modus*-tól ered.

Μετρον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἀριστον —

Ezt tanította Pythagoras; Tacitus pedig ipa felöl azt a' dicséretet teszi, hogy az *retinuit quod est difficillimum in sapientia — modum*.

A' két helyből látni, mit értett a' hellén és római a' *μετρον* és *modus* alatt. Az magyarul mérték és szer. Ezt kelle tehát gyökerül vennem. A' mérték a' mértékletes által el van foglalva: de nincs a' szer; 's a' mértéklő, mértékeny soha sem lett volna *pudor honestus*. A' szer-hez ragaszkodtam, 's ösz-

szeforrasztottam azt a *kemény*' és *fösvény*' terminációjokkal; 's a' szót megszerették azok kiknek ízlésüket becsülöm, 's hogy bíráimnak tetszessék, szerényen óhajtom. Széphalom 1811. Február' 21 d.

XVIII.

Rendes fonáksága az emberiségnek, látni valaminek szükséges voltát, és még is vonakodni attól, a' mi róla tehet. A' természet ez idegenkedést bölcs czélből adta belénk; mert mi lenne dolgainkból, ha az újítások reánk különben hatnának?

Nekünk magyarokul új szókra annál nagyobb szükségünk vagyon, mivel a' maga gyámoltalanságát nem érző Kónyi, és a' jobbak, kik vele egy epochában írtak, a' legsanyarúbb purismusra szoktattak el bennünket, 's arra tanítottak boldogtalan példájokkal, hogy, minekelőtte szegénységünket megvallanunk kelljen, ott a' hol lexikonunk tanács és segéd nélkül hagyja, a' gondolatot körülírások által tegyüki, vagy messzéről közelítgető synonymonok által. Ez legbizonyosb út vala arra, hogy ideáink összezavartassanak, holott érzettük, hogy azokat tisztára hozni, egymástól szorosán megkülönböztetni illik.

Dugonics és a' Siegwart' fordítója egész halommal teremtették új szavaikat, 's magokra

neheztelést vontanak; holott, Dugonics leg-
alább, míg még románokat fabrikai szaporaság-
gal nem adott ki, szíves hálát érdemlettek. A'
bohók és valakik azt hitték, hogy más nyelvet
a' magyaron kívül nem tudván, magyarul tud-
nak, kaczagtak, a' tudományos tudatlanok 's a'
kevély hatalmasok fenyegetöztek, az eszesek
látták a' megindult fermentációt, tudták hogy az
salak nélkül meg nem eshetik, várták a' kifor-
rást, hitték hogy a' seprő leszáll 's a' must ki-
tisztúl, 's kiválogatták a' roszak közzül a' jókat,
a' süükségtelenek közzül a' süükségeseket, 's
íme, magyar tudós-társaság' sanctionálása nél-
kül is, nyelvünk gazdagodik, 's alkalmatossá
lesz, hogy rajta végre, 's nem úgy már mint az
Apáczai Csere János' idejében, tudományok ta-
nítassanak, 's poetáinknak nem abban áll érde-
mök, hogy a' vers foly.

XIX.

Minél mélyebben hatunk a' philosophiába és mi-
nél szebb remekjeit fogjuk előmutathatni a' poe-
sisnak, nyelvünknek annál több 'új szavai, új
constructióji és phrásisai lesznek; és viszont mi-
nél kevesebb új szavai, új constructióji és phrá-
sisai lesznek nyelvünknek, annál hátrább ma-
radunk a' két tárgyban — ez indemonstrabilis
állítás.

Kérdés e tehát, melyiket kell választani a' kedvetlennek tetsző alternatívában?

XX.

De ha olly annyira igaz volna e, hogy új szót új *gyökérszót* teremteni nem szabad?

Mi azt hisszük, hogy kifogást ez a' regula is ugy szenved meg mint minden más, 's örülünk hogy ez állítást a' III dik Gusztáv svéd király' példájával bizonyíthatjuk, ki nem mint király, hanem mint író, nyelvének lexikonát, grammatikáját 's stylistikáját (Jenisch. Vergl. v. XIV. Spr.), más sikerrel mint a' Róma' imperialorai, kik nem voltak írók, hanem csak királyok, 's nem szükséges újításokat parancsoltak, 's akkor parancsolták mikor a' nyelv a' kimivelésnek legfőbb pontjára felhágott volt, sőt hanyatlott, — gazdagította, szépítette. Horácz ugyan ezt is megengedi: „Si forte necessum est indicis monstrare recentibus abdita rerum, fingere continget, dabiturque licentia sumta pudenter.“

Ha új falunak új nevet adhatunk, a' nélkül hogy nevetessünk érte, neveltethetünk e, midőn szükséges dolognak adunk új nevet, ha tudniillik tulajdon gyökérszavaink közt egyet sem találunk, mellyet célunkra fordíthatnánk?

Jól tudja a' ki ezt meri mondani, hogy új constructiót és phrásist, leginkább pedig új szót teremteni olly szabadság, mellyel maga a' nem-

zet sem bír, 's még kevesebbé bírhat egyik vagy másik írója. De azt is tudja, hogy Epaminondas, ki a' csatát a' nélkül nyerte meg, hogy a' vezérségre felhatalmazva volt volna, 's e' tettért gonosz és tompa bírálói által halálra kárhóztatott, elszégyeníté ezeket, midőn, érezvén becsét 's érdemét, bátor vala nekik kimondani, hogy létöket e' vétkes tettnek köszönhetik.

Csak nyerjük meg tehát a' csatát, azaz allegória nélkül, csak igazán szükséges, igazán hasznos és e' mellett kedves hangzásu légyen a' szó, mellyet az író teremteni, bizonyos lehet, hogy, ha a' publicum olly igazságtalan volna is ítéletében mint a' thébai bajnok' bírái voltanak, elébb bocsánatot, végre halát is, 's magasztalókat 's követőket fog találni.

A' kit erre istene hitt, útat fog törni 's nyitni magának: a' ki istene nélkül fog hozzá, nevetségessé teszi nevét.

KAZINCZY FERENCZ.

XXI.

Emlékezetet érdemel literatúránk' történeteiben az a' két jutalomkérdés, mellyeket Puky Ferencz és Balla Antal, 1810, philologusainknak feltet-tenek, 's mellyek itt Kazinczy' pályairásával együtt közöltetnek. P. a' spiritus, B. az *universum*' és *universitas*' kitételére kívánt szót. Kazinczy az elsőt a' régiségre utasítá; a' másodikat

pedig egy félig új szóval elégítette ki. — — Ha szócsinálás van kérdésben, nyelvtudósainkat három rendre lehet felosztani. Egyik rend az, melly bizonyos roszul-értett patriotismusból igyekezett magával és a' nemzettel elhitetni, hogy nyelvünk elég gazdag a' leggazdagabb külföldiekkel is pályát futni; 's ezen elhíttetés miatt idegen marada minden újtól, ne hogy az új' keresése által szűkölködést árúljon el; 's készebb lón a' szóbeli fogyatkozásokat gyámoltalan körülírásokkal palástolgatni, mint a' nyelv' nyitva álló kútfejeiből magának kincseket meríteni. Másik az, melly a' nyelvet philologi tudatlanságból nagyon is szegénynek tekinté, 's minden vásári német románkát gomba módra természetű új szavakkal fordítgatott; 's publicumunkat a' szükséges és helyes újaktól is rettegni kényszerítette. A' harmadik rendnek vezérei az egymással ugyan sokat ellenkezett, de mind ketten sok tiszteletet érdemlő Révai és Baróti Szabó voltak. Ezek a' régiség' omladékai felett emeltek fáklyát: mind azért, hogy az omladékok alatt heverő kincsek a' nemzetnek újra vissza-adassanak; mind azért, hogy a' hátra lévő szükséges építés az omladékokon még nyilván kitetsző formák szerint tétethessék-meg. — — — Nincs nyelv, a' mellyben elavulások ne történének; de hogy a' tudományos kitételekre általában szükséges szavak avuljanak el, még pedig a' nélkül, hogy

más újabbak nyomnák ki helyeikből: ez csak olly nyelvben történhetik meg, mint a' mienk; mellynek műveltetése tudniillik több ízben vétetett elő, 's mind annyszor mingyárt első csirájában eltapostatott. Örök hálát érdemelnek azért azon tudósaink, kik a' múlt kornak homályát felvilágosítani igyekeznek, 's grammatikánknak 's lexikonunknak hijányait a' régiségből pótolgatják. Valóban így, már eddig is, sok szép és szükséges szavaink fedeztetek fel. — „*Speciosa vocabula rerum, quae priscis memorata Catonibus atque Cethegis, nunc situs informis premit et deserta vetustas.*“ — — — Rendes az, hogy embereink közül igen sokan az újtól való idegenséget a' régítől való vonakodással öszvekötik; 's ezek legtöbbsnyire azok, kik a' Richelieu' akademiájának hasonlatosságát olly gyakran kívánták a' magyar nép' számára előteremteni. Céljok kétség kívül az vala, hogy nyelvünkől mind a' régi szavakat kiküszöbölván, mind az újakat még a' méhben megfojtván, nyelvünket, mint a' párisi negyvenek a' francziákét, örök szegénységre kárhoztassák. De meg kellett volna gondolniok, miképen mingyárt akkor, midőn a' Richelieu' teremtvényei a' régi szavakat számúzni kezdték, a' jó érzésű Gournai hatalmasan kikelt a' törvénytelenység ellen; később pedig La Bruyére, Bayle, Voltaire 's több más első rendű francia literátorok hijában

ugyan, de keservesen panaszkodtanak a' szenvedett 's kipótolhatatlan kár miatt. Bayle azt óhajtá, hogy bár az akadémia' kezdetében élt minden híres szerzők egyesítették volna magokat annak munkálkodása ellen, 's ne engedték volna, hogy fonák delicatesse miatt a' nyelv elszegényüljön. Igen jól jegyzi meg ezen nagy kritikus azt is, hogy a' régi szavak iránt való idegenség, 's ez által történő nyelvszükítés, bizonyos complot, bizonyos machinatio által történik, melly nem annyira az olly olvasóktól jön, a' kik magok is szerzők, hanem az olyanoktól, kik nem szerzők. Mert, ugymond; ezek csak kritizálnak, de a' könyvszerzéssel együtt járó bajokat nem érzik. A' kik ezen bajokat érzik; kedvezőbbek szoktak a' szavak iránt lenni, — 's ezt tehetjük hozzá: nem csak a' régi, hanem az új szavak iránt is.

REC. nem tudja, Kazinczynak pályáírása miképen ítéltetett meg bírái által; de nem lehet kételkednie a' felől, hogy azok hálával telyes érzésekkel fogadták azt a' felfedezést, melly szerint a' P. által keresett szó, már több évekkel a' kérdés előtt Révaitól hosszú elfeledtetés után új fényre hozatott. A' ki a' szónak szükséges voltát olly elevenen érzette mint P., nem lehet, hogy a' megtaláltat azzal a' fastidiummal vetette volna vissza, mellyet Seneca a' régi szavakban finnyáskodó rómaiakban olly elevenen kárhoztat.

„Mille res inciderunt — ugymond — quae nomina desiderarent nec haberent: quaedam verocum habuissent fastidio nostro perdidissent. Quis autem ferat in egestate fastidium“. Ezen római szavak nekünk annyival is inkább intésül szolgálhatnak, mert nálunk is nem egyszer történik meg, a' mi a' rómaiaknál: kik gyakran csak egy parányi epigrammnak szerzése alatt is kénytelenek valának a' nyelv' szükéről panaszkodni (Plin. 18. IV.)

A' szellet' gyökere, ugymond Kazinczy; *szél* — 's ennek talán a' *szelek* (scindo); *minthogy a' szél* (ventus) *az orczabört szeli*.

Ezen etymologiai tudomány nélkül a' pályairás a' maga becséből bizonyosan semmit sem fogott volna veszteni. Mert ha a' *szél* a' *szelektől* származik: ez azt fogja tenni, a' mit Herder olly hibásan állított — hogy a' nyelvben előbb találtattak fel verbumok, mint nomenek; azaz, hogy az érezni 's eszmélni kezdő emberiség előbb vette észre a' tárgy' munkálkodását, mint magát a' tárgyat, 's előbb gondolt 's abstrahált neveket, mint sem a' természeti hangokat mímelni igyekezett volna. A' *szelet'* gyökere bizonyosan a' *szél*. De a' *szél* tagadhatatlanul természeti hangszó. Ennek gyökerét messzebb keresni nem szükség. A' *szélből* lesz *szelelni* és *szelleni*, melly utóbbinak participiuma a' *szellő*; 's mellyből valamint a' *szellő*, úgy a' *szellés* és *szellet* is

minden krásis nélkül származhatnak. Egyébiránt, hogy a' *szellet* a' maga elrendeltetésének tökéletesen megfelel, az egy tekintettel általlátható; hogy az *et* végzet miatt kedvetlen hangokat származtat (mint *s z e l l e t e t e k s p i r i t u s v e s t e r*), az is tagadhatatlan; 's örvendeni lehet, hogy a' Kazinczy által a' *kellem*' hasonlatosságában ajánlott *szellemre* változtatás közönségesen elfogadtatott.

Az *universum* szó iránt tett kérdésre Kazinczyn kívül csak egy pályavívó jelent meg. (VIII). Ez az *öszvéd* és *öszvedelem* szavakat alkotta: mert, ugymond; az *universum* öszvefogalást jelent. Nem példátlan ugyan, hogy nyelvünkben is, analógia ellen képzett szavak fogadtassanak el; de minthogy a' Kazinczy által ajánlott *egyetem*, már az *egyetemben* szónak alakja alatt construált állapotban ember' emlékezetétől fogva készen vala: természetesebb, hogy az *egyetem* construálatlan állapotban is használtassék; mint sem az analógia nélkül szűkölködő *öszvéd* és *öszvedelem* elfogadtassék. 'S ez annyival inkább természetes, mivel az *universum*' kitételére a' *mindennek egyetemben-létét* jelentő szó, az *öszveszedést* jelentő szónál tökéletesb. — — —

REC. nem rekesztheti be ezen czikkelyt a' nélkül, hogy az *egyetem* szó' feltalálásának érdemét Verseghynek ne vindicálja. A' sok szerencsétlenséget életében kiállott férfiút nem

illenék pályavívásának kevés borostyánaitól megfosztani. Egyike volt ő is azoknak, kik a' hazának javát szíveiken hordozták . . . Áldás az ő hamvain is!

Kazinczy említést teszen azon fonákság fe-
löl, melly szerint sokan érzik a' fogyatkozást
nyelvünkben, 's még is attól, a' mi a' fogyat-
kozást kipótolhatná, idegenkednek. A' köz ta-
pasztalás tanítja, hogy az újnak legtüzesb ellen-
ségei közt is csak ritkán találkozik olyan, a'
ki a' fogyatkozás' létét 's a' pótolék' szükséges
voltát vagy tagadná vagy tagadni merészlené.
A' nehézség csak ez, ugy mondanak, mert az
újat magányos individuumok ajánlják; a' mi pe-
dig csak az egész nemzetnek, vagy az egész
nemzetet repraesentáló tudományos társaságnak
jogai közé tartoznék. A' boldogtalanok! Nem
goudelják meg, hogy egy, több vagy kevesebb
fejeből álló, 's hatalommal felruházott társaság,
csalhatatlanúl és szükséges képen elviselhetetlen
's veszélythozó oligarchiává fogna változni: mi-
dön a' magányos individuum csak úgy léphet elő,
mint a' demokratiának egyetlen egy tagja; kinek
szólani 's javasolni szabad ugyan, de a' ki bé-
kével tűrni tartozik, ha szózatja 's javaslásai
megvettetnek.

A' míveltségnek magosabb pontjaira hágott
nyelvek közül egy sem volt, mellyben az újítá-
soknak nagyobb akadályok vettek volna, mint

a' rómaiiban és francziában. Ugyan azért egy nyelvnek íróji sem zúgolódtak a' nyelv' szegény-sége ellen, mint azok, kik az említett két nyelven írtanak. És még is a' nagyon szoros korlátok sem állhattak ellent, hogy sokan, érezvén a' kénytelenséget, újításokra ne vetemedjenek. Nem szükség a' Pacuvius' és Ronsard' koraikat 's törekedéseiket felhozni: ezek mind ketten a' literatúra' kezdetének hősei voltak. De figyelmet érdemel az, a' mit Victorinus írásban hagyott: „A' régiek, ugymond, egész Julius Caesárig a' *c* és *m* bötüket össze nem kötötték; 's ő volt első ki Alcmaeont, Alcmenát, Tecmessát íra, miket régen Alcumaeonnak, Alcumenának, Tecumessának írtanak.“ — Gellius csintalan és goromba tettnek nevezi a' Cesellius Vindexét, miért hogy Furiust az általa faragott 's verseiben előforduló *lutescere*, *noctescere*, *virescere*, *purpurare*, *opulescere* új szavakért kárhoztatta: mivel az illyenek, úgy allítja ő, sem a' poetica facultastól nem látszanak idegeneknek lenni, sem kimondások nem rút és kedvetlen. Bayle azt vallja, Moliereről beszélvén, hogy az ennek újításait gáncsoló grammatikust is a' Gellius' szavaival kellene leczáfolni; 's noha ő maga Molieret kárhoztatni látszik is, de mingyárt nyilvánosságossá teszi, hogy kárhoztatása csak a' szabadsággal visszaélést illeti; mert egyébiránt M. igen gyakran és tagadhatatlanul szerencsés szo-

vász volt, és a' franczia nyelvnek nagy haszná-
 ra élt, melyet sok kellemetes szavakkal és szó-
 lásformákkal gazdagított meg. *A' szovászat'*
szabadságát, így állítja Bayle; *soha sem lehet*
a' jó íróktól megtagadni: mert különben a'
nyelv szegény, meddő és lankadt lesz. 'S
 nem ezen szabadság' megtagadtatása e az ok,
 hogy, a' római írók — Lucretius, Seneca, Pli-
 nius 's mások — olly sokszor panaszolkodta-
 nak nyelvbeli szegénységök ellen: midőn a' hel-
 lén íróknál illy panaszokat nem találunk? Nem
 azért maradt e a' franczia nyelv is olly szegény,
 mint azt Bayle, Arnauld 's más nagyok keser-
 vesen vallják meg: midőn a' német literátor ér-
 telmét a' legszövevényesb ideák közül is bátor
 szabadsággal fejleszti ki?

Nem lehet tagadni, hogy a' szócsinálás az
 embernek természeti joga közé tartozik, melyet
 tőle tyrannismus' vétke nélkül senki el nem ra-
 gadhat. Ha nem volt hiba a' nyelvalkotás' első
 kezdetében a' tárgyak' megnevezetésére szava-
 kat találgatni, bizonyosan ezen találgatás mind
 addig nem változhatik hibává; míg valami új,
 még el nem nevezett, tárgy vagy idea állhat elő.
 'S hogy illyen tárgyak kivált pedig illyen ideák,
 még most is állhatnak 's állanak elő, arról csak
 az isméret és gondolatok nélkül plántai életet
 élő ember kételkedhetik.

XXII.

A' szellem, egyetem és szerény szók el vannak fogadva.

Különös, hogy a' középsőt adá Versegly is az universum' ideája' festésére, a' nélkül hogy ő tudta volna hogy azt tettem én is, vagy én, hogy ő.

Még mindég vannak, kiknek jobb az idegen, mert ahhoz szoktak. — — Az effélén csak a' járatlan fog csudálkozni. Péczel. 1831. Júl. 12.

KAZINCZY FERENCZ.

TIZENÖTÖDIK RÉSZ.

TEKÉLETES. TÖKÉLETES, TÖKÉLY.

I.

„**O**lly sok úgy is nyelvünkben az *e* betű, 's még is Horvát **T**ekéletes szóval él ott, hol mások **T**ökéletes szovat használnak. Ugyan mi ok birhatja erre Hazafitársunkat? — Így kérdezősködnek sokan magukban, vagy így szólnak sokan nyilván is, és bizonyosan nem ok nélkül szólnak így. Első léptsője Előmenetelünknek a' Fönakadás.

Igaz volna a' panasz Magyar Nyelvünkről, hogy annak sok *e* betűje vagyon, ha tsak egyféle *e* betű találtatnék a' Magyar Nyelvben. De vagy akarjuk elhinni, vagy nem, a' Magyar Nyelvnek három egymástól egészen különböző *e* betűje vagyon. Másképen mondja-ki mindegyik Magyar *e'* szovat **S**zeg = **C**lavus; másképen mondja-ki ismét *e'* szovat: **K**enyeret szeg = **P**anem scindit; másképen mondja ki végre *e'* szavat; **K**ék = **C**aeruleus. És nem tsak az egy tagu szovakban

találtatik e' különbözés, hanem keletben vagy az öszszetételekben is. A' megette, a' helyette, a' fekete szovakban két egymástól különbözö e betü vagyön. Ellenben a' tekeletes szóban mind a' három magyar e betü halatik, t. i. az e, az é, és é betü.

A' Magyar Tudós Társaság nem érénti ugyan Helyesírási Rendszabásaiban e' háromféle e betüt, de abból közel sem következik, hogy e' különbözés széltében föl nem találatnék a' Magyar Nyelvben. *) Kérdezze meg akárki száját és fülét, 's tapasztalni fogja, hogy én itt nem hebehurgyán beszélek.

Kik a' Nyelvekról okoskodva gondolkodnak, azt állitják, hogy a' Szó J e g y e a' Gondolatnak; a' Szónak pedig J e g y e Írás. A' J e g y t u d o m á n y n a k (Semiotikának) pedig, melyet nékik a' Logikában, mások a' Tapasztalási Psychológiában tanítanak, egyik Főrendszabása, hogy a' Jegyeknek határozottaknak kell lenniük. Határozott-e vallyon az e betü jegye a' Magyar Nyelvben, ha az két egymástól kü-

*) Magyar Helyesírás' és Szóragasztás' Főbb Szabályai. A' Magyar Tudós Társaság' Különös Használatára. Pesten. 1832. 8-ad rétbén, 5-dik oldalon. — Fejtsóválva tapasztaltam, hogy olly számos Hazafiak, kik e' könyvet helybenhagyták, még a' Magyar Nyelv betüinek számukat sem állapították meg Nemzeti Nyelvünk természeti tulajdonai szerént.

lönböző hangot jelent? Ha külön jeleljük az *e* hangot, külön kell jelelnünk, legalább is a' Grammatikákban, a' harmadik magyar *e* betüt is, ha okoskodva szólunk és itélünk nyelvünkről. Az okoskodó szólás és ítélet kihez illhetik inkább, mint egy Tudós Társasághoz?

Ezek így levén, nintsenek pedig másképen, én egyedül az *e* betü miatt, minekutána a' te k é l e t e s szóban háromféle *e* betü v a g y o n, nem tarthatom helytelennek a' te k é l e t e s szovat. Bizonyosan ez a' háromféle *e* betü okozza, hogy boldogult Varjas János volt Debretzeni Tanitónak tsupán *e* betüből álló hosszú versezete közel sem olly me k e g ő és f ü l s é r t ő, mint volna, ha p. o. egyedül rövid vagy hosszú *ö* betüből készítettett volna. *)

De mind ezek tsak mentegethetik, nem pedig ajánlhatják a' te k é l e t e s szovat. Más okoknál fogva élek én *e'* szóval. Egyik okom az, hogy a' te k é l e t e s szó megvolt a' Magyar Nyelvben előttem is, következésképen én azt magam nem koholtam; sem benne az *ö* betüt *e* betüvel föl nem tseréltem. Molnár Albert, első tudósabb Szókönyvírónk, munkájában már mind a' te k é l l e t e s, mind a' t ö k é l l e t e s szó

*) Varjas Joannis, *Elegia veri nominis post tot secula ab Elegis inventis, si Musis placet, prima et ipsa Hungarica*, Debrecini, 1775. 8-o

előző *). Éltek tehát avval Atyáink is, mint éltek más későbbi és tudós Íróink is. De még ez az ok sem kedveltetné velem jobban a' te k é l e t e s, mint sem a' t ö k é l e t e s szovat.

Azt kérdezem inkább azoktól, kik a' t ö k é l e t e s szovat szeretik, jelent-e e' szó annyit tollukból, mint a' deák perfectus szó? „Igen is“, fognak felelni; „Igen is annyit jelent“. — — „Hát mit jelentene?“ — — Ha épen annyit jelent e' szó, mint a' deákban perfectus, azt kérdem továbbá, hát mitsoda gyökértől eredhet e' Magyar szó? „A' TÖK szó-tól“, fogják ők mondani. — Legyen úgy, ha úgy nintsen is. Üssük föl Szókönyveinket, 's olvassunk bennük a' TÖK szó alatt. — Kresznerics Ferencz Szókönyvében olvasom, a' mit mindennapi szólás módból is mindenki esmér közülünk, TÖK-FEJÜ = Hebes, Stupidus; TÖKKEL ÜTÖTT FEJÜ = Hebes, Stupidus, carens cerebro. **) Egy hires írónk könyvének czíme: In X. ut TÖK. 's a' t. Így a' TÖK gyöker nálunk ostobaságot is; perfectiót, az az, tökéletességet is jelent, mert a' tökéletes szó, mint mond-

*) Alberti Molnár, Dictionarium Ungarico-Latinum. Heidelbergae, 1621. 8-o pag 310. et 317.

**) Kresznerics Ferencz. Magyar Szótár: Budán, 1832. 4-eđ rétbén. II. Rész 267. old.

ják, a' TÖK gyökér' esméretét ébreszti föl bennünk. Nem volna - e inkább elfogadható, hogy ezt az ellenmondást 's nyelvünk' köz példa beszédét elkerüljük, a' te k é l e t e s régi forma a' kétféle szokásból?

Azonban hagyjuk - el a' TÖK szovat, mert az a' t ö k é l e t e s szónak úgy sem lehet gyökere. Ha a' M e s é l, R e g é l, T s u d á l, 's a' t. igéknek M e s e, R e g e, T s u d a 's a' t. a' gyökerük; úgy a' Hasonlatosság szerint való felbonczolás oda vezetne bennünket, hogy a' t ö k é l e t e s szónak TÖKE az igazi gyökere. Úgy de e' gyökérnek a' magyar nyelvben nincsen legkisebb nyoma is, ha csak a' magyar tudós társaság jelentőjétől elannyira kedveltetett TÖKE = TRUNCUS szóvá, a' hosszú *o* fölvétele által, elném változott. Ezt mondani annyi volna, mint igen nagy bizonytalanságot állítani. Más felől a' TÖKE szó is messze üt a' perfectiótól.

Ellenben, ha néki a' kétféle régi szokásból, mint én is, a' t e k é l e t e s formát választja, e' szónak TEKE gyökerére könnyen reá talál a' Magyar Nyelvben, 's elkerül a' szó használásban minden ellenmondást és illetlenséget. TEKE, mint kiki tudja, annyit tészen, mint a' deákoknál GLOBUS, DISCUS, SPHAERA. Ennél fogva te k é l e t e s első jelentéssel tenne G ö m b ö l y ü s é g e t; és által vitetett értelem-
ben

ben tenne perfectiót, vagy is tekéletes-séget, minthogy a' régiek a' Tekét minden matematikai figurák között legtekéletesebbnek tartották. Egyébaránt az ilyen másod jelenté-
sekről a' Magyar Nyelvben több példát előállit-
hatni. BAJ p. o. hadat jelent a' Magyar és
Szláv Nyelvekben a' BAJ-NOK és BAJ-TÁRS
szóban: De ha írom: „sok *BAJOM* vagyon“,
GONDOT értek a' szó alatt. Így járt a' TEKE
magyar szó is.

Okokon épült határozást a' nyelvekben ten-
ni kell is, szabad is. Tsak ez birt engemet reá
a' Tekéletes szóval való élésre. Mindazoná-
tal megértem én azt is, a' ki Tökéletessé-
get emleget. Apróságokon olvasás közben soha
föl nem akadok. Sőt még a' nyakaszegett Tö-
kély szótól sem ijedek meg, ha vele magam
soha nem élek is. Azt szoktam inkább fölteni,
hogy a' vele élők olly bő tudományuak, hogy a'
magyar nyelv utól nem érheti mély böltsességü-
ket; 's hogy, megvetvén a' régi szokást, tud-
nak ők gyönyörködni a' félig új Magyar szovak-
ban is. Engedjük az illyeket, mint Bábjátékokat,
kifejezéseik szerént az Új Oskolának, 's
míg ők holmi idegen foltokkal tsetsebetséznek,
vagy Mestereiket Félisteneknek hirdetik, emel-
kedjünk mí inkább föl ama gondolathoz, melly
szerint a' valódi tudós leráz minden oskolai port

magáról, nem majma a' külföldnek, nem vak imádója a' tudomány országában semmi tekintetnek!

HORVÁT ISTVÁN.

II.

Hangzóinknak elosztását, gömbölyükre és nyiltakra, nyelvtudásaink nem látszanak figyelembe venni; pedig ez a' magyar nyelvtudományban nagyon fontos. *Gömbölyű hangzóknak* nevezem, mellyek kerek, öszvehúzott szájjal ejtetnek-ki; ezek: o, ö, u, ü, ó, ő, ú, ű; *nyiltaknak*, mellyek kitárt, szétterjedt szájjal ejtetnek-ki; ezek: ä, á, e, è (ee), é, é, i, í; és *középieknek*, mellyek mintegy a' gömbölyük és nyiltak közepette vannak; ezek: a, ezen szókban ma, al (imus), és à (aa) ebben àl (ψευδης). Azonban alig szükség említnem, (mert minden napon ezer példát hallunk és olvasunk), hogy e és ö, i ü és ő, o és u, 's megfordítva, egymással fölcseréltetnek.

Ezen elosztás fontosságáról mostan csak e' következőket.

Magyar nyelvünknek hasonlíthatlan tulajdonságai közé tartozik, 's nekem úgy látszik, eredetiségét mutatja, hogy azon hangzók, mellyek gömbölyített szájjal ejtetnek ki, a' többek közt gömbölyüséget, gömbölyü dolgokat, jelentenek: p. o. kör, körül, körület, vagy kerü-

let, köröm, görbe, gomb, czomb, domb, lomb, ór, mellytől származnak órvény, örjült, örül, öröm, továbbá, bog, bogyó, csomó, göcs, görcs, gördit, gyöngyöl, gyöngy, bög, köny, öv, öszve, örök, szöm, vagy szem, sor, tó, öböl, fő (caput), tő (töve valaminek) 's a' t. (u, ü hosszú gömbölyüt p. o. új-digitus, fű, fül, rúd, függ, szű, vagy sziv, tű-acus, 's a' t). De jegyezzük meg addig is, míg ezen tárgyról többeket mondanék: a' példák felhordásában nagyon kell vigyáznunk, hogy olyan szók említessenek, mellyek 1.) érzékek alá eső dolgot — 2.) az emberi nemzet első szükségét fejezik ki. Miért? Most többet mondani hosszas volna, 's a' gondolkozó fő könnyen kitalálja. E' tárgyban elég ennyit tudnunk: Ha „*tökéletes*“ a' gömbölyűnek átvitt értelme, a' miben véleményem szerint teljes igazság vagyon: úgy jobb „*tökéletes*“ mint „*tekéletes*“; részint, mivel a' gömbölyűség értelme tisztábban láttatik benne, részint mivel az utolsó gyökér „*tő*“, mellytől származnak „*tök*“ (mint fartól fark) és „*tőke*“ is (kicsinyítve). Nem áll-ellent azon ellenvetés, hogy *tőke* gyökérnek a' magyarban legkisebb nyoma sem volna: mert ö, e - vel könnyen fölcserélte-tik; de hasonlólag Mólnár Albertnél olvassuk „*tőkehal*“. Az pedig csak enyelgés, a' mi a' *tőkfej*-rül és a' tudományos társasági jelentés tőkéjéről mondatik: mert kiki tudja, hogy az

átviteles értelem különböző tekintetben különböző lehet. Így a' költők néhol a' bút vagy sötétséget nevezik éjnek, néhol a' szép leány barna haját (Gyula szerelme Kisfaludytól.). 'S hogy *tök*-tül, nem *töké*-től is, származhatik „*tökéletes*“ mutatja ezen szó: *veszély*, mellynek gyökere vész. Innen ismét az is következik, hogy *tökély* vagy *tökél* is jó magyar szó. Ide mutat, hogy valamint kellemetes, alkalmas, szerelletes, ezektől származnak, kellem, alkalom, szerelem; úgy *tökéletes* ettől *tökél* vagy *tökély*, melly hogy különböző a' *tökéletességtől*, p. o. „sok *tökélek* lehetnek valakiben, de azért távol van a' *tökéletességtől*,“ úgy hiszem, mindenki előtt világos; kiváltképen az előtt, a' ki a' -ság -ség ragokat érti, de világos az is, hogy maga helyén mind a' kettő jó magyar szó. Én arról nem tehetek, hogy a' latinnak mind a' kettőre szova nincsen. Eddig is az volt bajunk és hátramaradásunk, hogy mindenre a' diákban kereséink megfelelő szovat, 's ha ott nem találtunk, a' magunkét is számkiüzők, mintha az előttünk két 's több ezreddel élt diák nyelv beszélőinek, minden más tökélesb nyelvbéli ideák meglettek volna fejökben, annyival inkább olyan ideák, mellyek ezredek múlva fogtak és fognak kifejlődni.

III.

A' *tökély*, (mint *fő* és *fök* és *fökély*, vagy *fe* és *fek* és *fekély*), melyet Kisfaludy Károlyunk hozott divatba, igen is, a' *tök*-ből vette származását. *Szem* és *lap* és *szak*-ból hasonlóan lőnek ezek is: *személy* és *lapály* és *szakál*.

Ennyi ok talán elég.

De kell e *tökély* a' *tökélet* és *tökeletesség* mellett? 's azért kell e: mert ezeknél csak ifjabb és szebb? Vagy kell azért is: mert *tökély* és *tökélet* és *tökeletesség* szovaink által mind qualitative mind quantitative háromféle ideát jegyezhetni meg? —

A' felelet legyen olvasónké!

SZEMERE PÁL.

TIZENHATODIK RÉSZ.

TÖRTÉNETNYOMOZÁS.

I.

Az emberi nemzet' történetsora, a' kezdet egy pár emberétől fogva korunknak ezer milliomáig, nem egyéb: mint egymásból szakadatlanul folyó okoknak és következeseknek szövedéke; — egy hosszú láncz, mellynek összefüggő szemein véges tekintet keresztül nem hathat.

Ki mérheti meg az időnek hosszúságát, melly alatt az ember beszéd nélkül élt? A' beszéd feltalálást megelőzőtt kor az emberi tudományak elveszett. A' beszéd tette lehetségessé a' traditiókat, mellyekben az íráselőtti embernyomok' bizonytalan történetének maradványai a' késő unokákra általszállongottanak; 's általszállongottanak ugyan, de olly alakban, hogy többé azokat megismerni, 's a' való hisztória' tárgyaivá tenni nem lehetett. Az emberi nem' historiája tehát az írástalálmány után kezdődik.

Ha a' régiségnek emlékeit 's írásait az idő megkíméléle vala, kétség kívül a' történt dolgok-

ról véghetetlenül többet tudnánk, mint most tudunk, de bizonyost nehezen. Tekintvén a' hajdankor' maradványait, mond Schiller; nem látjuk e a' történetek' nagyobb részét szenvedelem, értetlenség, 's az író' sajátságai által alakjából kiforgatva, isméretlenné tétetni? Gyanúnk felébred a' históriának legrégibb emlékei mellett, 's tulajdon korunknak évkönyveinél sem enyészik el. Tanúkat hallgatunk ki olly esetről, melly csak ma, azon emberek között kikkel élünk, 's azon városban mellyet lakunk, történt vala; 's ellenkező bizonyításaikból alig tudjuk a' valót kifejleszteni: minő bizodalommal viseltethetünk hát azon korhoz, azon nemzetekhez, mellyeket erkölcsi különjeik még távolabb tartanak tőlünk, mint a' közöttünk lefolyt ezredek?

Szedd össze azon töredékeket, mellyek a' régiség' emlékeiből hozánk jutottanak, 's az emberiség' akkori történetei úgy fognak előtted állani: mint némelly öszvetört világnak széllyel-szórt maradványai. Látsz magányos vonásokat, mellyekből egész képet formálni hijában igyekszel. Öszvenézed azokat, 's keresvén hasonlóságot, következéseket akarsz kivonni; 's íme itt két 's három, vagy egyforma vagy egymáshoz illő, vonás, világot látszik gyujtani; de a' negyedikre vetsz tekintetet, 's újabb sötétség veszen körül.

Azok, kik a' természet' titkait 's törvényeit akarták felvilágosítani, saját fejeikből alkottanak hypothesiseket, 's azokat a' természetre alkalmaztatván, később bizonyos principiumokká igyekeztek formálni. Hasznos-e a' valónak ezen módját a' historiára is alkalmaztatni? Talán nem csak nem hasznos, sőt felette veszedelmes. A' hypothesis' alkotója lassanként hozzá - szokik azt, a' mit először csak gyanúnak tartott, bizonyosságnak hinni; 's nem többé a' valót, hanem magának a' hypothesisnek megállapítását keresni. Összeköttetéseket, hasonlatosságokat, világosságot nem az emléktöredékektől a' hypothesisnek, hanem a' hypothesisistól kölcsönöz az emléktöredékeknek; 's maga magát észrevétlen 's akaratlanul megcsalván, mindent hamis fényben kezd tekinteni; 's vizsgálódás helyett vak hitre téved el. Nem épen úgy bánt e Newton a' chronológiával, mint a' physikával? 'S íme az a' nagy ember, ki a' természettudománynak annyi fényt kölcsönözött, a' historiára fordítván fátylóját, annak ál világánál eltévedett.

Voltak, kik hypothesiseiket a' régiség' töredékei közt csillámló neveken, 's névmagyarazatokon fundálták, 's a' történeti homályt ezek által kívánták eloszlatni. Ezeknek írásaikban bámuljuk az olvasás' kiterjedtségét, 's azon vaszorgalmat, melly az ezerfelé tudosítások' összedésében mutatkozik. De a' morális világ ott

hol az emlékek bennünket elhagynak, épen olly hozzáférhetetlen: mint a' metaphysikának tárgyai. Inductiók és analógiák lehetségekre vihetnek, bizonyosságokra nem. 'S ott, hol nem csak egy a' lehetséges, mi fogja a' választást csalahatatlanúl vezetni? Mennél inkább szerelmes valaki a' maga hypothesisébe, annál messzebb téveszti el magát, 's annál inkább nem veszi észre tévelygését: a' mocsárban fellobbanó lángot vezérsillagnak nézi; saját gondolatit a' valósággal összetéveszti; széles olvasásától félre - vezetettvén, fontosságot a' sokaságban keres; 's mivel következtetései közt rendet 's összefüggést talál, nem is gyanítja, hogy hibáz, nem is gyanítja, hogy sokszor a' következtetések közt rend és összefüggés lehet, ha szinte maga a' fő állítvány azok közé tartozik is, miket a' logicusok *petitio principii* névvel neveznek.

Hajlandóság az etymologizálásra nagy olvasással egybe kötve merész elcsapásokra vezethet. Bochart örökös példáját adta ezen állításnak. Sokan ezt a' nagy tudóst igazságos keménységgel ítélték meg. Nem kell e az ítélet' keménységét meglágyítani azokra nézve, kik e' merészséget hazaszeretettel párosították? Rudbecktet értem, és azokat, kik másutt és minálunk az övéhez hasonló szellemben dolgoztak.

II.

A' történeti jegyzékeket öszvekeresni, 's egymás mellett felállítani; való és valótlán tudósításokat egymástól megkülönöztetni; időszámlálást megjavítani; eredetet, születést és halált nyomozni: ezek 's az ilyenek a' compilátornak és kritikusnak tisztében állanak. Az ő írásaikban látjuk a' nemzeteket 's a' magányos embereket feltűnni és munkálni; de csak úgy, mint valamelly báb-színen az ugráló bábokat: a' kéz, melly a' szemelőtti mozgásokat rejtekéből igazgatja, láthatatlan marad; 's így gyakran szemlélünk következt ok, tettét rugó, 's történeteket egybe-függés nélkül. Illy szemlélés által gyűlt ismételünk emlékező tehetségünkhez szól, 's lelket nem táplál. A' philosophusi történetvizsgáló felvilágosítja az emberi szívnek titkait, 's azokban keresi fel a' történet dolgoknak kútfejeiket; embert emberrel, nemzetet nemzettel, századot századdal hasonlít öszve; következésből nyomozza az okot, 's okból a' következt; a' kül homályt a' belső emberből igyekszik felderíteni; tekintetével a' múlttól a' jelenkorig, a' jelenkortól a' múltig hat; a' nemzeteket a' kifejleni kezdés' pontjaitól fogva a' tellyes virágzás' 's majd a' hervadás' koráig nyomról nyomra követi; kilesi a' segédnek 's akadálynak környülményeit, a' fontosb történeteket mellyek a' nevezetesb behatá-

sokat okozták, azon nagy befolyású halandókat, kiknek szenvedelmeik, kinézéseik 's gondolkodások az egésznek alkotványára munkáltak: 's szakadatlan figyelemmel fonja előttünk az ariadnéi fonalat, melly a' temérdek szövevényben biztos vezetónk lehessen. Az illy vizsgáló, nyelv-művészi sajátságokkal kikészítve, teszi azt, kit nagy történetírónak hívunk; 's az illy történetírónak tolla alatt leszen a' história a' valónak fáklyája, 's az emberi életnek tanító mestere.

Akarod e tudni, hogy ezen nemzetek, melyek most Európának kebelében fény 's csillogás közt élnek és mozognak, mik voltanak valaha? Vedd kezedbe az utazóknak írásaikat; 's tedd által magadat lélekben a' Tűzföldnek, új déli Valliának, új Zeelandnak, Otahitinak partjaira. Olvasd egy történetíró' szavaival, minő képet rajzolnak előnkbe az utazók az úgynevezett vad népekről: — — Sokakat ismeretlenségben találtak a' legszükségeseb mesterségekkel: vas, eke, 's némellyeket épen tűz nélkül; sokan még a' vad állatokkal küzdöttek eledelök 's lakjaik miatt; 's némellyeknél a' beszéd alig kezdett az állati hangokból értelmes jegyekké kifejlenni. Itt még a' házasságnak olly egyszerű köteléke sem volt szokásban; ott a' tulajdon sem ismertetett. Sok helyt a' figyelmetlen lélek a' naponként vissza forduló tapasztalást sem tudta megkapni: a' vad gondatlanul adá el ágyát, mellyen ma fekü-

dőtt nem jutván eszébe, hogy holnap ismét aludnia kell. De harcztaláltatott mindenhol, 's a győzedelembér nem ritkán a' levert ellenségnek teste volt. Másoknál, kik az életnek több javaival ismerkedvén meg, már a' cultúrának magash polczán állottak, szolgaság és despotismus rettenetes alakban tűntek fel. Ott egy áfrikai despot alattvalójit egy korty égett-borért vetette áruba: itt sírnalmánál konczoltattak fel azok, hogy az alvilágban szolgálatjára lehessenek. Ott az együgyűség nevetséges Fétisek, itt valamelly borzasztó szörny előtt borúl le (az ember isteneiben nyomja ki saját karakterét). A' mennyire lenyomják őtet ott szolgaság, butaság és babona: annyira nyomorúttá teszi itt a' féketlen szabadság' másik extremuma. Mindég támadásra vagy oltalomra készülve, minden zörgéstől felrettenve kémlődik pusztájában a' vad; ellenség neki minden a' mi új, 's jaj a' vándornak, kit a' szélvész az ő partjaira vetett ki! vendégi tűzhely nem fog számára füstölni, 's egy ajtó sem nyílik meg előtte barátságosan. De még ott is, hol az ember ellenséges magányból társaságos életre, szükségről bővségre, 's félelemről öröme emelkedik — mi különösnek, mi iszonyúnak látszik mielőttünk! Darabos ízlése vidámságot az elkábulásban, szépséget a' fintorgatásban, 's dicsőséget a' mértékfelettségben keres; rénye is irtózásra hoz; 's az a' mit ő boldogságnak ne-

vez, bennünk csak szánakozást és csömört gerjeszthet.

Melly különbség az új zeelandi kanibál között és mi közöttünk. Polgári alkotványunk oltalmában; földművelés, mesterségek, művészet és tudomány által segítve, 's megszelídülve; gondolattal, ismerettel és kívánsággal földet és eget általölelve; kikapva a' jelenlétnek 's mindennapinak szűk köréből; a' szükségéstől a' kedvesig, a' hasznostól a' szépig emelkedve: minő czímek, hogy korunk' férfiuságának a' még gyermekidejű emberfajok' ellentételében örvendjünk! A' kimívelt európai nem elégedett meg azzal, hogy azt, a' mit saját földén és saját földének kebelében talált, haszonra fordította, hanem felkutatta a' földnek minden részeit; idegen plántákat 's állatokat hazájában meghonosított, a' távol zónáknak klímáját önnön kertébe varázsolta; szobája' falait, asztalát és testét temérdek távolságban szedett zsákmányokkal borította el. Mi által lettek mind ezek lehetségessé? Kétség kívül a' tudomány által. Felvonatott a' múlt időnek kárpitja, Hellásznak és Rómának omladékai közül szedettek fel a' bölcseségnek magvai, mellyek plántálgatás, művelés és ápolás által olly szép virágokká 's olly szép gyümölcsökké lettenek. Tudomány nyitott utat a' tengereken keresztül ismeretlen földekig, 's a' mért-földek' ezreivel elválasztott népeket szomszéd-

dokká tette; tudomány alkotta öszve a státusokat; embernek ember, nemzetnek nemzet ellen oltalmat készített; 's lelkeinket az állati ösztönnek felibe emelvén, ismeretszomj és az emberiség' felébresztett érzelmei által képesekké tett bennünket, nem csak egy szűkkörű haznépnek tagjává, hanem egy egész nagy kiterjedésű hazának, sőt az egész világnak polgárává lehetnünk.

Kell e kívánni, hogy az emberi természet maga magát megtagadja, 's földfeletti tökélyre hágjon fel? Rosz és jó szükséges viszonyban vannak egymással; 's physikai és morális gonoszok egyformán munkálódtak azon javaknak nagy részét előtűntetni, mellyek elébb szükség-től 's félelemtől mentettek meg bennünket, később pedig gyönyörűségünknek 's felemelődésünknek eszközeivé lettenek. Bátran állíthatjátok, hogy mind azon erkölcsi roszak, mellyek az új világ' vad népeinél saját meztelenségökben mutatkoznak, kisebb vagy nagyobb mértékben, többé vagy kevesebbé hasonlító alakban, 's többé vagy kevesebbé elleplezve, a' legmíveltebb nemzetben is feltaláltnak: de feltaláltnak olly javak is, mellyeknek magvai a' vad nép' kebelében még észrevétlen szenderegnek. 'S az illy magvak miként jöttek ez vagy amaz nemzetnél virágzatba? Mint történe az, hogy ez itt a' míveltségnek olly magas polczára hághatott, míg amaz ott a' középszerűség' lépcsőjén, vagy

épen a' ki nem fejlődés' alsó pontján marada? Hogyan vándorlott a' pallérozottság országokról országokra, keletről nyugotra, délről észak felé? Mi módon lett lehetségessé, hogy bizonyos helyeken a' régi nagyság' emlékei felett félig vad népek fészkelnek? Ezek, 's az ilyen kérdések, természetesen tolaodnak minden gondolkozó fejnek elébe; 's feleletet reájok csak a' históriának egésze, az egyetemi történetírás, ad.

Az emberi természet' köre mind a' physikai mind a' morális világra nézve felette szük. A' memphisi pap hajdan vaknak mondotta a' helént, mivel tekintetének a' régiség' történetei nyitva nem állottak. 'S nem tartozhatik e, bizonyos mértékben, ezen megjegyzés mireánk is? Az, a' mit a' história' egyetemének nevezünk, csak töredékekből álló szövedék; 's ezen töredékes szövedéken is a' földkerekségnek csak egy része tűnik fel. Históriai tudományunk csak néhány népek' történeteín alapúl, de ezen néhányak között sincsen egy is, mellyet a' maga eredetétől fogva a' késő időkig nyomról nyomra követhetnénk. És még is — mi szép, mi tanúságos végig - nézni azon kevesen is, a' mi szemünk előtt elterjed! Hogyan lón itt egy nemzet kicsinyből nagyvá, egy más ott nagyból semmivé? Mi módon lón néhol kevés számkivetett familiákból város, a' városból birodalom, az ös-szetört birodalom' omladékaiból hatalmas orszá-

gok? Miként ébred itt világosság a' vad nép között, 's annak jóltevő fényénél mint alkotja az magát öszve kisebb vagy nagyobb társaságokká, mint lépdel találmányról találmányra, ismeretről ismeretre, hatalomról hatalomra mind addig, míg ragyogó pályájának legmagasb pontján áll? Miképen borúl ott homály a' fény és csillogás közt századokat töltött nagy népre; 's mint sülyed el saját nagyságának terhe alatt lassanként? Hogyan áll elő itt egy még ismeretlen nemzet, mint sebes villám vagy pusztító szélvész; 's mint dühösködik országokról országokra mind addig, míg kül és bel okok által megszelídülvén, vérrel szerzett hazáját virágzó tartománnyá formálja? Miként megy keresztül amott egy másik, mint valamelly cométa; hamar feltüntével milliion szemeket vonván magára, 's hamar elhúnytá után többé fel nem tűnve? Mint hullanak itt szabad népek a' despotismus' örvényébe? Mint tűnik ki amott számos egymás mellett állott monarchiának sora a' történetekből, mellyeknek omladékaikon demokraták emelik fel magokat? Mi vonza itt a' tengerek által elválasztott nemzeteket egymáshoz, kik haszon és könnyebbség és segéd miatt ezer mértföldeken keresztül egymást megtalálják? Mi teszi ott a' szomszédokat, sőt hazafiakat is, egymásnak elenségeikké, kik külön - való kinézésök 's igen sokszor pusztá véleményök miatt kölcsönösen örökös idegenséget

szívnek be? . . . Nem való e, hogy illy 'dolgokra fordítani szemecinket, szívet emelő tekintet?

III.

Midőn a' philosoph az emberiséget körülölelő nagy természetre fügyeszti figyelmét, lehetetlen, hogy mind abban a' mit egen és földön magának kívülé lát, rendnek és öszvefüggésnek csalhatatlanul szembetünő jeleit ne lássa, ne érezze: az ember az egyedül, ki e' tagadhatatlan, ez örök rendnek közepében örök rendetlenségben látszik élni és mozogni. És még is, ha a' magányos embert egész nemzettel, 's az egész nemzeteket egymással öszve hasonlítjuk; ha az oczeán' távol partjain élő gyermeknépek' rajzolatját a' régiség' történeteire alkalmaztatjuk; ha az emberi majd magából kitörekedő, majd magába bevonuló, nyughatatlanúl - rest és restül - nyughatatlan léleknek egyes vonásait a' históriának egészében nyomozzuk: tapasztalni fogjuk, hogy az emberek különösen, és az emberi nemzetek közönségesen, minden elhajlások és különzéseik mellett is, mindég és mindenütt ugyanazon körben 's ugyanazon mozgások közt forganak. A' kertész bevetett egy ágyat tulipánmagokkal; 's feltenyészik a' virágnép ezerféle színvegygyel. Ez a' napnak jóltevő sugáraiban áll, amaz hideg árnyék borítja; ez most nyílik, amaz már elvi-

rúlt, 's felette egy újabb emeli magát: de mind-egyik ugyanazon alkotmánnyal bír; egyformán tápláltatik, él és enyész; 's gyökereiken újabb tavasszal újabb sarjzat virúl fel.

Ha a' történeteket magányosan tekintjük, gyakran olly vonások tűnek szemeinkbe, mellyek rendkívülieknek, képteleneknek tetszenek, az egésznek öszvefüggésében ezek rendesekké, természetesekké, hihetőkké változnak el. Némmelly vonások külön válva csekélyek, 's tekintetet alig érdemlők: ezek a' magok rendében az egészre temérdek behatással bírhatnak; 's az okok' és következtések' nagy lánczában a' fő szemet tehetik. Melly fényben jelenik meg minden a' philosoph' keresztülható 's öszvehasználó lelke előtt! Ó százféle nemzetek' sokaságában, 's ezerféle történetek' vegyületében fáradatlan tekintettel követi az emberi lélek' mozgásait. A' jelenkor' tüneményeiről, szakadatlan lépcsőken, felhág a' régiség' homályába; 's nem többé az emberi történetek' külsőjét, nem többé a' nemzeteknek egy meghatározott körben egymással és egymás mellett küzdésüket nézván: magának az emberiségnek belsőjére figyelmez. Felül emeli a' nemzeti különsegeken pillantatót; 's a' népeket úgy nézi, mint egy nagy kiterjedésű, de ugyanazon egy famíliának tagjait. Ezen nagy famíliának tagjai ezerféleképen ágaztak el. Lakjaik, szokásaik, véleményeik, nyelveik, 's száz

meg' száz különözéseik által egymástól eltávoztanak; de mind ezen eltávozások között is az a közönséges szellem, melly magát az egész famílián keresztül lehellette, soha sem vész el a bölcs elől. Igyekszik ő ezen szellemet a' maga számtalan széllyefolyásaiban követni és felfogni; a' milliomok' sokaságában; a' státusalkotványok' temérdekében az egyes embert felkeresi és megtalálja; megvizsgálja őt azon öszvefüggésben, mellyben az egész természettel 's a' maga földi lakával áll; kilesi azon bel és kül erőket, melly a' physikai és morális világban vagy őtet munkálkodtatják, vagy ő reá munkálnak; a' történetek' különféleségeiben nyomozza azt a' rendet, mellyhez az emberi kifejlés és munkálkodás kötve van; 's azt kérdi magától, ha mind ezen erő, rend és munkálkodás nem valamelly bizonyos célra siet e? Illy nyomozások vezetnek bennünket arra, a' mit a' 'historia' philosophiájának nevezhetünk.

TIZENHETEDIK RÉSZ.

KERESZTYÉN.

I.

Gyönyörű elsősége a' keresztyén vallásnak, hogy szíveinknek meleg emelkedést ad a' hit' (bízakodás), remény' és szeretet' érzetében.

II.

Csapásokban a' philosoph nem lát egyebet vak fatalismusnál, 's elfásúlva 's vigasztalás nélkül viseli a' bajt, mert el nem kerülheti: mí, keresztyének, gyötrelmeink között is egy bennünket szerető atya' vereséseit látjuk.

Melly enyhítő, vigasztaló szép hit ez!

III.

Sok baj van életünkben, de öröm is sok a' baj mellett. És ha az apostolokkal kérdezhettük (Muzáron. V rész) mester, maga vétett e ez vagy szüléji, hogy illy nyomorú? bízvást kérdezhettek, látván némelly gyarlót mint nyargaltat csillogó szekeren a' szerencse: ennek szüléji, ősei

érdemlették e hogy illy boldog? mert maga ő ugyan nem érdemli. De hagyjuk abba a' gondviselés' útjainak vizsgálatását, 's tiszteljük a' mit nem érthetünk. Isten a' legszerencsétlenebbnek is ada örömeket, mint bajt a' legboldogabbnak; 's a' bölcs ezt forgatja szeme előtt:

Örülj, midőn lehet; tórd a' mit nem kerülhetsz.

TIZENNYOLCZADIK RÉSZ.

MAGYAR.

I.

A' föld, mellyen sátorát felütötte a' magyar, őseinek vérével szerzett föld vala.

Kedves tehát; mert drágán vásároltatott.

II.

Azon emlékezet, hogy a' magyar hódítók' gyermeke, katonai dicsőség' keresésére indította őt.

Ezen indulat a' környülállásoktól tápláltván, önérzést, 's ez által bizonyos népsajátságot ébresztett fel, melly a' nemzetiségnek kútfeje.

III.

Éjszaki komolyság, ázsiai fényüzés, vezérséghez - szokás a' vándorlás 's azt követő vívások között, küzdés a' szabadság felé de köznek részvétele nélkül . . .

Ezek azon scénák, mellyeket történeteink szakadatlan sorban mutatnak.

IV.

A' mi hét vándor nemzetségeink sokban hasonlítanak azon arabsokhoz, kik a' pusztákon háznépekként telepedvén le, egyik familia a' másikat örök gyűlöléssel üldöze.

Legalább a' szünetlen pártkeresés 's pártváltozás inkább familiai különözö lelket, mint köznek szeretetét, azaz nemzetiséget éreztetnek velünk.

TIZENKILENCZEDIK RÉSZ.

ÖN PANASZOK.

I.

Az ég bőven osztogat mindennek mindent, örömet és bánatot; de szívet melly így gyötörje magát, mint ez az enyém, talán még senkinek nem adott.

Érzem, ez engem megemészt előbb utóbb. Hadd emésszen. Olly időket értünk, mellyekben sokáig lenni nem óhajtunk.

II.

Én csak azért boszonkodom, miért van karakteremben bizonyos grádusú könnyelműséggel ez a lélekvesztő érzékenység egybe-szóve. Ezen utolsó nélkül amaz elsővel olly boldog volnék: 's már régen vége szakadt volna minden képzelt és nemképzelt bajaimnak.

De miért ez értelmetlen panasz? Sietnek napjaink; 's sokakat fogunk elfelejteni, és ismét sokakra emlékezni,

III.

Isten nem teremtette erősebbet mint az ember — túrni jót és gonoszt; 's káromlom a' mai érzélgős nevelést, melly a' spártai szent durvaság helyett euripidesi lágyságot plántál belénk, 's azt cselekszi, hogy Göthének Wertherén épen úgy sírunk mint Müller' fityogó darabjain, hogy látunk embereket kik Wilhelm Meisternél is szemeket törlenek.

Vallyon nem fogjuk e még a' római elegiákat is sohajtozásokkal olvasni ?

IV.

Ollyan vagyok mint a' görög dithyramb: egyik érzésből a' másikba, egyik gondolatból a' másikba merengek által.

Miért nincs, ki mind ezen léleknüanszokat dalba öntse, vagy psychologi szellemmel kifejtse ? Én magam azt nem tehetem. Mert nem bizonyos távolságban kell e lenni a' lélek' azon állapotjától, mellyet zengeni vagy magyarázni akarunk ?

V.

Csak még is szép, még is jó ez a' világ.

Ha minden becsületes ember kettőt vagy hármat talál, kiben meg nem csalatkozik, úgy

nincs okunk panaszra. Az a' nagy sereg . . . Hadd azt a' maga útján. Térjünk ki előle; 's elvonulásunk megadja nyugal munkat.

Élj lappangva. Ezt tanítja Epikur. 'S a' philosophiának minden tanításai között ez az a' mit legjobban megtanúltam.

VI.

Vissza emlékezem; 's a' lélek megkapott.

Ez a' gyuladékony szív áldás nekem, 's nem átok. Előbb tellyesen a' közvilágé valék; 's most egyszerre, mint valamely magiás ütés által — a' legkedvesebb, a' legboldogítóbb érzés dagasztja ereimet. Érzem, van erőm ennyi 's több meg-rázást is eltűrni. De midőn mondom, én, csak a' lelket értem. Ah, a' halandó test roskadoz. 'S még sincs okom panaszkodni; nincs okotok szánni.

VII.

Ezen pillanatban ismét könnyel tölt meg ez a' szem, melly felette későn tanult meg sírni. — — A' fiatal kor, hősi érzeményekkel büszkélkedék. Nem. Érzeményeim csak kölcsönözöttek voltak.

Nyomorult ember! Soha sem valál te hős; csak mindég érzelő. 'S mindég és mindég. Az ember minden forma alatt csak ember. 'S miért szégyeneljem megvallani, hogy nekem kínos

enyéimtől távol lennem. Sehol sem éltem távolabb enmagamtól 's gyengeségeimtől, mint ezekenél; sehol sem szenvedtem ezer apró tekintetekben annyit mint közöttök: és még is sehol sem sírtam életemben búcsúkönnyeket, csak ott!

Szív, szív! Meddig nem fogsz még megrepedni?

IX.

Itt a' levél: homályos, és rosztól írt; de szívhez szól, de szívből folyt. Ott engemet szeretnek. 'S ki veheti rossz neven, ha ezen emlékezetkor könnyet hullatok?

Nincs vizásabb állat mint némelly ember, mert ez a' némelly ember szüntelen a' maga nyugalma ellen dolgozik; kiragadja magát onnan, hol maradnia kellene, 's oda fut, hová belépni nem kellett volna; — soha nem.

X.

Felhevíték fejemet, 's megigértem hogy megyek; 's indulásunk között nem több mint két 's három óra van. De sok történik az alatt, míg fájáról egy alma leesik.

Nem bizonyos, ha megyek e?

XI.

Mit használna nekem, ha ezen pillanatban isteni erő által óhajtásim' 's vágyaim' világába röpit-

tetném is? Két pillantat múlva talán keserűbb könnyeket öntenék mint most itt; 's ismét tovább, ismét távolba kívánkoznám. És még is, talán nem sírnék. Talán enyhítne . . . De mi enyhítne?

Nem látom a' betűt, mellyet írok; 's nem értem a' szót, melly tollamból foly.

XII.

Mindent adhat a' sors nekem; mindent, a' mit a' legghiúbb lélek óhajthat; de ha azt nem adja, a' mit én mindég óhajtottam és mindég óhajtani fogok, 's egyedül csak azt: cynicusabb leszek Diogenesnél, ki Sándortól csak fényt kér.

Homályosok panaszaim; de ha nem lehet másképen.

HUSZADIK RÉSZ.

HÁZAS - ÉLET.

I.

Melly gyönyörű szakasza az házas - életünknek, midőn a' legparányibb öröm sem vész el előlünk, midőn a' legkisebb csekélység is erős behatással munkál lelkeinkre.

Minden változandó, 's változni fog ez is.

'S még sincs igazunk panaszkodni, ha ezen szép időszakasz enyészni kezd. Megcsökkennek ugyan örömeink, de fájdalmaink is kevesednek; pedig mennél nagyobbak amazok, annál közelebb rokonságban állanak emezekkel. Legalább Rousseau azt beszéli, hogy gyönyörűségeit M. de Warens' karjain soha sem kóstellhatta szenvedés nélkül.

A.

II.

Az első szám' végzete, János - Jakab' confessiójával, nekem igen ollyannak tetszik, mint midőn a' szegénnyé lett gazdag azzal vigasztalja

magát és vesztését, hogy már bátorságban alhatik a' tolvajoktól; 's hál' istennek! nincsen vesződése a' gazdaság' gondjaival.

A' szerelem' szép kora bájos kehely. Az öröm igen csak olly formán érzik rajta, mint a' finom ürmös - boron; hanemha valaki mánort 's főfájást innék belőle magának.

Való, hogy az Aesóp' rókájának *nolo acerbum*-ja igen igen jó vígasztalás az efféle veszteségekben — ha bírhat az akaratos szívvel.

BB.

III.

Házasodjál, de eszesen.

Nem pénzért, de pénzzel; vagy a' mi ér annyit mint a' pénz, végy társat, kit szeretni fogsz, 's kitől fogsz szerettetni; ki oktalanka ugyan ne legyen, de örömostebb vizsgál-gassa a' fias - tyúkot udvara körül, mint felette a' csillagok között. Ollyant, ki ne akarjon többet mint lehet; ki ne másoknak sorsához mérsékelje a' magáét hanem érezze, hogy a' csendes boldog egymást - szeretők' élete szint - úgy irigylést érdemlő sors, mint az Azoké, kik ragyognak ugyan, de házok örömet nem ismer. Ollyant, ki férjének akár szegény voltát, akár hibáit, szeszeit, szenvedelmait nem hordja fel vádképen. Ollyant, ki férjén nem nyargalni, nem süveget hordani, nem mestereskedni akar,

hanem tudván, hogy ezek mind a' férjnek mind magának életét elkeserítik, észrevétlenül és szeretettel, 's kérdésekbe és kérésekbe öltöztetett tanácsokkal, vezérel és vezéreltethetik.

Szülei nevelést ohajtók, nem iskolait, szenvedhető arczút 's növésút, nem ragyogó szépséget; mívelt lelkűt, de nem tudóst; 's hazait, és nem kült. Első feredőjének neve akármi volt, csak szív legyen, minden jó lesz.

CZ.

IV.

Szép atyai intés. Szabad legyen explanatóriát függesztenem utána. — — — — Mindent kívánnánk kapni feleségünkben; 's mindent kapni nem lehet. Mit ne kívánjunk tehát?

Születést?

Úgy tetszik, nélküle leginkább ellehet, kinek az magának jutott. De ne hidd még is. Ismerek sokat, ki e' részben túl emelkedett az előítéleteken, 's kegyetlenül lakolt érte; sok el is hidegedett imádott felesége iránt, 's egyedül azért, mert, az illyennel fellépni a' magához hasonlók közzé nem bátorkodott, 's magát nevetetni, feleségét mellőztetni látta.

Pénzt?

A' ki gazdag, pénz nélkül is házasodhatik, 's nem félhet, hogy megbánja. Sok asszony azt nem hozott, de csinált, és így a' csorba ki lón

pótolva; a' születése soha ki nem pótolthatik, kivált ha olly rokonok is járnak hozzánk, kikért nem lehet nem pirúlni.

Szépség nem kell.

Azt csak szeretőben kell keresni, nem feleségben. Elég, ha ez kedves, és mívelt lelkű.

V.

A' költő egyik epigrammjában azt beszéli, mit kíván szeretőjében, 's a' versezetnek ez utolsó sora: *Omnibus his unam plus amo nequiculam.*

Szeretőben talán, talán?

De jaj annak, kinek a' sors nequicula uxort adott. Vége a' házi boldogságnak, a' hol férj vagy feleség félre szökken.

VI.

Sokan — mondhatnám, egész legio ifjainkból — úgy tekintik ma a' házasságot, mint a' bankrotot csinált angoly kereskedő az Indiákra való menetelt; tudniillik: mint állapotjaik', környülményeik' javításának vég eszközét 's menedékét. Ha minden kötél szakadt, 's a' sors' adományát vagy elprédáltuk, vagy valamint ez fáradozás nélkül ölünkbe hullatni makacs: házasodjunk gazdagon; 's ki van egyenlítve minden.

Az orvosság nem épen rossz. Sem fej-, sem nyak-töréssel nem jár. Hanem így természetesen

nem

nem kell csudálnunk, ha későbben látjuk, hogy a' *medicina pejor* volt *morbo*.

BB.

IV – VI.

VII.

Nem palástoltathatik el soha a' kokettezés, az a' nevetséges bohósága az asszonyi nemnek, midőn tömjént fogad el más férfitől, vagy midőn tömjént vár és kíván, midőn szépnek, elmésnek óhajt látszani, midőn az édeskedők elöl magát el nem vonja, azokon tiszteletes viselete által nem uralkodik, sőt gondolatlan familiáritásaival gyanút éleszt bennök, hogy ha mernének, ha nem őriztetnének, el lehetne azon pontra juttatni, hogy szerelmeskedésbe ereszkedjenek 's megbuktassanak.

Az illyent nincs férj, 's nem is leszen, ki csendesen eltűrhesse; hanemha maga tart mást oldalaslag, 's így szabaddá akarja tenni magát; vagy felesége eránt végképen elhült, 's örül hogy felváltatik.

Illyenkor nem csak szívünk, hanem kevélységünk is compromittálva van. Nem örömet akarnánk a' világ előtt sem vakoknak tartatni, sem gyáváknak.

D.

VIII.

Oda a' házi csend, oda a' házi boldogság, ha a' férj a' feleségnek és ez viszont amannak minden nyomon szólítgatója; ha egyik a' másik gyengeségeit tekintetben nem tartja, nem mellőzgeti, valahányszor azok tekintetet és mellőzést érdemelnek.

Nem csak akkor nem kell intést adni házastársunknak, mikor meg vagyunk bántva, de nem soha úgy, hogy az egyszersmind ne érezze, hogy mi ugyan meg vagyunk bántva, de csak a' tett fáj, a' személyt meg szerettetik mint mindig.

Ha a' személyt még tüziünkben is szeretjük, lehet szólni, 's fájdalommal szólni, a' tűz' órájában is.

E.

IX.

Tapasztalt Rupert' szavai ezek, VII és VIII.

Nincs veszélyesebb mérge a' házasságnak, mint ha egyik fél, zajos haragja kitöréseiben, a' másiknak becsülését 's nemes önérzelmét félre dobja; vagy azt megvetés' szavaival zúzza meg. A' követő béke alig képes, sok időre is, behégeszteni az efféle sebeket.

X.

Szinte illy házassági métely: az úton 's útfélen való panaszolkodás társunk ellen.

Az illy szívesen panaszolkodó félnek — tapasztalám — már emelve áll egyik lába a' félre lépésre.

Természetes is ez.

Igen túl kívánunk adni azon portékánkon, mellyet dob alatt árúlgatunk.

BB.

XI.

Ha NEM házasodol,
bizonyos hogy előbb - utóbb megbánod,
bár nem bizonyos,
vallyon tetemesen e?

Ha MEG házasodol
nem bizonyos, vallyon megbánod e?
de ha megbánod,
keservesen bánod meg.

F.

XII.

A' XI szám, úgy tetszik, hivellő legyezőcske házasulandó ifjaink hevének.

Időkorunkban, melly a' harmincz 's több éves nőtelenektől pözsög a' haza koránt sem tanácsos antidotumot nyujtani a' házasság ellen. Azt tartom, jobb volna illy barátságos egyezést ajánlani a' két nem' ifjuságának: Ifjaink ne profanálgassák, ne surrogatumozgassák a' házas-

ság' mystérjeit; 's szépeink ne követeljenek annyit, hogy egész suite költség huzódjék utánok, mint asszonyok után. 'S így hiszem, hogy

**Ha MEG házasodol,
keservesen NEM bánod meg.**

BB.

HUSZONEGYEDIK RÉSZ.

BEL ÉS KÜL VILÁG.

I.

Nem olly nagy a' világ, 's nem olly kicsi szívünk, hogy amazt ez, ha szeret, magába ne foglalhatná.

A' lágú és meleg szív csalhat ugyan sokszor, de mindég csal a' jégkebel: 's az élet' szebb örömeiért csalja meg az embert.

Ha hevesen szerető szív az érzéketlenség' hideg vizébe merül, vagy meghasad ottan vagy legalább meghidegszik, midőn a' vizet alig melegíti.

Tiszta, mint a' fellegtelen égboltozat, legtöbb embernek belseje; de mihelyt hosszabb ideig tündöklök rajta a' szerencse' napja, fellegeteket szül, 's örökre elborítja közönségesen.

Ime egy földanya' kebele számtalan virágokat terem és tenyészt, örökké egy naptól világítva és melegítve. Miért nem teremhetne szívünk is számtalan jót? miért nem nyomhatunk mi is egész világokat szerető szívünkhöz? és ha tesszük is, miért nem világítja mind ezt az ész'

egyetlen ragyogó napja? Azért, mert ez és a szív közé az úgy nevezett emberösméret' és élet bölcseség' zordon fellegei vonúlnak, sugárt hozzájuk nem eresztenek; maga pedig a' szív csak halvány 's gyöngé virágokat teremhet.

II.

Minden ember maga kezében tartja az örömpoharat, de többnyire fagyva találja a' drága italt: sohajtásokkal, könyűjével, és sokszor csak szívverével képes azt elolvasztani, hogy néhány csöppet ihassék.

Mint vihar a' lombot, úgy szakítja el a' nagy boldogság az embert az életről; felviszi szédítő magasságra és elhal, 's leejti a' repülőt. De az nem esik vissza többé fájára: a' mély földre hull, és elrohad.

A' képzelet' virágkoszorújában egy here vagon, a' túlság; 's ez egytől félvén, hány számtalan nem mer közelíteni a' virágokhoz.

A' ked hajlékony pálczához hasonló, mellynek egy végén a' szomorúság, másikon a' vígság vagon: de egyetlen egy gondolat egyik végét a' másikhoz hajthatja.

Édes harmathoz hasonlók a' csendes fájdalom' könyei: ha már égetni kezdi a' boldogság' napja belsönket, ők csöpegnek rá, ők vidítják, ők gerjesztik új életre.

Magában hordozza minden fájdalom önnön írját: a' scorio harapási orvosságát, a' fájdalom a' könnyeket, az élet a' halált.

III.

Az életnek nagy koszorújában számtalan virágok találatnak. Körülfutnak a' szemek, 's egy virágról a' másikra, míg a' rózsához, a' szerelemhez, nem jutnak; de ezt megtalálván, ezen többé nem tévelyegnek; vagy legalább visszajőnek ismét.

A' szerelem hajnala a' boldogságnak.

Életünk nap, a' szerelem' napja. Ha ez elalkonyodott, láthatunk ugyan holdat és csillagokat, mellyek elaludt napunknak kölcsönözött fényével díszlenek; de napot többé nem látunk.

A' szerelem forró, hideg az élet. Csak maga a' barátság melegíti állandóan valónkat.

A' szerelem éltünk' nyara, a' barátság tavasza 's őze; őáltala virúl legszebb reményünk, őbenne nő és nyíladoz a' szerelem' bájos virága; 's elélvén a' szerelem' édes álmát, ő nyújt csendes nyugalmat, valódi szerencsét és boldogságot éltünk' őszi gyümölcséként.

A' szerencse' napja számtalan árnyékot, barátokat, tüntet fel; ha elborúl, nem olly fényesen, de igazabban látunk mindent.

Kedvesünk' tökélyeit a' szeretet' üvegén mind egyesülve látjuk; azért látszanak olly fényeseknek.

Ha ízlettel fonatnak a' társalkodás' fonalai szép szövevényyé, mindenkit mulatván hasznúl is szolgál; de közönségesen csak tarka kötél fonatnak, mellyel mindenki az unalom' hydráját kívánja, többnyire hasztalanúl, megfojtani.

IV.

Ha magas bércezen állunk, 's az alattunk kiterjedett vidéket látjuk, nagy temetőnek tetszik, mellynek hegyei sírhantók, völgyei sírgödrök; és el kívánkozunk e' halálvilágból: de midőn magasabbra emelkedünk a' világ' minden bércezinél, hogy az csak egyszerű keréknek tetszik; midőn magasunkból a' számtalan jó tettet, isteni képzetet, 's a' gyengéd emberszív' rózsafényét látjuk — akkor érezzük még tökéletesen, melly jó ez a' föld.

Csak akkor látják szemeink a' földet, ha könnyek által mosattak ki.

Életünk könyvhez hasonló, mellyben sok kellemes és sok kellemetlen találtatik. Mi több? Senki sem tudja: mert egészen még senki sem olvasta keresztül. A' laptól, mellyre valaki nyit, függ: mi félét talál. 'S ezért számtalanon, félelemből, zárva hagyják.

Ollyan az élet mint a' rózsza: ki csak egyes leveleit, illatját, vagy csak töviseit ismeri, nem mondhatja, hogy rózsát látott: csak ki az egész életet, nem csak töviseit vagy illatját ismeri, mondhatja hogy élt.

Csendesen fekszik előttünk az élet — egy szép tükör, melyből az egész természet tündöklő szépségben, és állhatatosságban ragyog vissza. Essék belé a' szerencsétlenségnek csak egy köve is, 's mindent állhatatlannak lát az emberi szem.

Tükörfolyamhoz hasonló a' képzelet, melyben minden parti dolgok csak reszketve tündöklenek vissza; 's a' hiányokat ragyogó nap vagy csendes holdvilág tölti be: 's így örülhet mindenki a' folyam mellett, csak virágokat ne kívánkozzék szakítani e' vizes világból; mert, a' semmiséget meglátván, rajta minden kedvét elveszti. 'S mi más az élet képzeletnél?

Számtalan hajó evez le az élet' folyamán. Elmúlt nem sokára a' nyom, melyet maga után hagyott a' sajka. Több más sajkának fenntartása, 's rettentő hajótörés, vagy más sajkák'rontása tartják fenn a' révész' nevét. Számtalanon mind ezt tenni nem merik; azért a' folyó' iszapos részén haladván, az által akarnak ismertetni, hogy a' folyamot pillantatokra mocskították.

A' tehetetlenség szélszünet az élet' tengerén: mindenki bizonyos, hogy általa sziklákra nem hajtatik; de ha sokáig tart, bár melly

nagy legyen az elme' eledele, felemésztetik, 's az ember elvész.

V.

Legalább az által használ minden ember, hogy az életnek egy üregét tölti be példájával; és hogy azok, kik ügyeltek reá, bátrabban járhatják útjokat.

Egy marad az ember' ábrázatja mindég: különféle környülményekben csak ruhát vált: 's vagy az öröm' tavaszruháját ölti fel, vagy a' fájdalom őszi - köntösét. Nagy alkalmoknál mind ketjét gyöngyökkel hímezi: könnyek ezek; mind a' nagy öröm', mind a' nagy fájdalom' igaz tanúji. Csak az érzéketlenség udvari képe jár szüntelen uniformban; csak ez nem hímezi gyöngyökkel köntösét soha.

Bátran halad az ember élte' ösvényén, de elején ne botoljon, mert megütvén lábát, egyszersmind bátorságát is elveszti, Későbbi botlások lábát ha sértik, bátorságát nem vészik el.

Kevés ember tud, vagy akar legalább, élni azzal, a' mi mindenkinek szabadon áll, a' dolog' felsőjével; és felette veszélyes a' béhatás: sokszor vízerekre akad az ásó, mellyek munkáját nem csak semmivé teszik, de magát is retentő veszélybe hozzák.

Két szem mindég csak egy gondolatot, egy szenvedelmet mond ki, épszemű embereknél

tudniillik; kancsalokat kétszínűeknek mondunk. Miért nem vagyunk e' véleményben olly emberekre is, kiknek két fő részeik, szív és ész, örökre ellenkednek 's csatáznak?

Sokszor azt gondolja az esztelen muzsikus az élet' tánczpalotájában, hogy mindenki csak érte 's zengeményeiért tánczol; pedig azt csak kevés esztelen teszi: mindenkinek különös kedvесе vagyon, kit forró kebléhez nyomván, érte 's körüle lejt.

IV.

Nem a' religio' formája, a' religio maga boldogít.

VII.

Az igazság gyöngyhöz hasonló, melly a' tudománytenger' legmélyebb fenekén fekszik; bátran merül belé az ember, hogy azokat kihozhassa, 's nyugalját és életét 's mindenét rá teszi; kijön végtére — de midőn nyitja a' csigát, csak gyöngyanyát bir, 's gyöngyöt nem.

A' hold csak gyenge visszatündöklése a' napnak, és még is sokszor emennél inkább gyönyörködtet; így vagyunk az igazsággal is: gyenge visszatünése inkább boldogít szokszor magánál az igazságnál.

Szobatudákosság rövid -, a' természetben élés hosszú - látásúvá teszi az embert nem csak testi -, de lelki - képen is.

Csak akkor írhatunk lelkünk' papirosára tudományokat, ha az élet' enyvén átvonatott.

VIII.

Éltünkben csak egy bizonyosság van — sírokkal írta azt az istenség a' természet' nagy könyvébe: a' halál; de még ez is vígasztal.

IX.

Az egész emberiség mozaikképhez hasonló: az egyes kövek, emberek, csak igen csekélyek 's egyszínűek közönségesen; de az egész, mellyben minden részecske szükséges, csudálatra ragad mindenkit.

Lenyomó, ha feltekint ember a' számtalan világokra maga felett, és ha meggondolja, mi kevés ő a' roppant mindenségben; de ha a' földre borúlván, újra feltekint, és ha csudálva látja a' műveket, mellyeket maga teremtett, és ha látja mivé teheti a' földet, 's meg' magába tekint újra — emelkedik lelke, 's büszkén látja, hogy testvére az egész természetnek, mert őbenne is ki van mondva a' nagy egyetemi gondolat: ki-fejlés.

Termékeny a' dicsőség' nagy tére. Ki teteket vet és vérrel öntözi, annak felnő fája, és bizonyágot teszen felőle jövődő években. Nehány fa minden más többeken túl emelkedik fel. De nem bizonyos, vallyon, legnagyobb magvat

vetett e az? 's ha maga vérével öntözte e, vagy számtalan másokéval?

X.

Ember, sokaság, nép: csak a' szabadság teszi nemzetté.

Minden nemzetben nagy erő szendereg: de szendereg csak, és a' pallérozás serkenti fel.

Gyermeknép' erkölcei tojáshoz hasonlók: csak meleg által fejlődhetnek.

Szív lehet a' fejedelem, a' törvényhozó-kar légyen ész, a' nép pedig erő; 's szerencsések lesznek az országok.

B. E. J.

HUSZONKETTÖDIK RÉSZ.

FÉNY ÉS MELEGSÉG

A' huszonegyedik Részt két szóval óhajtanám karakterizálni, 's e' kettő volna: fény és melegség.

E' két factor factora minden nagynak, 's örökös da capoja mind annak a' mi hatni akar.

II.

A' philosophia nem jelenik meg itt háló-köntösében, mire azt Garve, 's más úgynevezet practicus philosophusok, alacsonyították: a' philosophia megjelenik itt — melegen, mint testvére a' poesisnak; 's mint megjelenék éjszak' gonosz befolyásain kívül mindenütt, Platótól Cousinig.

III.

A' tagadás' évei elmúltak, 's helyökbe egy meleg hit lépe; annál melegebb 's azért meleg,

mennél hidegebb 's mert hideg volt az őket megelőző kor.

Minekutána Fichte fő pontjára vivé a' cathegóriák' philosophiáját, 's ezt az éntre állította, csak lassu érintés kelle, hogy a' nevetséges idolum felbillenjen; 's helyébe az ellenkező vég, a' nagy minden, lépe, mellynek eradiatiója minden én: 's így született újra a' spinosismus, melly örökké alapja leszen minden szellemi világnézetnek, 's így alapja a' keresztyénségnek, mint theoria 's nem mint factum, vagy világosabban, alapja korunk' keresztyénségének.

Csak e' philosophiából kiindulva leszen poesise napjainknak, melly sympathiát találjon individuumoknál és massáknál egyiránt. 'S így lón a' francia romanticus literatúra azzá, minek azt culminatiójában itt Cousinnál ott Hugónál látjuk.

SZ. L.

HUSZONHARMADIK RÉSZ.

ÁLTALTÉTEL.

I.

A' TANITVÁNY.

Ott, hol a' forrás tajtékot hányva szökell alá
a' magas szirtról, illatozó violákkal elhintett
gyepen szüle engem egy ifju leány, a' Múza, 's
lágyan foga keblébe, 's homlokomat előntötte
csókjaival.

Serdülj, monda, és a' miket itt látni fogsz,
zengd el lantom' idegjein, mellyetnéked hagyok.
Igy szólván, ment, 's hirtelen egy galamb leb-
bent nyögve felém, béhinte a' tavasz' ifju lomb-
jaival, 's ajkamat mézzel töltötte el.

Nöttem.

'S mit az ér' szélein, hol az görbén fut ag-
gott tölgyerdők mellet — a' mit a' szent ihlelet'
pillantatiban istenek^a értenem engedtek a' szirt-
patak' vad zajgásiban, már már zengi énekem . . .

Idővel, ha majd férfivá válandok, a' hazát
és annak hív és nagy fijait : most még csak gyenge

szerelmeket, és a' lyányka' szemét, ki, meg-
ijedve, fut lobbant lángom elöl kertje árnyéki-
ba, 's ott, a' csintalan! önként veti magát kar-
jaim közé, de csak hamar kitépi magát keblem-
ből, 's ismét szalad.

II.

A' HIT' SZAVA.

Az oktalan bölc, o istenek, titeket tagadni akarna. De ti, haragra gyúladva ellene, megdördítitek felette menyköveiteket, hogy Újhely' és a' Hegyalja' sok bércei rengenek, 's tajtékokat hányva csap ki partjain a' Tisza. 'S ő, a' bolondoskodó tiszteletlen philosoph, ijedtében elsápadva összeroggyan; érzi hogy vagytok, de vakmerő kevélységgel tagadja.

Nem így én, o istenek.

Engemet szerény szív vonz tifeleitek, és ingani tudatlan szent hit, 's az a' félelem - tisztelet, mellyel a' hív gyermek viseltetik jó szüléjéhez. Én titeket mind szenvedésim mind örömeim közt szeretlek.

A' sötét éjt tiszta reg, a' fagyos telet víg tavasz és meleg nyár váltja fel, és a' gerézdekkel koszorúzott ősz. 'S újra előjön a' sötét éj, újra elő a' fagyos tél.

Hadd jójenek.

Néktek gondotok vagyon mindenre. Nekem az tisztem, hogy örvendjek, mikor örömet adtok, 's midőn csapást bocsátotok reám, tőrjek, reméljek, bízzam jóságtokban. Felettem összeszakadhat ég, föld; a' Phlegeton felém szórhatja lángjait: én nyugodtan maradok. Mert néktek gondotok van és leszen reám.

III.

A' NAGY NAPON.

Szabadon lihegsz, szeretett hon! szabadon, o szeretett, szabadon ismét! karunk összetöré béklyóidat. Hahh, itt hulltak, itt veszték el ők. Az isteni boszú rájuk szórta végre lobogó vilámaidat.

Nem erőnek buktunk mi meg; minket bizakodás tón neki rabjaivá. Esküdt, hogy védelmezni fog bennünket, 's mi, kik nem csaltunk soha, 's nem képzelhetjük mint csalhasson más is, hívénk esküvéseinek, 's ő bennünket, a' benne bizókat, megbuktata.

Hegyeink' aranyát, 's ugarink' gazdag természet iríglyé: és a' mit táplált a' mező. Paripáink néki nyihogtak, gyapját neki nevelte juhunk, 's a' mit erővel nem vón el, a' mit túl azon még marada, azt tőlünk ellopá, elcsalá. Összeháboríta bennünket egymással, 's belhadat támaszta közöttünk, 's kaczagta gonosz dühében, hogy a' rokonhad ölte pusztította egymást az ő kedvéért. Pénzre 's tisztségre éh gyermekeinket maszlagával hízlalta pribégjeivé, hogy ezeknek szolgálatjaik által dönthesse el a' mi még erősen állott.

'S mi nyögénk a' kevély kegyetlenség alatt, 's viselők a' bennünket megalázó nehéz igát, de mérges fájdalomban. Hunyadi Jánosnak lelke

nem hagyott el, de mi sem a' Hunyadi' nagy
lelkét, 's lepattogának lánczaink. Itt hulltak el
ők, itt vesztenek el. Lobogó tüzeit seregökre
lövellé az isteni boszú.

Szabadon lihegsz, szeretett haza ; szabadon,
o te szeretett, szabadon ismét! És, oh öröm,
mi — mi! török le bilincseidet!

IV.

VAJDA - HUNYAD.

Szirt, te, ki olly rendíthetlen vagy, mint annak lelke és karja, ki téged rakott, épített — Hunyadi János; 's nagy mint ő, nagy mint fija, nagy mint társai! Hol van ő? hol van Mátyás, az ő királyi fija? hová leve idős gyermeké, a' szerencsétlen, de lelkes László? Hol van egykori fényed? hol a' zaj, az a' tettekben-gazdag élet, melly egykor e' várat eltöltötte?

„Nincsenek!“ e' felelet jó füleimbe falaidnak kriptái csendéből. Nincsenek? Ah, irtóztató elváltozás! . . .

De mi ez?

Íme megnyílni látom kapudat. Igen is, megnyílik az. Capisztrán jó, szélnek eresztett zászlójával; 's vezeti győzedelemre a' sereget. Szól a' tárogató, a' síp, a' trombita, 's most Hunyadi maga is, néma haragban, előlép. Fija itt ott láttatja magát délczeg ménén hős atyja körül, 's veszi 's osztja parancsait . . .

Szirt, mi vagy te most, és mi valál egykor! Megborzadok. A' hazafi érte a' szent jelenést, 's nagy tettekre riad fel szomorú álmaiból.

V.

TUSAKODÁS.

Reményem eltűnt! — mint mikor a' Phárusban az éj' vad zivatarja közt ellobban a' lámpa, 's a' kétségbe esett hajózókat ismét örvény és égis mereszkező sziklák közzé vetik a' habok.

Oh, ti nagy istenek, 's te, te, nagy és jó Jupiter, kinek tisztod az ő ellent állást nem tűró végzéseiket tellyesedésbe hozni, mi tehát hijában bízánk e ti bennetek? mi tehát hasztalan emelénk e könyörgő kezeket ti hozzátok?

Méltatlanoknak nem uyújtanak segédet az istenek; tűrjük tehát a' mit ránk mértenek gonoszságinkért. Ha most nem könnyítettek is rajtunk, lesz nekik gondjok reánk, 's a' ki a' gonoszokat megalázni szokta, Nemes is, itt lesz a' maga idejében. Bizonnyal itt lesz. Ollykor sietve szokott megjelenni, de többszer sánta lábakkal késve, 's hozza kezében az élesre fent pallost, 's az ingó csésze leszáll, lesüllyed; 's bukik a' gonosz.

Élessz te minket, mennyei bizalom, istenekbe vetett hit; 's vezérelj az éj' homályainak retteg tetési közt! Íme láng lobban fel, 's fut a' sötét.

Lelkem, örülj; közelít az óra.

VI.

A' SZONETT' MÚZÁJA.

Mint a' szerelmes leány járja a' szeretett ifjuval
 menüetjének kecsekkel eltölt lépteit, 's a' táncz-
 palota' torlott rendeit vissza 's vissza fordultá-
 val enyelgve bájolja el: körülölelve homlokom'
 szög fürteit honomnak Itáliának narancsgallyá-
 val, úgy járom én szonetttánczomat, a' két né-
 gyest és a' két hármast összefűzőgetve.

Most borág övedzi homlokomat.

Hol Tokaj termi a' maga nektárját, víg szár-
 nyakon kél az itt még soha nem hallott ének.
 Itália helyett e' szép vidék lön kedves birtokom.
 Itt dicsóíte meg engemet egy csendes éltet élni
 szerető új Tibull; 's én őt és hölgyét hálásan
 zengem örökre.

VII.

A' KÖTÉS' NAPJA.

Melly szép napja volt életemnek, midőn a' két szép testvér' karjain, szökdelve járánk a' vár dőledékei között, és a' hol a' rét' patakja körül lengenek teremnek! Itt, imádott kedvesem' lábainál, elnyúltam a' part' bársony hantjain. Dallott. 'S elfogva alakja 's hangjai által, megnyílt az ég szememnek és fülemnek.

Storazzi' szép ajkáról nem folyt szebben az ének, mint itt a' kedves leányéről. De még édesb hang vala az, midőn, a' hold' szelíd fényében elpirúlva, reám simult, 's ezt nyögé: tiéd, tiéd!

VIII.

AZ ÉN BOLDOGÍTÓM.

Milliók között sincsen egy, kit a' fene Áte, a' boszú' istennéje, ekként gyilkolna el szabdalásaival. Ha ollykor máson önti ki dühét, azonnal védére kél annakistene. Ah, engemet őelle ne sem ég sem föld nem véd. Lankadva dőlök veresései alatt egyik ájulásból másikba, 's nincs ír, melly enyhítse sebeim' fájalmát.

Ámor megszánta kínjaimat, 's így szóla: nekem illik azon enyhíteni, kit Áte sujtogat; 's áldásúl ölemben tette le Sophiet.

És im miolta ő kele védelmemre, miolta bájmécsét meggyújtotta éjeimnek, nem érzem többé a' vad' csapkodásait.

IX.

AZ Ó KÉPE.

Midőn reggeli álmomat elveri az hajnal, 's lopva
 lebben szobámba a' fény, kedves képe távol-
 lévő hölgyemnek, te tűnsz szemembe, 's ah,
 gyúladni érzem régi lángomat.

Ez ő, ez ő! kiáltom; 's részegült hevemben
 a' képnek hányom csókjaimat. Így szóla, így
 járt, így mozgott, így süllyedett ölembe, midőn
 elfogadta jobbomat.

'S most a' képpel folynak, mint egykor
 vele, a' titkos édes - boldog suttogások; 's vád
 és harcz és megbánás — 's új meg' új alkvásaink.

'S midőn ezeket űzöm a' képpel, mint egy-
 kor magával, kél a' nap, 's bélövell a' zsalu'
 nyílásain, 's glóriát von sugárral a' kép körül.

X.

A' SAJKA.

Csolnakom lebegve futja víg futását veszélyes
 örvények és vad sziklák között, 's kaczagja a'
 boszús szél' és habok' duzzanásait, 's a' szirte-
 ket, mellyekbe olly sok ízben ütközék. Nóm 's
 gyermekeim' nagy csoportja csókkal törlik ar-
 czomról izzadságomat, 's lantom myrtuságak
 közt függ az árboczon, 's szelíden zengi szívem'
 habzásait, mint a' gyöngéded szellőtől megszól-
 lamlott coli-hárfa.

Köd és éj borítják ismét utamat. De íme
 egy szép csillag lövi reám fényét, 's szent hittel
 tölti be e' csüggedt szívet. Elő, elő, bár mik
 rettentsenek! Isteneink bajában nem hagyják el
 a' szeretőt, a' lantost és a' hazához-hívet.

HUSZONNEGYEDIK RÉSZ.

VILMA.

Rákos' partjain, hol szép és nagy emlékezetek hosszú sorral emelkednek a' lélekben, hidegen ne járjatok el Péczel mellett. De szelíd halmainál ne csak a' Ráday név' dicsősége jusson eszetekbe; mert itt lakott, 's itt nyugszik **V i l m a** is.

Kik őtet csak onnan ismerték, mert neve némelly parányi nyomtatványok alatt tündöklött: azokhoz nem szóll ezen emlékeztetés. Hírt az asszonyi tiszta kebel nem lángolt, 's könyvszerzésben foglalatosságot nem keresett. Kisded művei csak egy - egy társalkodási víg óra, csak egyszer - egyszer gyöngéden fellobbanó szeszély által hoztattak elő; de érdemet azoknak nem tulajdonított, 's közre - eresztésökben részt nem vett. Nem az író Vilma az, kit Szemere siratott, 's kinek e' sorok szentelve lesznek. Boldog ő; mert hamvai felett nem bámulat' hanem szeretettel tellyes fájdalom' szózatjai zengenek.

Ne várjatok dicsóító beszédet, mint szokás az elhúnytak felett tartani. 'S miért dicsérjem

őt? Hogy sorsától ismért körében tántoríthatatlan hűséggel járt vala; hogy mint leány és testvér, nő és barátné, rendeltetésének megfelelt; hogy gyakran, nemén túl emelkedett bátorsággal, a' süllyedőnek segédkezet nyújtott; hogy a' bántást fájdalma' legsebesebb lángjai között is nemesen megbocsátotta: jól tudják, kik körülé éltenek. 'S azoknak, kik nem tudják, részre-hajlónak tetszhetnék a' magasztaló; mert az, kit hírdet, barátnéja és jóltevője volt.

Évek múltak el, 's én hallgatók. Szelídül-ni kellett a' fájdalomnak, melly szilaj vala, hogy a' távol emlékezet' enyhe fényében tűnhessen elő. Most nyugodt vagyok; 's visszanezhetek a' napokra, mellyekben őtet elvesztettük, a' nélkül, hogy keblem keresztülrázódnék. És vajha Sterne volnék és Raynal; 's e' pillantatot használhatnám, Vilmának örök emléket állítani fel. De ne véljétek, mintha őtet Elízával akarnám hasonlítani. A' páratlan asszonyi lény, kit így neveztenek, 's ki Európának két híresét őszfürtjeikben is Plátói fellengésre hevíté, kétségkivül szokatlan kegyekkel volt felruházva. Vilma fellengző érzelmet nem tudott gerjeszteni. Azon elevenség, melly búját és örömét egyformán bélyegzé; azon könnyűség, melly tetteinek, érzéseinek és gondolatjainak sajátja volt; azon gyermeki őszinteség, mellyet víg és komoly napokban mind végig megtartott: nem el-

ragadtatást, csak szeretettel és bizalommal teljes részvételt okoztanak. Tiszta, mély hódolat a' magos kellemeknek! De Vilma azok nélkül és így vala szeretetre méltó. Égből szállott ideált benne nem veszténk; 's annál természetesb lón a' fájdalom, midón az illy közelségben álló, 's az emberiség' közönségesen ismert, de szeplőtlen vonásaival tündöklő, alak enyészett el.

Ki ismeri Romvát, a' csendes kis folyamot Zemplínben, mellynek partjain emelkedik a' domb, hol Lasztócznak házai fekszenek? Tett által nem lón nevezetes; költő által nem énekeltetett. Azonban itt folytak el Vilma' gyermekévei, 's innen költözött által a' híven kedvellett férj' karjaiba. Lesz talán, ki rokon érzéssel fogja ezen sorokat olvasni; 's utaiban résztvevő tekintettel futja meg a' vidéket, mellyről itt szó vagyon; 's gondolatjában Vilmát és Szemerét feltűnteti. Ismeretlen barátom! akkor ne feledd el társaságokban az én nevemet is említeni. Ott kell lenni nékem, hol ők vagynak, a' hálára méltó pár! Mert barátságok volt egyik legfőbb kincse életemnek; 's barátságok volt egyetlen egy birtokom a' szenvedés' napjaiban, midón mindent elvesztendő valék.

Vilmának kebele gazdag vala; 's tudott a' szenvedőnek adni vigasztalást; tudott még azon pillantatokban is, mellyekben tiszta vídamsága megzavartatott. Mert néki is mért a' sors bána-

tot; az ő lelkének is volt egykor borúja; 's azt csak idő 's várakozás széleszthette el. Eljött az óra valahára; 's ő ismét boldog kezdett lenni, 's azon mértékben, mellyben érdemlé; midőn a' végezet, olly igen jókor 's olly igen véletlen, elragadá. Boldogtalannak mondjam e őtet, mert a' boldogságból szakasztatott ki? Vagy ama közönségesen vigasztaló gondolatban nyugodjam meg, hogy a' síron túl szebb örömek tenyésznek? Ah, ki az elhúnyt felett könyeket önt, magáért önti azokat. Jól nyugszik az eltemetkezett. Szélvész és zaj nem hatnak a' sírhanton keresztül. De mi, kik itt maradtunk, üresnek találjuk a' helyet, hol az elköltözött áll vala; és nincs kép, nincs gondolat, melly azt betöltse; 's e' be nem tölthető ür' képzeleténél kínosabb érzést gondolni nem lehet.

Vilma nincs. Férj, anya, testvérek és barátok, a' kiket hátra hagy. Egyiknek tekintete sem éreztet mást a' pótolhatatlan veszteségen kívül. Őt a' sors anyává lenni nem engedé; 's így sarjzat nélkül hervadt el a' virág; 's pusztasága reményt és vigasztalást egyformán tesz semmivé. Visszemlékezés, múlt idő' leánya, te maradtál nekünk. De társaságod lelket búsít: bár eltűnt örömet, bár kiszenvedett gyötrelmet tüntess fel. Elválás okozta könnyeinket, 's elválást nem enyhíthet egyéb mint a' viszontlátás' reménye; 's ki az, ki e' reményt felmutatandó

lészen? Bölcsseink mondják: az ember nem hal meg egészen, nem hal meg örökre. Az eltemetett magból kalász virúl fel; az álmra szendredet hernyó mint lepe száll elő. Gyönyörű hasonlatosságok, mellyek óhajtásainkat melegebbekké tehetik ugyan, de bizonyosságot adni nem tudnak. A' halhatatlanságról szólló tudomány a' philoszóphiának poesise. Ragyogva bíztat, mint a' szivárvány; de hasonlólag ehhez, testetlen színekből áll elő. Szívet csalhat; értelmet nem hódít. Feloszlik a' test saját alkotó részeire; 's mi az, a' mi még is épen fenn marad? A' lélek bizonyosan egyéb, mint az elhúnyt felett nőtt virág' illatja; egyéb, mint a' szellő, mellyet a' temetői olajpára terhesít. Erő vala e csak, melly az érzékekbe öntve, az alkotványhoz képest dolgozott? Vagy része az Istenségnek; 's örök forrásához vissza fölreppent? Amúgy él ugyan, de személyességét elhagyván, többé nem Vilma ő. Imígy nem ismerem azt; sem szélben sem sugárban többé nekem meg nem jelenhet; 's hogy ott fenn, az örök forrás' tengerében, önerejüleg saját bélyeggel megmaradjon, képzelni nem tudom.

Hit az égnek legszelídebb ajándéka. Ennek kebelén nyugodt el Vilma is. Boldog, a' ki bezárja a' kételkedés' kútfejét; 's hit által kormányozza gondolatait 's reményeit. Ismét meglátjuk egymást: tanít ez; rövid a' bucsú, 's az egye-

egyesülés örökké tartandó. 'S hányan vagynak, kik ezt mondogatják magoknak, kik a' vallás' oltalmában keresnek enyhülést; 's úgy vélik, hitök tántoríthatatlan. És még is miért lelnék vígasztalást, midőn ez' életben hosszú elválásra búcsúznak el? 's miért nem lelnék azt, midőn az elválás a' koporsónál történik? Ritkább a' való hit, mint gondoljátok. Messze föld' határiról visszavárod a' kedvest, vagy utána indulsz; e' bujdosó csillag' egész kiterjedése mi a' képzeletnek? De ezen három lábnyi szélességen, melly a' koporsót befogadta, keresztülnézni, minden feladások között legnehezebb. Azért ne kívánjátok a' kesergőtől tellyes megadást; ne kívánjátok, hogy a' mit vall, a' szerint viselje magát a' szenvedésben is. Mert hit a' szívnek csak tudománya, mi által paizsként borítottatik; a' gyötrelem pedig férge, melly benne él, 's fulánkja lángból van.

Adott a' természet orvost a' veszteség' legnagyobb fájdalmának is: az időt. Lassanként feledünk; nem mindent, de sokat: lassanként enyhülünk; nem egészlen; de nagyot. Az a' boldogtalan, kinek fájdalma nem másként csak megkeményedés, csak neki - makacsulás által tompúl meg. A' szenvedés, ha szelíden szeltozoló felleg gyanánt tűnik el, szívet és lelket nemesisit. Az ekként szenvedőnek keblén találisz részvételt bajaidban; nála van szánakozás, melly

nem alacsonyít, 's vígasztalás, melly nem sért. Olly dolgok, mikhez a' szerencse' kedvencei nem tudnak; mert ezek a' szerencsétlent vagy bűnösnek gondolják, vagy kicsinynek tekintik. Az pedig ki sorsának üldözetét meg nem lágyíthatá, 's csapásainak kénytelen megkeményült keblet szegezni ellenébe, érzéketlen lesz mint maga, úgy mások' kínjaik eránt is. Mérgesedve nézi kintársát, 's mond: tanúl szenvedni mint én. A' boldogokat pedig megveti; 's az egész emberiség gyűlölsége' tárgyává tétetik. Az embergyűlölés hasonlít az örök éjhez, mi után hajnalt nem remélhetünk. Setéten és mindég setétebben vonúl magába; 's minden jónak, minden szépnek és nemesnek létét kétségessé teszi; mivel azok sűrű homályán keresztül nem sugározhatnak. Szánásra méltó állapot. Mert bennünk csak addig él a' nyugalom' forrása, míg a' rény felől kétségbe nem esünk; 's az emberi nemet részvételeire érdemesnek hisszük.

Emberszeretet, te minden rény' tűzpontja, mi gazdagon jutalmazod meg azt, kinek szíve elég tiszta téged elfogadni, értted lángolni! Melly kimondhatatlanul boldogtalan voltam én egykor, midőn kebelemből végképen elköltözendő valál! Hijában kértem segédet ismereteimtől; hijában támaszkodtam en - érzéseimre, melly azt mondá, hogy az egész világtól elszigetülve, saját erőmben nyugodtan állhatok fenn; ah, az ember em-

bernek és emberért van teremtvé, 's a' számü-
zöttnek öröm nem derül. Vilma, a' te lényed
szeretetből volt szóve. Te intél engem akkor
vissza az elsüllyedésből. 'S íme hálám legyen az
emlék sírodnál!

A' sokaság nem fog engem érteni; nem
fogja érteni, mire való az emlék feletted, ki
milliók' láttára nem ragyogtál. Mi gondom ne-
kem a' sokaságra? Az én szívem' legszentebb,
legtitkosb érzelmei csak lelke' rokonai előtt
nyílnak fel. Kevesen vagynak ezek; 's hogy ke-
vesen vagynak, ez az én egyetlen büszkeségem.

'S ti kevesek közelben és távolban, jelen-
ben vagy jövőben, kik halljátok vagy olvas-
sátok e' sorokat, adjátok magatokat által a' sze-
líd érzéseknek; 's engedjétek általhevülni szí-
veiteket az egyszerű vonások mellett, a' miket
itt előtökbe rajzolék. De csak csend' és ellágyú-
lás' órájiban vegyétek elő, midőn a' lélek olly
hajlandó a' leggyengébb behatásokat is elfogadni.
Ha illyenkor elevenen fogjátok képzelni mind
azt, a' mit én érzettem, midőn ezeket írván,
életemnek néhány rövid, de szép 's többnyire
kínosan szép pillantataira vissza emlékeztem;
ha akaratlanúl végig futjátok saját napjaitokat,
's hasonló órákra találván, lassu habzásba jön
a' vér szíveitek alatt: akkor ne fojtsátok el a'

könyút, melly szemeitekben csillogni fog. Mert szerencsés az, bár legyen mindenétől megfosztva, kinek még egy könyűje van, melly nem kegyetlenül feldúlt, hanem szelíden ellágyuló kebelből forrott fel.

KÖLCSEY FERENCZ.

HUSZONÖTÖDIK RÉSZ.

KÖVET.

I.

Ha a' köz bizodalom általján véve minden társasági életben a' legszebb megtiszteltetés: úgy én mai napon melly igen szerencsésnek tarthatom magamat, midőn egy illy nagy számú, sok érdemekkel tündöklő Közönségnek szabad akaratja, tetszése és bizodalma által polgári alkotmányunk szerint a' törvény hozásban Képviselőnek választatom.

Méltoztassék a' Nemes Közönség irántam illy kedvezéssel bizonyított hajlandóságáért legméltóbb hálámat, köszönetemet elfogadni.

Vizsgálván tehetségimet őszinte megvallom ugyan, hogy fiatal koromhoz képest sem különös érdemekkel, sem országos dolgok' elintézésében nagy tapasztalatú készültséggel nem dicsekedhetem; azonban ha tiszta szándék, erős akarat 's ennek kivitelében állhatatosság, — ha az igazságnak buzgó szeretete, a' köz jónak minden önhaszon' hátrátételével előmozdítása azon tu-

lajdonok, mellyek által szent kötelességimnek 's a' Tek. Karok és Rendek várakozásának megfelelőek: úgy bizvást ígérhetem, hogy ezekben magamat megelőztetni, vagy épen meggyőzetni, senki által nem engedem.

Egyébiránt pedig a' Tek. KK. és Rendek' bölcsesége olly utasításokkal fog elbocsátani kebeléből, mellyek nekem 's követ-társamnak legbiztosab sinórmértékül szolgálnak 's keresztül segítenek majd az előfordulható kétségek' szövődékein.

És ha Isten' segedelmével a' Tekint. KK. és Rendekhez visszatérvén eljárásunkról 's minden ránk bizottakról ugyan e' helyen számot adunk: én akkor is legszebb jutalmamat 's boldogságom' egy részét abban találom-fel, ha a' Tek. KK. és Rendek' nagy becsű bizodalomát - megelégedését, 's minden jó hazafi' becsülését elnyerhetem és fogyhatatlan bírhatom.

II.

Azon kedvező bizodalom, melly szerint engem a' Tek. Karok és Rendek e' mult Országgyűlésre egyik Követjeknek választani méltóztattak, előttem mindenkor annál becesb vala, mennél díszesb, de egyszersmind terhesebb a' pálya, mellyen járandó és járó valék.

És valóban egy egész Megye' javát, ezerek' boldogságát, 's úgyszólván az öszves Magyar

Haza' dicsőségét eszközzeni, akárki mint kecsegtesse magát, nagyobb feladás, mintsem hogy annak legmélyebb tudományú és itéletű, a' legbővebb tapasztalású erős férfiú annyi nehézségek' közepette, minden aggodalom és tünődés nélkül megfelelhessen.

Mennyiben teljesítettem kötelességimet, számon adom a' Tek. Karoknak és Rendeknek ezen elvászató órában, melly rám és tetteimre itéletét mondja - ki.

Midőn a' Tekint. KK. és Rendektől elindultam, vittem magammal örömet és reményt: most a' Tek. Karok és Rendek' hazafi körébe visszatérvén, hozok magammal örömet és lelki nyugalmat. Örömet mind azért, mivel e' tőlem híven szeretett Megye' atyafiságos kebelébe szerencsésen visszatérhettem, mind pedig azért, mivel a' mult országgyűlés habár minden ohajtásinkat, az ország' mindennemű terheit - sérelmeit nem háritotta is el, azonban gyümölcsözés nélkül csakugyan nem maradt; és a' mi jó történt, minden hazafinak méltó okot ad öröme és örvendezésre. De hozok vissza, Tekint. Karok és Rendek, lelki nyugalmat is, melly a' magammal vitt biztató reménynek legszebb valósodása 's énnékem legdrágább jutalmam. Mert noha minden kötelességimet, mellyekkel édes Hazámnak sok mások felett tartozom, ekkorig csak csekély részben szolgálhattam - le: meg is

tiszta szándékkal, kész hűséggel tettem, a' mennyit tehettem. Ennek bizonyíthatására is a' Tekint. Karok és Rendek nyújtottak módot, mellyért fogadják ezennel legforróbb hálámat, köszönetemet.

A' mi országos Képviselői tisztemet illeti, mennyire feleltem - meg e' részben Követtársam Tekint. Másod Alispán Úr' köz munkálódásával, azt a' Tek. Karok és Rendek jelen hivatalos Tudósításunkbol kivenni méltóztatnak, mellyett ezennel Nagyságodnak, Mélt. Főispáni Helytartó Úr, be nyújtani szerencsém vagyon; azon egyért esedezvéen alázatosan, hogy ha netalán a' Tek. Karok és Rendek' anya — 's pótolék — utasításinak némelly pontjait teljesítlenül, vagy nem egészen várakozások szerint teljesítve találják, méltóztassanak a' hijányt gyarlóságunknak megengedni, és néminemű enyhítésül a' körülmények összeütközését kegyes tekintetbe venni.

GRÓF KÁROLYI GYÖRGY.

HUSZONHATODIK RÉSZ.

JÁTEKSZÍN.

Nem titkolhatom el, Tekintetes Karok, hogy a' beszédét épen most végzett táblabíró Nn Úrnak játékszínünk' felállását ostromló szavai mély fájdalommal hatották meg lelkemet. Ez e az a' hazafiúság, mellyre Pest vármegyének rendei számot tartottak, mikor elvégezték, hogy minket is a' szép szándék' elősegéllésére meghívjanak? Ez e az a' buzgóság, mellyet tőlünk a' nemzeti nyelv' köz ügye vár? Ez e az a' fennérzés, mellyel magunkat magyaroknak nevezni büszkélkedünk? Magyaroknak? Mi? A' kik atyáink' ruhájit elhánytuk; a' kik az anyai ajkáról eltanult nyelvet a' maga végső küzdéseiben érzéketlenül nézhetjük; 's a' kik kétségkívül minden nemzeti bélyeget le fogunk vetkezni, hogy irígyeink aljasodásunkat látván, örömmre gerjedjenek; vagy épen hogy mindenfelé megvető szánakozásnak 's a' maradék' átkainak legyünk tárgyaikká? De hiszen épen így vagyunk magyarok; hanem magyarok azon értelemben, mellyben esúfolóink venni szeretik: magyarok,

kik a' lárma és zaj közt előállott veszedelemre felriadunk, 's eltűnte után menthetetlen álomkór-ságba hullani szeretünk, sem nem tudván, sem tudni nem akarván, ha titokban 's ha csendes-séggel az írigy kezek hálót szövnek felettünk. Avvagy elfelejté e már táblabíró Úr azon időt, mikor a' nemzeti nyelv' édes hangjait ajkainkról felsőbb parancs tiltotta el? mikor ezen boltozat alatt törvényes szabadságunk' szózatja megnémult? mikor táblabíró Úr itt ezen asztal mellett, hol most a' hazának köz ügyét a' nyelvvirágzás eszközeivel letapodja, az idegen föld' tördelt szavait tulajdon szájából zengeni rémülve hallotta? Hol van az a' hév, mellyet akkor a' nyelv iránt mutatánk? Hol van az a' lélek, melly akkor bennünket lelkesíteni látszott? Vagy gyermeki keresztülfutó tüzelgés vala e mind az, a' mit akkor, ősi fegyvereinkkel övezve, ősi ruháinkban csillogva, a' köz nézésre mint valamely bábszínen kitettünk? Az volt igen is, Tekintetes Rendek, ha az akkori érzés' melegségét bandériumi ruháinkkal együtt levetkeztük; 's ha szíveinken az a' hidegség ül, melly az előttem megszólamlott táblabíró' beszédében lélek-elynyomva lengett közöttünk! Vagy talán gondatlan nagyítás 's nevetséges pöffeszkedés az, hogy ezeket a' játékszín miatt ejtett szavakra mondám el? Nem, Tekintetes Rendek. Ha a' játékszín semmi névvel nevezendő tekintetekkel, a' nyelven

kívül, öszvefüggésben nem állana is: ezen egy pontra nézve minden figyelmünket, törekedéseinket, áldozattételeinket elengedhetetlen jussal kívánja. Haza és nyelv egyforma rangban álló két nevezet minden népre nézve, ha a' tiszteletben álló nemzetek sorából kitzasztatni nem akar. Nemzeti életet nemzeti nyelv nélkül gondolni lehetetlen. Jaj a' nemzetnek, melly lakhelyeiből kiüldöztetett: jajabb annak, melly ősi nyelvétől fosztatott meg. A' mi őseink bujdosók valának: de nyelv által öszvetartatván, szerezhettek vérrel új hazát; 's az idegen föld általok magyar lett. Mi pedig, ha nyelvünket elveszténők, mivé lennénk saját földünken? 'S e' veszteség nem fenyegetett e már egyszer elkerülhetetlenül bennünket? 'S most, midőn e' veszedelmen túl olly bünösen-gondatlan bátorsággal hiszszük magunkat, nem akarunk e megemlékezni, hogy nemzeti főiskolánk' legfontosabb katedrájin, hogy legelső dicastériuminkon, hogy országgyűlésünk' ragyogóbb tábláján a' hazai nyelvnek hangja még most is idegen? Illy elhagyattatásban kell e visszavetnünk Pest vármegyének megszólítását, ezt a' hazafiúi hív megszólítást, melly figyelmeztet bennünket egy még előttünk felnyíló ösvényre, egy még hatalmunkban álló választatásra? Hidegen szemléljük e mi, ha nyelvünk, minekutána a' magosabb körekből már úgy is számkivettetett, a' maga fenn-állásának

semmi közönséges jelét bírni nem fogja? Nem keserít e el az a' tekintet, ha nyelvünket, őseinknek ez' örökségét, őseinknek e' már csaknem egyetlen örökségét, a' közhelyről lássanként eltűnni, 's nem sokára a' legalsóbb rendű nép' kirekesztő birtokává lenni látandjuk? Szabad e elveszni hagynunk a' kincset, melly elidegeníthetetlen birtokként szállott reánk? E' kincset, mellyért, valamint lakföldünkért 's háznépeinkért, mind a' vérig mind a' végig! harczolni, nem csak jus hív, de szent kötelesség kényszerít? Mit fogunk majd unokáinknak felelni, ha szemekre lobbantják: hallottátok a' segédértkiáltónak szavát, 's nem nyujtátok ki a' kart, melly segíthetett vala'?

Másutt a' koronás fejek a' játékszín' gondját nem tartják magokhoz illetlennek. Arra várnunk talán mi is, hogy más tegye meg érettünk azt, a' mi nekünk használjon, a' mi bennünket gyönyörködtessen az alatt míg magunk, mint az atyai gondviselés' bizodalmaiban élő gyermek, gondatlan restséggel veszteglünk? Vagy talán a' fősvénység' alacsony lelke tartóztat vissza bennünket? Nem, Tekintetes Rendek. Kimondám a' gyűlöletes szót; de hinni nem akarom. A' haza kíván; nem vért, nem határtalan feláldozást: csak bővségünkből kíván valamit; csak feleslegvalónknak egy részét kívánja. 'S mi, kik a' vendégfogadás' törvényeit gyakran érdemet-

lenek iránt is nem minden vesztegetés nélkül gyakoroljuk ; mi, kik a' lármás multságokban, 's a' kártya-asztal mellett, a' takarékoság' hagyásait olykor olykor elfelejtjük ; mi, kik bizonyos alkalmakkal csillogás által kiismerszeni annyira szeretünk, hogy a' kímélést alacsony-ságnak fognók tekinteni : mi vonjuk e be markainkat a' nemzetiség' köz oltára előtt? mi ne tartsuk e alacsonyságnak itt a' kislelkű kímélést? Íme a' tiszteletre méltó Vid a négy egész esztendőig tartott sullyos áldozatokkal védelmezte játékszinünket. 'S a' mit ezen egyetlen egy Nemes tehetett, azt az egész nemzet tenni nem fogja e? 'S ez az egész nemzet viselni akarja e a' szégyent, midőn majd azt kell hallania : hogy Pestről, magyarország' fővárosából, a' magyar játékszin számkivettett, mert a' milliókból álló sokaság a' teher alól kifáradt egyetlenegy fel nem váltotta? De künn az a' magyar Gróf, ki magát az ottani színért elsüllyesztette, hazafinak kiáltatott : 's bennünk, mindnyájunkban, a' valóságos haza iránt nem leszen e annyi szeretet, a' mennyi ez egyben idegen föld iránt lángola? 'S miért épen csak a' hazát emlegetnünk? Hát annyira vadak, annyira miveletlenek volnánk e mi, hogy a' szép iránt, egyedül magára nézve is, vonattatást érezni nem tudnánk? Mi dicső nemzetnek, mi vitéz magyaroknak hívjuk magunkat. Jól van, Tekintetes Rendek. Voltak sok

vad népcsoportok, melyek a' földkerekség' nagy részét győzelnek között futották keresztül: félelmet és rettegést terjesztettek ezek magok körül; de tiszteletet nem. Soha egy nép sem ragyogott a' nagy nemzetek' sorában, hanem - ha fegyvereinek szerencsáját a' szépmesterségekkel és tudományokkal öszvekötötte. Osztán nem kénytelenek vagyunk e megvallani, hogy a' mi büszke címek csak őseinktől szállottak reánk; hogy mi az ő nevéket igen is, de erejüket 's szerencséjüket örökségül nem bírjuk? Illy környülállások között mi által lehetünk reájok érdemesek, ha a' szépmesterségeket is megvetjük, 's egyéb fogyatkozásaink mellett még míveletlenek is maradunk? Tekintetes Rendek! A' szerencse' külső veszélyeit erő 's nemes bátorság által meg lehet lábolni; a' lélek elaljasodása pedig szabadulás' reménye nélkül merít alá.

De nem azt erősítette e táblabíró Nn Úr, hogy a' játékszintől erkölcsi romlásnál egyebet nem várhatunk? Tagadhatatlanul fontos ellenvetés. Mert hogyan lehessen valami olyat pártfogolnunk, a' mi szívünk' legszentebb érzéseivel ellenkeznék; a' mi halomra döntené mind azt, a' mit atyánk' példájából 's a' józanabb nevelés' karjaiban tanúltunk; 's a' mit gyermekeinkbe általplántálni olly szívesen fáradozunk? Azonban vigyáznunk kell, ne hogy hirtelen gondatlansággal vakmerő állításra vetemedjünk. Fenn áll a'

játékszín, nem egy bizonyos kis környékben, de számtalan helyeken, számtalan nagy nemzetek között; nem mint egy bizonyos kor' mulandó időtöltése, de mint hosszú századok' állandó gyönyörködése. Férfiak, rénnyel és tudománnyal és tettekkel ragyogók, örömmel vettenek részt annak mulatságaiban; örömmel látták magok előtt a' régiség' visszavarázsolt történeteit, 's a' jelenkor' nevetségessé tett bohóságait. 'S mit vesztettek Európának nagy nemzetei, hogy magoknak játékszíneket építettek, 's jeles színészeiknek tisztességet és bővséget adtak osztályrészül? Mit nyertünk mi, hogy színészeinket mind ez ideig lakhely és segéd nélkül hagyjuk bolyongani; 's előadásaikra szemeinket, sorsokra pedig szánakozásunkat bezárjuk? Mutassuk elő hát azt a' sok szépet, azt a' sok jót, mellyel más nemzeteket, azért mert erkölcsrontó játékszínünk nincsen, felül-múlunk. Mintha bizony minálunk a' szűkölködő több enyhítést, a' szerencsétlen több vígasztalást, a' tévelygő szelidebb helyre-igazítást lelne mint másoknál. Mintha mi szentebbül éreznők az emberiség' becsét; különező vélekedéseinkért egymást nem gyűlölnők; a' hazáért szenvedő bajnoknak 's a' tudományok közt sorvadó bölcsnek oszlopokat emelnénk! Mi adunk talán példát Európának, miként kell az előidők' megvesztegethetlen erkölceit 's tiszteletre méltó szokásait maradékról

maradékra általültetni? Mi? kik nem szinte húsztendő alatt saját magunkból kivetkeztünk, 's romlott erkölceket tanulva, idegen szokásokat kölcsönözve, még csak azon érzést sem tartottuk meg, hogy egymásra tekintvén kölcsönösen elpirúljunk? Mi féltjük e tehát a' játékszínről erkölceinket? Vagy inkább attól rettegünk, hogy az a' múlt' és jelen' képeit előnkbe hozván, lelkiismeretünket felébreszti? De fel kell annak utoljára is ébrednie; 's mennél később ébred fel, annál több oka lesz kebleinket özsvemardosni.

Jól tudom, Tekintetes Rendek, mennyi visszaélések történhetnek, 's történtek is, a' játékszínnel. Azonban, ha a' visszaéléseket tesszük a' dolgok' becsmértékévé: mi marad úgy szemünk előtt eléggé ártatlan? Mi volt valaha olly becses, olly tiszteletre méltó és szent, a' mit a' gonoszt óhajtó lélek saját czéljainak eszközévé nem tehetett 's nem tett volna? De fogjuk e azért a' vallást és tudományt, az emberiséget és hazát kárhoztatni, mert gyakran ez' imádandó nevek a' setétség' tetteire lepel gyanánt használtattak? 'S tegyük fel, hogy a' játékszín romlást okoz. Elejét vettük e a' romlásnak csupán azzal, hogy a' nemzeti nyelvet arra fellépni nem engedjük? Jusson eszünkbe, hogy az alatt, míg a' magyar szín' ügyét elkésett vetekedésinkben végső veszély közé juttatjuk, csinosabb városaink'

mind-

mindegyikében német színészek tellyes hazafiúi jussal virágoznak. És vallyon egyedül németek látogatják e meg ezeket? Nem tanúja voltam e, midőn számtalan más magyarokkal együtt maga táblabíró Úr Pesten létében az ottani német színt feleségével 's leányaival együtt szorgalmasan gyakorolta? Ki jöve ott kisértetbe, tenyereit öszvecsattogtatni az alatt, míg a' kisasszonykák bizonyos német írónak férfiúság és tiszta erkölcsi érzés nélkül öszvetoldozott scénáji mellett könyükben úszkáltak? Ki fakadozott javalló kiáltásokra, midőn, a' nevendékeknek idvesség tanúságul, a' színen bizonyos grófi leány bizonyos falusi papnak kezét olly rendes ártatlansággal kérte meg? Ki vezette félre tulajdon gyermekeinek elméjét örvendő bámúlásával, midőn bizonyos darabban, az Isten és emberek és önönmaga előtt bűnös feleség, a' józan ész' és erkölcs' boszújára, férjének örökre nem érdemlett szeretetét újlag megnyerte? Így oltalmazzuk meg tehát magunkat 's gyermekeinket a' játékszín ártalmaitól? Vagy talán a' német nyelv' módivá lett hangjai a' következhető bajt varázs erővel tudják elhárítani? Talán a' pesti és bécsi német nevelőházak' elfranciázott levegője hatalmas talizmánként lebegi körül ott nevelt leányainkat? Jaj nekünk, Tekintetes Rendek, ha az erköltsiséget féltő principiumokat csak azért keressük elő, hogy általok a' haza számára szükséges parányi

segédet visszatartóztassuk! Ront a' játékszín?
 Miért még is a' némettől vissza nem irtózni?
 Miért a' gravámenek közé nem tétetni, hogy a'
 pesti, budai, pozsonyi és kassai 's több más szí-
 nek bezárattassanak? O, jól értem én, hogy mi
 ez' úgy nevezett romlás' eszközei nélkül többé
 nem lehetünk. Nem egyszer tapasztaltam, hogy
 sokunkat a' bártfai kártya-asztal mellől, a' né-
 met nézőjátékot megnyitó órán kívül, semmi el
 nem vonhatott. Mi szeretünk romlani; mi rom-
 lani akarunk, Tekintetes Rendek. De romlásun-
 kon is idegen színt óhajtunk láttatni. Mert ide-
 gen szín minálunk a' nemesebb viselet' csalha-
 tatlan jele, 's a' fenntebb nevelés' tisztelet kí-
 vánó hírmondója. Én ugyan veszteni is inkább
 veszteném el magamat a' nemzetiség' körén be-
 lől. Mert ha már az is szánakozást érdemel, ki
 a' hasznost, a' szépet és jót egyedül külföldi öl-
 tözetben tudja ismerni és szeretni: mit fogunk
 még arról a' szerencsétlenről tartani, ki gyen-
 geségeiben is külföldiséget akar dicsekedőleg
 éreztetni? Itt, Tekintetes Rendek, 's egyedül
 csak itt, e' külföldiség' vadászásában, fakad
 romlásunknak forrása. Soha még egy nemzet sem
 romlott el, melly hazája' erkölceit és szokásait
 híven megőrzötte. Tettük volna ezt, úgy nem
 jöttünk volna veszedelembe, saját becsérzésün-
 ket 's az idegen népek' tiszteletét elveszíteni.
 Most, midőn az utolsó szempillantat még talán

el nem folyt; most, midőn itt és ott a' hazafiúságnak egy-egy szikrája pillog, 's az ősi erkölcsnek egy-egy tüneménye mutatkozik: nem sietünk e azt, a' mit veszni hagyunk; ismét felkeresni? azt a' mit romlani hagyunk, ismét jóvá tenni? És hol fognánk, mostani fekvésünkben kivált, hol fognánk e' végre hathatósabb eszközt találni, mint épen a' kérdésben forgó nemzeti játékszint? Nemzeti játékszint mondok; 's e' név alatt egészen más intézetet gondolok, mint a' mit, szerteszéllyel bujdosó színészeinkről vévén mértéket, alatta közönségesen gondolunk. A' mi hibánk, a' mi örökre menthetetlen hibánk, hogy a' szépmesterségeknek ezen ágát, rövid és fősvény ápolás után, mint a' lelketlen mostoha a' kelleetlen árvát ápolni szokta, az elalacsonyulás' csaknem legalsó lépcsőjéig engedték süllyedni. Soha sem fordítánk arra olly közönséges figyelmet, melly által a' kezdetben külföldi plántát saját földünken hazaivá tehattük volna. Szánakozásra méltó romladékban senyved az közöttünk, 's magán viseli az átkot, mellynél fogva minden, a' ki határaiba lépni mert, szerencsétlen sorsában részt vesz. Illy fekvés bizonyosan egy nagy talentumot sem hoz kísértetbe, hogy a' játékszíni pályán akár mint író, akár mint színész feltűnjön, 's azt megvettetéséből kiemelje, a' külföldiségből kivetkőztesse, 's a' hazának tulajdonává tévén, általa nemzetisé-

günkre jóltéví behatással munkálkodják. Mostani vándorszineinken nem láthatunk egyebet a' mélyen megromlott német színnek még, ha lehetséges, romlottabb visszatükrözésénél. A' mi hideg lelketlenségünk elzsibasztja íróinkat, kik magyarok lévén magyar szívekhez szólhatnának; 's így színészeink kénytelenek a' bécsi pór nép' multságára koholt alacsonyságokat szedni elő, 's azon puha - érzelősségű darabokhoz folyamodni, mellyeket a' német nagy község visszafordult ízléssel bámúl, 's mellyek a' magyar férfias lélekkel olly elhatározólag ellenkeznek. Csak a' nemzet' részvétele tehet valamit nemzetivé; csak a' nemzet' részvétele állíthat nekünk nemzeti játékszint, mellynek ismertető bélyege ne csak az élet nélkül álló kőfalra festett országczímer legyen: hanem azon önérzés, mellyel annak küszöbein minden magyar belépni fog; azon lelkesedés, melly a' köz figyelemnél fogva saját becsének érzésével tellyes színészt a' mindennapi élet' körén felül - emeli; azon nemes hazafiúság, melly által a' hazában bizakodó költő tulajdon érzéseit a' nemzet' közönségesen uralkodó érzéseivel öszve olvasztja, 's ez' egyedül lehetséges úton, hazafitársait magához felragadja. Így fogja majd a' nemzet a' játékszint 's a' játékszín a' nemzetet kölcsönösen megneemesíteni. Ha lelkesedésbe hozzuk magunkat, hazai karakterünk új fényben fog ismét ragyogni; e' karakternek

vonásait által adjuk a' játékszínnek, bevessük a' költő' lelkébe, felbátorítjuk őt, hogy új dicsőséges pályát keressen, hogy új dicsőséges pályára vezesse színünket, mellyen ne többé az idegen nép majma, ne többé az idegen romlás' terjesztője, hanem a' nemzeti érzés' tolmácsa, 's a' hazai rény' táplálója lehessen. Itt leszen osztán hánykódást szenvedett nyelvünknek bátorságos révpártja; itt leszen a' haza, hol mostani számkivetése után megnyugszik; itt leszen a' tűzpont, mellyből valahára tellyes erejében kilobbanhat, hogy a' maga bámúlást érdemlő tulajdoninak tartozott rangját az Európai több nyelvek mellett elfoglalja.

De mit jelent, Tekintetes Rendek, ezen csúfoláshoz hasonló mosolygás, mellyet bizonyos ajkakon látok elvonúlni? Szeretném tudni: mi ezen dologban tulajdonképen nevetséges? Ez a' hevület e, mellyet a' nemzeti' köz ügy' védelmére fordítok? Vagy az a' vélekedés, mellyel a' játékszín' dolgát a' nemzet' köz ügyének lenni gondolom? Köz ügy a' játékszín? Akkor jaj annak a' szerencsétlennek, a' ki az entuziasmusnak már a' maga tárgya által megszentelt szavai mellett hidegen maradhat; átok pedig annak a' gonosznak, ki hidegségével a' kárt - örülő lélek' csúfolódását párosíthatja, 's kit e' szent boltozat alatt, illy tiszteletet kívánó vetekedés közben, a' hazának gondolatja vissza nem dobbant! De bizonyosan azt teszi e' mosolygás: hogy a' játék-

szín csekélyebb, mint sem a' nemzet' köz ügye gyanánt tekintethessék. Vajmi másképen gondolkoztak a' Pest vármegyei rendek, e' nemeslelkű, józan előre-látású hazafiak, kiknek hálára méltó igyekezetök bizony egyebet várt, bizony egyebet érdemlett, mint hidegséget és kicsúfoltatást. Vajmi másképen gondolkoztak azon számkivetett francziák, kik Amerikának pusztájin elébb építettek franczia játékszint mint lakóházat magoknak. Nevessük ki őket, ha bátrak vagyunk; ha mellettök saját kicsinységünk' érzésében, kínosan el nem pirúlunk. Nevessük ki a' lélekkel-tölt bujdosó csoportot, melly az oczcánon keresztül kebelében viszi hazáját, 's az új világ' még eddig lakatlan síkjaira plántálja által! Nevessük ki e' szent hazafiúságot, melly e' kevés számú hősekben, veszély és üldözés között, hazai föld nélkül, idegen éghajlat' befolyásaiban is, olthatatlanul ég! Nevessük ki e' tiszteletre méltó büszkeséget, melly eléggé merész az elhagyatásban is saját becsérzését fenn tartani, 's lételet csak önnön nemzetiségének érzésében kedvelleni! Krisztus így szóllott: A' hol ketten 's hárman öszvegyűltök (tisztá imádással tudniillik); ott leszek én veletek. Illy formán szól a' haza is: A' hol ketten 's hárman öszvegyűltök (tisztá nemzeti lélekkel tudniillik); ott leszek én bennetek. Mert a' haza' szent neve nem csatolja magát a' föld' porához. Ezen tartomány,

mellynek kiterjedését most magyar hazának nevezzük, századok előtt más néptől mondatott hazának. Óseink a' Don mellett is, a' Kaspium' partjain is, magokkal hordozták a' magyar hazát, 's magokkal együtt hozták azt ide. Emberek tesszik a' valóságos hazát, nem az élet nélkül való halmok és térségek, mellyek ezerféle népnek egyforma érzéketlenséggel adhatnak lakást. Valamint a' franczia lélek' lángolása a' számkivetés' helyét franczia földdé változtathatja: úgy ellenkezőleg a' magyar lélek' kialvása születésünk' helyét idegen földdé fogja változtatni. Fajúljunk csak lassanként, mint elkezdők: bizony e' levegő mellyet eleink' vérpárájától megterhesítve szívunk, e' kenyér mellyet az ő sírhalmaik felett aratunk, e' czímerek mellyeket koporsóikról lekapkodtunk, nem fogják itt a' magyar hazát megtarthatni; nem fogják tehetni, hogy a' nemzetiségnek enyésztevel el ne enyésszék.

Azt mondhatná valaki: mit tartoznak ezek a' játékszinre? hiszen őseink nem ismerték azt; őseink, kiknek példája után buzdítottunk. Tekintetes Rendek! Óseink nem ismerték azt: mert nem ismerhették. De maradt volna a' nemzet a' maga virágzása' szép pályáján, bizonyosan megismerte volna: mivel a' nemzeti virágzás, ('s ez már Mátyás alatt megbizonyosodott) a' tudomány' és szépmesterségek' szeretetét maga után vezeti. Osztán mind addig, míg valamelly

nemzet fel felé hág, egyedül saját erejénél fogva nem csak fenn tarthatja, hanem minden ártalmas befolyásoktól is megóvhatja magát. Nem így mi, kik századok olta segédkarokhoz támaszkodva lépdelünk; kiknek sok kicsinységben, a' mit az erős észre sem veszen, majd veszélyt rettegünk, majd oltalmat keresnünk kellett. A' virágzó magyarnak a' játékszín csak egy újabb gyönyörködés' tárgya lett volna; nekünk pedig úgy kell azt óhajtánunk, mint hanyatló nyelvünk' védelmét, mint enyésző karakterünk' palládiumát, mint sülyedő lelkünk' felemelő eszközét. Ha ugyan nyelvünkre nézve elégnek hiszszük, hogy rajta köznépeinkkel tanakodhatunk; ha karakterünket most is tellyes élességében gondoljuk, midőn a' magyar táncznóta mellett tölt poharakat szilajkodva forgatunk; ha lelkünknek elég emelődését találjuk az elavult jusokkal 's újonnan nyert címekkel büszkélkedésben: úgy nincsen többé egyetlenegy szavam is; úgy óhajtom, hogy illy gondolkozásban semmi nemzetit ne alkossunk, mert azt romlásnak alkotnók. Úgy csak szenvedjük el tovább is, hogy a' magyar fővárosban idegen játékszínnek álljon ragyogó épület; hogy a' messzünnen jött vándor ott mindent találjon, csak azt ne, a' mi őtet magyar országra emlékeztesse; hogy a' jámbor hazafi városaink' útszájin tolmács nélkül szükölködjék, 's hazáját a' hazában félénk tekintettel

keresse, és ne találja meg. De nem, Tekintetes Rendek; ennyire még nem jutánk. Ennyire még nem juthatott a' nép, melly erővel - tellyes fajból vett származást. Fenn, a' bérceken, nem látjuk e minden nap őseink váraikat, ha bár csak omladékokban is? Lenn, a' mezőkön, nem ezer felől tűnnek e fel a' halmok, mellyek elhullott atyáinkat takarják? Ez' emlékeztető jelekre kényszeritem a' Tekintetes Rendeket, ne tekintsek hidegséggel a' nemzetiség' sorsával most inkább mint valaha öszvefüggő intézet' felállhatóságát. Őseink országot és szabadságot szereztek és hagytak nekünk: illő, hogy mi is szerezzünk, mi is hagyjunk valamit maradékainknak. 'S mostani környülállásainkban mit hagyhatunk mást, mit hagyhatunk jobbat, mint épen ezt, a' mire Pest vármegyei rokonink bennünket figyelmeztetnek? Ismerjük meg e' figyelmeztetés' mind szükséges mind dicséretes voltát; örvendjünk, hogy adakozásinknak illy nemes cél tétetett; tegyük méltóvá magunkat a' reményre, melly bennünk vetteték; 's mutassuk meg, hogy nincsen hathatósbabb érzés, mint a' hazafiúi kötelesség' szent érzése. Vagy ha mind ezeket tenni nem akarjuk, vigyázzunk, ne hogy valaha Pest vármegyének legparányibb tagjával is öszvetálkozzunk! Különben minő megalázó pirúlással kell majd annak szemeiből az ellenmondhatatlan vádat olvasnunk: Ti vagytok e azon hálátalan

hazafiak, kik megúáltátok az intést mellyért
 égő köszönetet érdemlénk? Nem, Tekintetes
 Rendek! Ezen beszédem legyen bizonyság, hogy
 én e' hálátlanok közé nem tartozom; 's ha van
 közöttünk, ki e' gyalázatos nevet hordozni nem
 irtózik, keljen fel utánom, és czáfoljon meg!

KÖLCSEY FERENCZ.

HUSZONHETEDIK RÉSZ.

FÓISPÁNSÁG.

1790.

Ha egy a' kormányról szélveszek által leütött, 's a' maga kedves seregétől közhajótörésben elszakasztatott kormányosnak nem lehet örömmel meg nem telni, midőn a' kegyetlen fergeteg' lecsillapodásával magát 's utolsó veszedelmek közt hányatott társait, a' rontsolt hajó' töredékeihez, fogózkodva, révpartban öszvejönni, 's immár veszedelmen kívül lenni szemléheti: nem csudálkozhatik, ugy vélem, én rajtam is senki, ha most, e' mai napon, magamat ismét ezen velem együtt hajótörést szenvedett kedves hajócskámnak kormánya mellett látván, örömem' nagyságát el nem titkolhatom, 's eltitkolni nem is kívánom. Melly örömemnek, ámbár nem tagadhatom, hogy az egy illy derék nemes gyülekezet' igazgatásából reám háramló 's enszeretetemnek olly nyájasan hizelkedő dicsőség elgondolása is szerzőoka ne lett légyen: te tudod mindazonáltal, szívembe látó isten, melly kicsinynek tartsam én azt a' magában nem kicsiny

okot ahhoz képest, mellyet édes hazám' sorsának itt ülhetésemmel öszvekött jobbra fordulásban feltalálok. Különben is, ha ugyan hazánk' ügye mellett a' magunkéról megfelejtkezni akármikor legszebb neme a' feledékenységnek: nincsen, kivált most, hogy illy köz örömben részt vegyünk, semmi szükség a' magunkra való tekintetre. Elég hazafiaknak lennünk, sőt elég csak embereknek is, hogy az isteni gondviselésnek hazánk körül véghez vitt szembetűnő nagy remekmunkájában gyönyörködjünk, 's annak becsét méltóképen érezvén, háladatosságra serkenjünk.

Igaz ugyan, hogy már csak a' természet' világánál is minél tovább tapogatódzunk, annál inkább meg kell győződünk az isteni gondviselésnek bizonyos létéről; de minthogy annak munkálkodása rendszerint csendes, és a' vizsgálasra nem alkalmas szemek előtt könnyen elrejtező erővel szokott folydosni: úgy járunk mi azzal gyakorta, mint amaz együgyű hajónutató, hogy tudniillik valamint neki, midőn hajója szelektől nem csapdostatván ő annak fenekén nyugton ülhet, eszébe sem jut, hogy van kormány, van mágnestű, van révész, ki őt feltett céljához intézi, hanem azt gondolja a' balgatag, hogy a' hajó magától megyen azon kikötő felé, mellybe ő igyekszik; a' szerint mi is, az isteni gondviselésnek mindennapi tanúbizony-

ságaihoz szokván, a' nagy igazgatónak körülünk való gondoskodásáról vagy egészen elfelejtkezünk, vagy legalább azt eléggé becsülni nem tudjuk. Hogy tehát az illy együgyű andalgásból bennünket a' világ' nagy hajósmestere jótéteményinek megismerésére felébresszen, kitér néha gondviselésének szokott útjából, és rendkívüli, 's mind értelemre mind szívre ellentállhatatlanul ható példákban akarja erejét 's bölcsességét előnkbe terjeszteni.

És már kétség kívül a' mennyei fő bölcsesség' illyen okokból eredett munkájának lehet 's kell tartani azt, mellyet az elmúlt néhány esztendőben két magyar hazánk' sorsa' forgatásában tapasztaltunk; holott is, akár nyomorúságunkat akár ebből lett kiszabadulásunkat vizsgáljam, mind a' kettőben az isteni gondviselésnek nem rendszerinti folyamatját, hanem kézzel fogható csudájit szemlélem.

Mert, hogy előszer is nyomorúságunkat említsem, ki ne tartaná csudának, hogy egy a' *törvényes* szabadsághoz századok oltá szokott 's édesedett nemes nemzet azt kevés esztendő alatt egészen elveszthesse, 's törvényeitől, azokon épült szokásaitól, nyelvétől, gondolkozása' sőt érzése' módjától is elvonassék? Lassú munkája szokott az illyén változás rend szerint lenni az időnek, 's több egymást követő emberi nyomokban az uralkodóknak egy célra egy sinormér-

ték szerint irányzott törekedése kívántatik illy nagy történetek végbe-hajtására. De minálunk, hogy az Úr Isten hatalmának erejét mutassa, megrövidítette az útat, 's a' nyomorúság' örvényébe nem lebocsátott, hanem hanyatt - homlok rohantatott bennünket.

Ki ne tartaná szerencsétlenségünkben nagy csudának továbbá még azt is, hogy az épen olly okból származott vala, mellyből másként a' népek' boldogsága szokott következni, tudniillik ama' dicsőséges de szerencsétlen fejedelemnek boldogításunkra felettebb siető legnemesebb igyekezetéből, melly őt az eszközök' megválasztásában eléggé figyelmezeni nem engedte.

A' harmadik, 's holdogtalanságunkat annak szégyenével nevelő, legszomorúbb csudát abban látom én, hogy azon hazaváltozásnak hazaromlásnak, mellytől annyira irtóztunk hogy arról könyhullatás nélkül nem is emlékezhetünk, önmagunk és csaknem mindnyájan — oh mennyibe kerül ezt vallanom! — eszközeivé válni nem iszonyodtunk; abban látom, mondom, a' nagy csudát, hogy a' midőn egy illy maga *törvényes* szabadságát szerető nemes nemzettől azt lehetett sőt kellett várni, hogy veszedelmek között szabadsága oltalmazására még jobban felébredjen 's arra szükséges illendő bátorsága az akadályok által nevekedjék, minket még csak a' veszedelem' árnyéka is, 's épen olly fejedelem alatt ki

a' legkedvetlenebb igazságok' kimondását meg: szenvedte, jusainknak csak panasszal való oltalmazásától is elijesztett. Gyászos, szerencsétlen csuda! mellyet bár hazánk' történeteinek íróji az esetek' sorából hagyhatnának ki, vagy ha ezt az ő legfőbb törvényök, az igazság, nem engedti, vajha midőn maradékink régi jó eleinknek szabadságok fenn tartása körül nagy lelkekhez illó 's ki nem fárasztathott szorgalmokat olvasák 's azt a' mi magunkviseletével egybe vetik, olyannak lássék ez őelőttök, mint a' millyen önmagában, tudniillik olly megfoghatatlan dolognak, hogy hitelt nálók tellyességgel ne találjon.

De ha e' szerint nyomorúságunkba merülésünket méltán a' természet' rendes útjából kitértnek 's csudálatosnak nevezhetem: nem kisebb csudáját látom a' mennyei gondviselésnek abból lett kiszabadulásunk' módjában. Mert itten is ki ne látná legelsőben azt a' csudát, hogy az uraknak ura nem elégedett meg azzal, hogy az országok' sorsának rendes folyása szerint az egyik uralkodás hibájit a' következő uralkodás hozza helyre, hanem, a' maga királyok' szívéen való hatalmát egészen ki akarván mutatni, ugyan avval a' maga akaratját bár melly akadályok között is kivinni szerető fejedelemmel tulajdon 's talán legkedvesebb munkáját rontatta el. Megállította ugyanis a' független igazgatásra gyors lépésekkel sietőt épen a' halál' küszöbén, 's ott,

az örökkévalóságnak előmutatásával, uralkodásának elmúlt esztendeire visszanézni kényszeríté, 's az által e' mostani örömünket szerző nagy áldozatot teteté vele az igazságnak. Nagy áldozatot, mondom: mert egy olyan fejedelem, kinek legerősb indulatja volt a' 'dicsőségre törekedés, mi nagyobb áldozatot vihetett volna az igazság' oltárára, mint mikor azon indulatját, olly maga megtagadásával, hazánk' boldogulásának feláldozta? Melly áldozatjának füstje valamint kétségkívül istennél kedves volt, úgy azt méltónak ítéelhetjük, hogy minket is az ő porával egészen megbékéltessen.

Csuda továbbá halálos sebeinkből lett felgyógyulásunkban még az is, hogy rend szerint, valamint az emberi test úgy az országok sokáig megszokták sínleni a' nyavalyát abból lett felgyógyulások után is; minálunk pedig a' nyavalya nagyobb erőt, és a' boldogtalanság nagyobb boldogságot szült, úgy hogy mi mondhatjuk le igazán: quae fuit durum pati, meminisse dulce est. Orvosság volt bizony nálunk a' nyavalya, 's boldogtalanság által megtanultunk boldogokká lenni. Megtanultuk tudniillik az egyenetlenség' káráiból az egyesség' hasznait. Megtanultuk, hogy a' vallás nem gyűlölségre hanem szeretetre való, 's hogy azt isteni szerzőjének célja ellen gyűlölség' 's visszavonás' indítóokává tenni két magyar hazánkban, nem csak erkölcsi hanem

politikai, hazánk' boldogságát 's mind a' két fél jusait felforgató, 's egy szóval hazaárulást magában foglaló 's annak büntetését érdemlő, nagy véték. Megtanultuk a' magunk példáján és kárán, hogy az isteni félelemnek meghűlése 's az erkölcsök' feslettsége elrontja az emberi szívek rugójit 's azokat nagy cselekedetekre alkalmatlanokká teszi. Megtanultuk, mondom, mind ezeket, 's bár úgy tanúltuk volna meg, hogy soha el ne felejtjük! Akkor mondhatnók magunkat valósággal és állandóképen boldogoknak: mellyet engedjen is a' magyarok' nagy istene! szívemből óhajtom.

De ha ezek által nevededett boldogságunk 's annak állandóságáról való reménységünk, nevededett kétségkivül nagy mértékben még az által is, hogy uralkodóink sok emberi nyomokig tartandó tanúságot vehetnek közelebb kimúlt fedelmünknek mind uralkodása' példájából, mind pedig halála előtt kevéssel, és így épen akkor midőn a' tettetésnek már minden okai megszűntek, egész világ előtt letett gyónásából: hogy az uralkodók, ha szinte a' népek boldogítására szükséges sok tehetséggel bírnak is, ha azt előmozdítani igyeksenek is, és ha szintén arra célzó sok valóban jó rendeléseket hoznak is, még is a' törvények' tiszteletének fenn tartása nélkül soha nem érhetik el sem népeik' boldogságát sem az attól elválhatatlan magok dicsőségét.

Mit mondjak boldogságunk' nevedésének azon reménységéről, melyet ama királyiszékünkbe ülendő nagy fejedelemnek mind elméjéből mind szíve' szép tulajdonságaiból, vehetünk? — a' ki nem csak eddig is nagy remekét mutatta igazgatásbeli tudományának az eddig keze alatt lévő kicsiny tartománynak gazdagításával, boldogságával 's köz szeretetével folytatott uralkodásában, hanem már nekünk is előre megígérte, hogy törvényinket akarja igazgatásának sinormértékéül venni, 's ígérétét mind egyéb eddig tett lépéseiben, mind pedig már is országunk' olly esdekelve kívánt gyűlésének kihirdetésével tellyesíteni elkezdette.

Azonban, Tekintetes Karok és Rendek! mennél nagyobbak okaink hazánk' olly igen méltó örömében részt vennünk, annál több tekintet indít arra, hogy a' római versírónak ama szép intését: *aequam memento rebus in arduis servare mentem, non secus in bonis ab insolenti temperatam laetitia* — a' nemes vármegyének eszébe juttassam, és mindenre valami szent, 's minthogy szentebbet semmit nem találok, a' hazá' szeretetére kérjem, hogy magunkat az öröm közt olly mértékkel viseljük, ne hogy annak okát, úgymint édes hazánk boldogságát sértsük meg.

E' végből tehát viseljük magunkat törvényesen, illendően, okosan és csendes bátorsággal.

Azt mondom előszer is: törvényesen; mert kinek illik magát inkább törvény szerint viselnie, mint annak, a' ki törvénytelenység ellen panaszol? Kétféle pedig a' törvény: egyik természeti, másik polgári. Az első minden polgári törvényeknél régibb, szentebb és változhatatlanabb, mellynek az egész emberi nemtől megismert fő szabása az, hogy a' ki nekünk nem vétett, azt megsérteni ne kívánjuk. Tartsuk azért legszentebb kötelességünknek, hogy a' nekünk nem vétett, sőt hogy soha véteni nem kíván, olly szentül ígérő 's ígéretének hitelére előbbeni kiseded országának egész Európa előtt tudva lévő boldogításával kényszerítő szelíd fejedelmünket, kinek egy hízelkedni nem szokott 's nem is tudó nagy ember olly méltán adá nem régen a' bölcs király nevet, semmi cselekedetünkkel meg ne sértsük. Sőt viseltessünk iránta inkább azon háladó tisztelettel, mellyet eddig hozánk mutatott magaviselete bizonyjal megérdemel. Melly intésemmel korántsem oda czélzok, hogy a' legszebb 's legméltóbb reménység mellett is elaludjunk; nem is oda, hogy a' háladatosságot annyira terjesszem, hogy annak kedvkérésből szabadságinknak bármelly részét is feláldozzuk; mert tudom, az illy helytelen kedvezés által nem kevesebbet ártanánk a' fejedelemnek, kinek valóságos haszna és kára elválthatatlan a' mienktől, mint magunknak 's maradé-

kainknak : nem az, mondom, az én szándékom; hanem, a' hol semmi sérelem nincs, ne képzeljünk magunknak bajt, miként a' kisértettől féltő: 's képzelt sérelemért ne illessük való sérelemmel a' minekünk nem vétett fejedelmet. Ezt kívánja tőlünk a' természet' törvénye. De tartjuk meg szentül hazánk' törvényeit is. Ám látjuk azokban a' nemes vármegyéknek országunk' fenn állásával egykorú törvényes hatalmát; és míg ez újabb törvények által meg nem változik, ne kívánjunk annak határán túl lépni, 's tulajdon céljaink' elérhetésének indulatjából ne alacsonyodjunk el - annyira, hogy törvényeinknél erősebbek lenni kívánnánk.

Szükség továbbá, hogy minden cselekedetünkben illendő állhatatossággal ugyan, de csendesen, 's egymás iránt minden áskálódás, erőszak és lárma nélkül, viseljük magunkat; szóval: az illendőség' törvényére szoroson vigyázzunk; megemlékezzvén, hogy nekünk, nemesi rendnek, sokkal kevesebb szabadság e' tekintetben a' köznépnél. — A' clazoméniusok egykor a' spártai ephórusok' székét korommal bemázolván, megcsufolni nem átallották. Ezen igen illetlen tettökért a' spártabeliek elégnék tartották azzal büntetni őket, hogy köz kihirdetés által szabadságot engedtek a' clazoméniusoknak magokat illetlenül viselni. — Szomorú privilégium!

mellyel valamint kétség kívül ők szégyenlettek élni, úgy mi is arra soha ne vágyakodjunk.

Legyünk pedig okosak; az az, mind a' véget mind az arra vivő eszközöket igyekezzünk hazánkra intézett minden cselekedetinkben más-kor is ugyan, de kivált most, ezen jó vagy bal szerencsével terhes időben, jól megválasztani; 's hogy mindnyájan azon - egy tárgyhoz egyesült erővel juthassunk: iparkodjunk az egyességet minden személyes tekintetnek feláldozásával magunkévá tenni; meggondolván, hogy azzal minden jóra mehetünk, a' nélkül semmire sem. Bizony, ha valaha, most vagyon, ama' sok tekintetnél fogva nagy gyűlésben, szükségünk okosságra 's egyesült akaratra. Mert valamint a' természeti világban a' mozgásba hozatott testek, viszont úgy az erkölcsi világban az indulatok mennél erősebben ütköznek egymásba, annál inkább gyengítik, fogyasztják, rontják erejüket, 's így csak lankadtan, vagy pedig épen nem, érhetnek el irányaikhoz. A' haza' örökös átkát érdemli azért, sőt a' hazának örökös átka az, ki egyébkor is, de főkép most, a' szeretetlenséget, gyűlölséget, egymás ellen való áskálódást, boszúállást űzni nem irtózik.

Végre azt mondom, legyünk bátrak, 's vissza sem mondom, de úgy, hogy a' valódi bátorságot az azt majmozó délczezségtől, a' tiszta aranyat aranyfüsttől jól meg tudjuk különböztetni.

Legyünk bátrak, de ott, hol annak helye, oka és szüksége van. Egyebütt bátorságot mutogatni, csak félnkségünk titkolása, haszontalan magunk vetése. 'S ugyan azért, valamint egy felől midőn egy jó hazafit a' nyomorúságok' idején hazája mellett veszedelmekkel küszködni 's nemes önmegtagadásban minden szerencsétlenséggel szembe szállani látok, meg nem állhatom, hogy illy viaskodásnak tekintetere fel ne kiáltsak Senecával; ecce spectaculum, dignum, ad quod respiciat intentus operi suo deus! ecce par deo dignum! vir bonus cum mala fortuna compositus; úgy más felől midőn azokat a' veszélyek idején motszanni sem merő 's féltökben ájuldozó embereket a' viszontagságok' elmúlásával neki vitézűlni, 's mint meg' annyi világgyőző nagy Sándorokká válni 's mindennel a' mit elől-utól kapnak 's a' levegővel is nagy merészen vagdalkozni szemlélem, ha nem akarnám is lehetetlen, hogy a' roppant hegynek kínos nyögése és fájdalmai után lett parányi szüleménye eszembe ne jusson. Legyünk azért bátrak, de ne hevesek; legyünk bátrak, de úgy hogy bátorságunknak sinormértéke légyen az okosság, törvény, 's az avval megegyező király és hazához való szoros kötelességünk: ekkor pedig már olly bátrak tudjunk lenni, hogy tartozásink elmulasztásától inkább féljünk, mint a' reánk összeomlandó világ' töredékeitől. Így lesz osztán,

hogy hazafi rendeltetésünkben jó lelki - esmérettel, illendően, okosan és bátran eljárván, mostani örömünknek késő maradékainkra is általmenendő állandóságát remélhetjük.

Melly kedves reménység, nem mondhatom ki, mennyire nevelje mostani örömezzésemet is. Hogy ez egészen 's minden kifogás nélkül tökéletes lehessen, csak, az híja, hogy miként most főispáni székembe visszatétem, azonképen a' Tekintetes Karok és Rendek hozzám mutatott bizodalmas szeretetét is, mellyel ezelőtt olly méltó okom vala dicsekedni, ezen székkal együtt visszanyerhessem. A' mellyet valamint minden vallás - és személyválogatás nélkül egyedül ezen nemes vármegyének boldogságára törvény szerint intézendő igazgatásommal megérdemleni igyekszem, úgy azon szeretetbe magamat, a' magaménak szíves és bizonnyal tellyesítendő ígérete mellett, állandóul ajánlom.

HUSZONNYOLCZADIK RÉSZ.

KAZINCZY.

Mi szép az emberi élet, midőn a' mindennapi-ság' parányi köréből kiemelkedik; 's magát valami nagy, és szent, és milliomokat érdeklő czél után intézi! Mi szép, világosító csillagként tűnni fel ezrek előtt; és szabadon, de általmelegült lélekkel választani magának pályát; 's azt jó és hal szerencse között, örökre tiszta, és soha nem hidegülő szenvedelemben futni meg! Azonban ez a' mi illy szép, nem egyszersmind illy boldogító is. Hányszor nem talál a' hévvel ölelő kar borzalmat okozó hideg illetésre! hányszor súlyed el a' küszdő fénnel és veszéllyel tellyes pályája' közepén, áldás és szánakozás által nem kísérve! sőt hányszor kell magának a' fennragyogó czélnek nyom és remény nélkül leszállnia, midőn az érette vívó lelke' elkeseredésében áll ott, 's honának és korának érzéketlenségét átkozza! A' sorsnak kedvenczei nincsenek, csak eszközei. Kemény részvétlenséggel az egyesek iránt, intézi ez az egész' menetelét. 'S így a' már elveszettnek látszó magból gyakran hoszú évek

után virágoztatja fel a' tellyes szépségü plántát; nem tartván figyelmére méltónak, hogy Az, ki a' magot a' jelenlét' pusztaságaiban, egyedül a' még akkor kétes reményért hintette el, többé nincs; 's emléktelen sírja felett díszlik a' virágbokor, midőn már sem illat, sem árnyék nem enyhítheti az égő fájdalmat, minek gyötrelmei közt elhamvadott.

E' gondolatok támadának lelkemben a' hírvételkor, hogy Kazinczy Ferencz élni megszűnt vala. Képzeletim előmbé állították a' nagy férjfiút, úgy a' mint őtet legutólszor e' társasági körben láthatám. Itt ült ő közöttünk, a' hetven évet meghaladott ósz, a' több mint félszázados író, egy készülettel és küzdéssel tellyes időszak' legrégibb bajnoka; 's keblében hordozta borzasztólag szép pályája' emlékezetét; 's vészek után egy, a' nemzet előtt valahára felcsillámló reménytől biztatva, tetteinek önérzésében keresett az élet' nyomvasztó terhe ellen enyhületet, enyhületek a' gondok ellen, mik végnapjáig kínozták. Eszköz volt ő is a' sors' kezében; izzadott ő is azért, a' minek gyümölcseit aratni más fogja; félszázadig küzdött a' pusztákon, 's egy messze pillantás az ígéret' földébe lőn minden jutalma.

Jól érzem én, T. Társaság, midőn e' tiszteletre méltó kör' elhúnyt tagjának emlékezetét megújítom, nem kellene illy elbúsító képeket mutatnom fel. Azok közt állok, kiknek szent

kötelességök, minden egyebet félre tévén, a' haza' dicsőségét eszközteni; 's felednem kellett volna talán Kazinczyt az embert, a' szenvedettet; és egyedül a' Literatort állítnom elő, tiszta nyugalomban: mint művész a' márvány szobrot, hogy reá koszorúkat aggassunk. De az én lelkem' minden ideáji összeolvadásban vagynak egymással, 's a' szív' húrain rezegnek keresztül. Rokonom és barátom, tanítóm és társam vala; 's most midőn szavam az elnyugodott felett fog hangzani: kebelembe zárjam e' fájdalommat? féljek e, ha kínos érzelmeket rezzentek fel; 's a' visszemlékezés szelíd óhajtásai helyett könnyecsképeket fakasztok? És bár fakaszthatnék szívből forró vérkönnyeket! bár szózatom villám-erővel rázhatná keresztül a' Hazát, 's e' Nemzetet! melly saját jeleseit századok óta könnyezetlen látá sírba szállani; 's nem tudá, hogy kebeleik sebbel rakvák valának — ő érette; nem tudá, hogy neki áldozának fel minden szerencsét; maradékaikra nem hagyhatván egyebet, a' meg nem ismert, meg nem jutalmazott, sokszor épen eltaposott érdem' keserű dicsőségénél.

A' végzet akará ezt így! És valóban ritka szép és jó kezdődött és tenyészett valaha előre ment áldozatok nélkül. Kenyér után indul a' sokaság; magányos hasznokat vadász; 's azt, a' mi az egészset érdekli, a' mi lelket táplál, nemzeti erőt fejt, 's gyümölcsei csak jövődében

érnek meg, gyűlöli. Atyáinkat hosszú zslibbadás lankasztá; volt idő, mikor bűnösen feledének mindent, a' mi őket a' porból, hova hullának, felemelheté vala. Nehány kevésnek mellyében támadtt a' gondolat: a' haza' veszélyben forgó nyelvét ragadni meg, ezt felvirágoztatni, ezt erőre hozni; 's erejével rázni fel az álomba süllyedt népet, hogy lásson és érezzen. De a' nép őket nem hallgatá; de a' népnek ereje nem volt ő reájok fel, 's a' jövőbe ki pillantani: 's így elhagyatva futák meg a' pályát, külöködőknek tartattak, 's kinevettetének; mert nem akarák követni a' bölcseséget, melly egyedül a' jelenlét' hasznairól gondoskodik. Illy környülmények közt lépett fel, illy környülmények közt küszdött a' mi Kazinczynk is; nem haszon nélkül a' nemzetre, nem nyom nélkül a' jövő korra nézve; de fájdalomul önmagának. Mert koszorúji nem enyhíték, hanem égették homlokát; 's neve' híres voltát élte' nyúgalmával fizeté. Pedig ő vala, ki fiatalsága' küszöbén, még csak tizenhat évü gyermek, íróink' parányi körében megjelenvén, nemes, de tiszteletben kevesektől tartott czélját el nem csüggedő erőben, páratlan állandósággal, szünetlen haladásban követte. Ő vala, ki nemzetének negyven év előtt hirtelen fellobbanó 's hirtelen elalvó tüzét olthatatlan hordá kebelében, még akkor is, mikor lélekfagylaló vészek környékezék. Ő vala, ki a' sze-

rencsét sem nem ígérő, sem nem nyújtó literatortri pályára számosokat tüzelt fel; 's mozgást és életet öntött a' tövises útra, mit sok mások elunatkozva kétségtől leverve pusztán hagytanak. Ki nem emlékezik vissza az ő Gessnerére 's Bácsmegyeijére? mi maradandó behatást tón a' szép izlésű, fiatal író, ki alantmászás, és iskolai fészesség helyett könnyű lebegésű fennséggel és csinnal jelene meg; 's a' valaha tökéletre jutandó magyar prózának első talpkövét alapítá! A' kassai magyar Muzeum, 's az ő Orpheusa sebesen eltűnő jelenetek valának ugyan: de az általok hintett mag, évtizedek után, sokat ígérő virágokat vala termendő.

Azonban miért említem ezt? Ó még akkor ifjúsága' erejében élt; 's polgári fekvése által, a' literatorkodást kísérő kedvetlenségektől, födezteték. Csuda e, ha a' lánglelkű ember fáradatlan munkált? ha a' közönség' részvétlenségét csüggedetlen tűrte? ha magát feledvén, hazájának szentelé mindenét; és a' sivatag jelenben csak a' virágzó jövődőt szemlélte? De jött az időpont, egyike azoknak, miket a' sors lesujtó villámként rejteget felhőjiben, hogy váratlan rohanással öldököljenek; és íme ő tettei' 's hatása' munkás köréből lánczok közé jut; és szabadságát 's élte' minden reményeit hetedfél hosszú évig siratja. Hány nem veszté el bátorságát, hány nem mondott le keble' legforróbb vágyairól, kit

a' szerencse nem épen illy keményen próbála meg! A' mi Barátunk búban mint örömben, kétség mint remény közt saját ideáljához hű maradt; és a' Brünni erősségben, mint a' Kufsteini hegyormon, 's a' Munkácsi vár' falai közt szerelme a' nyelvhez nem kisebbedék. Ott, a' vígasztalástól üres magányban érlelte meg ő a' nagy gondolatot: újító változást hozni a' nyelvbe; 's ez által ízlésünknek, gondolkozásunk' módjának, 's tudományi művelődésünknek más és nagy befolyásu útat mutatni.

A' mi magyar nyelvünkkel véghez vitt újításokat sokan nevelték 's nevetik maiglan; pedig azok a' nemzeti, ébredező szellem' természetes kiütései valának. Ezen szellem mint mindig és mindenütt: úgy most is és közöttünk egyes jelentekben tüntette fel magát, hogy lassanként közönséges legyen. Nyelvünket ragadá meg legelőbb, ez lévén a' legtermészetesbb mód egymást érteni, egymásra figyelmezni, ideákat venni és adni, 's azt, a' mi a' kebelben titkon és külön forr, nyilváná és egyetemivé csinálni. Illy szempontból tekintem én a' nyelvvel kezdett, 's gyors rohanással előre törekedő változást. Mert semmi sem esik e' világon ok és egybefüggés nélkül; a' mi történik ma, annak magvai század előtt, 's talán senkitől nem sejtve, hintettek el; 's a' mi történni fog század után, az a' mostani tettekből gondolatokból,

vagy talán csak sejdítéseköl ver magának gyö-keret. Homályban él és munkál az író, 's egykorú által kicsinységekkel bajlódónak tartatik; mert idejét idegen szavak' magyarrá tételével, régiek' keresgélésével, 's több illy parányisággal vesztegeti. De a' vezető okot legtöbhnnyire csak a' következés világosítja fel; 's tisztán csak a' maradék fogja láthatni: miként nyert az egész nemzet szó által ideát, idea által tettet, 's tett által jóltevő egyetemi változásokat; miként lettek százados előitéletek semmivé; miként enyésztek el egymás után száz meg száz lélek szorongató formák; 's mind ezek után miként lón lehetőségessé sok szép és jó, minek forrásai, hosszú időkg zárva lévén, folyást nem lelhettek.

Kazinczy nem vala legelső, nem is egyetlenegy, ki a' nyelvvel történt nevezetes fordulást kezdé és eszközlé. De övé a' dicsőség, hogy ízlést párosított igyekezeteivel, hogy dolgozásait érzelmei' hevével el tudta önteni, 's hogy a' régiség' tudományát, mit Baróti Szabó keresett 's a' mi Révait nagygyá tevé, telyesen méltánylá. Csak így, 's csak Neki lehetett hatalmában olly széles terjedtségü befolyást szerezn, 's olly közönséges erővel hatni a' nyelvre és írókra mint nem még ez ideig senki más. A' közelebb múlt ötven 's egynehány év alatt ki volt íróink közül, kivel e' Férjfiú kisebb vagy nagyobb érintésben nem állott volna? Ki nem kereste isme-

rettségét a' Jelesnek, kit Orczy és Ráday szerettek, kit Báróczy kedvele, kinek Virág és Révai barátai valának, ki Dayka' és Csokonai' kifejlésökre nagy befolyást gyakorolt? Keresztül nézek Íróinknak itt, e' tiszteletre méltó gyülekezetben, jelen álló koszorúján; és sokat látok, ki a' legelső szikrát Kazinczy' lánglelkétől kapá; 's kit futásában ennek példája vezérlett, 's állhatatossága őrizett meg visszahanyatlástól. Neki nem volt elég lelke' minden erejét, és szíve minden érzelmeit a' nagy célra szentelni; dolgozásoktól elborítva sem fordítá el a' haza' serdülő ifjairól tekintetét; 's minden hevülő pillantás, minden kilobbanó gerjelem, melly benküzsdő erőt, 's munkavágyat bár mi távolról sejdítettett, részvételét nagy mértékben nyéré meg. E' részvétel által adott ő sok mulólag kipattanni látszó szikrának maradandóságot; e' részvétel által pótolá ki sok kezdőnek azt, a' mit boldogabb fekvésü népeknél az olvasó közönség' első tapsai visznek véghez. Mert volt idő, keserűen emlékezem vissza, midőn a' líteratori pályára készülő ifjút szülői, mint veszni indúltat, siratták; midőn magyar könyvet magyar írón kívül más nem ismert; 's midőn a' fiatal művész egykorúji közt sem talált keblet, hol kiömölhessen. Hány nem némult el akkor, mint a' fogságba zárt fülmile, végképen? 'S hány nem fogott volna még elnémulni, hanemha ő, a' síriglan buz-

gó, nyújtott volna vigasztaló szót? Mert ő mondhatá még nagyobb igazzal, mint az Anchises fija: Ifjú, rényt és való munkát tőlem tanulj, szerencsét másoktól!

'S nem csak azokra hatott ő, kik nevét és műveit tiszteletben tartották; hanem azokra is, kik eránta eilenséges indulattal viseltetének. Valának ugyan is nem kevesen, kik vagy érde-meit irigylették, vagy művitéletei által érdekel-tettek, vagy okfejeit, miken dolgozásait alapítá, veszélyeseknek lenni hitték. Ezek' köréből üté ki magát a' sokáig titokban forrott, nyelvujítási pör; melly Kazinczy ellen intézett személyes csapást; sok, a' literatori viadalmakkal köz, illetlen scénákat tüntetett fel: de tárgya által a' nemzetben eddig szokatlan figyelmet gerjeszte; 's a' rá következő ellenhatásnál fogva íróinkba elevenséget öntött, serdülő ifjúságunk' elébe szebb és terjedtebb pályát jelelt, 's azt a' mit ez ideig nem bíránk, egy olvasó közönséget alkotott, számra és részvétre kicsinyt ugyan, de reményt adót, hogy valaha nevedekni 's íróink eránt melegedni nagyobb mértékben fog. 'S ez okra nézve az én ősz harátomat soha sem tartottam szánásra méltónak a' nyilak miatt, miket ellenségi kezek reája, mint íróra, lóttének. Nem zavarhatták volna ezek öreg kora' nyúgalmát, ha azt a' sors más oldalról keményebb csapásokkal ne rabolja el. Mert példaként ragyogni, 's minden

fogyatkozások mellett is, miket az emberi természet szükségesen hoz magával, 's minden ellenigyekezetek mellett is, mik ezen fogyatkozásokat vagy nagyon kitüntetni, vagy költöttekkel is számosítani törekednek, tisztelőket és követőket találni: vígasztaló érzelem. 'S mint kell e' vígasztaló érzelmenek erősödni, midőn az ellenfél által hintett mag saját örömeinkre 's hasznunkra virul fel! 'S ha Kazinczy, mint hiszem és tudom, a' nemzeti nyelvet és hazát tiszta szerelemmel ölelte által: milly könnyen kellett neki gúnyt és megtámadtatást tőrnie, midőn az ellene szánt csapások által a' nyelv' feléledése' nagy munkáját elősegíttetni szemlélte! Az önnézés, mit ő olly méltán hordhatott keblében, irigylést érdemelne; ha valamit irigyenünk lehetne a' férjfiúnak, kinek a' sors ez érzelmen kívül olly igen keveset nyújt vala.

Sok mindennapi embert hallék már életében és halálában magasztaló beszéddel hirdettetni; de gyűlöletes előttem minden hízelkedés, 's kivált a' koporsón túl, hol a' történet' komoly Múzájának országa kezdődik. A' való érdem' alakja nagyító csövek nélkül is tisztán látható, 's úgy hiszem, azoknak, miket eddig elmondtam, sem bizonyítására, sem mentségére szükségem nem leend. Mert nem állítám, hogy Kazinczy örök emlékü műveket hagyott maga után: mint

az Iliás; nem mondám, hogy nyelvünket a' lehetőség' felső pontjára hágtatta, 's hogy törekedésein túl már nincs haladás, kívül már nincsen út. Csak azt mondám: Kazinczy ízlést erőhez csatolva kezdett a' nyelvvel küszdeni olly korban, midőn az egy nagy és következássel tellyes mozdulatra vala hajlandó, 's ízetlenség és gyöngeség által örökre hibás útat vett volna magának; Kazinczy a' maga Gessnerétől fogvást a' Pannonhalmi útig minden írásait csinnal, hévvel és ifjúi étlettel öntötte be, 's ezáltal az író sereg' figyelmét magához ragadván literatúránkban új időszak' alapítója lón; Kazinczy fellázasztott maga ellen sok íróat, 's ezzel olly kilobbanást okozott, melly írókra és nemzetre elektromi szikra gyanánt munkált, 's a' literatúra' parányi körét kiszélesítette. Ezek az ő nagy és tagadhatatlan érdemei. Mert prozája, minden fogyatkozási mellett is, örökre szép lesz ugyan; versein művészi kéz fog ismerszeni, 's kivált epigrammjai a' költés' koszorújában hervadatlan virágok maradnak: de a' nemzetet nem ezek által tevé hálaadásává. Szellem vala ő, melly a' tespedő egésznet olly sokáig csak nem egyedül eleveníté; 's lépcső, mellyen egykorúji magasbbra hághassanak, 's a' szerencsésebb maradék tetőre juthasson. A' sors talán nem fog benünket ismét elsúlyeszteni; 's így eljön az idő, el kell az időnek jönie, midőn

az ő és az együttélők' dolgozásai ragyogó művek által fognak homályba tétetni; csak a' lélek, mellyet ő az egésznek kölcsönözött, meg nem szűnik folyvást ragyogni és munkálni, míg a' nemzetiség' utolsó szikrája el nem hamvad. Ez oldalról kell őtet méltatnunk: 's ez oldalról mit nem érdemlett ő mitőlünk? Nyelvünk' bajnokává szentelé magát; 's e' nyelv a' mi őseink' egyetlenegy hagyománya, mit a' századok' pusztító vései közül kevés hű kezek ragadhatnának ki. És ti Hűvek, hol vagytok? hol a' hála, mit a' hazától érdemlétek? hol a' köny, melly szentté tenné a' sirdombot, mit hamvaitok felett a' mindennapi szokás szűken hányatott?

Epések lesznek talán szavaim; de keserű, kínos emlékezetek támadnak lelkemben. Mert gondolkodom a' népről, melly Zrínyit, az író, el tudta feledni; melly Faludyt, míg élt, nem ismeré; melly Révairól hallani nem akart; melly Baróti Szabót és Virágot meg nem siratta; 's mellynek kebelében az ötvenhat évet szakadatlan munka közt eltöltött Kazinczy nyomorúsággal élt és holt. Ő szép reményekre születve, sokat ígérő ifjúságot élve, hirtelen a' sors által leveretett; 's midőn előtte minden pálya a' litteratorin kívül bezáródék, ez egyetlenegy pályán közönségünk elvoná kezét a' magát neki áldozó elől; hogy tévelyegjen elhagyatva, küszdjön nem

segítve, 's arcza' izzadását és szeme' vérkönnyeit hagyja jelül kézíratain, 's árva gyermekein inségét. Két rendbeli folyóírásai, részvétlenség miatt, mindjárt kezdetben elakadtnak, nyomtatott számos művei tizenegy millió népesség között vevőt nem leltenek; legnagyobb becsü kézíratainak nyomtatót nem talált; 's halálig tartott fáradozásai' jutalmát nem arathatta az országban, hol annyi idegen gazdag táplálást nyert magának. Voltak ugyan, tagadni nem fogom, kik ő felé is részvevő keblet nyitottak, 's kik életének gondait egyes jótételekkel enyhítheték: de a' nemzet' nagy írójának jótételek szorúlni nem kellene; 's pillantatonként nyújtott vigasztalás hosszú kínokat nem orvosol. Ah, láttam én ezen kínokat! Mert tanúja valék álmatlanúl töltött éjeleinek; tanúja valék a' fájdalmas eljajdulásnak, midőn barátja' vidám asztala mellett gyermekeire visszaemlékezett. Megrezzent akkor minden ideg kebelemben; 's véráldozatnak képzelém a' szent öreget, melly a' nép' bűneiért utolsó hörgései közt vonaglik.

Társaim, nem szenved ő többet! Lenyugvék ősz fürteiben; a' Széphalmi lak' romai közt, úgy hunyván el: mint századok előtt, a' nyugoti tenger' partjain, egy más hazának fija — Camoens. És gyermekeit idegen kéz fogja ápolni; és sirját szívszorúlván kerüli ki a' ma-

gyar nyelvművész, sorsától rettegvén. 'S bár emlékezete' keserű voltát: szerencsésbb évek hamar feledtetnék el! Hogy a' maradék előtt csak dicsősége ragyogjon; kínai pedig megfoghatatlanok légyenek.

KÖLCSEY FERENCZ.

HUSZONKILENCZEDIK RÉSZ.

MINERVA.

CXCII.

Előszó. Az avúlni kezdő és a' nagyon újítgató
írás - módról, a' Magyar nyelvben.

Harmadik Magyar Folyó-írása' idejét éri KASSA. Mind egyiket más más környülállás szülte. Hoszszas, nem czély - ütő, 's így helyén kívül lenne itt azokat emliteni. — Több lépcsőkön ment azóta keresztül literaturánk, hol hágva, hol hátrálva; azonban egészszében tekintvén nyelvünk' és literaturánk' mostani állapotját, hiúság nélkül elmondhatjuk: hogy mind amaz, mind ez bővüle, és több tekintetben tökéletesedék. Rövid idő alatt jó darab pályát futott - meg a' Magyar lélek.

A' literatúrai buzgások és zajgások, az örök díszű Görögök' és Rómaiak' hol szerencsés hol szerencsétlen követése, a' most virágzó külföldiek' majd boldog, majd ísmét mintegy majmolva mímelő boldogtalan utánozása; — az Avúlt

's Új köz't támad't harcok, — a' szoros grammatikusok' viszszonos küzdései; — ezeknek a' csínosabb írókkal folytatott bajvívásai; — a' származtatók és kellőbb hangzásra ügyelők köz't villongó csaták; — egy szóval; a' mindennemű nyelvmivelési szélsőségek' és túlságok' egymásra eresztett zajjainak öszsze ütközései, sok hájt, sok fényt hozának literaturánkra, de némely csorbákat is ejtettek rajta.

A' nyelv eszköze minden literaturának. Annak kell hát akármellyik nemzetnél elébb jól elkészülnie, és válni több oldalúvá: ha vagy beszéd, vagy írás által, az esmeretek' 's elő adások' akár millyen nemében hatást gerjesztő 's ennél fogva köz hasznot okozó, vagy szívet 's elmét nemesítő mester műveket, sűrűbben támadni óhajtunk; mert valamint nem egy nem két, nem egyforma, akár élességű, akár nagyságú vésőre és kalapácsra vala szüksége Fidiásznak és Kanovának; az Olimposzi nagy Isten', 's a' köztünk futkosva gyújtogató Istenke' kép-szobrának lelkesítésére, a' leghidegebb, legkeményebb márványon keresztül, úgy az írott remek is az írás' külön-nemei miatt egy minden oldalról felkészített, kidolgozott, megverdesett és megismúlt nyelvre szorúlnak.

A' nyelv gyalúlgatók iránt tehát oly kevéssé illik vagy megvetéssel, vagy részvétlenséggel viseltetnünk, mint a' néző csövek' köszörülőji

aránt, mivel ezek' segedelmével nyiltanak - meg nekünk jobban az eget' temérdek birodalmai; földünkön pedig a' legpiczinyebb, leghitványabb férgekben és bogarakban, szintúgy pusta szemekkel alig gyanítható csudái a' teremtésnek.

A' Magyar nyelv most már olyan eszköz, melly alkalmasint csinosult dolgozásokkal állhat elé az irás' minden nemeiben. Ezentúl a' nem egészen balúl gyártott szerzám önként fog engedni a' fenésnek, és mintegy maga magát fogja könnyű szerrel az írók' dolgozásai közben, még mind jobban - jobban kiköszörülgethetni. — Bátor, szép, és tüzes elmék törték - meg a' jeget, sajnálni kell őket, ha helyyel - helyyel a' jég alá vízbe buktanak; mert tanulánk példájokon, és az ottan-érettünk kiállott megfecscsentetés, nem gúnyt, hanem inkább rész - vevő hálát érdemel mi tőlünk. — Ugyan mi lenne még nyelvünk és haladhatot volna e szaporán illy rövid idő alatt, olly igen annyira? ha nem mert vala senki, a', hol vastag', hol darabos; majd ismét hártás jég - boréknak, félelem nélkül neki ereszkedni?

Minden nemzeti literaturát az írók és olvasók szúlik, de nem csak szúlik, hanem ezek táplálják, nevelik; amazok pedig gazdagítják, és hírét, nevét, szeretetét terjesztik. — A' külföldi literaturák ingerelhetik, de nem hozhatják eredeti fényre, akármelly honn' literaturáját. — Minden nyelvből a' nemzeti léleknek ki kell le-

helleni, minden eredeti nyelv kivált, tulajdon bélyegű, az az : típusú; ez e' típusz pedig nem csak a' gondolatokban, érzeményekben, 's ezeknek (az ég 's lélek hajlat, ész, ajak, fül-tehetség, társasági rend és szertartások, intézetek, helyhezetek, erkölcsök, szokások szerint) bizonyos nemzeti szabást nyertt formájokban; hanem a' mennyiben ezek a' nyelv' szerkesztvényébe, a' szók és szóllásokba által mentek, a' nyelv' formájiban is nyilatkoztatja - ki magát: minden nyelvnek tehát a' maga típusza szerint kell a' tökéletesség és szépség felé emelkedni; csak hogy ezt e' típuszt nem kell oly szoros értelemben venni, mint némellyek, kiknek állításaikat, nem igen lehet sem az ép gondolkozással és érzéssel, sem pedig a' nyelvek', különösen a' mi nyelvünk', históriájával megegyeztetni.

Hol keressük valamelly nyelv' típuszát, haneha azoknál, kik születések óta azon beszéllenek? De ezek köz't számosok a' beszédbeli külömbözések. — Annál jobb: mivel mind ezen külömbözések mellett is alkalmasint értvén egymást a' beszélők, a' jó ízlésű és ép érzésű írók könnyebben választhatják és simíthatják - ki azt az ejtést, azt a' kitévelt, melly emez vagy amaz gondolat', vagy érzemény' ki nyilatkoztatására, nékiek ebben vagy abban az esetben legalkalmasabbnak látszik; avagy ne engedjünk e semmi

hatalmat a' nyelvre, 's annak kifejtődzésére a' gondolkozva érző tehetségnek, a' midőn maga az idő annyit engedett a' pór-nép gyalultatlan természeti érzéseinek?

A' mindenkori gondolathoz, érzeményhez simúlt helyes elő adás' minden hathatósága, minden kecase, a' kitételek' megválasztásában áll; más szót, más szóllást választ olykor a' hathatós író, mást a' választékos (scriptor elegans), sőt még a' szókat is másképp' következteti egymás után, a' csupán csinos író, másképp' a' valamivel több a' csinosnál. Különös Isteni ajándékkal jár egybe szövése, öszsze olvasztása a' Hathatósnak, a' Választékossal. Fogyatlanúl kellene minden írónak az egeknél esenkedni, azon, ihlettetését vagy vezető, vagy kísérő, vagy védő érzetért; melly néki szüntelen sugalja: ne áldozd - fel egyikét a' másikának, vagy csak abban a' mértékben áldozd: a' mennyiben 's a' hol-és mikor a' tárgy' és írás' neme megkívánja. — Minden szó, minden kitétel, nem minden írás' nemébe való; sőt azon egyben, emez, vagy amaz szó; eme' vagy ama' szóllás, jobban illik ide, mint amoda, és megfordítva. Olykor legszebb a' legkeresetlenebb, szint' ez tellett némelykor legtöbb feje - törésében az írónak, és éppen annak elő adásán izzada talán leginkább homloka, 's rágsálta ő legtöbb dolgozása közben tollát, a' mi legkönnyebbnek látszik az olvasáskor.

De még más kútfejet is ősmér a' nyelv' tökéletesedése és szépülése, ha ide nem tudjuk is az író lelke' személyes ihletét, melly minden nevezetesebb könyv-szerző' részéről, nyelvére, 's előadása' módjára úgy eláradozik: hogy az, akár melly írás' nemében, még ott' is, hol a' tárgy és dolog lelke az övéjével leginkább egybe forr, az utolsó'nak minden maga megtagadása mellett, az éles látás előtt magát egészen el nem fojthatja.

Ezer formát vehet fel t. i. valamely gondolat' vagy érzemény' előadása. Ha ezen formák szépek, az az: segítik a' kitétel' akár világosságát és elevenségét, akár hathatóságát, akár helyesebb hangzatját, bizonyosan kölcsönözhető, csak ne legyenek olly neműek, a' millyeknél itthon jelesebbekre találunk. — Így lopámeg kivált az írók' segítségével, eggyik nyelv a' másikat tulajdonai kára nélkül. Nem épen nagy szerencsétlenség az valamely nyelvre nézve: ha fejtődzése' kora, más nyelvek' már nagyobb részint bevégzett kifejlése után esik. Ott lehet legjutalmasabban kölcsön venni, a' hol legtöbb a' pénz, legtöbb a' kölcsön adó; főképen, ha magok a' kölcsön adók is valaha kölcsön vevők valának; és látható: mint tudtak kölcsön vevések által gazdagodni. Meglophatjuk mi mind a' meglopottakat, mind a' tolvajlókat; megtanulhatjuk ezektől akár a' kölcsönözés', akár a'

lopogatás' mesterségét — de mind ez, mind amaz, mesterség; — és nem kell mindent akár elide-
níteni, akár kölcsön kérni; hanem csak azt, a'
mit megbírnunk, a' mire valóságos szükségünk
vagyon, vagy a' minnek valódi hasznát vehetjük.

Az efféle kölcsönözésekhez és fosztogató-
sokhoz tehát nagyon bélátó elme kívántatik,
felette biztos ízléssel; mert több szabadság en-
gedtetik a' kötött beszédben, mint a' folyóban,
és a' kötöttben is, semmi se bibésebb, mint azon
égi ösvény' feltalálása, mellyen dagály finnyás-
kodás és mesterkélés köz't, bátran vezesse a'
szép természet a' felhevült költő' lobogva fellen-
gező emelkedéseit. Ránczolák, hiszem, eleintén
némelly Arisztarkok-Rómában sas orraikat Horátz'
ezen kitételére: mellyben így szól az isteneknek
feláldozandó borjúról:

„Fronte curvatos imitatus ignes
Tertium lunae referentis ortum
Qua notam duxit niveus videri,
Caetera fulvus.“

Ím' egynéhány görögcsélés (Hellenismus) egy
csoportban, de mi szép a' kitétel! bizonyosan
megbocsáták utóbb Flakkusznak e' gyönyörű
halmozást, a' ránczos homlokú szemöldökösök.
Azonban könnyű vala Horátz'nak még ott is nyer-
ni bocsánatot a' hol Puppiusz nem nyert volna,
mert ezer meg ezer jeles és helyes gondolat'.

érezmény', 's képzetten és festelésekkel tudja, nem a' tanítvány, hanem a' mester megvásárolni meréseit. Nem javaslom én azért akárkinek az illetén szóllásokat nagyon csoportozni a' kötött beszédben, a' folyóban pedig még kevesebbé. — Lassan - lassan kell az olvasót az effélékhez szoktatni, egyéb'ként fére teszi a' könyvet, vagy elejti, vagy eldobja. —

Az olvasó Magyar Publikom, vagy tiszta magyarokból gyűl, vagy olyanokból, kik más nyelveken is szóllanak, vagy végtére ollyakból, kik csak most kezdik megint egy időtől fogva a' magyar nyelvet tanulni. — Az elsők meghökkennek, főkép' ha igen sűrűn fordulnak elő az idegen szóllások. Azok, kik sokat olvastak, mind a' régi, mind a' mostani nyelveken, nem igen sűrűn vannak még eddig elé elhintve a' két hazában, — a' kik pedig vagy most legelőször, vagy újra magyarosodnak, ha látják: a' bölcsőjök óta magyarul szóllók' megdöbbenését, nagyon elidegenednek, és mintegy kétségbe esnek egy olly nyelv' megtanulása felett, mellynek bár mi bájló, de nagyon sietve szaporított merészségei, még a' született, és mindenkor Magyar ajakú, Magyar fülű magyarokat is megbotránkoztatják. — Helyesen mondja Kvintilián a' szókról és szóllásokról — utánna pedig Garve a' módokról: hogy legbiztosabb a' régiebbek közül a'

legújabbakat, a' legújabbak köz't pedig a' leg-
régi'bbeket választani.

Nincs annakokáért sehol semmiféle írónak nagyobb szüksége mértéket tartani a' nyelv' gyalgatásában és szépítésében, mint a' Magyar könyvszerzőnek a' két hazában, mert csak úgy fog (nyelvünk' 's literaturánk' sok egyéb akadályai mellett is) terjedni a' Magyar jó könyvek' olvasása, ha harmoniába fogják magokat helyheztenni az írók az olvasók' többségével; az olvasók pedig az írókéival. — Ez a' lélekbeli házasság az író és olvasó köz't, még több kéméllést kíván, mint a' valóságos, mivel elválaszthatóbb. — Felpattan, felbuzdúl némelykor a' férj, kitör hitves társa ellen férjfsága egész a' keménységig, ekkor a' mosolyogva szerető okos asszony elé-áll, és egy igéző pillanattal lecsillapítja kedves életépárja' bosszonkodásait. — Így kell cselekedni a' Magyar könyvszerzőknek is. Lassan és halkal kell megszelidíteni olvasóikat, nem rántva hanem vonszogatva a' helyesebbhez szoktatni; nem szilajon, nem nyersen rájuk tolni a' jobbat, a' szebbet; vagy neheztelni: ha azt nem mindjárt érzik; mert elvesztjük különben az olvasók' önn' szeretete megbántása mellett, az írogatás' legnemesebb gyümölcseit. „Lassabban tovább mégy“ mond Horácz után Kazinczy, Fáy pedig a' falatot a' száj' nyilásához, és viszont mérsékelteni javasolja. Jobb kinyerni az enge-

delmet 's az olvasók' kegyelmét az iránt: hogy féltvén honni nyelvünk' vesztét, azt rövid idő alatt sietőbb, szaporább lépésekkel, bővebb, gazdagabb, csinosabb kifejlésre vezetni bátor-kodánk.

Megkell kérni némelly olvasókat, emlékezzenek - meg: mennyi elavúlt szavaink és kitételeink vannak, mellyeknek kár volt elveszniük; mellyek szintúgy újjak voltak valaha 's hajdon a' magok idejében, nagy virágzással 's ifúsággal diszeskedtenek. Másokat emlékeztetni kell, hová verekedék a' Német nyelv Gotsed 's Gellert óta Sillerig és Góthéig, 's azt kérdeni tőlök: ugyan értené e akármellyik Német gavallér lapról-lapra Müllert vagy Grillparczert? ha Gellert' korától egész mostanig, vagy éppen semmit, vagy igen keyeset olvasott volna németül a' jelenkori Német írók' munkájiból?

Találkoznak köztünk, kik tizenkét órának lefolyta alatt, reggel a' káplánnal és fiskálissal deákul, tisztartójjakkal tótul, feleségökkel asztal felett németül, a' guvernanttal francziául és csupán csak estve felé a' pesztonkával szóllanak magyarul. — Ebéd után pamlagra dűlvén, szenderkedések és bókolások között forgatják elnyújtózva Hébet vagy Aurórárt, és mihelyt akármi (ha a' legjobb legmagyarabb legszokottabb) szóra és kitételre akadának, mellyet pesztonkájoktól még soha nem hallottak, elszunnyadnak. —

Ki húll kezeikből a' könyv, 's mikor azután az étel - emésztés végződésével álmokból felszerken-tek, nagy fennyen azt kiáltják „túrhetetlenek, érthetetlenek a' mostani Magyar írók!“ —

De ha némelly Magyar olvasókat rajzolja-
tánk, lássunk némelly Magyar írókhoz is: ha
czélunk ezeknek is, amazoknak is egymással
összse békéltetése.

Két fő fogyatkozást bátorkodom megjegye-
ni némelly Magyar íróinkban. — Ennél a' Régi,
az Avúlt, és a' Szép csak egyet tézsen, úgy
igyekszik írni: mint Petthó Gergely. Nincs pár-
ja Pázmánynak és Faludinak. A' két Gyöngyösi
minden néki. Előtte csak Haller a' Telemakus'
fordítója Író, és egyedül a' Magyar Árgenis,
Könyv. Elfelejtí mind azt az időt, mellyben ezek
a' különben nagy érdemű írók virágzának, és a'
mellyben ő sem nem virágzott, sem nem gyü-
mölcsözött; mind pedig a' mostani, mellyben ő
él, ő ír. Meg nem gondolja mennyiek és mi kü-
lönbözők az írás' nemei, akár a' folyó; akár a'
kötött beszéd' kerületeiben, mellyekben ama
nevezetes emberek jeles elméjüket soha nem gya-
korlották;

non

Miratur veteres, nos, nostraque lividus odit.

minden lapján kitetszenek

vestigia ruris.

A' gyakrabban megjelenő singes - rőfös szavak' csoportozóji, 's sok *vala* imádóji, a' puhább *sz* helyett az élesebb *s*, *as*, *es*, *is*, *os*, *us*, *ius*, végzeteknek a' Görög és Római származású igékben és nevekben kedvellőji; a' szükségtelenül előforduló sok *k'* a' véghetetlen *nak'* *nek'* barátjai, az özsze kötő *hogy* szótska' halmozóji; valamint azok, kik oly igen és oly igazán belé szerttek ezen szóllási foltotskába *való*; lehetnek ugyan született Magyarok; de talán elvétik, a' midőn úgy vélekednek; mintha az efféle zordonságok' és pongyolás függőlékre ütötte volna takarosán pompás bélyegét, féketlenség nélkül szabad nyelvünk' hatalmas Gyénioszsza. Egynehányan ellenben az újítgatások' oly heves követőji; hogy csak-nem elszáll az ő tollokkal a' Magyar lélek, és alig lehet sejteni a' mente' idegen szabásai alatt a' Magyar szép test-állást. — Majd minden kitételt, minden szóllás formákat, külföldi leginkább pedig Német ráhára vernek, olykor a' tudósabb Magyar előtt - is érthetetlen, nem nyelvünk' méhéből származó szókat költenek, és még ott is, a' hol nem szükséges, gyakorolván e' fattyú nemzést, nem mutatnak egyebet a' vad, vagy feszes szóknak némelly mértéktelen koholóji, kurtítóji 's szebb honni szólásink' elforgatói, vagy felcserélőji, mint azt: hogy kivetkezének ugyan a' józan magyarság'

ézéséből; de azért a' helyes ízlés' csinos köntösebe belé nem öltözködtek.

Est quiddam Tanaim inter socerumque Viselli.

Az a' tökéletesebb nyelv, mellyet a' külföld izgata ugyan, bővíte és simíta, de azért meg nem foszta eredetiségétől. — Kevés eredetisége vagyon pedig azon nyelvnek, melly majd minden más nyelv' minden formájit magára ruházza. — Lehet és kell is olykor, külső szóllás formákat bévenni, ezt, még az óhoz oly szívesen ragaszkodó Eleink is tevék; de csak - nem minden külföldi szóllás formát közinkbe lopni, a' nem kellőt, a' nem szépet; sőt olyat is olykor, a' millyennek még otthon sem igen nagy a' becse 's kelete; és pedig ezt olyan nyelvben mivelni, mint a' miénk; melly önként számtalan szép tulajdon formákkal kedveskedik és minden lépten kecsékkel tellyes sajátságaival az írók kínálgatja, az csak ugyan senkinek sem szolgálhat dicséretül a' nem részrehajlólag ítélő szemeiben. — A' szegények és megszorúlttak, nem pedig a' gazdagok kölcsönöznek úgy, hogy az egész kölcsönt vagyonjokba verjék.

Itt is tehát minden a' mértéktől, és ha így mernék szóllani a' *Hol-tul* és a' *Miképpen-tül* függ. A' ki a' jó ízlést, a' láng - elme börtönösének, nem pedig őrző-angyalnak nézi, az ég' magossabb tájjain a' szédelgések, itt alant pedig

a' sűrűbb sikamlások és bukások ellen, ójja magát a' nyelv' simításától és szépítgetésétől; de a' ki tud csinósítani és palléroztatni, vigye bátran elé nyelvünket, literaturánkat és ezen az úton, mind a' maga, mind hazája' dísztét; mert a' mostanság író 's olvasó Magyar publikom szintúgy halandó, mint az ezt több századokkal megelőző.

Debemur morti nos nostraque. Mindenik század' mind ítélőji, mind megítéltet'jei elébb ugyan a' már eltűntteket részre hajlatlanúl megbírálni, utóbb azonban egymás után a' Jövők' törvényszékei' elibe haladván, érdemeikre szintúgy valamint vétkeikre nézve, a' következőknek igazságos megítélését rabok gyanánt elvárni, 's kiállani rendeltetének.

Okos, mértékletes és a' maga gyénioosszával megegyezhető kölcsön vételek nélkül nem érte még el semmiféle nyelv klaszszicizitásszát. Ez régi igazság. A' *Socraticis chartis madens* Kszenofon, az Athénebeliekről beszélvén, és a' kereskedési közösülések' következéseit emlegetvén, így szól: „Minekutánna mindenek' nyelvét hallották volna; ebből ezt, amabból azt választák; 's a' Hellének ugyan inkább tulajdon nyelvvel, szokásokkal és öltözettel élnek, az Athénebeliek pedig a' minden Hellének és Barbárokéból össze keverttel“ *) A' mit a' magokat

*) *Επειτα φωνήν τήν πᾶσαν ἀκούοντες ἐξελέξαντο τοῦτο μὲν ἐκ τῆς, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς, καὶ οἱ μὲν Ἑλληνας ἰδίᾳ μαλλον καὶ*

Autohtonoknak nevezők cselekvének, a' Görögök, az Athénebeliek, ugyan mernők e mi azt minden esetben, a' mi íróinkban kárhoztatni? főképen minekutánna maga Arisztotelesz, poetikájában, *) valamelly kivált költeménybe való kitétel' tökélyét így jeleli ki: „légyen világos, de nem út-féli; (obvium) érthetően szokatlanabb szónak nevezi pedig az idegen származásút, a' metaforát, a' hosszítottat, vagy, a' melly kurtult, egyáltaljában, melly nem mindennapi forgású; de hozzá veti: hogy egy merő ilyenekből szövött költemény, csupa találós meséket és barbárságokat szűlne.

Decipimur specie recti valahányszor több gondot fordítunk a' köntösre, és annak színére, mint a' test-állásra; a' köntösben pedig inkább ügyelünk a' hímvarrás' sujtás', paszománt' 's egyéb cziczomákra; mint a' ruhanem' céljának megfelelő szabásra, és a' szövet', mellyből a' ruha varratik tömötségre, tartósságára. Nem kell darócz, de nem kell azért mindég és mindenhol patyolat. Hány nem szép leányt láttam én a' tündöklő gyémántok' és gyöngyök' terhe alatt még inkább rútolni?! 's ha az illendőség engedné, kedvem vala felkiáltani Ovíddal: mi

φωνη καὶ διαίτη, καὶ σχήματι χρῶνται, Ἀθηναῖοι δὲ
κεκραμμενὴ ἐξ ἅπαντων τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων.

Ξενοφόντος Ἀθηναίων πολιτείας κεφάλῃ δευτέρῃ.

*) κεφαλή κ'γ.

szerencse: quod minima est haec pars corporis ipsa sui. Ha festesz, a' szó és szóllásod rá simúljon a' festendő képre — nem javaslandó azonban mindég festeni, vagy mindent Hollandiai módra ad ungvem kifesteni, 's mintegy körömré venni.

Aemilium circa ludum faber imus, et pugues
 Exprimet, et molles imitabitur aere capillos,
 Infelix operis summa est; quia ponere totum
 Nesciet: hunc ego me, si quid componere curem,
 Non magis esse velim, quam pravo vivere naso,
 Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.

Csak tartózkodva bizzunk minden első dolgozásunkhoz. Nagy mesterünket Horáztot, valamint a' Római hallású Kvintiliuszt és Métziuszt egyedül az elégitette-ki: *quod multa dies et multa litura coercuit*, — a' helyest eltalálni nem könnyű.

Sokfélék az előadás' szépségek az írás' minden nemeiben, nem útféli érzeni: mi, hová való és mikor? vannak mind férjfiás mind nyájaskodó; mind pedig gyermekes és negédes bájai az előadás' minden nemeinek, *ornamenta ambitiosa*. Ollyan az írás mód mint a' szép asszonyok; azok ragadják el a' legtöbb szíveket, kiknek hajai önként gyűrűk gyanánt fürtökre omlanak. Ritkán tetszik a' tetszeni akaró, vagy a' tetszeni akarást szerencsésen eltitkolni nem tudó. Né-

melly hölgyek, úgymond Monteszkiő: lépni sem tudnak, mihelyt rájok tekintesz, mert azt hiszik: hogy aprítani kell a' lépéseket, a' nézők' és csudálók' számára.

Reméli azoktól a' két Haza, kik ezen Folyóírást dolgozásaikkal megtisztelik és felsegítenedik: hogy nem fognak ölesek lépni, nem csúszogva vagy topogva kerengeni; de nem is fogják aprózni lépteiket, hanem akként igyekeznek majd haladni; a' mint a' környítmények, 's a' táj, a' hol járandanak, és kelendenek, meg fogja kívánni.

GRÓF DESSEWFFY JÓ'SEF.

CXCH — CCLVII.

HARMINCZADIK RÉSZ.

KIVONAT.

CXCIII.

Íróink között a' versenyek literatúránkra sok báj és fényt hoztak ; de némelly csorbákat is ejtettek azon.

A' nyelv eszköze minden literatúrának. Annak kell elkészülnie, ha rajta derék munkákat akarunk adni.

A' nyelvgyalulгатók nem megvetést érdemelnek.

Nyelvünk derekasan előment. Hol lenne, ha némellyek nem mertek volna?

Minden nyelvből nemzeti léleknek kell kihelleni. Az eredeti nyelvek tulajdon típusúak. 'S ez a' típus nem csak gondolatokban, érzésekben, 's ezeknek bizonyos nemzeti szabást nyert formájokban, hanem a' nyelv' formájában is nyilatkoztatja ki magát. Minden nyelvnek tehát saját típusa szerint kell tökélet és szépség felé emelkedni. De e' típust ne vegyük igen szoros értelemben, mint némellyek.

A' nyelv' typusát azoknál kell keresni, kik azt gyermekségek óta beszélik. De ezek variálnak. Annál jobb. Igy könnyebb a' szépet kiválasztani. Ne engedjünk e az írónak, midőn az idő annyit engede a' pór nép' gyalultatlan érzésinek?

Az előadás' kecase a' kitételek' megválasztásában áll. Máskép szól, kinek elég csak jól írni, máskép a' ki szépen. Zseni kell arra, hogy hatályt párosítsunk öszve csinnal. Nehéz mindig eltalálni, hol kell feláldoznunk, és mennyiben, egyiket másiknak. Non omnia verba ubique bona. Ollykor ott törte magát a' nyelv művész, mit legkönnyebbnek sejt olvasója.

Az író' individualitásán kívül a' tökéletesedésnek és szépülésnek más kútfeje is van. Gondolat vagy érzés ezer formákat vehetnek fel. Ha ezen formák szépek, azaz, ha segítik világos vagy eleven vagy hathatós vagy zengzetes voltát a' kitételnek: felvehetjük; csak ne légyenek hon jelesebbek. Igy vőn egy nyelv másiktól, 's kára nélkül. Nem rossz az, midőn egy nyelv akkor kezd emelkedni, mikor társai már fenn vannak a' polczon. Ott jó kölcsön venni, hol sok a' pénz; kivált ha a' kölcsönadó maga is kölcsönvevő volt valaha, 's látjuk mint tudott ő kölcsönözni. Erre ész kell és ízlés.

Poesisben több szabad mint prosában. Dalgály és finnya és mesterkély között kell lebegni a' költő' fellengezéseinek. Horátz — fronte cur-

vatos . . . a' helléneket lopta meg. Aristarchusai megbocsáták azt végre. Mert gondolat, érzemény, képzelet, festéklés nála szépek. Nem mindennek illik merni. Ahhoz lassan szoktassuk az olvasót.

Publicumunk ollyakból áll, kik vagy tiszta magyarok, vagy kik egyéb nyelven is szólnak, vagy kik csak most kezdik tanulni a' magyar nyelvet. Az elsők meghökkennek, ha sok idegent látnak beszédünkben. A' másod rendbelieknek száma kicsiny. A' harmadik rendbeliek elijednek látván, hogy új szólásunkat a' csak magyarul tudó sem akarja érteni. Jól mondja Quintilián után Garve, hogy legbiztosabb a' legrégebbek közül a' legújabbakat, a' legújabbak közül pedig a' legrégebbeket választani.

Az író csak akkor fog szerencséivel haladni, ha az olvasók' többségével együtt járand. Ez a' lelki házasság, író és olvasó közt, több kímélést kíván mint a' valóságos testi házasság; mert benne hamarabb esik divortium. A' férfi fellobban, de az asszony egy pillantással elcsendesíti haragját. Így tegyen az író is. Jobb kinyerni az olvasó' engedelmét, ki elrettene nyelvünk' elveszésétől; — hogy nyelvünket előbbre vigyük!

Emlékeztetni kell az olvasókat, hogy kár volt volna némelly szavainknak, szólásainknak

elavúlniok; 's láttatni velök, hová ment Kól-
csey' uyelve a' Szabóké óta.

Némelly magyar álmosan veszi kezébe Au-
rórát, Muzáriont; 's elveti: mert nem hallá pesz-
tonkájától a' szót. De vétenek íróink is. Né-
mellyiknek a' régi, az aggastyán, és a' szép
egy. Nem gondolja meg, hogy a' stylistikának
több nemei vannak. Ellenben másokon alig le-
het magyar formát látni: kivetkezének a' józan
magyarság' érzéséből; de a' helyes ízlés' köntö-
sébe belé nem öltözködtek.

Az a' tökéletesebb nyelv, mellyet a' külföld
izgata, bővíte, simíta ugyan; de eredetiségtől
meg nem foszta. Kevés eredetisége van a' nyelv-
nek, ha majd minden más nyelv' minden formá-
jít magára ruházza. Nem kell mindent általven-
ni; kivált azon nyelvben, melly számtalan szép
tulajdon formákkal kedveskedik. Csak szegény
veszen által egész kölcsönt; a' gazdag nem. Itt
is minden a' mértéktől, a' *hol*-tól és *miképen*-
től függ. Ki a' jó ízlést a' lángelme' börtönösének
nézi, nem pedig őrangyalának, ne szépítsen,
ne újítson: de a' ki tud csinosítani, palléroz-
gatni, vigye elő literatúránkat. Mert a' mai pu-
blicum úgy halandó, mint a' kiholt. Az idő mu-
tatja fel, ki tön érdemet, 's ki véte. Okos,
mértékletes, 's a' maga geniusával egyező, köl-
csönözések nélkül még egy nyelv sem érte el
classicitását. Xenophon . . . Aristoteles . . .

Csalódunk, midőn több gondot fordítunk a' köntösre és színére mint a' testállásra, 's a' paszomántra mint a' ruha' céljának megfelelő szabásra. Nem kell darócz, de patyolat sem mindég és mindenütt. A' szép leányt nem teszi szebbé a' gyöngy, gyémánt. Szó és szólás simuljon a' gondolatra.

Mindent festeni 's apró ízlésben cifrázni nem kell. Nem minden való mindenüvé. Ritkán tetszik a' tetszeni nagyon akaró, vagy e' vágyát eltitkolni nem tudó.

Sokat igazítsunk dolgozásainkon!

HARMINCZEGYEDIK RÉSZ.

MARTIÁLLESSING és LESSINGMARTIÁL.

CXCIV.

Kritika, kritika, kritika kell közöttünk.

De fész-pöf-dag-ür-kritika.

De martiállessingkritika,

De lessingmartiálkritika.

De VEZÉRSZÓkritika.

De szövétnekkritika,

De fáklyakritika,

De csillámlékony kritika,

De czifraságos!

HARMINCZKETTŐDIK RÉSZ.

EPIGRAMMAI KÉT RÉSZ.

CXCV — CXCVII.

192 — 257.

Vedd kezedbe MARTIÁLT és LESSINGET, 's epigrammájiknak nagyobb részén szembetünőleg fogod tapasztalni, hogy az első soroknál mindenkor egy (CXCVI. *Cin-egy . . .*) FÁTYOL szövődik, mellyen GONDOLATOK és KÉPEK mutatkoznak: de ezen gondolatoknak, ezen képeknek rendeltetése többnyire HOMÁLYOS és érthetetlen (,) meddig az epigramma' VÉGÉRE nem jutottál, hol minden VILÁGOSSÁGRA hozatik.

Ez a' gondolatok', fátyola és felvilágosító pont az a' két epigrammai rész, (CXCVII. *Ez . . . azon EPIGRAMMAI KÉT RÉSZ . . .*) mellyet mi SZÖVEVÉNY és KIFEJLET nevekkal jegyezzünk meg. Másoknál expositio és clausula, inductio és conclusio, protasis és apodosis.

HARMINCZHARMADIK RÉSZ.

SZÖVEVÉNY.

CXCVIII — CC.

192 — 257.

Írójinak jelesebb művei franczia — mellyet Shakspeare, a' mint drámájiból látszik, értett — sőt nem csak franczia, hanem (CXCIX. Írójinak jelesebb művei franczia *mellyet*; írójinak jelesebb művei franczia, *mellyet, a' mint*; írójinak jelesebb művei franczia, *mellyet, a' mint sőt nem csak*; írójinak jelesebb művei franczia, *mellyet, a' mint, sőt nem csak, hanem . . .* GONDOLATFÁTYOL.) angol nyelvre is fordítva voltak. (CC. FELVILÁGOSÍTÓ PONT).

CCI.

Fundamenta structuræ sunt hæc.

Primum. Quæ natura, tempore, cognitione priora sunt, ea etiam priorem locum desiderant. *Írójinak jelesebb művei, mellyeket Shakspeare értett, fordítva voltak.*

Alterum. Quae natura sunt copulata, ea etiam eodem nexu comprehendantur. *Írójinak jelesebb művei nem csak franczia, hanem angol nyelvre is, fordítva voltak.*

Tertium. Membra eo ordine ponenda, ut ambitum efficiant. *Írójinak jelesebb művei nem csak franczia, hanem angol nyelvre is, fordítva voltak; 's amazt Shakspeare, mint drámájából látszik, értette.*

CCII.

Loquela nostra non est structa, non est juncta, sed dissoluta, titubatque per membra abrupta, disjecta:

Írójinak jelesebb művei franczia pausa —

Mellyet Shakspeare pausa —

A' mint drámájából látszik pausa —

Értett pausa —

Sőt nem csak franczia pausa —

Hanem angol nyelvre is pausa —

Fordítva voltak punctum.

HARMINCZNEGYEDIK RÉSZ.

HOMÁLY.

CCIII — CCVII.

192 — 256.

De Shakspeare és Homer fog talán ellenvetésül felhozatni? Hogy az első rendkívül való ereje mellett theoriai tudománynak sem volt szűkében, bizonyítja az ő ismeretsége az olasz literatúrával, melly azon korban már virágzott's kedveltetett annyira, a' hogyan akkor semmi más literatúra nem. Írójinak jelesebb művei . . . (CCIV. A' hogyan akkor semmi más literatúra nem sem i c o l o n; írójinak jelesebb . . .)

írójinak jelesebb művei francia — mellyet Shakspeare, a' mint drámájiból látszik, értett — sőt nem csak francia, hanem angol nyelvre is, fordítva voltak. Bizonyítja továbbá az, mit az ő egykorúja 's barátja Ben Johnson mond, hogy ő a' görög és római classicusokat tanulta, (;) 's lett légyen bár tökéletlen a' görög és római nyelvben, — mint angol biographusa Skottowe véli — tudva vagyon, hogy Hellas és Róma'

je-

jelesebb fejeinek munkájit 1550 körül az angol saját nyelvén olvashatta. 'S ha nem olly fordításban is . . . (CCV. Az Ángol saját nyelvén olvashatta semicolon; 's ha nem olly fordításban is . . .)

's ha nem olly fordításban is, mint például a' németek korunkban Homért a' hasonlíthatatlan Vosstól, (CCVI. 'S ha nem olly fordításban olvashatta is, mint például a' Németek korunkban Homért a' hasonlíthatatlan Vosstól . . .) olyanban legalább, melly (CCVII. Olyanban legalább olvashatta, melly . . .) melly az aristotelesi fő ideákat visszaadva (,) az ön erejével is nagy Shakspeareből elégséges vala azt a' Prometheus-Shakspeare-t képezni, kinek művei eddig a' drámai költésnek legmagasabb fokán állanak.

CCVIII.

Cavendum est, ne id, quod plerisque accidit, brevitatem narrationis universae aestimemus frequentia interpunctorum et brevitate membrorum.

Punctum. Írójinak jelesebb . . .

Punctum. 'S ha nem olly . . .

CCIX.

Altera cautio est, ne, brevitatis affectione, narratio fiat vel obscura vel imperfecta.

Hogy Shakspeare rend kívül való ereje mellett theoriai tudománynak sem volt szükében, bizonyítja az ő isméretsége az olasz literatúrával, melly azon korban már virágzott 's kedveltetett annyira, a' hogyan akkor semmi más literatúra nem. *Az olasz literatúra'* írójainak jelesebb művei *pedig* nem csak franczia, hanem angol nyelvre is, fordítva voltak; 's amazt Shakspeare, mint drámájából látszik, értette. Bizonyítja továbbá az, mit az ő egykorúja 's barátja Johnson Benjamin mond, hogy Shakspeare a' görög és római Classicusokat tanulta. 'S lett legyen bár *Shakspeare* tökéletlen a' görög és római nyelvben, mint angol biographusa Skottowe véli, tudva vagyon, hogy Hellas' és Roma' jelesebb fejeinek munkáit 1550 körül az Angol saját nyelvén olvashatta, 's *olvashatta Shakspeare is;* 's bár nem olly fordításban, mint, például, a' Németek korunkban Homért a' hasonlíthatatlan Vosstól, olyanban legalább *olvashatta*, melly az aristotelesi fő ideákat visszaadva, az ön erejével is nagy Shakspeareből elégséges vala azt a' Prometheus-Shakspeare képezni, kinek művei eddig a' drámai költésnek legmagasabb fokán állanak.

CCX.

Melley azon *korban*. A' hogyan *akkor*. A' németek *korunkban* . . . Művei *franczia*. Sőt nem

csak *franczia* . . . Hogy az első. Bizonyítja az *ó*. Mit az *ó*. Hogy *ó* . . . *Görög és római* classicusokat. *Görög és római* nyelvben. *Hellas'* és *Róma'* jelesebb fejeinek . . . Írójnak jelesebb művei. *Jelesebb* fejeinek munkáji . . . Shakspeare *rend kívül való ereje* mellett. Az ön *erejével is nagy* Shakspeare. Az a' *Prometheus*-Shakspeare . . . A' hogyan *akkor*, 1550 *semmi más* litteratúra nem . . . Ben *Johnson* mond . . . *Skottowe* véli . . . Hasonlíthatatlan *Vosztól* . . . Az *aristotelesi* fő ideákat visszaadva . . . Mint *drámájiból*. Mint *angol* biographusa. Mint *például* . . .

Adest hic potius brevitatis simulatio, interdum non ingrata, quam vera brevitatis; quae duo qui discernere non possunt, saepe brevitas esse putant, quae verbo sissima sunt.

HARMINCZÖTÖDIK RÉSZ.

KÉP.

CCXI.

192 — 257.

Mi becses segéde legyen a' TU-dományoknak olly munka, mint ama' közönségesen IS-mert Lexicon, mellyet lipcei könyváros Brockhaus már hét ízben ada ki, minden érti, ki TU-dományokkal foglalatoskodik. Ez egy (Én-egy) valódi ariadnei (*Ada ki. Minden érti. Ki. Valódi. Ariadnei.*) fonal, melly bennünket az emberIS-meretek' fejszédítő sokasága közt híven vezet (,) 's gyakor bukdosásinktól megóv. Jó előintésül szolgál (,) 's rövid IS-mereteket nyujt ezer környülményekben. Benne mind a' TU-dományokkal foglalatoskodó (*Tudományokkal foglalatoskodik. Mind a' tudományokkal foglalatoskodó*), mind pedig a' dilettans tanácsadót 's barátot lel; szóval (,) ez az IS-mereteknek minden szükségeit pótló segédkönyv. TU-dóssá, tanult emberré ugyan senki sem válhatik általa, sem kimerítő IS-mereteket vala-

melly TU-domány' nemében belőle nem szerezh-
 hetni, mert ez nem is czélja, (;) de nélküle a'
 TU-dományok' barátjának (*Barátot lel. A' tu-
 dományok' barátjának*) felette nehéz ellennie.
 Fejledező literatúrában hatalmas pótléka (*Pótló
 segédkönyv. Hatalmas pótléka*) a' TU-domá-
 nyok' azon ágainak, mellyekben még kimerít-
 tő munkák (*Kimerítő ismereteket. Kimerítő
 munkák. Olly munka. Kimerítő munkák*) nin-
 esenek. Illy pótlék gyanánt (*Pótló segédkönyv.
 Hatalmas pótléka. Pótlék gyanánt*) kellene
 szolgálnia (*Előintésül szolgál. Kellene szol-
 gálni*) nálunk is, hol még (,) kivált a' fel-
 söbb TU-dományok (,) nagy részint parlagon
 fekszenek. De épen azért, mivel interimalis
 potléka (*Pótló segédkönyv. Hatalmas pótlé-
 ka. Pótlék gyanánt. Interimalis pótléka*) sok
 még ki nem művelt IS-mereteknek (,) szükség,
 hogy nagy gondal, ne felüleges TU-domán-
 nyal, ne himpellér-kezek által, hanem alapos
 IS-meretű (*Ismert lexicon. Ismeretek fejszé-
 ditő. Ismereteket nyujt. Ismereteknek minden.
 Ismereteket valamelly. Ismereteknek szükség.
 Ismeretű*), világos értelmű, ön állásu, nem len-
 geteg itéletek közt habozó fejek' műve legyen,
 (:) különben ál TU-dományt (*Tudományoknak
 olly. Tudományokkal foglalatoskodik. Tудо-
 mányokkal foglalatoskodó. Tudomány' nemé-
 ben. Tudományok barátjának. Tudományok*

azon. Tudományok nagy. Tudománnyal ne. Tudományt.) fog elterjeszteni a' homályból most fejlődő polgárok közt (*Fejledező literatúrában. Fejlődő polgárok közt*) (;) 's így hasznót épen nem teend, kárt pedig igen is sokat. Mert az még türehető baj, midőn nem tuduuk, (;) ott a' veszély, midőn roszúl tudunk.

CCXII.

Sok és sokféle sőt minden, 's kevés és kevésféle sőt semmi esetben nem lehet és lehet enun-ciálni valamelly könyv felől, hogy az —

barát,
tanácsadó,
segéd,
fonal,
rajz,
vezér,
oltalom,
ismertető,
intő,
szolga.

De, midőn felőle mondjuk, hogy kimerítő ismeretekre nem juttat, mert csak rövid ismereteket nyujt, mert csak interimalis előrajza sok, még ki nem művelt, ismereteknek; 's mind ehhez hozzá vetjük, hogy nem ott a' baj, hol nem tudunk, hanem ottan, hol roszúl tudunk:

ilyenkor csak sokkevés és mindensemmi esetben mondhatjuk és nem mondhatjuk —

hogy híven vezet,
 hogy jó előintésül szolgál,
 hogy tanáccsal tart,
 hogy hatalmas segéd,
 hogy ariadnéi fonal,
 hogy minden szükségeket pótol.

Sőt a' midőn mondjuk azt is, hogy a' felüleges tudomány hasznot épen nem teend, kárt pedig igen is sokat: akkor csak sokkevés és sokkevés féle és mindensemmi esetben mondhatjuk és nem mondhatjuk — hogy becses segéd; valódi ariadnéi fonal; hív vezető; gyakori bukdosástól oltalmazó; jó előintésü szolgál; baráti tanácsadó; hatalmas pótlék; kimerítő előrajz.

CCXIII.

Ez a' dicsőségesen deramificáltatható sok és sokféle és minden, 's ez a' dicsőségesen superramificáltatható kevés és kevésféle és semmi! szerencsésen mellőzék el, hogy előadásunk ne lehessen az, a' mi más közönséges és mindennapi előadásocská szokott lenni: *patefactio quasi rerum opertarum; ratio ex differentiis unitatem habens; terminus, qui rem totaliter includit, et nihil rei est extra, cui conveniat, nec aliquid est intra, cui non conveniat: rei propositae pro-*

pria et dilucida et breviter comprehensa verbis enunciatio.

Vagy, hogy kép nélkül szóljunk :

Ö plus 1, plus e, plus l, plus ö; és ö minus 1, minus e, minus l, minus ö: aequale ölelő.

Vagy, hogy szó nélkül képkedjünk :

ö
 ö l
 ö l e
 ö l e l
 ö l e l ö
 l e l ö
 e l ö
 l ö
 ö.

HARMINCZHATODIK RÉSZ.

VÁZ.

CCXIV.

192 — 257.

Tudományok' mezején, valamint a' hit' országában, két nevezetes felekezet van: keresztyén és bálványozó. Nemzetünk' tudományi pályáját mindeddig az utolsó felekezet bírja. Le kell döntenünk szobrait a' bálványozásnak.

Ezen gondolatok forgottak a' kiadó' elméjében, midőn eltökélé, hogy e' kritikai gyűjteményt megindítsa. Általános céljai az eddiglen mondottakból érthetők.

CCXV.

Tudománymezőbeli, hitországbeli, keresztyénfelekezetbeli, bálványozófelekezetbeli fátyol szövődött; a' fátyolon nemzetünk' tudományi pályája, 's bálványozássobordöntögetendőség mutatkoznak; 's mind ezek homályosan és értelmetlenül mutatkoznak: és, ime ez az egyik

EPIGRAMMAI RÉSZ, mellyet mi vezérszó-
szövevény névvel jegyeznék meg.

Mondá pediglen a' kiadó, Légyen világos-
ság! és lón világosság. Világos lón tudniillik,
hogy gondolatok forgottak volt a' kiadó' elmé-
jében; világos lón tudniillik, hogy a' kiadónak
céljai az eddiglen mondottakból érthetők: és,
bezzeg! imhol a' másik **EPIGRAMMAI RÉSZ**,
mellyet mi vezérszó kifejlet névvel je-
gyeznék meg.

HARMINCZHETEDIK RÉSZ.

FÁTYOL.

CCXVI.

Tudományok' mezején, valamint a' hit' országában, négy nevezetes felekezet van:

Nemkeresztyén és nembálványozó;

Nemkeresztyén és bálványozó;

Keresztyén és nembálványozó;

Keresztyén és bálványozó.

Nemzetünk' tudomány mezejének tudományi pályáját mind eddig az utolsó felekezet bírja.

CCXVII.

Mi nem egy mindenható, nem egy örök, nem egy tiszta, nem egy igaz égi - lénynek és imádványnak és istennek áldozunk és templomkodunk, oltárkodunk és szoborkodunk. Mi, vakon és rabmartalék - fogolyszolgai csúszások és félelmek között —

ál

alkotott ál

képekből alkotott ál
 ábránd képekből alkotott ál
 önség által alkotott ál
 szerető önség által alkotott ál
 vonulni szerető önség által alkotott ál
 leplébe vonulni szerető önség által alkotott ál
 rejtemények' leplébe vonulni szerető önség
 által alkotott ál
 rejtemények' éjféli' titkaiba leplezett leplébe
 vonulni szerető önség által ábránd ké-
 pekből alkotott ál
 isteneink előtt borúlunk le. Minekünk önbálvány-
 fény az égi lényünk és imádványunk és istenünk ;
 's önbálványozásnak vagyunk baráti. Mi nem
 egy keresztyéni közfényért buzgunk.

CCXVIII.

Mi bálványérzéseinket, bálványdicsvágyaink' in-
 gereit megtagadni nem tudjuk ; feláldozni pedig
 önbálványfényünket a' keresztyéni közfényért
 eléggé erősek nem vagyunk.

Mi nem a' keresztyéni ügyet, egyedül ön-
 bálványügyünket szeretjük ; 's egyedül ennek va-
 gyunk baráti.

CCXIX.

Mi a' helyett, hogy egyedül - üdvezítő útát,
 egyedül-igaz útát, egyedül-keresztyéni útát ke-

resnénk; mi a' helyett, hogy útat keresnénk a' halhatatlanság' szent bérceihez; mi a' helyett, hogy útat keresnénk, melly üdvezület' pontjához viszen; mi a' helyett, hogy útat keresnénk, mellyen a' tökély' magas pontjához vergődhetni: az emberi hiúság' ezer nemű csábbálványainak, az emberi szívcsábbálványának és vérrokonságcsábbálványának, az emberi hírgőzcsábbálványának és névgőzcsábbálványának, az emberi felekezetsábbálványának és pártcsábbálványának — mint annyi égi lényeknek és imádványoknak és isteneknek, templomokat és oltárokat és tribunálokat és szobrokat építünk, állítunk és emelgetünk.

Mi bálványrokoninkat csak ölelgetjük, csak.

Mi bálványbarátinkat csak karolgatjuk, csak.

Mi bálványsorsosinkat csak dicsérgetjük, csak.

Mi bálványnagyainknak csak bókolunk, csak.

Mi keresztyénellenséginket csak üldözzük, csak.

Mi bálványtekinteteink' rabmortalék fogolyszolgáji vagyunk csak. Mi magyar nemzetiségünket, magyar nyelvünket és magyar tudományos létünket egy kínai bálványpenésszel boríttatjuk csak, 's emésztetjük csak. Mi örök bálványvesztelés és nyugalomban tengés szendergő békéjében pártoskodunk, felekezeteskedünk, szakadozgatunk, ellenkezünk, forradozunk, háborús-

kodunk , köszörülösködünk , lázongunk ; 's vi-
vunk és küzdünk és tusakodunk csak.

CCXX.

Ha végig nézzük , végig látjuk , végtülen végig szemléljük literatúránk' történeteit : nem találunk korszakaszt és időszakaszt és évszakaszt , melly a' jelennel hasonlítható volna ; 's melly a' nemvívó és nemküzdő és nemtusakodó álmokoridőévszakasz' nevét olly méltán viselhetné , mint ez.

Mi álmokban élünk.

Legfőbb boldogságunkat álmak teszik.

Ha felfervernek álmainkból : álomboldogságunk' egéből hullongunk le. Hagyni kellene tehát bennünket , álomboldogokat ; és pedig nem pogányi kíméletlenséggel , hanem keresztyéni kímélettel , hogy mi , álmjamborok , rövid álméletünket végig álmodhassuk ; 's álomboldogok lévén immár , álomboldogok lehessünk és maradhassunk.

De . . .

„Nem hagynak talán ?“

Sőt inkább hagynak. A' honnan bennünket , álomboldogokat , álmimádók és álmhirdetők , 's álmoticsérők és álmmagasztalók vesznek körül. A' honnan a' mi álmotvédeéseink' és álmképzelmeink' kórjai elragadnak ; 's mi , álmgü-

thék és álomschillerek, álomrévaik és álomadelungok, álomshakspearek és álomcalderonok, egész csoportokat tántoritunk az álomboldogság' egének örvényébe az alatt: míg a' valódi érdem félre vonúl, míg a' valódi érdem nem ismertetik, míg a' nemismert valódi érdem elfeledtetik; 's míg a' nemismérve ismert és ismérve nemismert valódi érdem az álomdolgot, a' ketté vágatandó álomdolgot tudniillik, kettéden ketté vagdalgatja.

Nincs különben.

Mi álomtekinteteink rabmartalékfoglalyszolgái vagyunk csak. Mi álomveszteglés és álomnyugalomban - tengés szendergő békéjében tespedezünk csak. Mi nem pártoskodunk, nem felekezeteskedünk, nem szakadozgatunk, nem ellenkezünk, nem forradozunk, nem köszörülőködünk, nem lázongunk. Mi nem vívunk és nem küzdünk és nem tusakodunk.

CCXXI.

Azonban, ha végig nézzük, végig látjuk, végtülen végig szemléljük literatúránk' történeteit: nem találunk korszakaszt és időszakaszt és évszakaszt, melly a' jelennel hasonlítható volna; 's melly az álomtalanúl - küzdő és álomtalanúl - vívó és álomtalanúl - tusakodó békeszendergéstelen koridővszakasz' nevét olly méltán viselhetné, mint ez.

Mi seregenként hemzsegünk és vergődünk ;
's csoportokként kerengünk és fellengezünk és
tántorgunk.

Mi anecdotdrámát hurczolgatunk.

Mi értekezés - vesszőparipát férczelgetünk.

Mi mindnyájan, tanult és művész 's tanulat-
lan és kontár, az üdvezülettökély' halhatatlan-
ságának szentségesen - szent bérceihez immár
hozzá vergődünk, bár az útösvényt és ösvényú-
tat feléje még mind eddig nem ismerjük.

Íróink száma koronként nő; 's nem sokára
közegyenben álland az olvasókéval.

Könyveink egymást érik; 's literatúránk,
mennyiségről vonván következtetést értékre,
nem sokára, legfellyebb egy pár évszázadnyi
pillantás alatt! az olással és francziával és uto-
piaival futand versenypályát.

CCXXII.

Szóval, egy szóval; egyetlen egy szóval!

Nemzetünk' álomkortudománymezejének,
ébredés-kortudatlansági békeharcpályáját az
utolsó-első és elsőleg-utolsó nevezetes keresz-
tyénbálványfelekezet birogatja.

HARMINCZNYOLCZADIK RÉSZ.

GONDOLATFORGÁS.

CCXXIII.

Honháb orúban egyes embereknek vérök nem foly; egyes embereken pusztulás, inség, halál nem kegyetlenkednek; egyes emberek nem szenvednek kárt; egyes embereket nem ér ártalom: ellenben az egyes emberrészek' egészén, a' nemzetegészen, az egész nemzetén, vérfo-lyam és pusztulás, inség és halál, kár és ártalom kegyetlenkednek.

És még is a' honháb orúban fölötte kétséges, fölötte bizonytalan: vallyon ezen vér-pusztulás-inség-halál-kár-ártalomáldozatok, 's nemzetegé-zi áldozatok, tò egész nemzetnek teremendők e megszámolhatatlan hasznos boldogságokat?

CCXXIV.

Könyvháb orúban egyes embereknek foly vérök; egyes embereken kegyetlenkednek puszt-

túlás, inség, halál; egyes emberek szenvednek kárt; egyes embereket ér 's érhet ártalom: ellenben az egyes emberrészek' egésze, a' nemzetegész, az egész nemzet, vérben és pusztulásban, inségben és halálban, kárban és ártalomban nem részesül.

És még is fölötte nem kétséges, fölötte nem bizonytalan: hogy az egyes-emberi pusztulás-inségahalálkárártalomáldozatok nem egyes embereknek, hanem magának tő egész nemzetnek teremtenők megszámolhatatlan boldog hasznosságokat.

CCXXV.

És, ime! ez az oka :

Hogy mi valódi örömmel, hogy mi valódi gyönyörűséggel nézzük, látjuk és szemléljük, a' miket azok, kik vakon és szolgálai félelmek között borúlnak le, nem néznek és nem látnak és nem szemlélnek: a' pártokat és felekezeteiket, a' szakadásokat és vetekedéseket, az ellenkezéseket és forrodásokat, a' háborúkat és köszörülődéseket, a' lázadásokat és küzdelmeket; mint legcéli irányosabb eszközeit —

A' tudományos haladásnak.

CCXXVI.

Azonban, fájdalom! mi még mind eddig rette-
günk az eszközöktől; 's utáljuk és gyűlöljük
azokat.

Jaj annak, ki szendergő békénk' égi lé-
nyeit, imádványait és isteneit nem tisztelve,
vagy nem kímélve legalább, az eszköz' zászlójá-
hoz áll; 's szövétnekfáklyaeszközzel járdalko-
dik tudományos pályáján! Az kaján és erkölcs-
telen, eretnek és hongyűlölő; annak minden lép-
te és hágtá kárhozatos vétekbűn, 's a' legvétkes-
ebb bűnvétekkárhozatosság.

'S fájdalom! ez mutatja, hogy mi, valódi
örömünk' és valódi gyönyörűségünk' ellenére,
a' tudományos haladás' legcélirányosabb eszkö-
zeinek pályautösvényén még messzére nem ha-
ladozgattunk.

CCXXVII.

Annakokáért Kritika istenasszonyságnak, —

Szóval, egy szóval; egyetlen egy szóval —

Tribunált állítani, valamint templomot épí-
teni, nemkülönben oltárt rakni, ugyszintén szo-
brot emelni; vagy felverni, vagy irtogatni, vagy

rezzenteni, vagy döntögetni, vagy tépegetni, vagy zuzogatni; azaz zászlóhoz állani, azaz szövétnekkel járdalni, azaz lépteket kísérni; 's mind ezt tenni és cselekedni és véghez - vinni kritika gyanánt; 's annyira és mennyire és valamennyire ollyatén kritika gyanánt, melly nélkül a' romlás' örvényéből nincs mentség, nincs szabadulás; 's annyira és mennyire és valamennyire ollyatén kritika gyanánt, melly két-három év' folytában mindenhatóságos eszközteni, a' mit alvásbeli szunyadalomban szendergő békefrigy húsz év alatt nem tehetne; 's annyira és mennyire és valamennyire ollyatén kritika gyanánt, melly kimutogatja az igaz útat, kimutogatja az egyedülüdvezítő útat, kimutogatja az útat, melly üdvezület' pontjához viszen, kimutogatja az útat az üdvezülettökélybeli halhatatlanság' szent bérceihez, kimutogatja az útat, mellyen nagy nemzetek példajaként az üdvezülettökély magas pontjához hemzseghetni és vergődhetni: soha sem volt olly örvendetesen hasznos, sőt olly gyönyörűségesen szükséges, mint ma.

Kritika kell ma.

Kritika ma kell.

Kell kritika ma.

Kell ma kritika.

Ma kritika kell.

Ma kell kritika.

CCXXVIII.

A' kiadó örömmel 's valódi gyönyörűséggel ismeri azon viszonyokat, mellyek közé teendi magát, midőn a' kritikai istenasszonysággal fel-lép; tudja, hogy általa nevét íróink' kedvezéseibe ajánlani szűkecskén fogja; sejti, hogy nem-barátainak száma a' szerint nevedekendik, mint az itt építetendő és emeltetendő tribunáltemplo-moltárszobroké: azonban ő egyike azoknak, kik inkább kívánnak nem, mint hitök' és közügy' rovására, szerettetni; 's így kész leszen polgár-társainak gyűlöletét is eltűrni, ha VEZÉRSZOVA által — szerénységgel legyen mondva! — be-szédcsillám' közvirágzatának magvai hintethet-nek el.

Szóval, egy szóval; egyetlen egy szóval!

HARMINCZKILENCZEDIK RÉSZ.

FÜGGELÉK.

CCXXIX.

Gondolatok forgottak a' kiadóban.

És pedig általános czéljai körül forgolódó gondolatok. És pedig előítéletgátat, tévedésgátat, pedantismusgátat és félszezséggátat rakni akaródzó gondolatok forgottak volt. És pedig e' gondolatok csak elméjében forgottak volt. És pedig e' gondolatok VEZÉRSZOVÁBAN nem forgottak volt.

Úgy - de beszédforgatlanságos gyermeknek anyja sem érti gondolatforgását. Úgy - de gondolatforgást beszédforgásból ért a' Magyar. Úgy - de gondolatforgást nyelvfülszeggel és nyelvszemfüllel képes hallólag látni 's látólag hallani az Olvasó.

Tehát elméjével elmondott, nyelvével pedig el nem mondott, általános czéljai a' kiadónak érthetők. Tehát a' kiadó mélyen elhallgatja,

mondván: Általányos czéljai az eddiglen mondottakból érthetők; az előitéletek, tévedések, írói pedantismus és félszepségek ellen akar gátakat rakni, mellyek köztünk divatban vannak, vagy divatba kezdenek jőni.

CCXXX.

Tehát elhallgatjuk, mondván:

A' kiadó kritikai szándékait azon kritikai pályautösvényen reméli elérhetni, ha literatúránk' észrevehetőbb lépteit és járdalatait kritikai figyelem' fogékonyságának zsibbadhatatlan idegével kísérendi; 's mindennemű mindenségről, a' mi kritikai tribúnáltekintetet érdemel, észrevehetőbben észrevehetőbb észrevételeket közlend.

CCXXXI.

Tehát elhallgatva nem hallgatjuk el, mondván:

A' kiadó csak azon terményproductokrót emlékezendik ugyan, mellyeknek néminemüleges haláléletök és élethalálok vagyon: de itt sem hűz, itt sem von, itt sem rak olly szoros kritikai gátkorlátokat, hogy ne vehessen magának szabadságot, néha csekélyebb nyomatékú munkákról is szólni, ha a' nyomatékságok hasznos

kritikai dolgoknak, mint tudománymezőknek és hitországoknak, mint keresztyéneknek és bálványozóknak, mint szendergő békének és chinai penésznek, mint semmiférczelésnek és ívhurczolásnak, mint poetaszívtelenséghelynek és poetaszívtelenséghelynek; sattöbbi, sattöbbi, és a' többi! — elmondására alkalmúl szolgálhatnak. Valamint ellenben becses művekről is hallgatónd, 's felőlök nem emlekezendik, nem szóland, nem mondand, ha rólok mindennapi, 's talán közönséges, 's talán czifraságtalan, észrevételek' észrevételének észrevételénél egyéb észrevételt nem szólhat és nem mondhat és nem közölhet.

CCXXXII.

Tehát el nem hallgatva hallgatjuk el, mondván:

A' kiadó a' lelkes görög népnek nem lelketlen találmánya szerint, az éjféli titkaiba leplezett areopágusi tribunállepel' módjára, munkatársainak nagyobb részét nem nevezendi meg: mert a' névtelenség' rejteményleplének éjféltitku éjszakája alatt mindenki szabadabb és nyiltabb; mert a' névtelenség' rejteményleplének éjféltitku éjszakája alatt a' barátság' 's hála' hallgatásait is könnyebb kritikai szavattyúskodásokra birogatni; mert a' névtelenség' rejteményleplének éj-

féltitku éjszakája alatt a' félénk is megbátorodva
's őszintén mondogatja el, a' mit névmeztelen-
ség' nappalának világosságos déltájában elmon-
dogatni rettegett volna.

Szóval, egy szóval; egyetlen egy szóval!

NEGYVENEDIK RÉSZ.

VEZÉRSZÓ.

CCXXXIII.

192 — 257.

Tudományok' mezején, valamint a' hit' országában, két nevezetes felekezet van: keresztény (*keresztyén*) és bálványozó. Amaz egy mindenható lénynek, az örök, a' tiszta igazságnak (,) szabad lélekkel áldozik (,) 's a' nemzeti közfényért buzog; ez vakon és szolgai félelem közt (*félelmek közt*) borúl le álistenei előtt, melyeket a' rejtemények' leplébe vonulni szerető önség ábránd képekből alkotta néki. Nemzetünk' tudományi pályáját mindeddig az utolsó felekezet birja. Mi rettegünk a' tudományos tribunal-tól, utáljuk és gyűlöljük azt, (;) istenünk az önfény (,) 's a' bálványozásnak vagyunk baráti. A' helyett, hogy az egyedül-üdvezítő, az igaz utat keresnök, a' szív és vérrokonság', hír és névgőz', a' vallásbeli pártoknak 's az emberi

hiuság' ezer nemű csábjainak, mint annyi isteneknek, szobrokat emeltünk. Mi érzéseinket, dicsvágyaink' ingereit megtagadni csak parányi részben sem tudjuk, feláldozni pedig önfényünket a' közfényért, valamint a' polgári, úgy a' tudományos körben sem vagyunk eléggé erősek. Mi nem az ügyet, egyedül magunkat szeretjük (;) 's ez mutatja, hogy a' lélek' culturájában még messze nem haladtunk. Jaj annak, ki hiúságaink' isteneit nem tisztelve vagy nem kímélve legalább, az igazság' zászlójához áll, 's kritikai szövétnel járda tudományos pályáján! Az kaján és erkölcstelen, eretnek és hongyülölő; annak minden lépte kárhozatos bűn 's a' legvétekesebb véték.

A' jelen lapok' kiadója jól ismeri azon viszonyokat, mellyek közé teendi magát, midőn e' bírálatok' gyűjteményével fellép; tudja, hogy nevét ezek által a' magyar írók' kedvezéseibe ajánlani nem igen fogja, (;) sejtí azt, hogy nem barátjai' száma a' szerint fog nevedetni, a' mint az itt kiadandó bírálatok számai. Azonban ő egyike azoknak, kik inkább kívánnak nem szerettetni, hogysém hitök' 's a' közügy' rovására szerettetni; kik készek polgártársaik' gyűlöletét is eltűrni, ha ezen tűrés által a' közvitérgzat' magvai hintethetnek el.

A' kritikának, e' gyűlölvé rettegett, 's rettegve tisztelt istennének, templomot építeni, oltárt emelni közöttünk, soha sem volt olly hasznos, sőt olly szükséges, mint ma.

Ha végig szemléljük a' magyar literatura' történeteit, nem találunk kort, melly a' jelennel hasonlítható, nem évszakaszt, melly a' vivó és küzdő kor' nevét olly méltán viselhetné, mint ez. Ma tanult és tanulatlan, művész és kontár, egyiránt vergődnek a' halhatatlanság' szent bérceihez, de az útat, mellyen oda juthatni, felette kevés ismeri. Az írók' száma koronként nevededik (,) 's nem sokára közegyenbe fog állani az olvasókéval; könyveink egymást érik (,) 's haki a' mennyiségről vonna következtetést az értékre, mondhatná, hogy a' magyar literatura nem sokára az olaszszal, francziával fog versenypályát futni. Vannak közöttünk emberek, kikkel a' szertelen hazafiúság szertelen dolgokat mondogattat, (;) vannak íróink, kik ha egy történetecskét, melly legfelebb is anekdotának volt alkalmas, dialogusba szöve (mert nálunk a' drámai formához ez elég) nyolcz-kilencz íven végig hurczolhattak, shakspeari, calderoni elmét vélnek agyaikban lobogni; vagy ha egy kiseded értekezést a' magyar orthographiáról, (mert ez a' magyar írók' vesz-

szó paripája) sok elavult, rég elúnt semmiből
 öszveférczelhettek, azt hiszik, hogy Révai 's
 Adelung hozzájuk képest a' philológiában csak
 tanulógyermek (;) 's hogy a' népek' egyetemi
 nyelvét minden 'bizonnyal ők fogják feltalálni.
 Említsük e a' poetasterek' hemzsegő seregét:
 ezeket a' béketűrés' ostromlójit, ezeket a' fül-
 kínzó unalmas troubadourokat? Könyveink' na-
 gyobb részét ezek foglalják el, azért van bennök
 a' szív és ész' szavának olly ritkán helye. 'S
 mind ezek a' legfellelegőbb álmokban élnek (,) 's
 's gőthei, schilleri nagyság' bizodalmaival kereng-
 genek parányi köreikben. Embernek legfőbb
 boldogságát képzelet 's álmak teszik (,) 's ha
 kit álmaiból vertek-fel, az boldogsága' egéből
 hullott-le; hagynunk kellene tehát, keresztényi
 kímélettel, hadd álmodják végig az illy jámbor-
 ok rövid életöket 's hadd legyenek boldogok.
 De ez álomboldogokat imádók, hirdetők, ma-
 gasztalók veszik környül; (.) a' tévedések', a'
 képzelmek' kórjai elragadnak (;) 's egész cso-
 portokat tántorítanak a' vad tudatlanság' örvé-
 nyébe az alatt, hogy a' valódi érdem félre vo-
 núlva nem ismertetik, vagy elfeledtetik — 's ez
 vágja ketté a' dolgot. Fel kell vernünk ezen ál-
 góthéket (,) ál-schillereket álmaikból, hogy
 imádójik is látni tanuljanak; meg kell gyujta-
 nunk a' kritika' szövétnekét, hogy lássuk és

láttassuk egymással az ösvényt, melly üdvezület' pontjához viszen. Ezek nélkül a' romlás' örvényéből nincs mentség, nincs szabadulás.

Kritika kell közöttünk, meg nem kérlelhető és kemény kritika, de részrehajlatlan, de igazságos. Ki kell irtanunk a' hizelkedés', a' szolgálai csúszás' lelkét; ledöntögetnünk szobrait a' bálványozásnak; elrezzentenünk a' lelketlenséget; kimutogatnunk egymás' vétkeiket, botlásait, kimutogatnunk az útát, mellyen nagy nemzetek' példájaként a' tökély' magas pontjához vergődhetni. Ha mi barátinkat, rokoninkat, mind eddig, csak ölelgetjük, (;) hitsorsosinkat csak dicsérgetjük, (;) nagyainknak csak hizelkedünk, bókolunk, (;) ellenségeinket csak üldözzük 's a' jót bennök is elismerni nem tanuljuk 's nem akarjuk, (;) ha rettegünk az igazat nyilván kimondani, (;) ha örökké csak mellékes tekintetek' szolgarabjai leszünk, (:) úgy a' tudományos haladásnak bízvást lemondhatunk még reményeiről is, (;) úgy örökveszteglésben trespedezünk (;) 's egy kínai penész fogja elborítani, megemészteni nemzetiségünket, nyelvünket, tudományos létünket.

A' kiadó örömmel 's valódi gyönyörűséggel látja azt, hogy a' magyar írók, pártokra, fele-

kezetekre kezdenek szakadni. Ohajtaná, hogy e' pártok' szelleme el ne szűnyadjon (;) 's törekedni fog, hogy az e' jelen lapok által is mind inkább lobogásban tartassék. Az ellenkezés és küzdelmek, a' forrás, köszörűli az elméket, erőben tartja a' lelket (;) 's a' mit szendergő béke 's nyugalomba tengés húsz év alatt nem tehetne, azt a' vélemények' háborúji, írói párt 's vetekedés két-három év alatt képes eszközölni. A' polgári pártok, belháború, veszedelmei a' nemzetnek, az írói lázadások ellenben legcéli irányosb eszközei a' tudományos haladásnak. Ott vér foly, (;) pusztulás, inség, halál kegyetlenkednek (;) 's felette kétséges, felette bizonytalan, ha a' jelenkor' véráldozatai fognak e teremteni a' jövőndő ivadéknak boldogságot; (:) itt csak a' hiúság' ködei tépetnek szerte, az előítéletek zúzatnak öszve. Ott egész nemzetet éri 's érheti az ártalom; (*Ártalom egész nemzetet, magyar nemzetet ér; az ártalom az egész nemzetet, a' magyar nemzetet, érI...*): itt csak egyes emberek szenvednek kárt, talán egy kis hírbeli kárt; 's mi egyes emberek' vesztesége, ha még olly nagy volna is, azon megszámolhatlan haszon mellett, melly egész nemzetre hárulhat?

Ezen gondolatok forgottak a' kiadó' elméjében, midőn eltökélé, hogy egyesülve néhány

lelkesebb barátival a' tudományos közügynek, e' kritikai gyűjteményt megindítsa. Általános céljai az eddiglen mondottakból érthetők: az előítéletek, tévedések, írói pedantismus és félszegségek ellen akar gátakat rakni, mellyek közöttünk divatban vannak, vagy divatba kezdenek jőni. Szándékait azon úton reményli elérhetni, ha a' magyar literaturának észrevehetőbb lépteit bírói figyelemmel kíséri, (;) 's mindenről, a' mi tekintetet érdemel, kritikai észrevételeket közöl. Ezen célra nem szükség minden megjelent könyvnek megítéltetni, (:) elég leszen csak azon productumokról emlékezni, mellyeknek némineműleg életök van. De itt sem von olly szoros korlátokat, hogy ne vehessen magának szabadságot néha csekélyebb nyomatékú munkákról is szólni, ha azok hasznos dolgok' elmondására alkalmúl szolgálhatnak. (:) Valamint viszontag lesznek olly esetek, mellyekben becses művekről is hallgatni fog, ha rólok mindennapi (,) 's talán közönséges, ismert észrevételeknél egyebet nem mondhat.

A' munkáló társak' nagyobb része magát megnevezni nem fogja. Olly mód, melly az angol időszaki írásokba' nagy divatban van, 's mellynek sokkal több jó, mint rossz oldalai vannak. A' névtelenség' leple alatt mindenki szabaddabb 's nyiltabb; a' barátság' 's hála' érzéseit is

kön-

könnyebb hallgatásra birni; a' tartalékra vonatkozásra [nincs ok. Így a' félénk is megbátorodik 's őszintén [mondja-el a' mit elmondani rettegett volna. Szóval, az éjféli' titkaiba leplezett areopagusi tribunal a' lelkes görög népnek nem volt lelketlen találmánya.

BAJZA JÓZSEF.

192 — 257.

NEGYSZÁZ ÉS HATVAN ÖTÖDIK RÉSZ.

VILÁGOSSÁG.

CCXXXIV.

VEZÉRSZOVAK' mezején, valamint a' szóvezérek' országában, két nevezetes felekezet van: kereszttyén és bálványozó.

Amaz egy mindenható idealénynek, az örök, a' tiszta gondolat igazságnak, szabad lélekkel áldozik, 's az érthetőségi közfényért buzog: ez, vakon és szolgai félelmek között, szóistenei előtt borúlgat le, mellyeket a' rejtemények' leplébe vonulni szerető nyelvözönség ábránd képekből alkotta néki.

CCXXXV.

Nostra aetate parum comtum esse videtur, quod non est aenigmaticum. Hinc non sufficit oratio, sed dicendum orationis vel sermonis *cymba*; nec valet loquela, nisi adderentur *scopuli*.

Quae omnia aequè venusta sunt, ac si quis in vernacula diceret: *Man wolle mit dem Schiff*

seiner Rede durch die Klippen der Zähne in die Luft segeln.

CCXXXVI.

Rem, VEZÉRSZÓ, circumcantabamus potius, quam suo typo expressimus.

Atque hinc pendet illud artificium, quo terminis inanibus potestatem tribuere possumus unde oritur sideroxylon, scyndapsus, biangulun rectilineum; unde oritur varietas; index copiae et delectans lectorem mirifice.

Magnam enim habet ad conciliandos nobis lectores vim, commode posse ac venuste humanitatis reverentiae significationem verbis dare, et in omnibus id dicere, quod auribus, venustati sentiendae adsvetis, voluptatem adferat: scuticismus vero, seu criticellismus, est turpis et procax dicacitas, quae neque locum, neque tempus, neque personas respicit, sed impudenter effutit, quae stultis risum, sapientibus dolorem excitant.

NEGYSZÁZADIK RÉSZ.

KIFEJLET.

CCXXXVII.

Nihil est, teste Cicerone, taediosius, quam si stylus semper sit idem.

Et ita iudicasse Ciceronem, fidem faciunt cum scripta ipsius, tum certamen illud, ubi, teste Macrobio, cum Roscio contendit, num ipse eandem rem saepius oratione an ille gestu variet.

CCXXXVIII.

Annakokáért!

Intererit multum, davus ne loquatur, an heros.

Annakokáért! non sic incipit, ut scriptor cyclicus olim. **Annakokáért!** non fumum ex fulgore, sed ex fumo dat lucem. **Annakokáért!** non desinit in piscem mulier formosa superne. **Annakokáért!** amphora coepit institui, et currente rota non urceus exit. **Annakokáért!** par-turiunt montes, és nascitur divus Achilles.

CCXXXIX.

Annakokáért.

Der doppelte Gesichtspunct ist in der Scrib-
lery kein geringeres Verdienst, als in der Per-
spective.

CCXL.

Annakokáért.

A' mi VEZÉRSZOVUNK sem csupa pe-
destris sem csupa equestris sermót nem szen-
ved; hanem epigrammai protasishérósból 's pró-
sai apodosisdávusból pedequestris egységiker-
ré, donquixotesanchopansaegységikerré, léte-
tődött.

CCXLI.

Annakokáért.

Valamint a' szövezérek' drámájit kevés actio
és sok személy, úgy a' mi VEZÉRSZOVUNKAT
kevés ideaactio és sok nyelvfigúraszemély ajánl-
gatják.

CCXLII.

Caeterum nec taediosius Ciceronis verbum
est, nec ubi Cicero tale quid dixerit, adhuc ad-
notavimus.

Res tamen ipsa, VEZÉRSZÓ, certa est et
aperta.

NEGYVENHARMADIK RÉSZ.

FÉNYPONT.

CCXLIII.

Mi, VEZÉRSZÓ! önbálványzók, ezen fölül ön-istenlők, ezen fölül önzők vagyunk. 'S csak az vagyunk, 's csak ez 's csak az.

Kell tehát, kell: hálványgátlap. Kell tehát, kell: állénygátlap. Kell tehát, kell: önséggátlap.

Lap és lap, lap: VEZÉRSZÓlap!

Csak és csak, csak: szóvezér csak!

CCXLIV.

Gyönyörúséges variatio.

Düctemplomi chórhangászat' fönn-tollában.

'S mennyire saját helyén.

Ouvertureben opera buffa előtt.

CCXLV.

Sane! variatio, si non accidit, sed petebatur, et quidem petebatur non sine ratione sufficiente — figura est.

Vocatur figura haec blyctripismos.

CCXLVI.

Ponamus variationem nostram asiatico atticam, seu epigrammatico grammaticam, seu pedequestrem, esse sine ratione sufficiente.

Tunc, cur haec variatio existat, concipi et intelligi debbit ex NIHILO.

Adeoquē τὸ NIHILUM existet et non existet simul. Existet, quia existentia alterius rei ex NIHILO concipi debet, sive, quod idem est, quia alteri rei τὸ NIHILUM existentiam largitur; non existet, quia est NIHILUM.

Cum vero impossibile sit, ut aliquid simul existat, et non existat, impossibile quoque est, ut ex NIHILO alterius rei existentia concipi et intelligi debeat, atque adeo impossibile quoque est, ut aliquid existat, nec tamen habeat rationem, ex qua intelligi potest.

Ergo in variatione nostra „NIHIL“ est sine ratione sufficiente; sive, quod idem est, quidquid in variatione nostra existit, debet habere rationem, ex qua intelligi potest, cur potius sit, quam non sit, cur sit potius hoc modo, quam alio.

Plaudite!

NEG YVENNEG YEDIK RÉSZ.

RÓZSABIMBÓ.

A' második osztályt a' festő epigrammák képzik. Ezek azon benyomatnak következései, mellyet (. . . *Ezek következései azon benyomatnak, mellyet . . .*) a' költőre valamely külső tárgy, például szobor, kép vagy táj, teve. Bennök főképen arra kell ügyelni (,) hogy a' tárgytól vett hatás erős VILÁGOSSÁGBAN tűnjön fel, (;) azaz (,) olly directionis punctummá legyen (,) melly szembeszökőleg kimutatkozzék (. . . *Melly szembeszökőleg mutatkozzék ki . . .*). De ezen kitetsző FÉNYPONT nem leszen szúró tövis, vagy nyil, hanem inkább RÓZSABIMBÓ, melly a' bokrétának fő dísze, (;) 's minden egyéb virágok csak azért látszanak mellé fűzve, hogy szépségét emeljék. 192 — 257.

CCXLVII.

Ficzkó, jer; vond le saruimat!

Ezen kritikai hősparancsot a' Gratzien des Lebens dicsőséges szerzőcskéje nem így mon-dotta: Junge! komm, und zieh mir die Stiefel aus; hanem ekképen: *Weniger als wir! durchschneide die Luft bis zu uns, und enthülle die Säulen unseres Körpers von den gererbten Kalbsfuttern.*

CCXLVIII.

Az élet' Grátziájának dicsőséges szerzőcskéje hitte és vallotta és hirdette —

Hogy *das Edle nicht in den Ideen liegen muss!*

'S helyesen és józanúl!

CCXLIX.

Az élet' Grátziájának dicsőséges szerzőcskéje hitte és vallotta és hirdette —

Hogy *ein alltäglicher oder gar platter Gedanke durch die Stelzen der Arabeskhypogryphpegasobatrachomiographie, oder durch die äinigmatistische Variation, veredelt wird.*

Szinte helyesen és józanúl!

CCLV.

Az élet' Grátziájának dicsőséges szerzőcskéje némely íróársait bombastvesszőparipákra, ellenben saját teste' oszlopait, vulgo, kritikuszárkait, epigrampegasusra ültette fel.

'S így lön, törtévé: *hogy non fortibus modo sed etiam fulgentibus armis praeliatus est.*

'S profecto! *sublimitas et magnificentia et nitor et auctoritas expressit fragorem; nec tam insolita laus esset prosecuta dicentem, si usitata et caeteris similis fuisset praefatio.*

CCLI.

Az utánytól idegenkedő náctziók nehezen fogadják el, a' mi új, a' mi szokatlan.

'S így a' Németek.

CCLII.

Tudjuk, hogy maxima imperii germanici pars, Senatus. Populus. Que. Romanus., semiindig-nante plaudebat animo:

Blyctripismos est nimia illa ac criticasterica sermonis elegancia, que tota ad pompam ac ostentationem comparata est, qualis fuit loquela criticellorum extemporaneorum Leorgiæ, Queontini, Xibanii plerisque in locis, aliorumque, qui veluti calamistris intorquebant præfationem. Præfationes criticellorum nihil causæ continent aut rationis, unde aliquid efficiatur, sed solam procacem dicacitatem, et nugas canoras. Laudem talia forsán invenerint in pueris: non aequè in viris.

Cur itaque te ipsum facis iudicem, quum sis delinquens? cur te ipsum facis pastorem, quum sis ovis? cur caput esse contendis, quum pes, existas? cur exercitum ducere quaris, quum inter milites adhuc censearis? cur magnum sed neutiquam tutum lucrum maris sectaris, quum sine periculo terram colere possis?

Sane, si vires sensusque habeas exercitatos, tibi que lumen splendeat cognitionis, loquere sa-

pietiam, quae profertur inter prototypistas, Junge! komm, und zieh mir die Stiefel aus; et non transplagiata in yctri-blyctri et lari-fari, Weniger als ich! durchschneide die Luft bis zu mir, und enthülle die Säulen meines Körpers von den gegerbten Kalbsfuttermalen . . .

Si vero adhuc parvulus es, et humi reptans intellectu, nec sufficiens, ut cum sublimioribus progrediaris: lac te alat; cur cibum quaeris solidiorem, quem membra non concoquant, et nutrimentum faciunt per imbecillitatem?

CCLIII.

Azonban tudjuk azt is, és 'pediglen tudton tudjuk: hogy Bodmer és Breitinger, a' *süß duftendes schattiges Licht*' fejedelmei, fegyveres párt' ellenére is, számtalan alacsonyszületésű és szegénysorsu, de természetben nem mindég sovány, sőt többnyire pirosposzsgás. ideákat emeltek volt nemességre; szinte az úgy-nevezett blyctripismos' felekezetéig.

És íme, így lón osztán, törtévéen: hogy az élet' Grátziájának dicsőséges szerzőcskéje gazdagon hozogató' vala meg példájának gyümölcseit.

CCLIV.

Vallyon ez a' régtől csodált, nagyon csodált, méltán csodált blyctripismos nem ázsiai ősnyelvfigúránk e?

E' nemzeti közfény-ügyben, mint sok másban tenni szoktuk, művészalkotó kritikuskainkhoz kellene folyamodnunk; 's talán ahhoz, ki, felfedezvén, hogy nyelvünk keverék, 's örömben, mint Beregszászi Nagy Pál és Archimedes, heürekát! és heürekát! riadozván, ekképen tácsong felőlünk: Die Magyaren sprechen ungrisch mit etwas hunnischem vermischt . . . ?

CCLV.

Annyi bizonyos —

Hogy egyike közmondásainknak, valahányszor tudományországok' mezején, valamint a' hitmezők' országában, epigrammpegasusra ülkenykedő közlegényesen - vezéres és vezéresen - közlegényes, pedequestris **VEZÉRSZÓVAL** találkozik, mind annyiszor és mind örökké, illy szavakkal fogja illetni:

Lóra, katona; tehénre, hajdú!

NEGYSZÁZVÉNYHATODIK RÉSZ.

VÉG.

CCLVI.

Életet és halált az írói világban kiki önmaga ad magának: sem ezt sem azt nem vehetni mástól.

Ilicet.

SZEMERE PÁL.

CXCH — CCLVII.

NEGYVENHATODIK RÉSZ.

PALIHÓZ.

CCLVII.

1832.

Édes jó Palim, be sokszor igazságtalanok vagyunk a' sors iránt! Keményen fölrovunk minden rosszat, minden kedvetlent, a' mit tőle szenvedünk; 's mi gyakran feledjük az általa vett jót! E' vallástéte! szolgáljon engesztelésül sokszori békétlenkedéseimért, most, midőn nálam töltött napjaidnak szép emlékezete még mindig boldogító merengésben tart. Igenis ő, a' sors, nyujtá nekem ez örömet, hogy ismét ölelhetlek; 's ez öröm mi sokáig fog még nekem sok történendő keserűt megédesíteni!

Visszautazásod olta még mindig Veled foglalatoskodom. Mert forgatom nálam hagyott kézirataidat, 's minden lapnál emlékezem Rólad 's Bettydről; 's emléktek lágyítja ítéleteim' keménységét azokra nézve, mik bennök nem tet-

szenek. Mert sok van, édes jó Palim, a' mi nem tetszik; és sok van, a' mi bár tetszik is, de kiadatását jónak nem látom. Sokat szólottunk együtt-létünk alatt a' kritikázásról; 's' én, mint akkor ugy most is, azt hiszem: kritikázás, mint mi Magyarokul azt gyakoroljuk, sem író-t sem olvasót jóra nem vezet. Kárt hoz a' leghasznosabb is, és botránkozást a' legszentebb, mihelyt vagy ferdén, vagy epével tétetik, vagy akarva és nem akarva félre-értéseket eszközöl. Ez pedig a' kritikának sorsa közöttünk mindedig, 's még inkább az leszen a' Tudós-társaság' ama végzése után, hogy a' Tudománytár is kritikával tömésék meg. 'S ez által a' ferdeség, epe, és félre-értéshez még egy új, 's talán legveszedelmes gonosz jön: u r a l k o d á s; legalább u r a l k o d n i - a k a r á s. Mi ha czélt ér, örök veszedelmet; ha czélt nem ér, nevetségességet 's megúáltatást szül.

Illy szempontból indulván ki, természetes, ha ezt és azt szekrényedben maradni óhajtom. Ezek is olyanok, mint minden más kritikáink: oldalaslag nézik a' tárgyat. Mit ér nekem gáncs, melly nem mélység' és körülvitt tekintet' következése? 's még inkább mit ér dicséret, melly siklik; complimentként ömledez? 'S mindenek fölött mit ér mentegetés, melly a' könyv' kedvetlenül fogadott oldalait fedezgetni igyekszik? Mind ezek együtt véve sem kritikát nem tesz-

nek, sem ismereteket nem terjesztenek, sem olvasót és írókat emelő fölvilágításokat nem adnak; 's következőleg arra valók, hogy küldött levélként elolvastatva félre tétessenek.

E' félre-tételt óhajtom az életírásnak is (Muzárion. Rész IX.) Nem mintha Döbrentei az által sértetnék; hanem azért: mert e' darab a' félre-értések' örök szülője és táplálója lenne. Mert egy felől a' mód, a' mi itt követve van, talán nagyon kevés, talán fölötte nagyon kevés' fejébe menne; 's ez által épen ellenkező hatást fogna tenni, mint a' cél vala. Más felől azok, kik annyira hajlandók mindenütt és mindennél rossz szándékot tenni föl, azt fognák magyarázni, hogy Te is Döbrentei ellen czimboráskodol. 'S minekutána a' czimboráskodás nálunk mindenféle olly divatban van, illő még a' gyanútól is óvnunk magunkat. Pörlöttem én is valaha, mint és mi szinben? ítélje meg más. De embert, esküszöm, soha sem volt szándékom bántani; 's Te jól tudod, hogy a' conversations-lexicon' ügyében . . . , vagy ügye miatt . . . , vagy, az ég tudja, miért . . . ? indult pört helyben soha nem hagyám. Azon kegyetlenség, mivel az folyt, visszaretent minden szelíd keblet; 's azt semmi esetre nem-kell tennünk, hogy akármilly távolról is, e' kegyetlenség' pártosi vagy tódítóji gyanánt nézethessünk. 'S minekutána olly

idő-

időben élünk, hogy a' legszelidebb kritika is tisztátalan kútfőből, czimboraságból származott-nak nézethetik : miért bántsuk azt, kit különben bántani nem is akarunk? miért hagyjuk magunkat czimborának tekintetni, kik különben azon névtől irtózunk? A' kritika' hasznai úgy is mindig csak jelenvalók : azaz a' kritikának jelen roszat javítani, jelen homályt világítani kell; 's hatásai a' jövőre csak közvetve történnek. Mit gondolsz már? Fogsz e legjobb kritikai műveddel is jelenben hasznot tehetni, ha az illy gyanúk, illy félre-értések közt fog olvastatni? Vannak idők, édes Palim, midőn hallgatni nagyobb jó, mint profétai ihléssel az ó és új világ' minden bölcsességét kitrombitálni. Midőn a' generatio veszélynek indúlt, akkor a' legszentebb célból eredt buzdítás is dühödésre intő felhívásnak vétetik; 's a' legártatlanabb tett botránkozás' kövévé fog válni; 's kárhozzatód sátánt lát Benned, javalód pedig úgy dicsér, mint a' köz-örjögés' egyik fáklyahordóját. Én ugyan föltettem magamban, mostantól fogva minden pört távol kerülni. Nem a' Gottsched' és Lessing' kora ez, hol a' zavarból szép jövőndő keljen ki. Akkor homály és világosság harczolt; most harczol: ember és ember. 'S illy harczban mi lehet más nyereség mint ütlek és kék - folt? Pártok sülyesztettek el sok nagy nemzetet; pártok fognak minket is, parányi írósereget, elsülyeszteni,

ha viadalmainkban nem a 'literatúra' ügye, de személyes célok által vezetettünk.

Midőn ezt írom, lehetetlen vissza nem emlékezni azon kritikai munkádra is, mit velem a' mult hónapokban póstán közlöttél. Mire való az? Nem fogna e, ha kiadatnék, a' conversations-lexiconi pörhez hasonlót ébreszthetni? Azt Te bizonyosan nem akarod, 's nem akarhatod. Pedig bizonyosan úgy lesz; mert ki fogja célod' ártatlan voltát érteni, vagy érteni akarni? Tónusod irónia; 's hidd el nekem, iróniát a' mi publicumunk nem ért. Nem tartották e nálunk Yorick' érzékeny utazásait figyelemre nem méltó bohóskodásnak? Pedig e' nemzetben a' szeszély karakteri vonás. De talán a' szeszély, 's a' szeszélyes irónia csak erős dosisban még itt érthető; vagy talán az irónia mindég csak szó szerint értetik, 's így egész hatását az olvasóra nézve elveszti? Én nem tudom; de annyit tudok, hogy RÓZSABIMBÓDAT (Muzárion. Rész XLIV) bizonyos szeszélyes munkacsinálásokkal foglalatós irónk sem értette meg; 's gonosz magyarázatot adván szavaidnak, már előre lángot gerjesztett.

Hagyd el, édes Palim. Az egész dolog nem érdemes, hogy miatta kedvetlen pillantatokat szerezzünk magunknak.

Kritika nekünk nem való. Kés gyermek' kezében; mellyel vagy maga vágja meg magát, vagy

máson ejt gondatlanúl sebet. Osztán a' gyermek sokszor gonosz is; 's mérgében szándékosan is árt, nem lévén elég esze a' követkekezést előre ellátni.

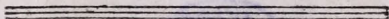
*

A' mi Szalaynk' ítéletét Muzáron III és IV. kötete felől ki fogod e adni?

Örülök, hogy ő ezen ítéletét vizsgálat alá akarja venni.

Ha olly sok kedvezőt nem mondott volna felőlünk, bátor volnék kimondani, hogy alig íratott még Muzáron felől valami, a' mi olly mély betekintést 's annyi különféle ismeretet mutatna. Hanem dicsérőt dicsérni nem akarok; mert ítéletem könnyen részrehajlónak látszhatnék.

KÖLCSEY FERENCZ.

Hibák.

Lap	sor	szó	szerint.
34	6	2	az
38	28	3	reménylen
49	19	7	hogy
96	27	7	dolgozásai
97	9	4	okolnom
100	17	1	idegeenel
110	9	2	: de
145	9	3	cséljátékok
153	5	7	azoknak
157	13	4	Mind
187	4	5	(VI.)
206	9	3	energiáját
233	6	3	és
253	12	6	suffixumot
—	—	5	substantivum
—	14	3	kinyomja
295	6	1	pártváltoztatás
307	17	2	mellyben
323	16	7	a' mi
326	14	4	Nemesis
328	5	1	lengenyék
331	10	2	acoli hárfá
368	20	7	el
377	20	6	enyhületet
391	26	2	megsimult
407	2	1	bájt

